

POSEBNA POLETNA ŠTEVILKA \ 15 NOVIH INTERVJUJEV

MLADINA

INTERVJU 2011

Renata Salecl
France Bučar
Jože Colarič
Tomaž Šalamun
Goran Bregović
Milena Zupančič
Rade Šerbedžija
Luciano Benetton
Henry Kissinger
Božidar Maljković
Mirko Kovač
Lila Prap
Severina
Franc Planinšek
Zoran Milivojević

\ 23. JUNIJ 2011 \ 3,90 € \ 39 HRK

9 770350 934034

WWW.MLADINA.SI

Internet je doma marsikje.

Priklopite se prek **Mobitelovega omrežja** z **Instant Internetom**.

Presenečeni boste, **kje vse lahko uporabljate internet**. Zagotovite si hitro in nemoteno uporabo vseh vsebin, ki jih ponuja svetovni splet, z USB-modemom **ZTE MF668 za 1€**** v paketu **Internet neomejeno** ali s prenosnikom **Lenovo IdeaPad S10-3 za 1€***** v paketu **Internet neomejeno Premium**.

* Mobitelovo omrežje HSPA+ omogoča teoretične hitrosti prenosa podatkov do 21,6 Mb/s v smeri k uporabniku (HSDPA) in do 5,76 Mb/s v smeri od uporabnika (HSUPA). Dejansko dosežene hitrosti so manjše od teoretičnih in so odvisne od kakovosti radijskega signala, povezav in naprave. Velja princip pravične uporabe storitev prenosa podatkov, kot je opredeljeno v Splošnih pogojih uporabe. Za paketa Internet neomejeno in Internet neomejeno Premium je meja za uveljavljanje principa pravične uporabe 20 GB prenesenih podatkov tretjaj posameznega obračunskega obdobja. Po preseženi meji 20 GB v Mobitelovem omrežju se hitrost prenosa podatkov omeji na 384 kbit/s v smeri od uporabnika in 64 kbit/s v smeri od uporabnika. Z naslednjim obračunskim obdobjem se ponovno vzpostavi običajna hitrost prenosa podatkov, kot jo zagotavlja Mobitel, d. d.
** Akcijska ponudba velja ob sklenitvi/podaljšanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS s paketom Internet neomejeno za 24 mesecev. Velja za vse, ki nimate veljavnega aneksa GSM št. 8/2005 oz. GSM št. 8/2005 Povezani ali aneksa UMTS št. 14/2005 oz. UMTS št. 14/2005 Povezani ali samostojnih aneksov GSM št. 16/2009 oz. GSM št. 16/2009 Povezani (24 mesecev) ali UMTS št. 17/2010 (24 mesecev) ali UMTS št. 18/2011 (24 mesecev), in izpolnjujete ostale pogoje.
*** Akcijska ponudba velja ob sklenitvi/podaljšanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS s paketom Internet neomejeno Premium za 24 mesecev. Velja za vse, ki nimate veljavne aneksa GSM št. 8/2005 oz. GSM št. 8/2005 Povezani ali aneksa UMTS št. 14/2005 oz. UMTS št. 14/2005 Povezani ali samostojnih aneksov GSM št. 16/2009 oz. GSM št. 16/2009 Povezani (24 mesecev) ali UMTS št. 17/2010 (24 mesecev) ali UMTS št. 18/2011 (24 mesecev), in izpolnjujete ostale pogoje.
Cene vsebujejo DDV. Slike so simbolične. Družba Mobitel si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev. Za dodatne informacije, cenik pogovorov in storitev ter ostale pogoje v naročniških paketih obiščite spletno stran www.mobitel.si ali pokličite Mobitelov center za pomoč naročnikom na 041 700 700.

041 700 700 • WWW.MOBITEL.SI

**POSEBNA IZDAJA TEDNIKA MLADINA
INTERVJU**

ODGOVORNI UREDNIK

GREGA REPOVŽ

KREATIVNI DIREKTOR

ROBERT BOTTERI

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ IN IVIAN KAN MUJEZINOVIC

DTP

INSIST D.O.O.

IZDAJA

MLADINA ČASOPISNO PODJETJE D.D.

DUNAJSKA CESTA 51, 1000 LJUBLJANA

PRESEDNICA UPRAVE

DENIS TAVČAR

TISK

DELO-TČR D.D.

NATISNILI SMO 23.300 IZVODOV

CENA 3,90 EUR

NAROČNIKI (FIZIČNE OSEBE) IMAJO POPUST ZA

IZBRANO NAROČNIŠKO OBDOBJE: 10%

(TROMESEČJE), 15% (POLLETJE), 20% (LETO).

ŠTUDENTI, DIJAKI, UPOKOJENCI IN BREZPOSELNI

LAHKO UVELJAVLJAJO 15% POPUST PRI

TROMESEČJU. NAROČNINA VELJA OD TEKOČE

ŠTEVILKE DO PISNEGA PREKLICA, ODPOVEDI PA

VELJAJO OD ZAČETKA NASLEDNJEGA

OBRAČUNSKEGA OBDOBJA. NAROČNINA ZA TUJINO

ZNAŠA 265 EUR LETNO, Z LETALSKO DOSTAVO PA

325 EUR.

UREDNIŠTVO

DUNAJSKA 51, SI-1001 LJUBLJANA,

PP. 2700

TEL 01 230-65-00

DEŽURNI GSM 041 321 763

FAX 01 230-65-10

E-MAIL DESK@MLADINA.SI

[HTTP://WWW.MLADINA.SI](http://WWW.MLADINA.SI)

NAROČNINE IN REKLAMACIJE

TEL 01 230-65-30

E-MAIL NAROCNINE@MLADINA.SI

RAČUNOVODSTVO

TEL 01 230-65-53

PRODAJA IN DISTRIBUCIJA

TEL 01 230-65-30

E-MAIL PRODAJA@MLADINA.SI

OGLASNO TRŽENJE

TEL 01 230-65-20 IN 01 230-65-12

FAX 01 230-65-10

E-MAIL OGLASI@MLADINA.SI

TRANSAKCIJSKI RAČUN

06000-0063490582, BANKA CELJE D.D.

ISSN 0350-9346

VSE PRAVICE PRIDRŽANE. PONATIS CELOTE

ALI POSAMEZNIH DELOV JE DOVOLJEN LE

S PISNIM PRIVOLJENJEM.

NASLOVNICA

OBLIKOVANJE

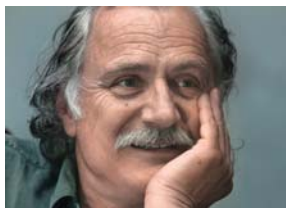
DAMJAN ILIČ

002
**Renata
Salecl**

036
**Tomaž
Šalamun**

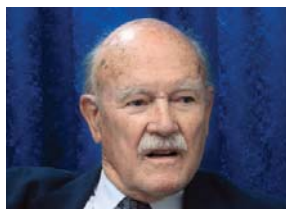
068
**Rade
Šerbedžija**

088
**Božidar
Maljković**

114
**Franc
Planinšek**

014
**France
Bučar**

046
**Goran
Bregović**

076
**Luciano
Benetton**

100
**Mirko
Kovač**

138
**Zoran
Milivojević**

024
**Jože
Colarič**

056
**Milena
Zupančič**

082
**Henry
Kissinger**

108
**Lila
Prap**

Renata Salecl

Dr. Renata Salecl, filozofinja, o naših tesnobah, o naši neodločenosti, o moških v pleničkah ter trženju prijateljstva in ljubezni, pomanjkanju upornosti in o tem, zakaj pravzaprav ti problemi niso tako tragični

Borut Mekina, foto Borut Peterlin

Dr. Renata Salecl izvaža. Tako kot Gorenje izvaža pralne stroje in Krka slovenske generike, Saleclova izvaža slovensko interpretacijo Lacanove psihoanalize, po kateri je v zadnjih letih na zahodnih trgih vse večje povpraševanje. Kako da ne, ko pa so tržne zakonitosti že zdavnaj zapustile svet pralnih strojev ali medicine; okupirale so pojave, kot je prijateljstvo, ljubezen. In na tem področju je suverena. Uradno se še vedno ukvarja z mejnimi fenomenimi, ki dejansko že dolgo niso več mejni. Tiranija izbire je bilo njeno zadnje delo, pred tem je pisala o tesnobi, sedaj namerava pisati o tiraniji sodobnih izvedencev psihiatrične stroke. In sedaj še nekaj o njeni fizični umeščenosti v svetu. Včasih je v Ljubljani, potem je v Londonu ali v New Yorku, pri ameriških študentih. Tako lahko primerja, se čudi in razmišlja o Sloveniji, ki jo je pred 20 leti kot pripadnica novih družbenih gibanj poskušala osamosvojiti ...

Včasih sanjamo, da bi živeli v katerem drugem času. Ker ste napisali odmevno študijo o izbirah, me zanima, za kateri čas bi se odločili, če bi lahko izbirali?

► Mislim, da bi izbrala kar naš čas. Nimam nekih fantazem, da je bilo v preteklosti bolje, še sploh, če pomislim na položaj žensk. Lahko bi romantično rekla, da je bilo morda pred 100 leti ali na začetku industrijske revolucije, pred 200 leti, bolj zanimivo. Ali pa v renesansi. Toda če pogledam na te čase skozi oči žensk, se sama ne bi preselila v še bolj patriarhalno družbo, kot jo imamo sedaj. Volilna pravica, pravica do izobraževanja, splava, ločitve - to so vse težko pridobljene pridobitve zadnjega stoletja.

Naj vam odgovorim iz moške perspektive: Saj se svet ne vrtil samo okrog vas, žensk!

► Res je, toda vseeno mislim, da imamo preveč iluzij, še posebej o preteklosti. Ostajam, kjer sem, ne verjamem, da je bilo nekoč veliko boljše ali da bo veliko lepše v prihodnosti.

Nimate občutka, da je zgodovina zahoda zgodovina dekadence, vse hujšega propada, kot bi rekel Nietzsche?

► Niti ne. Ko sem pred leti raziskovala tesnobo, sem ugotovila, da so imeli ljudje skoraj v vsakem obdobju občutek, da živijo v najhujšem možnem trenutku in v trenutku največje izgube idealov; recimo po prvi ali drugi svetovni vojni, ko so ljudje govorili o smrti Evrope in ko so izgubili vero v napredek. A moj sklep je, da si vsaka generacija razmere predstavlja rahlo bolj kritično ali drastično, kot so v resnici.

Kapitalizem danes nenehno potrebuje nezadovoljenega in nezadovoljnega posameznika, ki išče neki ideal, ki se identificira s tem, kar mu slikajo mediji.

4 Nezadovoljstvo, občutek krivde, je gonilo trženja.

Ampak ali se vam vseeno ne zdi, da občutek nemoči raste?

► Že od nekdaj me je zanimala teorija ideologije, od Louisa Althusserja naprej. Moje večno vprašanje je, zakaj sledimo oblasti, kakšne oblike verovanj se oblikujejo v družbi, kako nas ideologija prevzame, zakaj se upiramo in - s tem se ukvarjam sedaj - zakaj se ne upiramo. Če me sprašujete o rasti pesimizma ali tesnobe: pesimizem je bil vedno del neke dobe in prepogosto se neka doba jemlje bolj travmatično, kot v resnici je. Še pred Nietzschejem ste imeli npr. Sorna Kierkegaarda, ki je imel zelo pesimistične poglede na tesnobo, povezal jo je z možnostjo možnosti, z idejo svobode. Če grem naprej, lahko zelo pesimistično misel najdemo pri Sartru, pri katerem je tesnoba povezana s tem, da imam svobodo, da skočim v brezno, ne pa da vanj padem. Tudi danes želimo biti večje žrtve, kot so bili naši predhodniki.

Kaj pa, če bi lahko izbrali čas v vašem življenju? Si kdaj želite, da bi čas zavrteli nazaj, v otroštvo?

► Prav tako ne, niti slučajno. Ko si otrok, si omejen s celo vrsto nesvobod. Ravno pri otroštvu je cel kup travm povezanih z odraščanjem. Otroštvo je povezano z nemočjo, z vpetostjo v šolski sistem. Sama se ne bi vrnila v osnovno šolo, ne v srednjo šolo, morda na fakulteto. Tudi osebne preteklosti ne glorificiram in zato na staranje gledam zelo optimistično. Vsako obdobje v človekovem življenju prinese določene oblike osvoboditve.

O želji po vrnitvi v otroštvo sem vas vprašal zato, ker ste nedavno zapisali, da v naši družbi postajamo vse bolj infantilni. Zakaj tako mislite?

► Danes nas ideologija potrošništva obravnava kot infantilne subjekte. Ne mislim, da si posamezniki želijo nazaj v otroštvo, menim, da smo se znašli v neki mreži potrošniške družbe, ki igra na logiko neobglednosti, neskončnih želja, nekega zbiranja točk, iskanja igračk. V to igro smo padli brez lastne želje in iz teh igrice se sedaj zelo težko rešimo.

Zakaj pa je po vašem mnenju to v interesu trga? Zakaj ne bi bilo obratno, zakaj ne bi na trgu veljali za odgovorne, odrasle osebe, ki si morajo zaradi varnosti otrok kupiti drag avto?

► Ali ni prav avto igračka za odrasle? To, kako nas potrošniška ideologija obravnava - ali kot otroke ali pa kot izrazito odgovorne odrasle, ki morajo z veliko pločevine zaščititi sebe in svoje otroke pred drugimi -, pa je vselej vezano na to, da ta ideologija igra na predstavitvi podobe, v kateri si želimo videti same sebe. Zato potrošniška družba nenehno ustvarja iluzije, ki jih nikoli ne bomo dosegli ali se jim približali. To so recimo ideali lepote, uspeha, moči ali mladosti. To je gonilo sistema, ki nam slika rahlo nedosegljive objekte. Ne verjamemo v kreme za odpravljanje gub, če te niso drage, biti morajo lepo zapakirane. Na predavanjih rada uporabljam primer, ki lepo ponazarja, kako nas prevladujoča ideologija izkorišča s pomočjo podob o nas kot kmalu uspešnem posamezniku. Neka študentka v ZDA mi je povedala, kako si je služila denar s prodajo avtomobilov. Bila je zelo uspešna, njena tehnika pa je bila naslednja. Kupcu je navadno svetovala, naj kupi avto, ki bi bil zanj objektivno najprimernejši. Imel je primerno ceno glede na njegove potrebe, npr. glede na število otrok. A tik preden je kupec odšel domov razmislil, mu je navadno rekla, ko boste prišli naslednjic, ko boste že uspešni in morda bogatejši posameznik, bo za vas primeren tisti drug, dražji avto, ki ga sedaj ne potrebujete. In kar 90 odstotkov ljudi, ki se je vrnilo, je kupilo prav tisti, dražji avto. Zakaj? Ker ji je uspelo naslikati podobo posameznika, v kateri se je ta želel videti. To je primer tehnike, ki jo izkorišča družba potrošništva.

V svojih knjigah opisujete, kako se je ta logika trženja preselila na nekoč netržno področja. Recimo na trženje telesa, na prijateljske tržne odnose in celo na trgovanje z ljubeznijo. Kaj se je zgodilo, da so bile te sile izpuščene iz kletke in da so dosegle področja, kjer jih ne bi smelo biti?

► Gre za običajen razvoj kapitalističnega sistema. Če pogledamo v zgodovino, vidimo, do kakšnih sprememb v družbi, na primer v ameriški, je prišlo, ko so se tam odprle prve veleblagovnice. Prvič se je oblikoval javni prostor nakupovanja, v katerem si videl celo množico drugih potrošnikov in se z njimi začel primerjati. Nastal je tudi nov

način identifikacije s produkti in prodajalci. Potem se je oblikovala ideja družbe, ki bo vsa delovala kot velika trgovina. Rodila se je utopiistična misel, da bomo nekoč v trgovinah vzeli vse, kar potrebujemo. Sedanji čas pa je še eno obdobje postindustrijskega kapitalizma, ki nenehno potrebuje nezadovoljenega in nezadovoljnega posameznika, ki išče neki ideal, ki se identificira s tem, kar mu slikajo mediji. Nezadovoljstvo, občutek krivde, je gonilo trženja.

Naše želje in celo naše nezadovoljstvo torej v resnici niti ni naše.

► Ja, če zna kateri sistem izkoriščati ta človeški primanjkljaj, potem je to kapitalizem. Dobri trgovci seveda vedo, da ljudje nimajo želje, ampak da se želja sproži šele potem, ko neki objekt vidimo in ko nam je predstavljen. Subjekt torej ni objektov lačno bitje, ki hodi okrog, da bi se zadovoljil, lakota se mu sproža šele za nazaj. To se danes dogaja na vseh področjih, od kupovanja avtomobilov do našega čustvenega življenja. Imate partnerja - ampak vedno imate občutek, da je nekje nekdo, ki je še boljši. Srečevanje ljudi danes spominja na ameriške konference, kjer vsak, ki s teboj govori, sprva pogleda tvoje ime in ustanovo, iz katere prihajaš. Nato pa že išče drugega, ki prihaja iz bolj ugledne ustanove in katerega vrednost je ob srečanju domnevno višja.

Eno od teh večnih vprašanj je, kako daleč lahko to gre.

► Sama mislim, da v resnici že prihaja do velikih sprememb na ravni posameznikovih travmatičnih odzivov na ideologijo potrošništva. Na te družbene ali tržne spremembe se že odzivamo z izolacijo. Samoizbrana osama, nezmožnost odločanja, pasivnost so tudi oblike odziva na te sile. Zelo veliko ljudi je danes prav glede izbire v položaju, ko ne morejo izbrati ničesar. In to je simptom, ki je zelo značilen za sodobno družbo. Danes posameznik ni več na križišču dveh poti, ampak na križišču ogromnih avtocest, kjer se mora odločiti za idealno pot. In potem pogosto obstane zmrznjen na točki odločitve. Posebej ženske imajo težave z odločitvami, kdaj ali sploh postati mati, s kom, odločajo se med kariero, ljubezenskim življe-

njem. Vse to so trenutki, v katerih ogromno ljudi nenehno tava od enega objekta do drugega, morda imajo občutek, da izbirajo vse, v resnici pa ne izberejo ničesar.

Naravno stanje danes je torej stanje blokade in neodločanja?

► Ja, upamo, da se bomo izognili kontingentnosti naših odločitev, in upamo, da se bomo izognili tveganjem in izgubam, ki so z njimi povezane. Ves čas predvidevamo, računamo, racionalno presojava situacije in se na koncu pravzaprav ne znamo odločiti.

Nedavno ste kot primer izogibanja odgovornosti izpostavili moške, ki, ko pridejo domov, smuknejo v plenicce in spet uživajo v vlogi nebogljeneh otrok, ko lahko malo ali veliko potrebo opravljajo v vsej svobodi. Je to eden od odzivov na družbo nešteti izbiri? In kako razširjen je ta tip specifičnega moškega infantilizma?

► Ne smemo posploševati, da je prišlo do splošnega obrata v to vrsto patološke infantilizacije, čeprav je res, da danes nekateri posamezniki, moški, v teh praksah najdejo svoj užitek. V teh primerih gre za perverzijo, ki pa je ne smemo obsojati oziroma je etiketirati kot nizkотно obnašanje. Gre preprosto za poseben način organizacije užitka. Tako kot lahko nekdo posameznik najde užitek v fetišizmu, voajerizmu, ekshibicionizmu, najde drug užitek v infantilizmu oziroma v tem, da si doma nadene pleničko. Tovrstni načini organiziranja spolnega užitka so vedno obstajali, težko pa presojava, ali jih je danes več samo zato, ker je mogoče o njih več zaslediti v medijih. Po drugi strani pa je problem tudi v tem, da ljudje, ki najdejo te vrste užitkov, redkokdaj poiščejo psihoanalitično pomoč. K terapevtu gredo namreč ljudje, ki svojega užitka niso našli.

Potem bi vi te oblike samozadovoljivosti spodbujali?

► Ne, ne gre za to. Hočem reči, da to niso patologije. Zavedati se moramo, da je seksualnost pri posamezniku zelo kompleksen pojav, na katerega družbeni normativi zelo malo vplivajo in tudi ne morejo vplivati. Razen seveda, ko seksualnost močno poseže v svobodo drugega, ko je nasilna. Takrat mora družba najti način intervencije. Običajno pa imajo ljudje, če ne že

kaj drugega, zelo dobro razvite fantazme o raznih oblikah transgresije.

Zakaj je bil Freud mogoč šele v 19., 20. stoletju? Zakaj se psihoanaliza ni razvila prej in kaj se je v tem času zgodilo z nami?

► Psihoanaliza se lahko razvije šele potem, ko se v filozofiji oblikuje ideja subjekta. To je v bistvu kantovski subjekt, ki ima naravo nesubstancialnosti. To je subjekt, ki je radikalno svoboden, ki ga kultura ali narava več ne določata. Šele potem je mogoče govoriti o nezavednem pa tudi, recimo, o izbiranju. Zavedati se moramo, da je tudi izbira, kot jo danes razumemo, razmeroma nov pojem. S seboj potegne odgovornosti in možnosti za spremembo. Ko je družba človeka razumela kot veliko bolj določenega in zraščeneša s kulturo, nismo imeli možnosti kritično vrednotiti npr. družbenih okoliščin. Tudi moderna ideja človekovih pravic je vezana na pojem praznega subjekta, ki lahko gleda in kritizira okolje, iz katerega je izšel.

Ko je torej nastala ideja individualuma, njegove svobode, šele potem dobimo tudi negativno plat, nekakšno kolateralno škodo: našo tesnobo, naše frustracije?

► Lahko si predstavljamo, da so bili vsi ti elementi na različne načine prisotni že prej. Se pa tudi simptomi spreminjajo z družbenimi spremembami. Freud je recimo poudarjal, da bolezen civilizacije in bolezen posameznika vplivata drug na drugega. Trpljenje se spreminja in simptomi, ki jih posameznik preživlja, tudi niso samo njegovi.

V zadnjih letih je pri nas popularna teza o kastriranih moških. Nekateri intelektualci trdijo, da je kriza moške avtoritete povezana s kemičnim učinkom sodobnih spojin, ki imajo hormonske značilnosti. Zdi se mi, da ste tudi vi šli v tej smeri pri svojem slikanju moških v plenica.

► Ne strinjam se s temi popularnimi razlagami o izgubi avtoritete ali kastriranih moških. V družbi ni prišlo do tako zelo radikalne spremembe, ko bi lahko govorili o koncu avtoritet. Čeprav seveda prihaja do sprememb. Klasične avtoritete, ki smo jo nekoč poznali, ne igrajo več iste vloge kot nekoč. Res je, izgubila se je vera v avtoriteto družine, vera v avtoriteto cerkve, tudi državni voditelji so izgubili moč. Zato je tudi razmeroma malo uporov proti tem avtoritetam, kot smo jih poznali nekoč. Upori proti staršem so bili nekoč dokaz, da starševska avtoriteta obstaja. Če pa starši nimajo več avtoritete, če ti postanejo prijatelji, takšni, kot so sodobni starši, potem tudi ni več klasične oblike uporov.

Se spreminja tudi intenzivnost pubertete?

► Lahko da se, a še vedno ostaja. Se

pa gotovo pojavlja cela vrsta novih avtoritet, kot so različni gurui, svetovalci za imidž, trenerji, določeni terapeuti, javnomnenjski voditelji, pojavljajo se slavni, kot oblika avtoritete, nogometaši. Tudi to so nove oblike identifikacij, ki pa delujejo drugače, kot so nekoč delovale tradicionalne avtoritete. To, da sledimo neki novi avtoriteti, si predstavljamo kot lastno izbiro, in ko nam več ne ustreza, jo zavrzemo in zamenjamo z drugo. Pri starih avtoritetah je bila identifikacija vezana na upor, danes pa je na ponižanje in menjava. Mediji igrajo tu pomembno vlogo, ko npr. nekega zvezdnika najprej dvignejo v ideal, potem pa ponižajo v izmeček.

Morda ključno vprašanje za nas, moške, je, ali naj bomo zaskrbljeni, ker kot očetje ne opravljamo več svoje funkcije. Ker smo ostali brez avtoritete in tako naprej. Naj nas skrbi?

► Ne, mislim, da ni razloga za zaskrbljenost. Predvsem pri vlogi očetovstva sama mislim, da prihaja do pomembnih sprememb, ker želijo sodobni očetje prevzeti bolj emocionalno vlogo v družini. Želijo preživljati čas z otroki, kar se v tradicionalni, patriarhalni družini ni dogajalo. Menim, da zaradi tega ni razloga za zaskrbljenost.

In če to vodi v zmedene otroke, ki ne ločijo več mame od očeta, ki ne poznajo razlike med pogojno in brezpogojno ljubeznijo ...

► To so izredno nevarni koncepti. Saj danes že vemo, da je za otroka dovolj, tudi če ga vzgaja samo mama ali če ga vzgaja samo oče. Sama nikakor ne glorificiram preteklih oblik družine in v tem smislu nimam nostalgije. V družinah je prišlo do sprememb in zato bi morali podpreti zakone, ki bi istospolnim omogočili posvajanje otrok, poroke in podobno. To je pač dejstvo in pravo bi moralo zgolj legalizirati dejansko stanje in na ustrezen način omogočiti enakopravnost.

Kaj pa ženske? Kaj se dogaja z ženskami? Po nekaterih raziskavah so slovenske deklice tudi v mednarodnem merilu pod največjim družbenim pritiskom zaradi videza, teže in podobno.

► Spet se lahko vprašamo, ali res veljamo za najbolj trpeče ljudstvo. Po drugi strani pa, seveda, je treba priznati, da na tem področju vendarle prihaja do očitnih premikov. Hitro se povečujejo primeri anoreksije, bulimije, primeri samopoškodovanj. Tega ne opažajo le strokovnjaki v Sloveniji, ampak tudi strokovnjaki v drugih državah, v zelo razvitih kot tudi v manj razvitih. Do še posebej hitrih sprememb idealov prihaja v nerazvitih državah. Susy Orbach je analizirala ženske v Papuai Novi Gvineji, kjer je v nekaj letih prišlo do skokovitega porasta anoreksije, čeprav je bil še nedavno tam ideal ženskega telesa malce

bolj zaobljen. Podobno se dogaja v nekaterih afriških državah. To seveda močno vpliva ravno na deklice. Starost, ko se začnejo deklice ukvarjati s svojo podobo, se hitro znižuje.

Ali nismo vse bolj dvoilčni? Po eni strani naše družbe vse močnejše promovirajo enakost med spoloma, po drugi strani pa vidimo, kot ste sami opazili, kako se zaradi želja po nenehni rasti dobičkov večajo pritiski, sedaj celo na deklice.

► Ženske so res vse bolj obremenjene: delo doma, ukvarjanje z otroki in še obremenitve na delovnem mestu. Ne moremo pa reči, da niso obremenjeni tudi moški. Tudi sodoben moški, ki želi sodelovati pri vzgoji otrok in imeti emocionalni stik z njimi, hkrati pa je zelo obremenjen na delovnem mestu, ob tem pa se intenzivno ukvarja še s svojim telesom, videzom, se srečuje z velikimi pritiski.

Mnogi danes menijo, da se vse okrog njih podira, da sveta ne razumejo več. Ga vi razumete? Ali vi veste, kaj se dogaja?

► Če bi se delala, da vem, v katero smer gremo, bi bila najbrž prerokinja, ne pa profesorica, ki poskuša analizirati svet okoli sebe. Bojim pa se, da živimo v nekem obdobju zanikanja, da se ne zavedamo velikih nevarnosti, ki grozijo našemu planetu. Ob primeru Fukušime smo lahko videli, kaj se zgodi, če je jedrska energija v roki nekih zasebnih korporacij. V prihodnosti lahko pričakujemo povečano emigracijo, a ne iz revnih držav v bogate, ampak obratno, prav zaradi uničenega okolja. Vse to so strahovi, ki me navdajajo in kjer vidim zelo malo mednarodnega sodelovanja. Drugič, vidim povečevanje neenakosti. Strah me je, ker ne prihaja do nekkih razmislekov o prihodnosti družbe, v kateri bi bilo neenakosti manj. Na ameriški univerzi MIT so nedavno naredili raziskavo ameriškega dojemanja neenakosti. Ljudi so vprašali, koliko bogastva ima v lasti najbogatejših 20 odstotkov Američanov in koliko bogastva bi morali imeti, da bi bilo pravično. Odgovor je bil, da ima 20 odstotkov najbogatejših Američanov v rokah približno 60 odstotkov vsega bogastva, pravično pa bi bilo, če bi teh 20 odstotkov imelo v lasti do največ 30 odstotkov. A v resnici ima 20 odstotkov najbogatejših Američanov v rokah 84 odstotkov vsega. Zastavlja se vprašanje, zakaj ne prihaja do upora, če je neskladje med tistim, kar je dejansko, in tistim, kar si ljudje predstavljajo, da je pravično, tako veliko. In pa, zakaj si ljudje ne prizadevajo za spremembo neenakosti.

Zakaj ne?

► Tisti, ki so se s tem vprašanjem ukvarjali, dokazujejo, da ljudje še vedno verjamejo v iluzijo tako ime-

Otroštvo je povezano z nemočjo. Tudi osebne preteklosti ne glorificiram in zato na staranje gledam zelo optimistično. Vsako obdobje v človekovem življenju prinese določene oblike osvoboditve.

Na družbene ali tržne spremembe se že odzivamo z izolacijo. Samoizbrana osama, nezmožnost odločanja, pasivnost so tudi oblike odziva na te sile. Zelo veliko ljudi je danes prav glede izbire v položaju, ko ne morejo izbrati ničesar.

novane loterijske mentalnosti. Nekdo torej misli, da mu bo enkrat v prihodnosti uspelo, da bo obogatel, ali pa vsaj njegovi otroci. Upajo torej, da se jim bo zgodil uspeh kot nekakšen zadetek na lotu. Zato tudi ne podpirajo večje obdavčitve bogatejših, v ZDA ne podpirajo splošnega zdravstvenega zavarovanja in podobno. To je en razlog. Drug razlog je, da je veliko ljudi v preteklosti trošilo mnogo več, kot bi lahko, zato imajo občutek krivde. In ta občutek krivde navadno ljudi zelo pasivizira. To opažajo tudi v Veliki Britaniji, kjer se ljudje ne upirajo drastičnim rezom, ki jih uvaja sedanja vlada. Poleg tega smo pasivni tudi zato, ker se pogosto primerjamo s svojim sosedom, ne pa nujno z nekom, ki je tako zunaj našega dometa, kot je na primer Bill Gates.

Vprašanje seveda je, ali to velja tudi za Slovenijo, kjer nimamo te ameriške vere, da je vse mogoče in da lahko dosežeš vse, kar si želiš.

► Res je, ideologija uspeha je povezana z ZDA. Ampak prihaja tudi k nam. Recimo skozi fascinacijo z različnimi resničnostnimi šovi, z izbiranjem talenta in podobno.

Poleg tega so v Sloveniji dohodkovne neenakosti izredno majhne. Statistiki pravijo, da ni razloga za zaskrbljenost. Se ne strinjate?

► Mislim, da se z ekonomsko krizo še le začena najhujše razslojevanje. Predvidevam, da bo razslojevanje še večje, ko bodo prišle nove krize.

Zakaj? Ne verjamete, da nas je kriza nekaj naučila in da se po obdobju neoliberalizma vrača vrednota socialne države?

► Kriza našega pogleda ni spremenila. Mislim, da smo jo zelo hitro potisnili v podzavest. Tako v Sloveniji kot v ZDA, kjer ravno tako poučujem, opažam veliko podobnost v zanikanju krize na vseh področjih, od oblasti do individualne ravni. V Sloveniji še toliko bolj, ker se obnašamo, kot da je kriza nekje drugje. Ko sem potovala med ZDA in Slovenijo, je bilo zanimivo gledati, kako pozno so politiki v Sloveniji prepoznali krizo. Mislim, da so potrebovali kar pol leta. Torej pol leta za tem, ko jim je bilo v ZDA že vse kri-

Razumemo poslovni svet.

Razumemo, kako pomemben je dober nasvet, zato pri Si.mobilu vsakemu poslovnemu uporabniku dodelimo osebnega svetovalca. Ta pomaga pri izbiri pravih komunikacijskih produktov in storitev, s katerimi bo rasel prav vsak posel.

Si.mobil
Povej nekaj lepega

investicijsko
bančništvo

PLEMENITE
KOVINE

ZLATO ŠE NIKOLI NI BILO TAKO BLIZU

Prva banka s ponudbo zlata

Kovina, ki nas že tisočletja navdušuje s svojo dragocenostjo, je sedaj na doseg vaših rok. V naših izbranih poslovalnicah lahko kupite zlate naložbene palice in zlate kovance Dunajski filharmoniki, vse s standardom kakovosti Good Delivery (GDS). Brezčasno vrednost zlata lahko unovčite kjerkoli na svetu, hkrati pa je tudi lepo in dragoceno darilo za vaše najdražje.

Opozorilo: Zlato ni enako depozitu, ne prinaša obresti in ni vključeno v sistem zajamčenih vlog. Pri nakupu investitor prevzema tveganje, da bo ob njegovi prodaji dobil manj, kot je investiral. Banka jamči stranki, da ima zlato čistino in maso, navedeno v pogodbi o prodaji zlata, ne jamči pa za odkup prodanega zlata.

www.abanka.si | info@abanka.si | Abafon 080 1 360

Povezuje nas odličnost

The Banker | Banka leta 2010 v Sloveniji
Euromoney | Nagrada za odličnost 2010

ABANKA
BANKA PRIJAZNIH LJUDI

Danes posameznik ni več na križišču dveh poti, ampak na križišču ogromnih avtocest, kjer se mora odločiti za idealno pot. In potem pogosto obstane zmrznjen na točki odločitve.

stalno jasno. Zato se tukaj s krizo tudi nismo spopadli.

Kako pa bi se lahko?

► Dovolj je že, če imaš idejo, kakšno družbo si želiš, pa četudi je ta utopična. Švedska na primer upa, da bo v nekaj letih postala energetsko neodvisna. To je neki scenarij, za katerega potrebuješ družbeni konsenz, ki pa je zelo pomemben za družbeno kohezijo. Tudi enakost spolov se v severnih državah ni zgodila čez noč, ampak so potrebovali 30 let na različnih ravneh.

Vaša utopija je skandinavska?

► To je model, ki je vreden študija. Opažam, da v Sloveniji politiki ali ljudje, ki so na pozicijah odločanja, razmeroma malo potujejo ali pa potujejo s plašnicami na očeh in okoli sebe nič ne vidijo. Ne boš se na primer lotil privatizacije železnic, če boš poznal angleški sistem, kjer so privatizirali vlake, potem pa so se spomnili, da bi moral nekdo skrbeti za tire.

Mislite, da se razvijamo v razpadajočo družbo, v kateri je vse manj solidarnosti?

► Spremembe se dogajajo, res je. Ne smemo zanikati, da je še celo v šoli prevladujoča logika, najprej poskrbi zase, in da si celo na fakultetah študentje ne izposojajo več zapiskov. To so družbene spremembe. Le da v primeru solidarnosti vedno znova vidimo, da se ta ob trenutkih krize hitro povrne. Zato glede tega le nisem tako črnogleda.

Kako pa si razlagate to slovensko

dvoličnost: po eni strani vsi kritizirajo delo na črno, potem bentijo nad študentskimi funkcionarji, na referendumu pa ne podprejo sprememb?

► Že lep čas smo v Sloveniji v pat poziciji, kjer je vsaka odločitev »ne«. Tukaj dejansko delujemo kot otroci in se vsemu upiramo. To je nesposobnost sprejeti odločitev, znikanje realnosti, to je upor posameznikov, ki se ne identificirajo z voditelji in ki so hkrati prestrašeni pred spremembami. Svojih sodržavljanov za to stanje ne bi obsojala, morda moramo pač priti v še večjo krizo, da bodo spremembe mogoče.

Po knjigi o tesnobi in potem o problemu izbiranja se sedaj ukvarjate z vprašanjem kriminalne pogojenosti prek možganov. Zato ker verjamete v to pogojenost ali ker je vse več ljudi, ki v to verjamejo?

► Tega študija sem se lotila zato, ker opažam spremembe v delovanju kazenskega prava, predvsem v tujini. Tam kazenskoopravni strokovnjaki iščejo podporo v znanosti in pri strokovnjakih pri odločanju, kdaj je nekdo kriv in kdaj ne. Zdi se mi, da je ta trend treba razumeti. Pred leti je bila pri predvidevanju bodočih antisocialnih osebnosti moderna uporaba genetike, danes je uporaba genetike v zatonu in v ospredje prihaja t. i. nevroznanost. Prav v ZDA je prišlo do tega, da se ne samo kazensko, tudi civilno pravo zateka k strokovnjakom s področja nevroznanosti. Poznan je primer nekega zdravnika, ki je

ogoljufal zavarovalnico za skorajda milijon dolarjev, ker je izstavljal napačne račune. Ko je bil poklican pred sodišče, pa si je najel nevroznanstvenika, ki je dokazoval, da je tega zdravnika pred leti kap, kar mu je poškodovalo predel možganov za računstvo. Na koncu je sodišče sprejelo interpretacijo, da lahko v možganih prihaja le do delnih okvar. Zdravnik je še naprej zdravnik, le računati ne zna. To je dokaz, kakšno moč ima denar in seveda, kako močna je vera v to novo znanost.

To je morda že skorajda značilno za tradicijo ameriškega behaviorizma. Ali ni Evropa drugačna?

► Je, čeprav prihaja do obrata tudi pri nas. Tudi v Veliki Britaniji nevroznanstveniki opravljajo celo vrsto raziskav razvoja možganov majhnih otrok. Postavljajo si vprašanje, ali so bili emocionalno dovolj navezani na starše ali ne. Morda bo nekoč v prihodnosti nekdo, ki bo želel posvojiti otroka, sprva naročil takšno preiskavo. Zelo nevarno je tudi koncept antisocialne osebnosti, kjer predvidevamo, da je socialno obnašanje biološko določeno. Veliko je tudi raziskav o možganskih značilnostih psihopatov, v katerih poskušajo najti primerno zdravlilo ali intervencijo v možgane. Na žalost se pri mnogih takšnih raziskavah vračamo v čase uporabe lobotomije, analize videza glav morilcev.

Ali pa v čas nacifašizma.

► Ja, toda morate vedeti, da se je

evgenika, znanost, ki so jo uporabljali nacisti, oblikovala iz nekega sicer naivnega in potem tudi nevarnega optimizma, da lahko znanost družbo izboljša. Te zadnje tendence pa so zelo nevarne, ker odpirajo vrata novim oblikam izključevanja. Še posebej, ker želijo s pomočjo analize možganov predvidevati obnašanje, recimo deviantno obnašanje. To je postala zelo močna in razširjena panoga. Sedaj imamo že neuroekonomijo, imamo nevromarketing ... Te nevroznanosti sedaj nadomeščajo prejšnja razmišljanja o svobodnem odločanju. Neuroarhitekti želijo z drugačno organizacijo prostora spodbujati produktivnost in podobno.

Bivši Pahorjev PR-svetovalec je ustanovil podjetje Neuro PR, ukvarja se z nevroodnosi z javnostmi.

► Da, saj vidite, kako to vpliva na samo družbo in kakšne so ideološke komponente, ki so povezane s to fascinacijo.

Nevarnost vere v te pristope ste zasledili tudi pri odločanju na sodiščih. Zakaj naj ne bi verjeli forenzičnim strokovnjakom?

► Za Slovenijo nimam natančnih podatkov ali vpogleda v forenzične laboratorije, a v ZDA je prišlo do dveh sprememb. Na eni strani se je pojavila zelo močna fascinacija s forenziko. Predvsem porote so na sodiščih navdušene nad temi pristopi zaradi popularnosti nadaljevanj ali filmov s to tematiko. Zato zahtevajo vedno bolj kompleksne analize pri odločanju, verjamejo,

**VAS BOLI?!
KOLENO...?**

Ste poskusili to zdravilo?

mic menses:

tel. 01-729-13-82
GSM: 041-769-544
www.micmenses.com

Pred uporabo zdravila natančno preberite priloženo navdilo! O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali farmacevtom.

Upori proti staršem so bili nekoč dokaz, da starševska avtoriteta obstaja. Če pa starši nimajo več avtoritete, če ti postanejo prijatelji, takšni, kot so sodobni starši, potem tudi ni več klasične oblike uporov.

da bo znanost odkrila resnico o zločinu. Obstaja močno prepričanje, da boš lahko odkril zločinca, če boš našel DNK. In tukaj so seveda potem zaradi navdušenja odprta vrata za manipulacijo. Znanost bi naj bila vedno povezana z dvomom, s samoizpraševanjem tistega, kar smo odkrili. Forenzična znanost pa je nekaj specifičnega. Čeprav vemo, da se tudi v forenziki dogaja veliko napak, strokovnjaki zanje niso dovzetni. Sama sem začela analizirati ameriške primere. V enem je neki forenzični strokovnjak kar naprej trdil, da je kri, ki so jo našli na kraju zločina, povezana z nekom, ki je slučajno prišel mimo. Ali da se njegov DNK ujema. Obstaja primer znanega ameriškega forenzika, ki je po krivici poslal v zapor okrog 100 ljudi. Potem sem začela preučevati tudi užitek nekoga, ki se zaveda, da pošilja nedolžnega v zapor.

Zakaj bi užival?

► Ker imaš moč nad nekom. Lahko uživaš, ko vidiš tesnobo drugega. Lahko uživaš, ker si nenadomestljiv v dokaznem postopku. Ker te spoštuje tožilec, ki mu hitro rešiš primer. To so sicer mejna vprašanja, so pa zanimiva še z nekega drugega vidika. Ne smemo pozabiti, kako veliko moč na sodiščih imajo najrazličnejši izvedenci psihiatrične stroke. Nekateri primeri so absurdni. Roy Meadow je v Veliki Britaniji izumil termin *munchausen syndrome by proxy*. Ugotavljal je, da si nekatere matere domišljajo, da so otroci bolni, zato da jih lahko zdravijo, dajejo jim preveč zdravil in s tem povzročijo njihovo smrt. Ta teorija je postala v Veliki Britaniji in v ZDA zelo vplivna. Postala je normalna razlaga tudi za primere, ko je v neki družini takoj po rojstvu v posteljici umrlo več otrok. V vseh primerih, kjer so bile matere osumljene za smrt otroka in kjer se je kot ekspert na sodišču pojavil

Meadow, je že sama avtoriteta vplivala na to, da so bile matere obsojene. Moč eksperta je torej izjemna. Kasneje se je pojavilo veliko odmevnih kritik Meadowega dela in sodna praksa se je spremenila. Toda veliko žensk je imelo uničeno življenje.

Svojo kariero ste začeli v času družbenih gibanj konec osemdesetih, ki so vodila k neodvisnosti države. Potem ste se v svetu uveljavili kot družboslovna raziskovalka. Kakšen je sedaj vaš pogled na ta razvoj Slovenije? Se denimo strinjate s precej popularnim rekom, da še ni dovolj zrelosti za državo?

► Zadovoljni ne bomo nikoli. Mislim, da ko imaš lastno državo, je tvoja odgovornost, da se z njo ukvarjaš in z njo živiš. Stališče, da nismo zreli za svojo državo, se mi zdi infantilno. Ko si odrasel, pač moraš sprejeti, da si odrasel, in s tem prihaja neka odgovornost. V tem smislu sem pravzaprav opti-

mistka. Če pogledam globalno, potem so problemi, ki jih imamo v Sloveniji, podobni problemom, ki jih imajo druge. In to me navdaja z nekim paradoksnim optimizmom, da nismo nič posebnega, ampak da gre pač za travmatični proces razvoja kapitalistične družbe, ki nas je zadel zelo podobno kot druge države. Edini problem je, da je Slovenija zelo majhna, zaradi česar lahko pri nas hitro pride do totalitarnih tendenc in avtoritarnih voditeljev.

Če bi bila večja, se to ne bi moglo zgoditi?

► Najbrž, že zato, ker se v Sloveniji nimaš kam umakniti. V ZDA recimo obstaja ideja novega začetka, ki je pri nas ni. V Sloveniji si obsoben na neko mesto, zato je tukaj tudi več agresije do okolice, do drugih ali do sebe. Hkrati pa je tudi več samocenzure in strahu pred močjo avtoritarnih voditeljev. To so značilnosti majhnih območij. ✕

Veter v laseh?

Izgubljanje las in plešavost pri moških:

- 50 % moških je podvrženih izgubi las zaradi kombinacije dednosti in hormonov.
- Hormon dihidrotestosteron (DHT) je odgovoren za izgubljanje las. DHT povzroči zmanjševanje in odmiranje lasnih mešičkov, kar se kaže v rasti vse krajših in tanjših las.
- Izgubljanje las je v primeru nezdravljenja napredujoč proces.

Posvetujte se s svojim zdravnikom o možnostih zdravljenja usmerjenega v obnovo lasnih mešičkov.

* Slika v ogledalu je ilustracija stanja v preteklosti in ne odraža uspeha zdravljenja.

Merck Sharp & Dohme, inovativna zdravila d.o.o. Smartinska cesta 140, 1000 Ljubljana; telefon: 01/ 520 42 01, faks: 01/ 520 43 50; Pripravljeno v Sloveniji, april 2011 04-12-PPC-11-SLO-001-J

Stanovanjsko-poslovni objekt

Tribuna

ŽE V PRODAJI

Udobje sredi mesta ...

NOVA STANOVANJA V CENTRU LJUBLJANE

 kraški zidar
Življenju dajemo prostor

- lokacija: **Ljubljana - Prule**
- predvideno leto izgradnje: **2012**
- število stanovanj: **76**
- število poslovnih prostorov: **5**
- velikost: **od 24 do 135 m²**

031/30 80 80
www.kraskizidar.si

PREVERITE PONUDBO NEPREMIČNIN NA OBALI, KRASU IN LJUBLJANI
na spletni strani www.kraskizidar.si!

Dr. France Bučar

Prvi predsednik slovenskega parlamenta, pravzaprav skupščine. Partizan, v času komunizma večkrat v nemilosti partije, ki je v starih letih prišel na oblast, a jo kmalu spet zapustil.

Jure Trampuš, foto Borut Krajnc

V zadnjih letih je napisal tri knjige. Zadnja ima naslov Čas velikih sprememb, vse pa se ukvarjajo z nastankom Slovenije, napakami slovenske politike in partitokracije, ki je tudi zaradi komunističnega odtisa še vedno doma v naši državi. Bučar je kljub visoki starosti iskriv sogovornik, trmasto zagovarja svoja stališča. Zanj bi težko zapisali, da je desničar, če pa je, pa gotovo ni takšen, kot je slovenska strankarska desnica. Bučar tudi ni takšen, kakršna je slovenska levica. Bučar je pač, kot pravi tudi sam, izrazit individualist. Zato ne pripada ne enim ne drugim.

Stari ste 88 let, rodili ste se v Kraljevini Jugoslaviji, dvajset let živite v Sloveniji. Ste z njo zadovoljni?

► Čeprav se je večkrat menjala zunanja obleka - kot ste rekli kraljevska Jugoslavija, pa Italija, okupil sem blagodatni Hitlerjeve Nemčije, Titov režim in sedaj državo Slovenijo -, pa se nekaj drugega ni menjalo. Obleka se vseskozi menja, vsebina pa bolj malo.

Bili ste vzgojeni v katoliškem duhu. Kako to, da ste se po začetku druge svetovne vojne odločili za sodelovanje z Osvobodilno fronto, ki so ji z vrha ljubljanske nadškofije nasprotovali?

► Seveda sem bil v dvomih. To je bila ena od mojih najtežjih življenjskih odločitev. Vzgjajali so nas v domoljubju, in to vsi, cerkev, šola, a hkrati so nam iste institucije, ki so nas tako vzgajale, dopovedovale, da ne smemo sodelovati z Osvobodilno fronto. To je bila velika dilema. Ali torej ubogati ideale, h katerim so te vzgajali, ali slediti praksi avtoritet, ki je bila s temi ideali skregana. Odločitev za OF je bila rezultat bitke, ki jo je moral vsak zmagovito končati v samem sebi. In ta notranja bitka je bila celo težja kot zunanja.

Takrat ste bili stari 18 let.

► Za mladega fanta je bila to težka odločitev. V Titovi Jugoslaviji sta kasneje OF in partizanska tradicija pomenili posebno vrsto modre krvi - a se po vojni nisem želel bahati s svojo partizanščino, češ, jaz sem se pa junaško in pravilno odločil. Odločil sem se, kot sem se pač. V veliki meri pa so na to odločitev vplivale zunanje okoliščine. Danes recimo na domobranski strani govorijo,

V nekem smislu sem izrazit samorastnik. To ti daje neko moč, da te ne zdrobijo, a samorastnik je hkrati tudi trd. Vsak, kdor se obregne vanj, se malo opraska in zato se ga raje izogibajo.

16

da so zgolj odgovorili na dejanja komunistov. Pazite, že avgusta 1941, morda v začetku septembra, so se zbirali v svoje formacije. In tudi mene so povabili, ne da bi vedel, zakaj in kako, gor k njim na Rakovnik. Nisem šel. Pa ne zaradi ideoloških razlogov. Enostavno zato, ker mi je bila ta družina osebno zoprna. In takšne čisto osebne stvari lahko na koncu prispevajo k izredno pomembnim življenjskim odločitvam. **Nekateri drugi so se odločili napačno. Je to prava beseda? Napačno?**

► Nobenega ne želimo eksudirati. Tudi ti mladi fantje so bili večinoma idealisti, ne izdajalci, njihovi inštruktorji in duhovni vodje so jih porinili v izdajo. Objektivno lahko danes rečemo, da so se odločili napačno, a subjektivno tega ne moremo trditi. Ne, ljudje so se v pretežni večini odločali po svoji vesti. Majhen del je tistih, ki so špekulirali ... **V partizanih je bilo konec vojne veliko majskih hroščev.**

► Ja, na koncu vojne. Ne le oni, tudi kakšne pomembne osebnosti so si na Dunaju našle akademsko zatočišče in so kasneje kot spoštovani profesorji v Ljubljano prihajale na črnih vrancih z razvitimi prapori. **Kako ste, v času, ko ste bili partizan, razumeli drugo stran, narodne izdajalce, kakor so jim pravili?**

► Nisem bil takoj v partizanih, najprej so me Italijani poslali v Gonars, potem sem bil še v Nemčiji. Takrat nisem imel nikakršne predstave o domačih razprtijah. Morda samo delno, med nami sojetniki se je že kazala neka diferenciacija, neko sumničenje, odsev tistega, kar se je dogajalo v Ljubljani. Za OF sem se odločil leta 1941 in prehod v partizane je bil zame nekaj popolnoma logičnega. Ko se mi je ponudila priložnost, sem jo izkoristil.

Ste v tistem času razmišljali o komunistični partiji, o socialni revoluciji, želji, da bi živeli bolje?

► Kje neki. Šli smo v borbo proti Nemcem. Vse te pravljice o socialni revoluciji so si izmislili kasneje, ali pa so o njih razmišljali samo v vrhovih partije, med borci tega ni bilo. Seveda smo vsi mislili, da se bosta, ko bo prišla svoboda, cedila med in mleko, a o novih družbenih sistemih je razmišljala samo intelektualistična plast. Mi smo se neposredno soočali z Nemci in domobranci. To nas je okupiralo, boj nas je okupiral, in hkrati smo imeli vsi enako željo: da se vojna čim prej konča. In

živeli v iluziji, da bo po koncu vojne vse lepo.

Govorili ste o borbi, a prepričali so vas, da ste postali politkomisar čete.

► Nič me niso prepričali. Pojma nisem imel o partiji. Nekega lepega dne so me vprašali, ali bi vstopil v partijo, pa sem rekel, da nočem. A spet ne iz kakšnih ideoloških razlogov, to bi bila odločitev za eno stranko, kar mi je bilo v izhodišču nekaj zoprnega. Malo kasneje je prišel k meni neki partizan, bil je gorenjski kmet, in me vprašal, ali bi rad domov prinesel celo glavo. Seveda bi rad, sem mu odgovoril, on pa je dodal, da bodo ti tovariši prišli še enkrat. Dal mi je zelo jasno vedeti, kaj mi je storiti. In zato sem vstopil v Komunistično partijo. Tja so me spravili predvsem zato, ker so rabili politkomisarja čete. Prej sem bil predvsem kulturnik.

Kulturnik?

► Vse enote so jih imele. Delali smo bataljonski časopis in podobno. Ko se je nekoč obetal spopad z Nemci, je fant, ki je bil določen, da napiše članek, prišel k meni in dejal, da naj jaz napišem članek, on pa bo raje tvegaval glavo, kot pa pisal.

Iz današnje perspektive se zdi, da so bili politkomisarji največji zagovorniki komunistične revolucije.

► Dajte no, to je neumnost. To je bila funkcija, govorim iz lastnih izkušenj in na nivoju čete, ki so jo partizani bolj ali manj prezirali. Politkomisarji naj bi bili paničarji, ki niso bili za borbo in so bili raje skriti za daj, v štabu. Nočem se bahati, a sam sem bil zelo hraber borec, no, tudi zelo neumen, lahko dodam, nadpovprečno neumen. Ko smo ustanovljali jurišno četo, sem se takoj javil, da bi bil njen član.

Naj vas vprašam drugače; se vam zdi, da je komunizem v svojem izhodišču etično gibanje?

► Nikakor ne. Popolnoma neetično. **Se ni boril za družbeno enakost?**

► Razlogi so drugje. Komunizem je bil poskus znanstvenega pozitivizma, apliciran na celotno družbo. In če želimo v pozitivni znanosti kakoli narediti, potrebujemo neke konstante, na podlagi katerih se predvideva nadaljnji razvoj. Če gradimo most, morajo gradbeniki poznati materiale, vedeti morajo, kako se bodo obnašali v različnih situacijah. Enak koncept naj bi se uporabljal tudi za vso družbo. Bistvena razlika pa je v tem, da naravne zakonitosti pri gradnji mostu načelo-

ma poznamo, v družbi pa je glavna materija človek. Človek se ne obnaša kot konstanta. Če želimo uporabiti znanstvene metode na področju družbe, moramo človeka kot spremenljivo preobraziti v konstanto. Vzeti mu moramo svobodno voljo, ga razčlovečiti. Komunizem torej takoj neha biti znanstveni poskus preoblikovanja družbe, če bi privolil v svobodo. In zato vanjo tudi ni nikoli privolil.

Podobno je v vsakim totalitarnim sistemom. Tudi klerikalizem ukazuje ljudem, kaj lahko in kaj ne.

► Seveda, komunizem pa to dela še bolj izrazito. Ne zato, ker bi bil bolj ali manj zločinski, pač pa zato, ker je bil absolutno odvisen od tega, da ljudje niso svobodni. Vsi njegovi ukrepi so bili namenjeni temu, da se ljudem ta svoboda vzame.

Kdaj ste po vojni, po osvoboditvi, odkrili, da ste pravzaprav nesvobodni?

► S tem se takrat nisem ukvarjal na tako filozofski način. Priznam pa, da sem imel s komunistično oblastjo hitro težave. Verjetno zaradi svoje osebnosti. Sem izrazit individualist, za totalitarni sistem ne najbolj primerna oseba. Že v partizanih sem imel zaradi tega težave. Na predavanjih komisarja bataljona je bila recimo obvezna prisotnost. Pa sem dobil prepoved, da ne smem hoditi na ta zborovanja, ker sem kdaj komisarju namenoma postavil vprašanje, na katero ni znal odgovoriti.

Morda res, a po vojni, pravzaprav po končani fakulteti, ste hitro prevzeli visoke uradniške funkcije v novem sistemu.

► Dajte no.

Bili ste šef kabineta pri podpredsedniku tedanje socialistične slovenske vlade Marjanu Breclju. Vsak to ni mogel postati.

► To ni bilo neposredno po vojni. Ko so se boji končali, smo se umaknili v Dravograd, kjer smo se kot stari borci imeli prav fino. Nastanjeni smo bili v na pol porušeni zgradbi elektrarne. Prišla je brzojavka, da se moram takoj javiti v štab okraja v Ljubljano. Po celodnevem potovanju sem v mraku prišel v štab, od tam so me poslali na Ozno. Pojma nisem imel, kaj to ime sploh pomeni. Sprejel me je Ivan Maček - Matija, ki me je za 14 dni poslal domov. Potem sem kaj hitro ugotovil, da sem zašel v neke vrsto policije, in policist pač nisem želel biti. To je bil pravzaprav edini razlog, da sem

se Mačku uprl. In takrat upreti se instituciji, takšni instituciji, je zahtevalo nekaj poguma. Postal sem jim sumljiv. Kakšno leto na Ozni nisem nič delal, potem pa me je k sebi poklical kadrovik, da bi se pogovorila. In, pazite, 28 dni sem ga vsak dan čakal pred njegovo pisarno, da me je končno sprejel. Pa še takrat me je takoj vrgel ven. Potem na Ozno nisem več šel. Zavil sem čez cesto, v stavbo javnega tožilstva, kjer na srečo nisem dobil službe.

Na srečo?

► Takrat nisem imel predstave, kaj se dogaja na javnem tožilstvu. Goto vo bi me uporabili za vse mogoče svinjarije, ki so jih počeli. Potem sem poskusil delati na Ljudski pravici, pa so me vrgli iz službe. Pa na ministrstvu za finance, kjer sem na okencu pobiral davke. To ni bilo delo zame, želel sem končati študij, uprl sem se in rezultat tega je bil, da sem dobil tri mesece neplačane študijskega dopusta. Na dan, ko sem imel zadnji izpit na pravni fakulteti, je prišla brzojavka, in moral sem iti na progo Šabac-Sarajevo. Takoj. Tam dol po brigadah sem delal kot predavatelj in predaval politične neumnosti. No, nekako se mi je uspelo vrniti v Ljubljano, končal sem fakulteto in dobil službo kot mlad jurist. In počasi prišel k Breclju.

Skupaj z njim pa ste odšli v Beograd.

► Takrat to ni bilo nič hecno; če si bil enkrat dol, če so ti dali stanovanje, je bilo bolj malo možnosti, da se vrneš. V Beogradu se nisem počutil dobro. Kot neumni Kranjec sem v soboto zjutraj hodil na Avalo, pametni Beograjčani pa so raje sedeli po oštarijah. Če sem iskren, sem si svoj dekret za vrnitev v Slovenijo podpisal kar sam. Je pa res, da so se, ko sem bil v službi na zveznem sekretariatu za blagovni promet, pri meni vedno ustavljali različni slovenski politiki. Recimo Maček, ki v Beogradu ni hodil na seje, pač pa je raje šel z generalom Milanom Željcem na jago. No, Maček me je potem v Ljubljani vzel v službo v slovensko skupščino.

Zakaj pa ste potem na koncu pristali kot predavatelj na fakulteti?

► Kranjska šola za organizacijo je naredila prvi znanstveni simpozij o odgovornosti. Prebral sem neki referat in govoril sem tako nespodobno, vsaj po mnenju političnih gospodov od Franceta Popita dalje, da je bila po naročilu Mihe Marinka

izdana posebna brošura, kjer so mene in še nekatere napadali kot velike grešnike in na pol kontrarevolucionarje. Medtem je predsednik skupščine postal Sergej Kraigher in videl sem, koliko je ura, postal sem nezaželena oseba, zato sem z velikim veseljem odšel na pravno fakulteto, kjer so mi ponudili službo. V tistem času sem izstopil iz partije. Redki so bili takšni, to je bila strahovna nevarna igra. Za partijo je namreč veljalo, kot v tisti znani šali o letalu, da lahko vanjo vstopiš, ampak dokler leti, iz nje ne moreš oditi.

Zakaj so vas potem sredi sedemdesetih vrgli še s fakultete in prisilno upokojili? Je bil zadaj obračun partije s porajajočim se liberalizmom ali kaj drugega?

► Razlog je bil preprost. Tem študentom sem predaval tako, kot sem mislil, da je prav. Z lastno pametjo. To je bil najlepši del moje službene kariere. Mladi ljudje so me poslušali z navdušenjem in tudi jaz sem govoril z navdušenjem. Na pamet, na glas sem razmišljal in po predavanjih tekem domov ter vrgel vse skupaj na papir. To je bil res imeniten čas. Tudi po očeh si lahko videl, kako ti je bila mladina hvaležna. Kar sem govoril, seveda ni bilo primerno. Če si namreč želel znanstveno analizirati družbeni sistem, si hitro ugotovil, da ne deluje. To sem tudi povedal in so me zato popolnoma odrezali. Ko je oblast v sedemdesetih v Beogradu odstavljala osmerico profesorjev, filozofov - eden izmed njih je Tita obtožil, da je monarh -, so se eno leto kregali z beograjsko univerzo, kako jih odpustiti. Tako da je morala nazadnje srbska skupščina sprejeti poseben zakon, da so jih vrgli iz službe. Ko je čistka prišla na slovenski FSPN, so profesorje mrcvarili nekaj časa, ko pa sem prišel na vrsto jaz, sem bil odrezan naslednji dan. Najprej so mi odvzeli pedagoško delo, kar je bila samo prva stopnja, predpokol do prisilne upokojitve. Tisti čas sem bil z eno nogo vedno na pol v zaporu.

Tomaž Ertl, nekdanji republiški sekretar za notranje zadeve, je pred časom v intervjuju za Mladino dejal, da vas niso zaprli - govoril je sicer o kasnejšem času Nove revije in vašega govora v Strasbourgu -, ker niste pozivali k nasilnemu rušenju ustavne ureditve.

► To je neumnost. Drago Jančar je pred leti pripravil razstavo Temna stran meseca in tam sem videl dopis, kjer je bil podpisan Tomaž Ertl. Na njem je pisalo: Franceta Bučarja za zdaj ne bomo zaprli, ker bi to škodovalo našim interesom. Ko so me vrgli s fakultete, je bilo res hudo. Moji kolegi s fakultete, s katerimi sem se še malo prej srečeval v službi, so se na cesti obračali stran, raje so zavili v kakšno drugo ulico, kot da bi me srečali. Postal sem ne-

oseba. Ni me bilo več. Nisem bil povabljen na noben simpozij, v javnem življenju nisem obstajal. To je bil hudirjevo neprijazen čas. A bistvo režima je bilo, ne le da je bil neetičen, bil je tudi skrajno neuspešen. In ta režimska neuspešnost je pomagala k temu, da sem lahko začel znova objavljati. Srečali smo se tako nekoč v tedanjem Kinu Komuni z Nikom Grafenauerjem in novorevijaši, pa so mi rekli, naj kaj napišem. In sem.

Sedeminpetdeseta številka Nove revije, ki se danes kuje v mit, ker naj bi pomenila začetek osamosvajanja, ne vsebuje neposrednih besed o samostojni Sloveniji. Pravzaprav je bila, vsaj iz današnjega časa, zelo zadržana.

► Čakajte, ne samo zadržana, v 57. številki ni niti ene besede, ki bi bila usmerjena v osamosvojitve. Niti ene. To bi bil popoln samomor. Želeli smo narediti analizo dejanskega položaja v tedanji družbi, in če je ta analiza narejena dobro, potem se izhod pokaže sam od sebe. Filozofa Iva Urbančiča in mene so najboljši napadali, zvezni javni tožilec je takrat zahteval, naj naju zaprejo.

Takrat se je slovenska oblast odločila, da bi ji aretacije škodovala.

► Jasno. Zato so pristojnosti glede te odločitve naši partiji vzeli, jih prenesli na Beograd in tam bi naju potem lahko zaprli. A razvoj dogodkov je bil takšen, da jim ni uspelo, mislim celo, da je tisti tožilec potem umrl. Tako da sva imela srečo.

Tisto obdobje je bilo nenavadno. Na eni strani ste se sestajali razumniki in po svoje analizirali dogajanja v družbi, na drugi strani se je porajala nova civilna družba. V svoji zadnji knjigi ste tako zapisali, če poenostavim, da ste novorevijaši družbo analizirali, časopis Mladina pa provociral.

► Ne dobesedno tako, a bo kar držalo. A poleg tega, da so me vrgli iz službe, so me tudi nenehno zasledovali. Če bi napisal ali rekel kakšno besedo, zaradi katere bi me brez težav prijel, bi to tudi storili. Po enem izmed srečanj PEN-a na Bledu sem nekaj novorevijašev povabil k sebi v Bohinj, pa smo se pogovarjali dolgo v noč. Drugi dan je prišel neki sosed. Čudno se je obnašal, kdor pozna kmečko mentaliteto, ve, kaj govorim, potem pa mi je le povedal, da je njegov sin, ki se ukvarja z radiomaterstvom, za zabavo lovil frekvence in nas celo noč poslušal. In ni bil edini. Izkazalo se je, da sem imel prisluškovalne naprave nastavljene v čisto vseh prostorih. Tako dobro, da so lahko operativci slišali tiktakanje ure. Nekoč je Niko Kavčič, poznate to ime ...

Ja, ustanovil je Ljubljansko banko.

► No, tudi on je včasih prišel k meni. In kot stari oznovec je vedel, koliko je ura. Niti enkrat ni prestopil praga moje hiše. Vnaprej je računal, da je možno, da mi prisluškuje-

jo. Zato sva se vedno srečala na dvorišču. A kaj se je izkazalo? Da tudi on ni vedel vsega. Tudi na dvorišču je bila nastavljena prisluškovalna naprava.

Spomenka Hribar je nekoč dejala, da ste bili edina neposredna vez med narodnoosvobodilno borbo in Demosom.

► Kaj to pomeni?

Hm, morda, da ste bili edini partizan v vodstvu Demosa?

► Tega ne vem, sem pa bil edini partizan na fakulteti, pa so me vseeno vrgli z nje.

Naj vprašam drugače, koliko je bilo revanšizma v Demosu?

► Demos je bil koalicija vseh mogočih strank in v njej je bil tudi del ljudi, ki so bili izrazito prodomobranski. Tu se ne moremo slepiti. Vendar ne smemo zamenjavati dveh stvari. Eno je državljanska vojna, drugo pa je konfrontacija različnih interesov v okviru istega ambiena. Državljska vojna se je z osamosvojitvijo končala, a to ne pomeni, da so se umirila vsa nasprotja in politični antagonizmi. Še zdaleč ne. Je pa res, da sem imel kot predsednik parlamenta največ težav, naj rečem kar neposredno, z mladinsko »hitlerjugend« generacijo ZSMS-ja na eni strani in s skrajneži v Demosu na drugi. Objektivno so bili oboji enako nevarni. Vseskozi smo se namreč soočali z beograjsko administracijo in vojsko, ki sta komaj čakali, da bi naredili kakšno napako, da bi lahko posredovali. Američani so jih sicer zadrževali, a ob želji, da bi vojska čim prej našla formalni razlog za intervencijo. Zame je bila največja nevarnost, da bo vse skupaj prekipelo in šlo čez rob. V Demosu so bili posamezniki, ki so želeli kar čez noč razglasiti neodvisnost, hkrati je kdo na drugi strani imel drugačne cilje. Kristalno mi je bilo jasno, kakšno tveganje je bilo v igri, kar večini v Demosu ni bilo.

Tudi sami ste v nekem zanosnem trenutku predlagali, da bi Slovenija osvojila Istro.

► Nisem rekel, da bi osvojili, in nič ni bilo v zanosu. Med vojno so bile naše enote pri Ilirski Bistrici, z Reke, kjer je bil poveljnik reškega korpusa general Marjan Čad, pa so prihajali konvoji proti Sloveniji. In moje stališče je bilo, da je najbolj enostavno blokirati njihovo pot.

Če bi Slovenija intervenirala na tujem ozemlju, to verjetno ne bi bilo najbolje sprejeto.

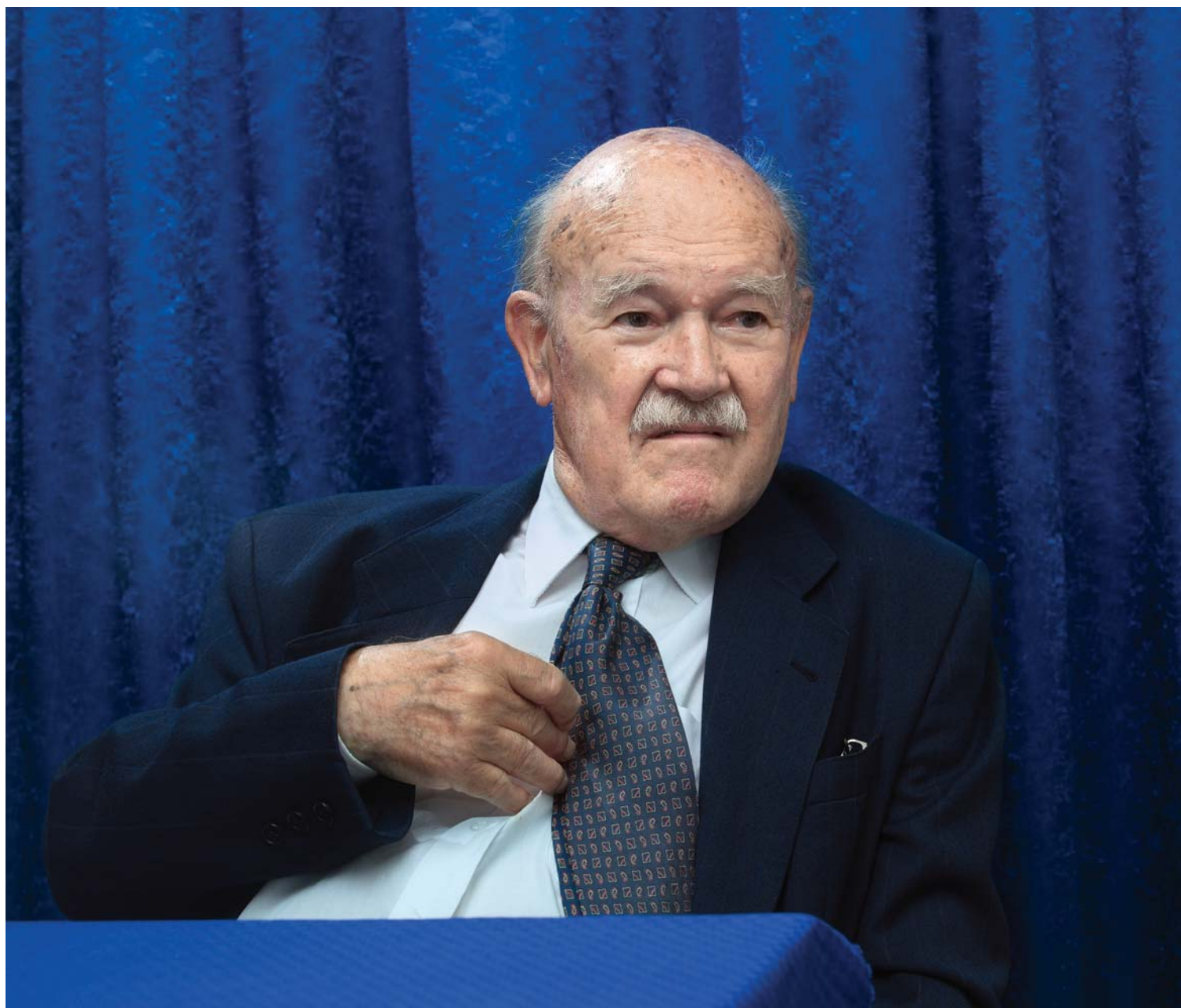
► Prav za to gre. Posebej sem dejal Igorju Bavčarju, naj to naredi, in kasneje mi je priznal, da bi bilo bolje, če bi me poslušal. Moja računica je bila takšna: mi bi presekali njihove poti, general Čad pa bi nam šel na roke, saj je že tako ali tako imel dovolj masla na glavi. S formalnopravne strani ne bi naredili ničesar narobe. Naš nasprotnik je bila Jugoslovanska ljudska armada in črta pre-

Šli smo v borbo proti Nemcem. Vse te pravljice o socialni revoluciji so si izmislili kasneje ali pa so o njih razmišljali samo v vrhovih partije, med borci tega ni bilo.

Niko Kavčič je dobro vedel, koliko je ura, in niti enkrat ni prestopil praga moje hiše. Vnaprej je računal, da je možno, da mi prisluškujejo. Zato sva se vedno srečala na dvorišču. A kaj se je izkazalo? Da tudi on ni vedel vsega. Tudi na dvorišču je bila nastavljena prisluškovalna naprava.

mirja bi se izoblikovala tam, kjer bi se pač ustalila fronta, kasneje pa bi se že pogajali o pravni naravi in posledicah. Morda bi se s tega ozemlja kasneje umaknili v celoti, morda malo manj, morda bi na teh ozemljih naredili plebiscit, to bi se dogovorili. Takrat bi bil ta poseg najbolj elegantna, pravična in pravno brežhibna rešitev.

Hrvati bi to mirno gledali?

► Nič ne bi rekli, ker tudi mogli ne bi. Nismo se borili proti Hrvatom, ampak proti JLA.

A šli bi na njihovo ozemlje.

► V vojnih operacijah ozemlje ni definirano. Definirana je črta suverenosti. To je merilo. In ko se nehajo sovražnosti, se potem uredijo še meje. Če bi mi tako ravnali, bi bilo pravno brežhibno, do kraja racionalno in zgodovinsko utemeljeno. In rešili bi se vseh neumnosti, ki smo jih delali kasneje in jih z arbitrarnim sporazumom delamo še danes.

Sloveniji se v nasprotju s Hrvaško, o čemer pišete v knjigi, nista zgodila

Franjo Tuđman in tuđmanizacija države. Smo bili blizu? Kdo bi bil pri nas Tuđman?

► Ne gre za osebo, gre za sistem. V tistem času je bilo treba zelo paziti, da ne bi naredili kakšne neumnosti. Ena od takšnih bi lahko bila tudi večinski volilni sistem.

Čakajte malo, ali ga niste takrat sami zagovarjali?

► Ja, res je. Sem. Meni ali zlasti meni je Demos očital, da smo zamudili najbolj ugodno priložnost. Vsi rdeči direktorji so računali, da je prišel

konec. Vsi so imeli pospravljene miže, prazne predale in čakali, kdaj bo prišel novi komisar in jih pognal. Tega komisarja ni bilo in z veseljem so ugotovili, da se da živeti tudi v demokraciji. Počasi so se pozicionirali tja, kjer so bili. Po razpustu Demosa, konec decembra 1991, je bilo treba razpisati nove volitve. Želeli so, da bi bile te marca, kar je zahteval Janez Janša, in že takrat sva se sporekla. Strokovne službe v parlamentu so naredile analizo, kako je možno v skladu s tedaj obstoječim

Audi
Prednost je v tehniki

IZDELAN IZ ALUMINIJA, JEKLA
IN Z ŽELEZNO VOLJO.

PAL 2011
MANAGERSKI avto leta

Novi Audi A6 z aluminijasto- hibridno karoserijo. Ustvarjen s pridihom lahkotnosti.

Nič nas ni zaustavilo pri ustvarjanju lahkotnosti nove limuzine Audi A6. Odkrili smo celo nov način edinstvenega združevanja jekla in aluminija. Rezultat je lahka in močna konstrukcija, ki omogoča večjo dinamičnost in kar 16 % boljšo in občudovanja vredno učinkovitost kot njegov predhodnik.

Poraba goriva (l/100 km): kombinirana vožnja: 4,9–8,2.
Emisije CO₂ (g/km): kombinirana vožnja: 129–190.

Vse nadaljnje informacije o specifični porabi goriva in specifičnih emisijah CO₂ iz novih osebnih vozil najdete v priročniku o varčni porabi goriva in emisijah CO₂, ki ga lahko brezplačno pridobite na prodajnem mestu in na spletni strani dobavitelja.

DIAREJA GRE NA POČITNICE!

Brisačo (znamke Svilanit, 440 g, velikost 80 x 160 cm) lahko naročite:

- **PO TELEFONU NA ŠTEVILKO:** 01 230 65 50,
- **PO ELEKTRONSKI POŠTI NA NASLOV:** prodaja@mladina.si,
- **ALI NA NASLOV:** Mladina, d. d., Dunajska cesta 51,
1000 Ljubljana.

Cena brisače je **19,90 EUR** (naročnikom Mladine, Globala in Monitorja priznamo 15 odstotkov popusta). V ceno je že vračunan 20-odstotni DDV, ne pa tudi stroški poštnine.

Pohitite! Količina je omejena ...

**MLADININA POLETNA
BRISAČA**

V teoriji so referendumi nekaj dobrega, a če govorim metaforično, z nožem lahko režete kruh ali pa z njim zbadate ljudi v hrbet, odvisno, kdo ga drži v roki, in tile naši politiki kruha z njim pač ne režejo. Njihova želja je oblast.

23

sistemom, z rigoroznim spoštovanjem prava, izvesti volitve. Ko so izračunali, so ugotovili, da je najbližji rok začetek junija. In medtem je bilo treba še sprejeti nov volilni zakon. Takrat mi je bilo popolnoma jasno, da bi z večinskim sistemom pometli z levo opozicijo. In zato sem vsem v Demosu razlagal, za kaj naj se zavzemajo. Njim se še sanjalo ni, kaj bi večinski sistem pomenil zanje. Zelo pa je bilo to jasno levim prenoviteljem, proporcionalni sistem jim je kasneje omogočil, da so se trajno pozicionirali v političnem prostoru.

No, formalno vaš predlog ni bil izglasovan. Izgubili ste.

► Ja, sem izgubil, a v resnici sem največ pridobil. Imel sem srečo, da nisem uspel.

Kako to?

► Če bi z večinskim sistemom takrat uspel, bi v Sloveniji prišli do sistema, kot je bil na Hrvaškem. Do sistema, kjer ena stranka obvladuje celotno družbo.

Naj vprašam drugače, ali je Janševih 50 + enako nevarnih?

► To je recidiv iste bolezni. Slovenci smo bili med osamosvojitvijo enotni samo pod pritiskom zunanjih okoliščin. Demos, Nova revija in pisatelji so si želeli osamosvojitve, temu pa so se pridružili tudi prenovitelji, predvsem njihovi voditelji, ker jim je bilo jasno, da če ne bi prišli do samostojnosti, bi glave letele tudi njim. A čim smo enkrat skupaj preplezali ta zid, so se začela odpirati stara protislovja. Bistvo parlamentarne demokracije je to, da imaš strankarski sistem. Parlamentarna demokracija ne temelji na enotnosti, pač pa na različnosti. A ta različnost mora ostati v nekih dimenzijah. Nobena država ne more funkcionirati, če v nekaterih temeljnih stvareh ni enotnosti. Jasno, da je ne bo v vsakodnevni politiki, a neke politične konstante so razumljive. Poglejte recimo Italijane, če sem malo ciničen, do nezvesti se kregajo, ko pa pride do temeljnih stvari, ko recimo želijo nastopiti zoper Slovence, pa so hitro enotni.

Saj so slovenske politične stranke imele neke konstante. Osamosvojitve, EU, Nato.

► Pa kakšno novo lahko tudi najdemo. Za katerokoli državo, ki jo imamo za normalno, se v generalnih okvirih ve, kako se bo obnašala v

kritičnih trenutkih. A zdaj teh političnih konstant v Sloveniji ni. Osamosvojitvene enotnosti ni. Kakšne druge tudi ne. Ker ni pritiska, ki bi to zahteval.

V hudi gospodarski krizi smo. Bi enotnost potrebovali?

► To je druga zgodba. Če je kje popolna kontinuiteta iz prejšnjega režima, je to v družbeni strukturi. Naša politika ni le podobna, pač pa je organsko nadaljevanje tistega, kar smo imeli v socializmu. Kaj je bilo bistvo tedanje ureditve? Vsa moč odločanja je bila skoncentrirana na vrhu, v partiji, vsa ostala družba pa ni imela nobene besede pri odločanju. In partija je tudi poskrbela, da je ni mogla imeti. Vsi so bili enaki, a vsi brez moči. Zato nacionalizacija ni bila samo ekonomski problem. Njeno bistvo je bilo širše, s tem, ko si obglavil ekonomsko moč celotne družbe in ko si jo prenesel v lastne roke, se je družba spremenila v amorfnu maso, s katero so lahko manipulirali, kolikor so si želeli. Ko smo naredili novo državo, novo ustavo, smo tudi sprejeli novo ogrodje, a vse ostalo se ni spremenilo. Vse odločanje je skoncentrirano na vrhu, namesto ene partije so stranke, ki vse delujejo na enak način. In se tudi medsebojno izigravajo.

Zakaj?

► Avtoritarni sistem ne prenese več šefov. Samo enega. Zato je tudi v našem političnem sistemu stalna kriza. Med seboj se želijo uničiti, ker ne prenesejo več kot enega poglavarja. In tukaj je Janez Janša največji mojster. Ta država ne more funkcionirati, če nima enega samega šefa. In zato je Janši čisto vseeno, če vse skupaj zgrmi v prepad, ker je ta država v njegovih očeh že zdavnaj umrla, če ni on na vrhu.

Janša je potem največji komunist.

► Ja, absolutno, je. Avtoritavec. Ko se potapljam, jih ne zanima pokojninski sistem, zanima jih samo, kako to vpliva na vlado, ali jo bodo premagali ali ne. Samo to jih zanima. Načrtno. Poglejte recimo ureditev referendumov. V teoriji so referendumi nekaj dobrega, a če govorim metaforično, z nožem lahko režete kruh ali pa z njim zbadate ljudi v hrbet, odvisno, kdo ga drži v roki, in tile naši politiki kruha z njim pač ne režejo. Njihova želja je oblast. Problema partijske družbe-

ne strukture, ki jo je partija skrbno gojila in gradila za svoje potrebe - edino takšen sistem je bil namreč konsistenten z njenimi predstavami o družbi -, se ne zaveda noben politik. Rešitev je v prerazporeditvi družbene moči.

To so govorili tudi kakšni drugi revolucionarji.

► Ja, ampak se je dobro vedelo, kaj si pod tem predstavljajo. Poglejte, koliko govorimo o tajkunizaciji. Kaj je njeno bistvo? Tajkunizacija je legitimni odgovor na stanje v našem gospodarstvu in družbi. Naše gospodarstvo potrebuje gospodarja. Ko smo po osamosvojitvi razdelili družbeno premoženje - po lepem izhodišču, vsi smo ga ustvarili, zato ga bomo vsi tudi dobili -, smo s tem sočasno izbrisali tistega, ki je nosilec gospodarjenja. In zato se pač nihče za takšna podjetja ne trudi resno. Obratno, čim več želijo iz njih potegniti in potem čim hitreje izginiti. Zato je treba na novo razdeliti, če želite nacionalizirati družbeno premoženje.

Res? Kako pa bi to naredili?

► Treba bi bilo doseči dogovor, kdo je tisti, ki bo to naredil, kako, kdo bo o tem odločal, katera so tista podjetja, kako se bodo lastninila, kako naj se lastniki obnašajo. Dolej pa je veljalo, da so se sami za hrbtom zmenili, kako si bodo delili, kako si bodo sposodili denar ...

Saj zato so danes pred sodiščem.

► Nobenega ne bodo obsodili. Nemogoče. Pri tem niso sodelovali samo tajkuni, pač pa tudi bankirji ...

... in politiki.

► Jasno, tudi oni. Ustvarila se je neka nova kasta, ki točno ve, kje je problem, a ga noče rešiti na način, ki je v skladu z našim demokratičnim sistemom, ampak z novo, nasilno, da ne rečemo komunistično nacionalizacijo.

To je pač kapitalizem, elite poberejo večino državnega premoženja.

► Natančno tako. A pozor, načeloma me to ne moti, gospodarstvo ne more biti odvisno od muhavosti volivcev. Država bi morala sistematično začeti prenašati posamezna podjetja na nove lastnike pod pogoji, da bodo ta pod taktirko ljudi, ki so življenjsko zainteresirani za njihov uspeh in razvoj. S tem ne bo prosperiralo le gospodarstvo, ampak se bo porazdelila tudi družbena moč.

Ne razumem, govorite o družbeni odgovornosti podjetij?

► Podjetij družba ne zanima, lastniki vedno gledajo le sami nase. A sistem bi moral biti takšen, da je s tem, ko lastnik gleda na lastne koristi, sočasno družbeno odgovoren. Danes nesposobni politiki radi pridigajo podjetjem, da morajo gledati na splošno korist. Mene kot podjetnika splošna korist čisto nič ne briga. Mene brigata dobiček in uspešnost. Lastnina ima več funkcij, tudi družbeno in ekološko. A za ti dve ne sme skrbeti direktor, pač pa vsa družba, država. Direktor mora biti prisiljen, da deluje družbeno odgovorno. Oblast bi ga morala prisiliti, da s svojo lastnino ravna družbeno in ekološko. A teh stvari država ne vzpostavlja, še več, tega problema se politiki sploh ne zavedajo.

Vemo, kaj naj počnemo s Slovenijo?

► Politična elita se obnaša, kot da ne bi vedela, a ljudem, ki razmišljajo, je stvar popolnoma jasna.

Imate v političnem prostoru kakšnega zaveznika?

► Sam se nisem z nobenim sprl, zaveznika pa tudi nimam.

Tu in tam vaše besede že uporabijo.

► Izkoristijo. Enkrat eni, drugi drugi. Potem pa nanje pozabijo. Kako se počutim? Ne najbolje. Treba je biti realist. Sedanja politika, takšna, kot je, ne bo sprejela nobenega svetovanja. Tako pišem novo knjigo. Kaj bo nastalo, še ne vem. Če že vnaprej veste, kakšni bodo zaključki, to pomeni samo, da ali ponavljate stare modrosti ali pa da govorite v tri dni. Ste kdaj plezali?

Ne zares. Pa vi?

► Ja, tudi malo. Ko se pleza, se iščejo prehodi. Kdaj se gre malo naprej, kdaj nazaj. Znanstveno delo je kot plezarija. Prav uživam, ko pišem; ko razvijam misel, sem včasih navdušen, a potem kdaj vidim, da iz tega ne bo nič, in grem spet nazaj. Zdaj stojim pred novo steno. To je mikavnost mojega dela. Prisilili so me v politično izolacijo in pišem knjige. Kljub vsemu pa sem še vedno živ. V nekem smislu sem izrazil samorastnik. To ti daje neko moč, da te ne zdrobijo, a samorastnik je hkrati tudi trd. Vsak, kdor se obregne vanj, se malo opraska in zato se ga raje izogibajo.

Samorastnik je sam.

► Ja, točno tako. Samorastnik je sam. X

Jože Colarič

Jože Colarič, predsednik uprave in generalni direktor Krke - o zabijanju golov, črnogledosti Slovencev, ekscesnih zaslužkih, siromašenju gospodarskih družb in spreminjanju sveta

Urša Marn, foto Borut Krajnc

Novomeška Krka je bila ustanovljena leta 1954, sedANJI predsednik njene uprave Jože Colarič pa je leto mlajši. Rodil se je v Brežicah avgusta 1955. Ekonomsko fakulteto v Ljubljani je končal leta 1979, v Krki pa je zaposlen že skoraj trideset let. Karizmatičnega Miloša Kovačiča je na položaju predsednika uprave nasledil 1. januarja 2005. Krka je eden največjih evropskih proizvajalcev generičnih zdravil in pri nas eno izmed finančno najmočnejših podjetij. Hkrati je tudi ena najbolj internacionaliziranih slovenskih družb, saj ima prodajno mrežo od Vladivostoka pa vse do Lizbone in tako deluje na skoraj milijardnem trgu.

Kako, če sploh, farmacevtska industrija občuti gospodarsko krizo?

► Čeprav je farmacevtska industrija aciklična, jo je kriza nedvomno prizadela. Na razpolago je manj sredstev, to se pozna pri podaljšanju rokov plačila, še bolj pa pri pritiskih na zniževanje cen zdravil, in to pri sredstvih, ki prihajajo iz javnih blagajn, in tudi pri sredstvih iz zasebnih zavarovalnic. Krka je vedno živela s krizami, domnevam, da tudi ob ustanovitvi. Kriz smo že vajeni in jih jemljejo kot nekaj vsakdanjega.

Vodilna svetovna farmacevtska družba Pfizer je v času krize odpustila približno deset tisoč ljudi. Je takšno množično odpuščanje povezano s krizo ali krizo uporabljajo bolj za priročen izgovor, ker so predimenzionirani in bi se tako ali tako morali skriti?

► Verjetno gre za oboje. V zadnjem času na trgu ni veliko novih molekul, poleg tega so številnim pomembnim izdelkom potekli osnovni patenti ali pa jim bodo potekli v kratkem. Nastaja t. i. patentno brezno. Do leta 2015 bo približno 130 do 135 milijard dolarjev današnje prodaje originatorjev na razpolago tudi generikom.

Katerim najdonosnejšim zdravilom pa bodo v kratkem potekli patenti?

► Največji, ki se mu patent izteče v kratkem, je preparat atorvastatin, ki ga Krka sicer že prodaja na nekaterih trgih. Namenjen je zniževanju ravni holesterola in drugih maščob v krvi, že pred leti pa je vrednost prodaje tega preparata v svetu krepko preseгла 10 milijard dolarjev. Obstaja še kup drugih preparatov, ki jim je v zadnjih pe-

tih letih potekel patent. Ampak kot rečeno, veliki val šele prihaja. Pri čemer to, da pade ogromno patentov, še ne pomeni nujno ogromne priložnosti za posel. Tako si sicer predstavljajo vsi generični proizvajalci, ki komaj čakajo, da kak patent pade, toda zavedati se je treba, da to hkrati pomeni, da se bo na trgu naenkrat pojavilo zelo veliko igralcev, to pa bo povečalo pritisk na cene. Krka je znana po tem, da zna izkoristiti priložnosti. Krkini začetki so bili skromni, z devetimi zaposlenimi v majhni novomeški apoteki, danes pa ima 8770 zaposlenih, od tega skoraj polovico v tujini. Za nas je že desetletja izjemno pomemben izvoz. Danes izvozimo že krepko več kot 90 odstotkov blaga in storitev. V Sloveniji živi samo dva milijona ljudi, na celotnem osnovnem ozemlju, kjer deluje Krka, od Vladivostoka do Lizbone, pa jih živi približno milijarda. To je ogromen potencial, ki večidel nima razvite farmacevtske industrije, in tu se tudi v bodoče obetajo velike priložnosti.

Krka danes drži pokonci tako rekoč celotno Dolenjsko.

► No, nismo edini. Tu sta nedvomno še Revoz in Trimo, pa tudi podjetja, ki so izšla iz nekdanjih velikih sistemov. Tako sta iz Pionirja izšla gradbeno podjetje Begrad in, kadrovsko gledano, Cestno podjetje Novo mesto. Je pa res, da je Dolenjska v primerjavi z drugimi slovenskimi pokrajinami gospodarsko izjemno uspešna. Ker je izrazito izvozno usmerjena, nima toliko tistih težav, ki so folklorna značilnost Slovenije. Hkrati je Dolenjska območje, ki izkazuje najvišjo dodano vrednost na zaposlenega, predvsem pa najvišje dobičke. Dobički so izjemnega pomena za razvoj. Ko rečem razvoj, mislim na več stvari. Najprej na vlaganje v raziskave in razvoj novih izdelkov, kjer je Krka ena od vodilnih družb v Sloveniji, saj v raziskave in razvoj vlagamo devet odstotkov prihodkov od prodaje. Poleg tega gre tu tudi za vlaganje v razvoj raziskovalnih in proizvodnih zmogljivosti ter v razvoj marketinško-prodajne mreže. Vse to lahko zagotavljaš samo, če imaš dobiček. Če ga nimaš, razvoja ne moreš zagotavljati, pa tudi konkurenčnosti ne. V Sloveniji se o dvigu konkurenčnosti zelo veliko govori, zelo malo pa se na tem področju naredi. Konkurenčen si lahko samo, če imaš nove izdelke in če jih znaš prodati. Ključno pa je, da na koncu terjatev unovčiš, da pade nazaj, na transakcijski račun podjetja, ker se le tako lahko znova zažene cikel. Ta pa se lahko začne samo pod pogojem, da je na koncu dodana vrednost, ki se ji reče neto dobiček. V našem okolju se zadnja leta dobiček obravnava kot negativna kategorija, kar je izjemno škodljivo, saj brez dobička ni razvoja. To je tako kot pri športu. Nogometna igra

je lahko fantastična, žoga je lahko v posesti naše ekipe 70 odstotkov časa, ampak če drugo moštvo zabije gol, na koncu šteje samo gol. Bi Slovenija šla na nogometno prvenstvo v Južno Afriko, če ne bi v Mariboru Zlatko Dedič v pravem trenutku zabil gola? Seveda ne. Dobiček je kot gol. Če ni dobička, podjetje ne more v razvoj novih izdelkov. Tokokrog se prekine. Pred kratkim smo bili na predstavitveni turneji po ZDA, kjer smo potencialnim investitorjem predstavljali Krko. Želimo povečati likvidnost, da se bo čim več investitorjev odločilo za nakup Krkinih delnic in da se bo vrednost delnice zaradi tega dvignila. Že na začetku neournega pogovora je postalo jasno, da je vse, česar si investitorji želijo, enako temu, kar si želijo nogometni navijači: da zabijaš gole. To, kako boš dobil strokovnjake, kakšno je poslovno okolje v Sloveniji, ali je elektrika draga, ali imamo avtoceste, jih prav nič ne briga.

Zakaj mislite, da je pri nas dobiček postal umazana beseda?

► Dejstvo je, da se v Sloveniji na vse gleda preveč črno. Vse je preprečno z negativizmom, kar je slabo, ker včasih poskušamo zatreti tudi tiste, ki so izrazito dobri. Iz petnih žil se skušajo potegniti njihove nape, ki jih v resnici ni ali pa so vsaj prenapihnjene. Zakaj nastajajo te frustracije, bi znali bolje razložiti družboslovci. Potreba po tem, da se zatrejo tisti, ki štrlijo iz povprečja, se še posebej pogosto pojavlja pri manjših družbenih skupnostih.

V ZDA je tega verjetno res manj.

► Že pri nekaterih srednjeevropskih državah, ki so naši klasični trgi, tega ni opaziti. Je pa to sestavni del življenja, nekaj, pred čimer ne moreš zbežati in česar niti nimamo namena spremeniti. Pri nas okolje ni najbolj spodbudno. Uspehov naših gospodarstvenikov bi se morali veseliti enako, kot se veselimo uspehov športnikov, umetnikov in drugih, ki tudi delajo za denar. Navsezadnje gre del dobička podjetij v državni proračun in od tega živimo vsi. Krka je med vsemi podjetji v Sloveniji največji plačnik v državni proračun iz naslova dobička.

Kaj pa Lek, kam se steka dobiček, če se prodaš tujemu gigantu?

► Kam vlagajo dobiček, odloča lastnik. S tem, da se dobički ne bi stekali v tujino, se ukvarja davčna uprava, ki nadzira transferne cene. Lahko govorim le za Krko. Trudimo se povečati prodajo in doseči čim boljši rezultat, da lahko naredimo nov vložek v razvoj in da lahko dodatno zaposlujejo. Danes je modno govoriti o prožnosti trga dela. Krka vsako leto poveča število zaposlenih. V lanskem letu, ki je veljalo za krizno, smo zaposlenost povečali za sedem odstotkov, letos načrtujemo povečanje za štiri odstotke. V prvih štirih mesecih letošnjega leta

smo nadomestili vse, ki so šli v pokoj, in še dodatno povečali število zaposlenih, in to na vseh področjih, od raziskav in razvoja ter trženja in prodaje do proizvodnje surovin in gotovih izdelkov. Očitno je mogoče. Treba je predvsem bistveno manj stokati in manj računati na zunanjo pomoč, ker ta ni realna. Potrebno je delo, povezano z vedno novim znanjem.

So tudi drugi generični proizvajalci kljub krizi tako uspešni kot Krka?

► Krka se vsake tri mesece, zelo podrobno pa tudi vsakih šest mesecev primerja z drugimi družbami, predvsem tistimi, ki kotirajo na borzi, ker so transparentne in objavljajo vse podatke. Po organski rasti, torej po rasti iz obstoječega posla in ne iz akvizicij, smo nad rastjo povprečja v generični industriji. Tudi naše marže so povsem primerljive, to pomeni, da je med našimi izdelki veliko novih, ki so že po svoji naravi donosnejši, ker imajo manj konkurence. Uspešni smo tudi po dobičku. Po donosnosti kapitala smo vodilni v panogi generične industrije. Ne sadim rožic, vse, kar govorim, je dokumentirano. Zapišemo to, kar ugotovijo svetovni analitiki. Poleg tega je Krka v primerjavi z drugimi izredno nizko zadolžena, to pa je dobra odskočna deska za kakšne večje bodoče projekte.

Slovenska podjetja so v povprečju precej odvisna od bančnih virov in se izjemno malo financirajo na kapitalnem trgu, prek izdaje vrednostnih papirjev oziroma z vpisovanjem dodatnega kapitala. Kako da se Krka ni vključila v to dirko za posojili?

► Krka ima 1,1 milijarde evrov kapitala, do katerega smo prišli z dobički, ki so bili zadrževani in reinvestirani v posel. Ker smo imeli ustrezne rezultate v dobičku, smo lahko dobršen del investicij financirali iz denarnega toka. V letih pred krizo so nam ponujali zelo velika posojila, predvsem tuje banke, a smo bili izjemno previdni. Moder gospodar v dobrih časih poskrbi za to, da je pripravljen na težke čase. Zaradi tega težki časi, ki naj bi bili prišli leta 2008, na nas niso imeli izrazitega vpliva. Če bi se v letih pred krizo močno zadolžili, bi danes lahko imeli težave z odplačevanjem posojil. Težava vsakega posojila je, da ga razmeroma lahko najameš, potem pa ga moraš pač odplačati. To je za nekatere problem.

Odvisno, katero dejavnost opravljaš. Farmacevtske družbe posojila laže odplačajo, ker prodaja zdravil v svetu kljub gospodarski krizi narašča.

► Ni nujno. Tudi v generični farmacevtski industriji imamo družbe, ki so na veliko prevzemale, se znašle v velikih likvidnostnih težavah in bile nazadnje zaradi tega same prevzete. To se je dogajalo tudi s podjetji v naši neposredni bližini, a jih ne bom našteval poimensko. Veliko

Bi Slovenija šla na nogometno prvenstvo v Južno Afriko, če ne bi v Mariboru Zlatko Dedić v pravem trenutku zabil gola? Seveda ne. Dobiček je kot gol. Če ni dobička, podjetje ne more v razvoj novih izdelkov.

Dejstvo je, da se v Sloveniji na vse gleda preveč črno. Vse je prepredeno z negativizmom, kar je slabo, ker se včasih poskušajo zatreti tudi tisti, ki so izrazito dobri.

28

lepše je biti v položaju nizke zadolženosti, ker ti ta omogoča, da se lotiš kakega večjega projekta. V Krki si prizadevamo za to, vendar ne tako, da bi hlatali. V poslovnem načrtu nimamo zapisano, da bomo na primer do julija poleg vseh investicij, ki potekajo in jih je letos za 159 milijonov evrov, prevzeli še neko podjetje zgolj zato, da bomo dokazali, da smo to sposobni narediti. Treba je poslovati toliko konservativno, da si varen. Da ne tvegaš interesov gospodarske družbe, da ne ogroziš delovnih mest, da kot davkoplačevalec in delodajalec ne ogroziš Dolenjske in s tem vse Slovenije. Vse to moraš imeti pred očmi, ko se odločaš, ne da slediš zgolj enemu kazalniku.

Velik del zadolženosti slovenskih podjetij je posledica menedžerskih odkupov. Krka se za to ni odločila.

► Ne. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja sem bil v Krki vodja privatizacije, ki smo jo končali leta 1997. Že takrat nam je več tujih svetovalcev predlagalo, naj izpeljemo menedžerski odkup. Pa tudi še po tem, ko sem že prevzel položaj predsednika uprave in je Krka še dodatno hitro povečevala prodajo in dobiček, so se pojavljali takšni predlogi. Naša razlaga je vedno bila, da MBO ne pomeni samo management buyout, ampak nedvomno tudi »manj bo ostalo za druge«. Če se v podjetju zbere kvazielita in za kamuflažo ali za kozmetični dodatek pritegne še nekaj sodelavcev, s katerimi izpelje menedžerski odkup tako, da osiromaši gospodarsko družbo, to pač ne pomeni nič drugega, kot da manj ostane za druge. Tega se v Krki nismo šli niti minete.

Domnevam, da vam je bilo, ker ste izkušen menedžer, že zelo zgodaj jasno, da se menedžerski odkupi Merkurja ali pa Istrabenza ne bodo dobro končali. No, če ne bi bilo krize, bi se mor-da celo izšli.

► Saj nekateri manjši menedžerski odkupi so bili uspešni. Težava je bila prevelik pohlep. Na dolgi rok se ti veliki menedžerski prevzemi ne bi izšli niti, če ne bi bilo krize. Če se namreč gospodarska družba siromaši, če se ne vloga v razvoj, prej ali slej pride kolaps. Če vlogaš samo v to, da obstaneš na slovenskem trgu, je to katastrofalna napaka. Tako kot je napaka, če verjameš, in v to verjame večina slovenskih izvozni-

kov, samo v ozemlje nekdanje skupne države. Krka na to območje proda zgolj desetino svojih izdelkov. Več niti ne more, saj je populacija razmeroma majhna. Že Romunija ima kar 23 milijonov prebivalcev, torej več kot nekdanja Jugoslavija, da ne govorim o Ukrajini, Rusiji, Poljski ali o državah, v katere je Krka v zadnjih petnajstih letih izjemno veliko vlagala, tu mislim zlasti na Veliko Britanijo, Nemčijo, Italijo, Francijo, skandinavske države, Španijo in Portugalsko.

Tajkuni so krivi, da se danes v Sloveniji tako rekoč na vse menedžerje gleda kot na goljufe, ki samo razmišljajo, kje bi kaj ukradli, za podjetje pa jim ni dosti mar. Mislite, da si menedžerji še lahko povrnete nekdanji ugled?

► Javno mnenje je proti menedžerjem usmerjeno, ker se stanovske organizacije niso pravočasno odzvale in jasno povedale, da takšnih netičnih postopkov ne odobravajo. Sčasoma se bodo razmere popravile, saj to, da se vsi menedžerji mečejo v isti koš, res ne pelje nikamor. Ugled je mogoče dvigniti že s tem, če menedžer dela s polnim žarom in v korist družbe, ki ga plačuje. Je pa mogoče živeti tudi z malo slabšim ugledom. Pri menedžerskem delu namreč ni pomembno, ali si všečen, pač pa, ali dosegaš rezultate. To niso samo kazalniki prodaje in dobička, ampak tudi zadovoljstva zaposlenih, delničarjev, kupcev in širše družbene skupnosti.

Vam se z všečnostjo res ni treba ukvarjati glede na to, da ste eden najbolje plačanih slovenskih predsednikov uprave. Lani ste zaslužili 655 tisoč evrov bruto, kar je okoli 25 tisoč evrov neto na mesec.

► Nekdo mora biti prvi in Krka ima tudi rezultate. Pri čemer to še zdaleč ni kaka bajna plača, če se primerjam z menedžerji v številnih drugih evropskih državah. Slovenci si po eni strani želimo služiti na svetovnem trgu, ko pa pride do plač, je takoj vse preveč. Sam menim, da je treba tiste, ki so dobri, primerno nagraditi, ker brez nič ni nič.

To, kar zaslužite vi, pa tudi mnogi drugi menedžerji, ni samo primerno, pač pa meji že na ekscenno.

► Treba se je odločiti, ali smo za tržno ali socialistično gospodarstvo. Leta 1974, takoj po gimnaziji, sem šel delat v Veliko Britanijo. V tej zi-

belki kapitalizma mi je že po dvasetih minutah dela postalo jasno, kaj je tržno gospodarstvo. Upam, da ne pričakujete od mene, da bom spreminjal svet. Imam dovolj drugega dela v Krki. Problem Slovenije je tudi v tem, da bi rada razpravljala o makrozadevah, na mikroravni pa ne zna narediti reda. Vsi se spoznamo na vse, tistega, kar moramo narediti, pa ne naredimo.

Kam pa svoj »primerni« zasluzek vlagate? Domnevam, da si ne kupujete razkošnih jant ...

► Ne, to pa res ne. V glavnem sem vlagal v delnice, največ v Krkine. Res je sicer, da sem s krizo nekaj izgubil, ampak to je v naravi borzne igre. Verjamem, da se mi bo ta naložba na dolgi rok splačala. Sem lastnik 22.500 ali 0,06 odstotka delnic Krke. To sicer ni veliko, je pa bolje kot nič. Tudi meni bi bilo seveda ljubše, če bi bila cena Krkine delnice višja.

Slišala sem, da se v prostem času ukvarjate z vinogradništvom.

► Delo v vinogradu je zame sprostitelj. Ni pa to kak velik vinograd. Podedoval sem ga po očetu in zdaj moram zanj skrbeti, saj bi bila velika sramota, če bi se mu odrekel ali če bi mi v vinogradu delali drugi. Če se na Dolenjskem ne znaš pogovarjati o peronospori in o tem, kako obrezati trto, ne pomeniš nič. Rad hodim tudi v gore, ampak samo do tja, kjer ni višinske bolezni, največ do dva tisoč metrov. Enkrat na leto pa si privoščim daljše, krožno potovanje. Predlani sem bil na Kamčatki in v Sibiriji, letos pa v Patagoniji.

Kako v Sloveniji dvigniti dodano vrednost na proizvod in postati bolj konkurenčen?

► Edini pravi recept je vlaganje v raziskave in razvoj in pa to, da greš v tujino. Treba je smelo vstopiti na nove trge, pa to ne na kake eksotične, daljne trge, kamor moraš potovati dva dni in od koder se domov vrneš popolnoma razsut. Lahko ostanemo v Evropi, saj je tu še velik potencial. To je sporočilo podjetjem. Sporočilo tistim, ki skrbijo za ugodno makroekonomsko okolje, pa je, naj zagotovijo čim preprostejše in učinkovitejše administriranje. To ne stane nič, podjetjem pa lahko zelo olajša poslovanje. Država mora zagotavljati možnosti, da bodo podjetja lahko vlagala v raziskave in razvoj in da bodo šla v tujino. To pa je

najpreprosteje narediti z davčnimi olajšavami pri investicijah. Seveda le za investicije v razvoj in proizvodne zmogljivosti, ne pa v kakšne poslovne prostore. Saj to se deloma že izvaja. Lahko pa bi šli še dlje. Pri investicijah bi lahko precej bolj poenostavili postopke, ne da mora podjetje s celo vojsko dokazovati, da je tisto, kar dela, koristno. Te stvari je mogoče zelo enostavno meriti: ali si zaradi tega več izdelkov prodal in več zaslužil ali pa nisi. Pa seveda, čim prej moramo nehati tarnati in zganjati pesimizem. Za to bodo tako ali tako poskrbeli naši konkurenti, da nam bodo grenili življenje. Če tujim trgom stalno sporočaš, da si šibek in da se boš vsak čas zlomil, te nihče ne bo ocenjeval kot zanesljivega. Če se postaviš nasproti kupcu kot kalimero in začneš stokati, kako ti je težko, si boš ceno že v startu znižal za petino. S svojimi izdelki moraš pred kupce stopiti suvereno. Ključna je samozavest, ki pa seveda ne sme biti prazna, ampak mora temeljiti na znanju in delu.

Farmaceutska industrija je tu nekaj posebnega. Dobro živi celo v najhujših časih. Tekstilna in obutvena industrija sta v zahodnem svetu skoraj izumrli. Obleke in čevlje nam delajo Kitajci, mi pa smo brezposelni.

► Globalizacija tepe tiste, ki so jo najbolj spodbujali. Vse so prenesli v tretji svet in zdaj prihaja nazaj bistveno cenejše. A tudi ta bumerang se bo ustavil. Na Kitajskem cena delovne sile že raste. Slovenska podjetja iz obutvene, pohištvene in tekstilne industrije bi lahko preživela, če bi se pravočasno odločila za gradnjo lastnih blagovnih znamk in če bi se zavedala, da je treba prodajati predvsem izdelke z dodano vrednostjo. Pogosto v časopisih berem, da smo cenovno konkurenčni. Meni se to ne zdi najboljša strategija. Lahko si tudi dražji, če imaš boljši servis in so tvoji izdelki boljše prepoznani. To je del trženja. Pogosto se govori, da je marketinška dejavnost zavajanje potrošnika. Radi bi imeli tržno gospodarstvo, hkrati pa ne maramo trženja - to ne gre skupaj.

Je pomanjkanje ambicij tisto, kar slovenska podjetja ovira pri širitvi na tuje trge?

► V svoji strategiji smo svet razdelili na več delov, in sicer na Slovenijo kot domači trg, kjer imamo med vsemi farmacevtskimi družbami

Če se v podjetju zbere kvazielita in za kozmetični dodatek pritegne še nekaj sodelavcev, s katerimi izpelje menedžerski odkup tako, da podjetje osiromaši, to pač ne pomeni nič drugega, kot da manj ostane za druge. Tega se v Krki nismo šli niti ene minute.

najvišji, 13-odstotni delež, prodamo pa le devet odstotkov blaga in storitev. Storitve tu poudarjam zato, ker so v to številko vključene tudi Terme Krka, ki prinašajo tri odstotke prodaje. Če terme odštejemo, na slovenskem trgu prodamo samo dobrih šest odstotkov. Slovenija je torej razmeroma majhen trg, a pomemben, ker je domač, na domačem pa vsak želi biti glavni. Drugi del je območje nekdanje Jugoslavije skupaj z Romunijo, Bolgarijo in Albanijo, kjer prodamo 14 odstotkov blaga in storitev. Tretje, zelo pomembno, je območje prave vzhodne Evrope, torej nekdanje Sovjetske zveze brez baltških držav, kjer Krka proda kar 26 odstotkov blaga, torej bistveno več kot proda v Sloveniji, nekdanji Jugoslaviji in Romuniji skupaj. Izredno močna je zlasti Ruska federacija, saj tam živi 147 milijonov ljudi, hkrati pa so tako rekoč brez svoje farmacevtske industrije. Imajo pa že narejen projekt, da bodo do leta 2020 vzpostavili farmacevtsko industrijo, čemur se pridružuje tudi Krka, ki v Rusiji že ima tovarno, zdaj pa gradi še eno, vredno 135 milijonov evrov. Gre za zavedanje, da mora biti lokalni, ruski farmacevtski proizvajalec. Potem je tu ogromna Ukrajina, ki ima skoraj 50 milijonov prebivalcev in zelo malo farmacevtske industrije. Pa Uzbekistan, ki jih ima skoraj 30 milijonov, in izredno bogati Kazahstan z nekaj več kot 17 milijoni. Pa še kup drugih držav, od Turkmenistana, Kirgizije, Azerbajdžana, Gruzije, Armenije, Moldavije, Belorusije do Mongolije, kjer Krka že ima predstavništvo. Gre za ogromen teritorij, ki je tako rekoč brez farmacevtske industrije, ker so se v preteklosti ukvarjali predvsem v naftni, naftnimi derivati, zemeljskim plinom in barvnimi kovinami pa seveda z vesoljsko in oborožitveno tehnologijo. V socialističnih časih je bila Jugoslavija s svojo farmacevtsko industrijo most med Vzhodom in Zahodom. Na Zahodu so vedeli, da zdravil v socialistične države ne morejo prodati neposredno, saj te niso imele konvertibilnih deviznih sredstev. Jih je pa imela Jugoslavija. Ne sicer v izobilju, pa vendarle. Dobila jih je od delavcev na delu v tujini, pa tudi s turizmom in še čim. Jugoslovanska farmacevtska industrija je dobila tehnološki in marketinški know-how z Zahoda,

nato pa je sama proizvedla zdravila in jih v okviru klirinških aranžmajev prodajala naprej. Tudi v tedanjo Sovjetsko zvezo. S prisluženim je od teh držav kupovala plin, nafto in orožje. Enak sistem so imele druge socialistične države, ki so v tistih časih razvile farmacevtsko industrijo, od Poljske, Češkoslovaške, Romunije, Bolgarije do Madžarske. Poleg farmacevtske industrije so imele države nekdanjega socialističnega bloka dobro razvito tudi proizvodnjo hrane, s temi proizvodi pa so med seboj trgovale na podlagi dirgirane oziroma planske delitve. Jugoslovanska farmacevtska industrija se je med vsemi znašla najbolje, saj je imela takrat vsaka od republik vsaj po eno farmacevtsko tovarno, izjema je bila le Črna gora. Večina slovenskih izvoznikov je po letu 1991 na ozemlje nekdanje skupne države pozabila, češ da tam tudi zaradi vojne ni mogoče sklepati poslov. Krka je, nasprotno, ves ta čas na Balkanu normalno trgovala. Ko je bilo za prodajo zdravil v tedanji Jugoslaviji treba pridobiti dovoljenja Združenih narodov, smo jih pač pridobili. Na trgu smo bili stalno prisotni, ne glede na to, kakšne so bile varnostne razmere. To je izrednega pomena. Ne pa tako kot mnogi drugi slovenski izvozniki, ki danes, po petnajstih ali celo dvajsetih letih premora, hodijo na jug in pričakujejo, da bo posel stekel tako rekoč po inerciji zgolj zato, ker smo bili nekoč del skupne države. Večina izvoznikov se usmerja pretežno v jugovzhodno Evropo, kjer potenciali za rast sicer so, vendar še zdaleč ne tako veliki kot na primer na območju nekdanje Sovjetske zveze ali pa srednje Evrope.

Območje nekdanje Sovjetske zveze je torej za Krko še vedno enako zanimivo, kot je bilo pred denimo petimi leti?

► Seveda. To območje ima velik potencial. Se je pa treba zavedati, da danes v nekdanjo Sovjetsko zvezo, brez baltških držav, prodamo le dobro četrtno izdelkov, včasih smo bili od tega trga bistveno bolj odvisni. Manj smo odvisni zaradi naslednjih dveh regij: srednje Evrope, kjer izpeljemo skoraj 30 odstotkov prodaje; od tega je daleč največji trg Poljska, ki je tudi naš drugi največji trg. Tja prodamo 13 odstotkov celotne prodaje, v Rusijo pa 19 od-

stotkov. Tako kot v Rusiji imamo tudi na Poljskem tovarno. Če k temu dodam še druge naše ključne trge, Češko, Madžarsko, Slovaško, Latvijo, Litvo in Estonijo, je to območje, ki je izredno dobro raslo v prodaji, predvsem od 1. maja 2004, ko so v EU vstopile nove članice. Ko je Slovenija vstopila v EU, nismo bili prav nič skeptični, gledali smo samo, zakaj se EU širi. Glede tega seveda nismo bili naivni. Širila se je predvsem zato, da so stare članice pridobile nove trge. Računali smo, da bodo pri tem zelo agresivne, a se je Krka v tej bitki bistveno bolje izkazala. Danes bistveno več prodamo v srednji Evropi. Na koncu moram omeniti še zadnjo regijo, to so zahodnoevropske in čezmorske države. Krka je v najrazvitejših evropskih državah, kjer je ostra konkurenca in kjer so močni pritiski na cene, in nekaj letih prišla z nič na 21 odstotkov prodaje. Seveda z nekaj nihanjem. Lani je naša prodaja na zahodnih trgih nekoliko upadla, letos pa se že kaže kar lepa rast. V vseh teh državah ima Krka enak poslovni model, ki je vertikalno integriran. To pomeni, da izdelek od A do Ž narediš sam. Ga sam razviješ, sam proizvedeš surovine za izdelavo tega izdelka, sam izdelas končni izdelek in ga nato skozi marketinško prodajno mrežo plasiraš na trg, prodaš in unovčiš terjatev. Krka danes sama proizvede večino surovin, a jih namenoma ne prodaja, saj bi s tem konkurentom omogočila, da si iz naše surovine, ki je kakovostna, naredijo gotove izdelke in nam z njimi konkurirajo. Naša metoda je torej, da celoten postopek izpeljemo sami, tja do končnega pakiranja zdravil. Če imaš svoj razvoj in vse faze proizvodnje zdravil, laže obvladuješ kakovost izdelkov in imaš krajši odzivni čas kot konkurenca. To je vsa skrivnost naše visoke dodane vrednosti. Mnogi so se spraševali, čemu potrebujemo kemijsko sintezo, češ da surovine lahko kupimo kjerkoli na svetu. Res je, lahko bi jih tudi še naprej kupovali, a treba je vedeti, da so surovine čedalje dražje, predvsem pa je lastno proizvodnjo surovin pametno imeti zaradi novih izdelkov. Danes si preprosto ne moreš privoščiti, da bi bil pri surovinah odvisen od drugih, poleg tega mora biti surovina kakovostna in pa takšna, da z njo ne kršiš patentov. V

farmacevtski industriji se namreč stalno kot mačke in miši lovimo okrog tega, kako patente zaobiti oziroma jih ne kršiti. Ko poteče osnovni produktni patent, praviloma po dvajsetih letih, se resen boj šele začne. Proizvajalci originalnih zdravil tudi po preteku dvajsetih let še naprej preganjajo proizvajalce generičnih zdravil, da bi jih ja čim dlje zadržali stran od trga.

Krka je znana po tem, da je imela zelo veliko patentnih tožb.

► To je res, a smo doslej še tako rekoč iz vseh izšli kot zmagovalci. Pri plasiranju novih izdelkov na trg smo zelo previdni, lahko bi rekli tudi konservativni. Preveč tvegano bi bilo, da bi šel z novim izdelkom na trg, ne da bi ga prej natančno preveril s patentnega vidika. Za te potrebe imamo ustrezno ekipo, v kateri je nekaj kemikov, farmacevtov, ekonomistov in pravnikov, zaposlenih v Krki, pa tudi nekaj zunanjih ekspertov, bodisi iz Slovenije ali pa iz tujine, ki naredijo patentno oceno, se pravi, kako varni smo, da v primeru tožbe to tožbo dobimo. Na podlagi tega se odločamo za plasiranje novih izdelkov, pri čemer gremo včasih tudi v tveganje. Saj veste, kako gre znani izrek: »No risk, no fun.« Do zdaj smo bili pri tem zelo uspešni. Je pa res, da imamo tudi v primerjavi z drugimi farmacevtskimi proizvajalci zelo močno ekipo, ki se ukvarja z industrijsko lastnino. V to so nas prisilile grenke izkušnje iz junija 1998, ko smo v Sloveniji dobili preposed razvoja, proizvodnje, trženja in prodaje izdelka Enap, ki je bil takrat največji izdelek za zniževanja krvnega tlaka. To je bil kačji pik, ki je samodejno sprožil obrambni mehanizem.

Boj s farmacevtskimi multinacionalkami je verjetno mesarsko klanje, saj imajo v svojih ekipah tudi po trideset odvetnikov.

► Najmanj trideset. Skoraj v vsaki državi, kamor skušaš priti, te pričakajo iz zasede. Ko vidijo, da registriraš izdelek, ti takoj pošljejo pismo, v katerem te opozorijo, da si slučajno ne bi drznil priti na trg, ker bi s tem kršil patent. Mi jim odgovorimo, da patentno zakonodajo seveda spoštujemo, ker jo res. Pa se še kljub temu zgodi, da se znajdemo na sodišču. To se je zgodilo že večkrat, in to ne le v Sloveniji, pač

Slovenci bi radi kombinirali. Imeli bi pravice iz socializma in materialne ugodnosti iz kapitalizma, kar seveda ne gre skupaj.

31

pa tudi drugod po Evropi, od Madžarske, Poljske, Rusije, Nemčije do Velike Britanije.

Domnevam, da je edini smisel take tožbe zavlačevanje. Ali pa se motim in je dejansko mogoče, da bi kljub preteku osnovne patentne zaščite tožbo izgubili?

► Ni nujno, da gre samo za zavlačevanje. Upoštevati morate, da obstajajo tudi t. i. začasne odredbe. Na trgu lahko neki izdelek veselo prodajaš, pa nasprotna stran odškodnino iztoži naknadno. Ali pa nasprotno: če je začasna odredba neupravičena, take primere smo že imeli, je originator dolžan naknadno izplačati odškodnino. Farmacevtska industrija je tako prežeta s področjem industrijske lastnine, da so tožbe nekaj povsem vsakdanjega. Tega dela posla so najbolj veseli odvetniki.

Ko ste naštevali Krkine trge, niste omenili Kitajske. Tam je šele ogro-

men potencial z več kot 1,3 milijarde prebivalcev.

► Krka je v postopku registracije novih izdelkov za kitajski trg. Tam jih uspešno prodajamo prek nemškega podjetja. In ja, nedvomno gre za ogromen potencial, pri čemer je treba upoštevati, da ima Kitajska zelo močno razvito svojo farmacevtsko industrijo, poleg tega so Kitajci še vedno zelo usmerjeni v tradicionalno medicino. To se sicer postopoma spreminja, zlasti zato, ker je vse več premožnejšega srednjega in višjega sloja, ki daje prednost izdelkom iz EU. Prav tu tudi sami vidimo priložnost. Za zdaj tuji generični proizvajalci na Kitajskem še ne pomenijo veliko, bodo pa prej ali slej, zlasti v bolj razvitih delih, pri čemer mislim predvsem na jugovzhod Kitajske. Ta del države je tako razvit, da človek težko verjame svojim očem. Med drugim zelo hitro rastejo tudi plače zaposlenih in

s tem potreba po izdelkih iz drugih držav. Kitajska je torej poleg preostalih držav BRIC nedvomno zelo zanimivo območje. Podobno kot Kitajska ima tudi Indija zelo razvito svojo farmacevtsko industrijo, ki veliko izvažata v Evropo, še več pa v ZDA. Indijci so se zavestno usmerili pretežno na ameriški trg, to je za nas dobro, ker nam ostane več posla v Evropi.

Ali v Krki zaradi krize kaj več razmišljate o morebitni prodaji kateremu od tujih farmacevtskih gigantov, da bi šli torej po poti Leka?

► Krka ima v strateški poslovni usmeritvi jasno zapisano, da želi ohraniti samostojnost. To tudi pomeni, da želimo ohraniti razvoj, proizvodnjo surovin, proizvodnjo gotovih izdelkov, marketing in prodajo, predvsem pa, in to je ključno, samostojno obvladovanje financ, kar vključuje tudi to, da lahko uprava lastnikom Krke predlaga razpo-

rejanje presežka. Enako pomembno je, da imamo zanesljivo in močno kadrovsko zasedbo, ki bo delala za razvoj družbe.

Krka je lani kljub krizi ustvarila dobro milijardo evrov prihodkov in 171 milijonov evrov dobička. V primerjavi z letom poprej so se prihodki povečali za šest odstotkov, kar sploh ni tako slabo. Kakšne nuje, da bi prodajali tujcem, torej ni.

► Krka po tem gotovo nima potrebe. Je pa to seveda stvar odločitve lastnikov. Krka ima nekaj manj kot 80 tisoč lastnikov in oni so tisti, ki odločajo, kakšna bo prihodnost družbe. Kot predsednik uprave lahko le predlagam, kaj je za družbo in s tem za zaposlene, za delničarje, za širšo družbeno skupnost in navsezadnje tudi za kupce najpametneje. Živim v prepričanju, da je bistveno boljše ohraniti vse poslovne funkcije in ostati gospodar.

Če vlagaš samo v to, da obstaneš na slovenskem trgu, je to katastrofalna napaka. Tako kot je napaka, če verjameš, in v to verjame večina slovenskih izvoznikov, samo v ozemlje nekdanje skupne države.

Kako gledate na prežvečeno temo nacionalnega interesa? Verjetno ni smiselno, da država ohranja vseh šest milijard evrov kapitalskih naložb, ki jih ima v podjetjih in bankah, če je njihova donosnost v povprečju le 1,4-odstotna.

► Če gospodarski subjekti državi plačujejo davke, če zaposlujejo in če zaposleni plačujejo dohodnino, je prodaja teh gospodarskih subjektov zelo vprašljiva. Glavna težava je v tem, da so kupci na trgu pripravljene kupiti samo tisto, kar je dobro. Včasih, ko je bila Slovenija še most med Vzhodom in Zahodom, je bila zanimiva za najrazličnejše posle. Po padcu Berlinskega zidu se je še nekaj časa upoštevala kot država, ki pozna balkansko ozemlje. Pozneje pa se je zanimanje tujcev vse bolj zmanjševalo, dokler ni povsem zamrlo. Poglejte, kako se obnašamo v Krki. Ali imamo tovarno v Estoniji, ki ima 1,5 milijona prebivalcev? Nimamo. Jo imamo v Ruski federaciji, ki ima 147 milijonov prebivalcev? Imamo. Kaj pa na Poljskem, ki ima 38,5 milijona prebivalcev? Imamo. Krka hoče biti tudi lokalni proizvajalec. Seveda tu prav tako igra vlogo cena delovne sile, vendar moram hkrati reči, da se cena delovne sile v Rusiji že približuje ceni delovne sile v Sloveniji. Zadnje čase vsi farmacevtski proizvajalci množično rinejo v Rusijo. Ker povpraševanje po kakovostni delovni sili raste, rastejo tudi plače. Menedžerji v Ruski federaciji in na Poljskem imajo danes bistveno višje plače kot menedžerji v Sloveniji.

Krkina selitev dela razvoja in proizvodnje zdravil v Rusijo, pa tudi na Poljsko in Hrvaško torej ni povezana s cenejšo delovno silo v teh državah?

► Ah, kje pa. Če bi gledali zgolj na ceno delovne sile, bi tovarno zgradili na Kitajskem. V Rusijo smo šli, ker želimo biti lokalni proizvajalec. Rusi so že pred leti napovedali, da nameravajo do leta 2020 vzpostaviti svojo farmacevtsko industrijo, ne pa tako kot zdaj, ko vrednostno gledano uvozijo 80 odstotkov zdravil, samo 20 odstotkov pa jih proizvedejo sami. Povedali so tudi, da tisti, ki proizvodnje ne bo imel na ozemlju Ruske federacije, pri njih ne bo smel prodajati. Sporočilo je bilo jasno. Farmacevtske družbe so ga razumele in začele bodo graditi tovarne, Krka pa tam že ima tovarno in zdaj gradi že drugo.

Morda razlog za selitev res ni cenejša delovna sila, je pa gotovo v tem, da te države še nimajo podatkovne ekskluzivnosti oziroma da tam ta zaščita še nekaj let ne bo tako omejevalna, kot je v Sloveniji in nasploh v zahodni Evropi.

► Na Poljskem in Hrvaškem smo se za gradnjo tovarn res odločili tudi iz patentnih razlogov. V teh dveh državah je patentna zaščita za prehodno obdobje ugodnejša, kot je v večini drugih držav EU. To pomeni, da lahko tam proizvajamo nekatere izdelke, ki jih drugje v Evropi ne bi mogli.

V kriznih časih zdravstveni sistemi v zahodni Evropi še bistveno bolj varčujejo, tudi tako, da namesto originalnih zdravil vse bolj kupujejo generična. Torej je za Krko, ki je generični proizvajalec, kriza pravzaprav dobrodošla ...

► Stiskanje je noro, še posebej zadnja leta. S cenovno politiko se ukvarja že skoraj vsak, ki ima pet minut časa. V vseh državah stokajo, da so cene zdravil previsoke. Mi seveda nismo plačani za to, da bi cene kar samodejno zniževali. Lastniki nas na menedžerski položaj niso imenovali, da bi jim delali slab posel. Ravnamo tako, kot določajo pravilniki. Če dopuščajo višjo ceno, pač upoštevamo to. V marsikateri državi se že bojijo, da bodo proizvajalci trge zaradi pretiranega stiskanja zapustili. Kaj pa potem? Če ni izdelka, je šele kriza.

Kako je mogoče, da je Krkino zdravilo na recept proti zvišani ravni holesterola Atoris pri nas v lekarni kar 3,5-krat dražje kot enako zdravilo na recept v lekarni na Poljskem? Ko so vas to vprašali novinarji Financ, ste se izgovorili na ekonomijo obsega, vendar je ta na Poljskem le dvakrat in ne 3,5-krat večja kot pri nas. Kaj je torej pravi razlog za razliko?

► Mediji pišejo, kar jim ustreza, mi pa vemo, kje je resnica. To, kar bom povedal, je seveda naša resnica, ampak druge vam ne morem ponuditi. Atorvastatin, ki je največji Krkin izdelek, na Poljskem res prodajamo po nižji ceni, a ga prodamo točno desetkrat več kot v Sloveniji. Ekonomija obsega tu res ni samo fluskula. Treba je vedeti, da eno celo izmeno traja, da se proizvodna linija počisti, saj mora biti postopek skladen z mednarodnimi normami dobre proizvodne prakse. Ob koncu poslovnega leta lastnikov

na skupščini ne zanima, kako se je minulo leto počutila uprava. Zanimajo jih samo bilančni dobiček, delitev dividend in kakšna bo svetla bodočnost. V članku, ki ga navajate, so novinarji našli še dva proizvajalca zdravil, ki v Sloveniji in na Poljskem prodajata po enakih cenah kot Krka, pa so posebej izpostavili le Krko. Zakaj? Ker smo zaradi velikega tržnega deleža trn v peti marsikomu.

Po podatkih revije New England Journal of Medicine farmacevtska podjetja danes porabijo več denarja za oglaševanje kot za raziskave in razvoj. Ali zato, ker imajo pokazati vse manj inovativnih zdravil in morajo tako prodati več že uveljavljenih?

► Se vam ne zdi logično, da se za oglaševanje nameni več? Ko smo

bili še v socializmu, je bilo vse, kar je dišalo po marketingu, obravnavano negativno. Češ, kaj neki potrebujemo pet vrst pralnih praškov, saj zadošča en sam. Figo, ni res. Ljudje hočejo imeti na razpolago čim več dobrin, pričakujejo izobilje ponudbe. In če hočeš opozoriti na svoj izdelek, ga moraš oglaševati. Trženje in prodaja sta poleg raziskav in razvoja v vsakem podjetju daleč najpomembnejša. Proizvajalci originalnih zdravil naj bi za nov izdelek v povprečju porabili 1,2 milijarde dolarjev, pri čemer je levji delež teh stroškov vezan na pravnike in varovanje intelektualne lastnine, sledita pa trženje in prodaja. Trženje je danes neizogibno. Če potrošniki ne vedo, da si na trg dal nov izdelek, je to tako, kot da ga sploh nisi izdelal.

*Le če daješ od sebe
vedno več, si lahko
korak spredaj
in ostajaš*
številka 1

Najbolj zaželen internetni ponudnik.*

*Vir: Raziskava GfK Slovenija

www.amis.net
080 20 10

zanesljivo
amis

Poiščite in obiščite najbližje Amis prodajno mesto na:
www.amis.net/prodajna-mesta

Nič več skritih presenečenj.
Sistem za opozarjanje na mrtvi kot

Nič več bližnjih srečanj.
Opozarjanje na nenamerno menjavo smernega pasu

Nič več nenadnega zaviranja.
Sistem za preprečevanje naleta pri nizkih hitrostih

Nič več skrbi.
Preko 20 varnostnih senzorjev

POVSEM NOVI FORD FOCUS. Zaženi več kot avto.
novifordfocus.si

Uradna specifična poraba: 4,2 – 6,0 l/100 km,
uradne specifične emisije CO₂: 109 – 144 g/km.

Summit motors Ljubljana, Flajšmanova 3, 1000 Ljubljana

Feel the difference

Slovenci si želimo služiti na svetovnem trgu, ko pa pride do plač, je takoj vse preveč. Sam menim, da je treba tiste, ki so dobri, primerno nagraditi, ker brez nič ni nič.

35

Včasih je bilo seveda popolnoma drugače. V socializmu trženje skoraj ni bilo potrebno, ker je trg posejal vse, kar je nanj priletelo, saj so bile potrebe veliko večje od ponudbe. E, vidite, danes je pa drugače. Smo del sistema, ki se mu reče kapitalizem. V tržnem gospodarstvu pa vladajo drugačni zakoni kot v socializmu. Mi se ne počutimo poklicane, da bi te zakone spreminjali. Nismo tu zato, da bi spreminjali svet. Lahko se mu samo prilagajamo. Če to pomeni, da je treba imeti veliko zaposlenih v marketingu, ker jih ima veliko naša konkurenca, jih bomo tudi imeli, pa čeprav nam to zvišuje stroške. To ne velja samo za farmacevtsko industrijo. Enako velja za živilsko, avtomobilsko industrijo in tako naprej.

Kako dobro se v tržnem kapitalizmu najdemo Slovenci?

► Radi bi kombinirali. Imeli bi pravice iz socializma in materialne ugodnosti iz kapitalizma, to pa seveda ne gre skupaj. Kar se tiče gospodarstva, se je večina podjetij osredotočila na to, katere zveze in delo bodo dobili v Sloveniji, namesto da bi šli v tujino. Krka je imela po padcu Berlinskega zidu blazno srečo, da je bila pahnjena v izvoz. To ni bila odločitev, ki bi sledila dolгим razglabljanjem za konferenčno razloz. V izvoz so nas pahnile okoliščine na trgu. Bilo je samo to ali pa adijo. Sočasno se je zgodilo, da smo se usmerili v generični posel. Vse do padca Berlinskega zidu smo bili most med Vzhodom in Zahodom. K nam so hodili z vseh koncev sveta in nam peli hvalospeve, češ kako dobri smo, ker pri njih kupujemo surovine, proizvajamo izdelke in jih prodajamo. Ko je bilo tega obdobja konec, smo bili pahnjeni v položaj, ko smo se morali usmeriti v proizvodnjo generikov. Pa zaradi tega nismo šli stokat v Ljubljano, češ da se nam godi krivica. Spoznali smo, da je edina rešitev nastop na tujih trgih, in to s svojimi izdelki, da ne bomo odvisni od nikogar. Krka je imela pred dvajsetimi leti sedem odstotkov generičnih izdelkov in 93 odstotkov licenčnih izdelkov tujih proizvajalcev, danes pa ima šest odstotkov licenčnih in 94 odstotkov lastnih generičnih. Mimogrede: Krka že več let v raziskave in razvoj vlaga devet odstotkov sredstev iz prodaje, kar je trikrat več, kot je cilj EU. Slovenija v

povprečju vlaga 1,8 odstotka, brez Krke pa nekaj več kot odstotek.

Nekatere evropske države so iz najhujše krize že izstopile, za Slovenijo pa se zdi, da je še globoko v njej.

► Po kazalnikih, kot je stopnja brezposelnosti, razmere sploh niso tako slabe kakor marsikje drugje, kjer so navajeni težjih časov. Naj vas spomnim, da smo bili pred dvajsetimi leti najbolj razvita država v okviru tedanjega socialističnega sistema. Gotovo je bila velika napaka, da so se podjetja preveč osredotočila na domači trg in da so v težkih časih pozabila na trge nekdanje Jugoslavije. Pri čemer moram reči, da izvozniki sploh nimamo pretirano velikih težav. V vseh teh letih, ko se govori o t. i. krizi, imamo v nekaterih državah res težave z unovčevanjem terjatev, a so te težave razmeroma majhne. Tudi pritiski na cene niso kaka novost, doživljali smo jih že pred krizo. Za klimo tarnanje ni dobro, v banki ga namreč ni mogoče unovčiti. Manjka nam družbeni dogovor.

Kako gospodarstveniki doživljate kaotične razmere v vladajoči politiki?

► V Krki tega ne občutimo, ker smo pretežno usmerjeni v izvoz. Poljski trg je dvakrat večji od slovenskega, zato je za nas pomembnejše, kaj se dogaja tam, kot pa dogajanje doma. Če bi bi se državi znižala bonitetna ocena, kar bi podražilo zadolževanje, to na Krko ne bi imelo večjega vpliva. Smo izredno nizko zadolženi. Naša neto zadolžitev je nekaj nad sto milijoni evrov, kar je pri denarnem toku 300 milijonov evrov malo. Za vsako podjetje je dobro, da je nekoliko zadolženo, ni pa s tem pametno pretiravati, ker nikoli ne veš, kdaj pridejo težka leta. Krka že vse od leta 1994 ni imela likvidnostnih težav. Če bi danes želela posojilo, bi ga brez težav dobila od slovenskih, še prej pa od tujih bank, in to po povsem sprejemljivih cenah, pa tudi višine zneskov ne bi bile problematične. Banke zelo rade posojajo denar, ker tako služijo. Logično pa je, da ga rade dajo samo tistim, ki ga bodo nekoč lahko vrnili. Krki bi posojilo dale takoj, ne velja pa to za vse gospodarske subjekte, odvisno je od njihovega zdravstvenega stanja. Ker se v prihodnjih letih obeta zvišanje obrestnih mer, je treba danes pri zadolževanju ravnati previdno, da ne zapadeš v evforijo.

Povsem ravnodušni do kaosa v vladnih vrstah gotovo niste ...

► Na te zadeve je treba gledati z rezervo. Jasno je, da razmere niso dobre. Ampak tudi, če bi bile dobre, ni rečeno, da ne bi mogle biti še boljše.

V zadnjem času beremo o podjetnikih, ki v sedanjem gospodarskem položaju v Sloveniji ne vidijo perspektive in proizvodnjo selijo čez mejo.

► Pogosto je položaj takšen, da greš v drugo državo zato, ker ima ta sporazum s tretjo državo, kamor bi rad izvažal. Kajti sicer je edina druga možnost, da tvoja država sklene sporazum s tretjo državo. Če imaš izdelke z visoko dodano vrednostjo in domačo delovno silo, ki je te izdelke sposobna izdelati, proizvodnje gotovo ne boš selil čez mejo. V Krki sploh ne razmišljamo o selitvi z novomeške lokacije. Razlog je preprost. Farmaceutska industrija se ne naučiš v treh ali petih letih, ampak za to potrebuješ desetletja. Res je, da imamo tovarne v tujini, ampak ne zaradi prihranka pri delovni sili. Saj bi se lahko pritoževali nad stroški dela v Sloveniji, ker so ti resnično visoki. In bi vlado vznemirjali z govoricami o selitvi. Ampak o selitvi dejansko ne razmišljamo.

Koliko je farmacevtska industrija sploh še inventivna? Zdi se, da v zadnjem času bolj kot zdravila prodaja strah pred boleznijo. Od 2693 novih zdravil v zadnjih dvajsetih letih jih je samo 0,3 odstotka pomenilo napredek pri zdravljenju.

► Očitno je, da imajo originatorji težave priti na trg s popolnoma novimi molekulami in izdelki. Upam si celo trditi, da sta inovativnost in vlaganje v razvoj novih zdravil, ko jim poteče patent, pri generikih veliko večja kot pri originatorjih. V dvajsetih letih, kolikor traja osnovni produktni patent, gre tehnični in tehnološki razvoj blazno naprej. Zato so generični izdelki pogosto celo boljši od izdelkov originatorjev. Originator izdelek naredi, potem pa ga do izteka osnovnega patenta kaj dosti ne izboljšuje. Generik pa mora to referenčno zdravilo, ki je že bilo izumljeno, šele razviti, in pri tem uporabiti moderne metode. Nekateri Krkini izdelki imajo že v sami surovini manj nečistoč kot ekvivalenčni izdelki originatorjev.

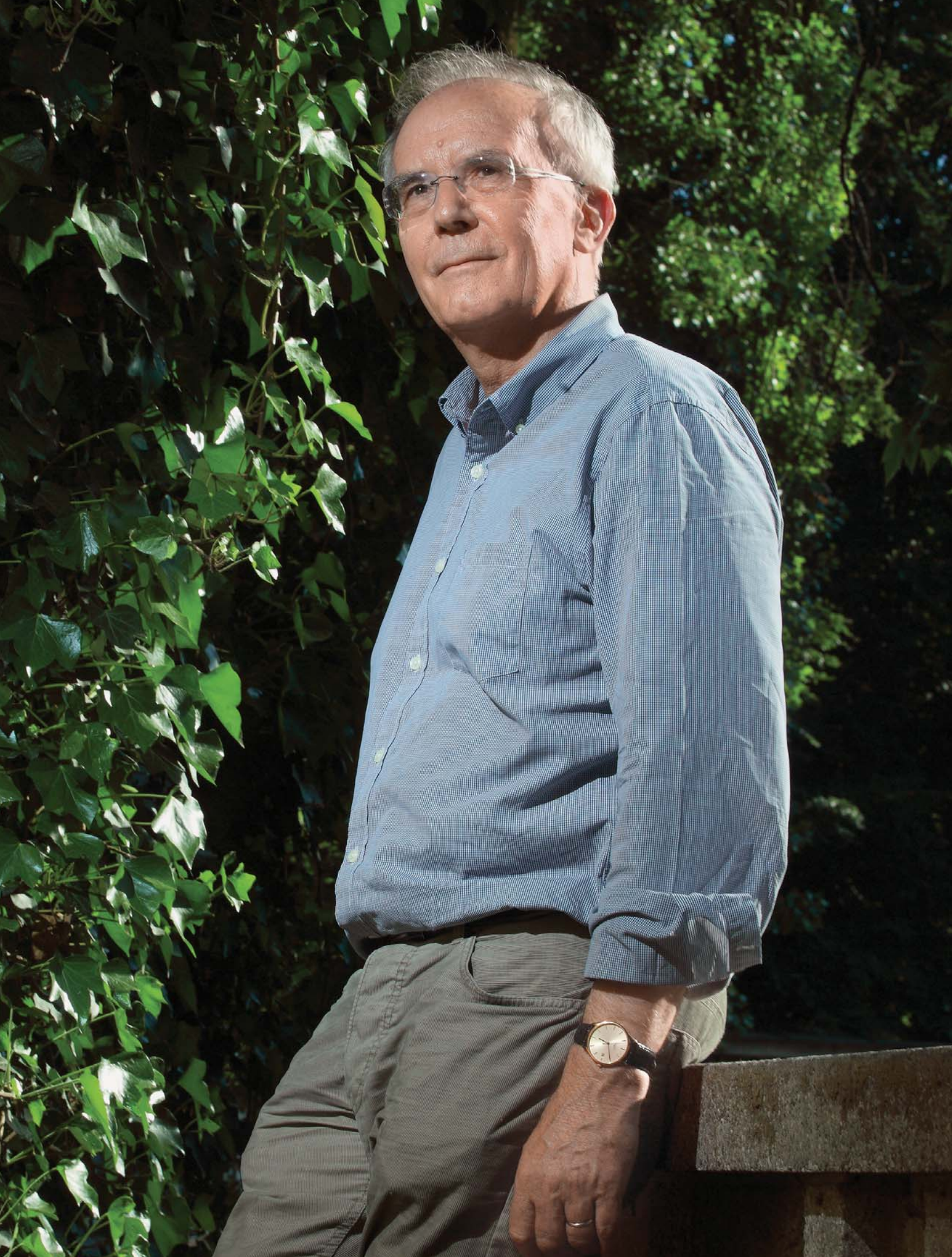
Se vam ne zdi sporno, da si farmacevtska industrija izmišljuje nove

bolezni z novimi imeni? Da se za menstrualne težave predpisuje Sarafem, ki je le v drugo škatlo pakiran Prozac, zdravilo proti depresiji? Zdi se, da danes bolj kot zdravila prodajate preventivne pripomočke, ki niti niso zares učinkoviti ...

► Krka ima v svoji paleti največ kardiovaskularnih zdravil za zdravljenje srca in ožilja. Tu igrajo ključno vlogo preventivni preparati za zniževanje krvnega tlaka, ki dokazano delujejo. Enako velja za Krkina zdravila, ki zmanjšujejo vsebnost holesterola v krvi. Študije, ki dokazujejo učinkovitost teh zdravil, niso prirejene, kljub morebitnemu drugačnemu mnenju laične javnosti. Bioekvivalenčne raziskave izvajajo neodvisne institucije, ki so pod strogim nadzorom cele vrste inspekcij.

Pa vendarle, iz zgodovine poznamo kopico zdravil, ki so dobila zeleno luč za prodajo, pa se je pozneje izkazalo, da so zaradi hudih stranskih učinkov tako škodljiva, da so jih iz prodaje umaknili.

► Tako rekoč ni zdravila, ki ne bi imelo stranskih učinkov. Če stranskih učinkov nima, tudi glavnega ne more imeti. V času trajanja osnovne patentne zaščite se večina stranskih učinkov že pokaže, zato generični proizvajalci na trg prihajajo z izdelki, ki dejansko pomagajo. Sicer pa ni nujno, da ljudje jemljejo zdravila za znižanje holesterola. Najprej naj gredo na dieto. Šele če vidijo, da jim to ne pomaga, in večini ne pomaga, naj vzamejo zdravila. Če bolnik vzame atorvastatin, naprava dejansko pokaže znižanje vrednosti maščob v krvi, kar pomeni manj tveganja za možgansko kap, infarkt, težave z ledvicami ... Če bi držalo, da preventivna zdravila ne delujejo, kako potem razložiti, da se je v zadnjih petnajstih letih življenjska doba podaljšala kar za deset let?! Na stvari moramo gledati pozitivno, ne pa samo z vidika, da farmacevtska industrija kuje dobičke in da ji za zdravje ljudi ni mar. Ne pozabite niti, da je farmacevtska industrija pri onkoloških preparatih v zadnjem desetletju naredila ogromen preboj. Logično pa je, da se originatorji bolj posvečajo zlasti izdelkom, ki se bodo potem tudi prodajali. Prvič zato, ker morajo pokriti stroške iz preteklosti, in drugič zato, da pridobijo sredstva za razvoj novih izdelkov. ✕

Tomaz Šalamun

Tomaz Šalamun, pesnik, o svojem pesniškem postopku, o tem, kako doživlja svet realnosti in poezije, in tudi o "luknjah" v pesniškem ustvarjanju in življenju, o svoji zaporniški izkušnji v času socializma, o borznem trgovanju in o nastopih slovenskih književnikov na ameriškem trgu

Marjan Horvat, foto Borut Krajnc

Tomaz Šalamun (1941) je skoraj pol stoletja mednarodno najbolj uveljavljen slovenski književnik. Že s svojo prvo zbirko *Poker* je leta 1966 udaril kot strela z jasnega. Z njo je v slovensko književnost vpeljal pesniško govorico, popolnoma drugačno od dotedanje. V visoki književnosti so mesto našle besede, ki so prej veljale za tabu ali pa so se zdele morda preveč banalne, da bi se »dotaknile« slovenskih književnikov. Toda v Šalamunovi poeziji je vse mogoče. S svojimi svobodno oblikovanimi verzmi, polnimi asociacij in nenavadnih, nemalokrat zelo zabavnih, igrivih in tudi šokantnih domislic povezuje svetove in motive visoke umetnosti z včasih najbolj vsakdanjimi človeškimi dejanji. V njegovem ustvarjanju lahko vse postane pesem, vendar je treba, kot pravi sam, »pri ustvarjanju dati inteligenco na hladno« in se prepustiti »pramenu energije«. Poezija pač ni sporočilo. »Sporočila preberete in jih razumete. Jaz pa sprejemam 'sporočila', jih čutim, a jih ne razumem.« Zato deluje njegova poezija tako enigmatično.

Šalamun je do zdaj objavil »pramene energije« v štiridesetih pesniških zbirkah. Z njimi nagovarja ne le ljubitelje poezije, ampak vse ljudi, ki jim duhovna plat človeškega bivanja ni tuja.

Na začetku svoje pesniške poti, v zbirki *Poker*, ste zapisali verz: »Utrudil sem se podobe svojega plemena / in se izselil.« Kaj se mora zgoditi v življenju mladega človeka, da se odloči za zavestno osamitev? Kajti za to je šlo, če prav razumem?

► Ko sem bil otrok, sem zelo intenzivno igral klavir. Mama me je učila igrati nanj, še preden se je odprla koprška glasbena šola, imel sem prednost, zato sem veljal za čudežnega dečka v takrat še pretežno italijanskem mestu. Ta pritisk je bil tako močan, da sem pri dvanajstih letih, ko mi je oče prepovedal dvakrat na teden trenirati veslanje, iz protesta opustil klavir in se ga v življenju nikoli več nisem dotaknil. V meni je bila, vse do študentskih let, ko se mi je zgodila poezija, nekakšna »luknja«. Nisem vedel, kaj bi si v življenju zares želel početi. Vpisal sem medicino, mislil sem, da bi bilo to očetu mogoče prav, ker je bil zdravnik. Takoj sem ugotovil, da goljufam samega sebe. Vpisal sem se na umetnostno zgodovino, si zaradi slabe vesti »naložil« še zgodovino in malo kasneje še arhitekturo. Na diplomskem izpitu prve stopnje se mi je zgodila čudna reč. Bil sem nem in sploh nisem mogel odpreti ust. Za odličnjaka, kot sem bil, je bil to neverjeten kolaps. V tej ničti točki je prišel na fakulteto brat pesmi Dane Zajc. To je bilo zame tako močno doživetje, bil je tako karizmatična figura, da me je dokončno zrušilo in presvetilo. Vsakič, ko sem videl Zajca, so se mi zatresla ko-

lena in odpiralo se je vse to, za kar sem že, ko sem bil otrok, čutil, da je velika umetnost. Verz, ki ga omenjate, je prvi med verzi petih, šestih pesmi, ki so v enem zamahu popadali kot kamni z neba. Nisem vedel, kaj se mi dogaja, silno sem se prestrašil, a čutil, da gre za nekaj usodnega.

Kaj pomeni ta »izstop«, ki ga tematizirate v pesmi?

► Morda je to mogoče razumeti v kontekstu razmer, v katerih smo živeli v Kopru. To je bil takrat najbolj eksponiran vzhod, cona B, zato politično izjemno nadzorovan, a tudi bolj odprt. Povsod po Evropi je bila revščina. Starši pa so me, petnajstletnika, poslali k prijateljem v Bruselj in Pariz, zamenjevali so si otroke. Bilo je leto dni pred veliko razstavo EXPO. Le Trst, kjer so bili Američani, in Bruselj v tistem času nista bila zelo revna. Postal sem blazen snob. Imel sem občutek, da so me starši rodili v nekakšni popolni luknji. Po svetu so me namreč spraševali, kaj je Slovenija, in našteval sem jim naše velike može, Prešerna, Plečnika, pa niso poznali nikogar. Govorili so mi, da nekdo mora biti svetovno znan, saj imajo Madžari, Srbi, Romuni tega in tega. V meni se je zbudil strašen bes nad tem in že takrat sem sklenil, da nečem biti sirota v Evropi. Začutil sem potrebo po razbitju »geta«, željo, da se tudi iz našega okolja kaj sliši. Takrat še nisem vedel, da me bo zanimala poezija. Razen Rimbauda, Kosovela in Župančiča nisem poznal ničesar. Nihče, razen Rimbauda v francoščini, se me ni zares dotaknil.

Na koncu zbirke ste v »slovarčku« pod geslom Moj značaj zapisali: »Ko bodo bleferji odšli, se bom pognal z vso silo proti vratom, jih zaprl in blefiranje bo ostalo v sobi.« Misel je povezana s pesništvom in pesniki, saj ste se očitno takrat odločili, da boste le pesnik. Do takšnega spoznanja in odločitve pa mlad človek ne pride čez noč.

► Ko sem napisal prvih šest pesmi, ki so mi bile podarjene zaradi prezenca Daneta Zajca in tudi Braca Rotarja, ki je bil takrat moj najboljši prijatelj in je začel pisati poezijo pred mano, sem začutil, da je poezija tisto, kar je »zares«, kar mi lahko tudi eksistencialno nekaj da. To je bila kretanja osvoboditve, stopil sem v prazno, a v prazno polno, kar je žarelo, kar je obetalo, kar je bil kozmos. Vse drugo je postalo sekundarno, umetnostna zgodovina itd. je bila samo še socialna mimikrija. Natančno sem vedel, kaj hočem biti, a tudi, da se bom zelo težko preživljal.

Ali zato v pesnitvi Mrk omenjate »natančen načrt« za svoj »svet ostrih robov«, ki bo »krut in večer«. Je takšen vaš svet? Ob branju vaših

pesmi se človeku vseeno zdi, da se pri pisanju zabavate.

► Niti najmanj ne delam po kakšnem načrtu. Mrk je verjetno nastal pod vplivom Michelangela Antonionija (italijanski filmski režiser, op. a.) in Dušana Džamonje (makedonsko-hrvaški kipar, op. a.), ki je takrat razstavljal v Mali galeriji. Bili smo pod močnim udarom eksistencializma, strasten bralec Perspektiv sem bil že prej. Moje prvo pesniško obdobje je zaznamovala zbirka Poker, potem je prišla vojska in po njej se je vse ustavilo. Drugo obdobje, ki je zaznamovano z zbirko Namen pelerine, ko sem bil že del skupine OHO - obe knjigi sta bili izdani v samozaložbi -, je nekaj popolnoma drugega. Je pravzaprav tisto, kar sem »našel«, kar je »skočilo« vame, saj je večina tekstov prepisana iz časopisov ali knjig. Temu sledi obdobje konceptualizma in moja socializacija umetniške skupine OHO. Bil sem kustos pripravnik v Moderni galeriji, sam del skupine, organiziral sem razstavo v tedaj najboljši galeriji v Jugoslaviji v Zagrebu in omogočil razstavo v Ljubljani. Člani skupine OHO smo konec šestdesetih let imeli odmevne razstave po tedanji Jugoslaviji, leta 1970 pa smo nastopili s svojimi deli tudi v newyorškem Muzeju sodobne umetnosti na razstavi »Information«, morda najodmevnejši razstavi muzeja MOMA za naslednjih trideset let. Takrat so me tudi osebno povabili v New York in julij 1970 je kar precej posegel v moje življenje. V tistem času se je končala moja konceptualna faza in sodelovanje s skupino OHO, v Ameriki sem spredel, da tamkajšnji umetniki, mislim tudi na velika imena sodobne umetnosti, govorijo le o denarju, o sto tisoč dolarjih, potrebnih za nove projekte. V žepu sem imel izjemno ljubeznivo pismo Lawrencea Ferlinghettija, ameriškega pesnika in soustanovitelja založbe City Lights, ki sem ga spoznal leto poprej, ko sva brala na pesniškem festivalu v Taormini na Siciliji. Ko je prebral tistih nekaj mojih pesmi, prevedenih v italijanščino, se je nad menoj zares navdušil in mi po vrnitvi domov v pismu predlagal, naj jih prevedem v angleščino, da bi jih morda izdali pri njegovi založbi. S tem pismom sem naivno vstopil v trgovino za poezijo v Greenwich Villageu, ga pokazal in spraševal, ali imajo koga, ki bi mi pomagal pri prevajanju. Imeli so ga. Prišel je šestindvajsetletni bobnar. Trudili smo se prevajati, a to se seveda ni izšlo.

Če pogledamo vaše družinske korenine, izhajate iz rodbin s pestrimi življenjskimi zgodbami in tudi z naklonjenostjo do umetnosti. Rodili ste se v Zagrebu, otroštvo ste preživeli v Kopru ...

► ... iz Zagreba smo pred ustaši pobegnili v Ljubljano, kjer sta se rodila moja sestra Katarina in moj mlajši brat Andraž. Naslednja naša družinska postaja je bil Mostar. Tam smo se znašli po kazni, ker je oče na zdravniškem kongresu napadel sistem besežiranja otrok po slabem sovjetskem modelu. Oče je bil levičar, vendar nikdar komunist, pač pa je že, ko je bil gimnazijec, svoje ptujske prijatelje komuniste v tridesetih letih nekako ščitil, ker je bil moj ded vpliven liberalni advokat, predsednik lovskega društva, tudi z zvezami na dvoru. Morali bi ga zapreti, pa so ga raje »skrili« v Mostar. Po informbiroju se je lahko vrnil v Slovenijo, a ne v Ljubljano, ampak v Koper.

Oče je bil pediater, mama pa umetnostna zgodovinarica, ki je tik pred doktoratom opustila študij, ker je oče želel imeti takoj veliko otrok. Pravzaprav je ustavil njeno intelektualno kariero, popolnoma se je posvetila nam. Guliči, materina veja, so bili močna tržaška družina. Po požigu Narodnega doma so se trije bratje in sestra zatekli v precej ozko Ljubljano. Moj stari stric Gvidon Gulič je na primer napisal dvajset knjig o turbinah. Stric Mirko je bil adlatus Vladimirja Bartola. Nestabilna figura, črna ovca med petimi otroki, Bartol ga je imel za svojega privatnega genija. Imenuje ga moj Hazdrubal. Ker je bil ta človek precej nesposoben urejati si življenje, je Bartol zanj od moje none in Gvidonove žene, se pravi od Guličev, izpustil kar nekaj denarja. Moj nono je bil ekonomist in bankir, zelo sposoben broker. Pred fašisti se je moral umakniti. Špekuliral je na borzi, odpiral rudnike kaolina in sanjal, da bo zgradil železnico od Kočevja do Reke. Leta 1929, v času velike krize, je bil ob ves denar, nekaj časa je družina še vzdržala v Ljubljani, potem je odšla v Zagreb, kjer je nato nono vodil tovarno nekega Čeha Horaka. Po tej logiki sem se jaz rodil v Zagrebu, oče pa je v Zagrebu študiral medicino, ker tega študija v Ljubljani ni bilo.

Žilico za posel ste pokazali tudi vi, saj ste se »igrali« na borzi v Trstu?

► Ja. Med letoma 1989 in 1995. Precej uspešno na začetku, potem pa klavrno na koncu. Nekaj časa sem od tega dobro živel.

Menda ste imeli takrat »luknjo v pisanju« ...?

► ... totalno. Vanjo sem padel leta 1989 v YADDU, ameriški umetniški koloniji v New Yorku, kjer sem bil že večkrat prej od leta 1973. Po osemnajstih dneh pisanja in blaženega občutka sem se v devetnajsti dan zbudil paničen, poln črnine, v popolnem krču in strahu, se čutil krivega za potres v Armeniji, krivega, ker sem pesnik, krivega zaradi svojega agresivnega in norega pe-

Moj idealni bralec je nekdo, ki me prebere, postane zato bolj živ in prisoten, zato širše diha in še njega prime, da bi bil kak umetnik ali vsaj DJ.

Na živce mi gredo ljudje, ki danes kasirajo zaradi problemov, ki so jih imeli v Jugoslaviji, ki je bila nekaj popolnoma drugega kot Češka, Romunija ali Madžarska.

40

niškega jezika, čutil sem, da sem prebil dovoljeno človeško mejo. Poezije sem se tako zbal, da do leta 1995 nisem napisal niti enega verza. Se pravi, pet let popolnega molka in strahu pred poezijo. Moja paranoja je bila, da sem kot pesnik vplival na Radovana Karadžića, vojnega zločinca, ki je dejansko hotel biti moj učenec v poeziji. V osemdesetih letih smo hodili k Josipu Ostiju, bosanskemu in slovenskemu pesniku, ki je bil direktor Sarajevskih aprilskih srečanj. Karadžić se je vseskozi smukal okoli nas. In ker sem bil v Beogradu razglašen za »generala«
jugoslovanske avantgarde, sem se spraševal, ali ni morda tudi moj divjaški, anarhični in nasilni pesniški jezik prispeval k tragediji v tedanji skupni državi. Vse skupaj pa je bilo kajpak moj hubris in blazenje, ampak Czeslaw Milosz je lahko napisal pesem o Sarajevu, o tem sta pisala tudi Venio Taufer in Josip Osti, Josif Brodski ima krasno pesem o Bosni, jaz pa sem bil nem. Šele leta 1995 se je želja po pisanju začela spet zbujati. Seveda sem takrat začel na borzi zgubljalati.

Kaj pomeni za pesnika, da mu ne gre?

► Popolna tema. Bal sem se za življenje, v Saratoga Springsu bi se bil skoraj hospitaliziral. Na srečo sem šel raje na pivo in potem k družinskemu zdravniku, ki mi je svetoval, naj se vrnem domov, v Slovenijo. Pa se nisem mogel, ker je bil moj edini denar, ki naj bi ga zaslužil kot profesor in gost pesniškega programa, štirinajst dni oddaljen. Moral sem biti kot nekakšna odprta rana, bilo je zelo čudno, ker sem po branju podpisal okrog šestdeset knjig svojih Selected poems.

Pesniki ste začeli med študijem. V vaši »bandi« je bil Braco Rotar in ...

► ... Ni bilo bande, pač pa prijateljstvo. Braco je začel pisati pesmi štirinajst dni pred mano. Občudoval sem ga, vedel sem, da gre za močnega poezijo. Odpeljal sem ga na Perspektive, takrat najmočnejšo intelektualno, duhovno in socialno revijo v Sloveniji in Jugoslaviji, in ga predstavil: »Braco Rotar, velik pesnik.«
Čez nekaj časa so me vprašali, ali tudi jaz kaj pišem, in pokazal sem jim še svoje pesmi. Bil je še Franci Zagoričnik, ki je dostikrat poskusil objavljati v Perspektivah,

pa ga je Janko Kos nekaj časa zavrčal. No, nas tri so zaprosili, naj napišemo po eno stran o tem, kaj je poezija. Moj prvi stavek, dobro se ga še spomnim, je bil: »Poezija je zato, ker človek ni bog, in to je, kar človek najteže prenese.«
Lepa reč.

Vaša zbirka Poker je nato udarila kot strela z jasnega. Postali ste zvezda med poeti. Pa še zaprli so vas.

► Ja, tudi počutil sem se kot zvezda. Imel sem najlepšo punco, Tržičanko, Tatjano Uršič, arhitektko in pianistko, podobno Monici Vitti, samo lepšo. Da so me takrat zaprli za pet dni, pa me je naredilo zelo slavnega.

Vsi kritiki pa vam in vaši zbirki Poker vendarle niso bili naklonjeni.

Ostro je proti vaši poeziji nastopil Josip Vidmar, v bran pa sta vas vzela Taras Kerman in Dušan Pirjevec, pa tudi Kocbek je z besedami »zelo odprto«
po svoje pohvalil vaše delo. Kako gledate retrospektivno na to obdobje, je šlo za prelom s prejšnjo generacijo?

► Mislim, da ni šlo za nič posebnega, ampak za nekaj zelo normalnega, kar prinese evolucija, za več svobode. V poezijo sem priletel iz košarke in jadranja, o njej zelo malo vedel, se veselil življenja in tudi tisto Dumo, zaradi katere so me zaprli, sem napisal, ne da bi se zavedal, da lahko povzroči pretres. Niti pomislil nisem, da bi se lahko Matija Maček, tedaj izjemno močan politični mož, identificiral s crknjeno mačko. Sicer pa bi bila lahko ta zgodba zame tudi problematična. Kajti če postaneš slaven in nisi nič naredil, si na odlični poti, da boš propadel. In če pridejo k tebi udbaši in ti rečejo: »Tovariš Šalamun, zdi se, da vas je zapor popolnoma uničil, saj ne pišete več protestnih pesmi,«
to pomeni, da so me hoteli imeti v nekem predalčku kot protestnega pesnika. Ko sem prišel iz zavora, sem dobil »iz Italije«
po pošti paket z emigrantsko literaturo. Na svoj pisalni stroj sem napisal: »Spoštovana Udbe, ob 9.10 sem dobil to od vas in ne 'iz Italije'. Ura je 9.20, vračam!«
Paket sem poslal na sedež Udbe. Od takrat sem imel popoln mir, vsaj z Udbo nisem imel več opravka.

Zanimivo je, da so se ob vaši zaporni kazni oglasili med drugim v New York Timesu in Le Mondu.

► Ja, ker je bilo popolnoma nepri-

merno, da bi Jugoslavija leta 1964, ko je dobivala ogromno denarja od Zahoda, tako surovo ravnala z mladim pesnikom. Čez običajne meje so pri nas šli verjetno zato, ker je Maček ponorel. Jožeta Pučnika so potegnili nazaj v zapor in ga zaprli za dve leti. Meni so hoteli dopovedati, da Dume sploh nisem napisal, ampak jo je napisal Veljko Rus. Skratka, da so mi jo podtaknili starejši, da bi me kompromitirali, in da se igrajo z mano, da bi rešili svoje glave. Do mene so se obnašali kot do velikega generala sovražne vojske, celo spoštljivo (in knjižnica na Povšetovi, pravo čudo, Ovid, klasični stalinistično zgodbo. »Dobri«
zaslisevalec mi je dopovedoval, da sem nedolžen, zlorabljen, da prihajam iz poštene levičarske družine. Za njim pa je stal meter in pol visok policist z razrezanim obrazom, ki je v roki vrtel nekakšno verigo, zraven pa je bila še tajnica, ki je delala zapisnik. Zaslisevalec mi reče: »Prosim, bodite razumni, saj vendar vidite, da vam želimo pomagati!«
In kaj kmalu zatem: »Veste, vedno pa nismo tako pozorni in širokosrčni v obravnavanju, kot smo do vas. Imamo tudi druge metode.«

Te zaporniške epizode niste nikoli izkoriščali za krepitev svojega položaja v družbi?

► Na živce mi gredo ljudje, ki danes kasirajo zaradi problemov, ki so jih imeli takrat. Ne pozabimo, da je bila Jugoslavija nekaj popolnoma drugega kot Češka, Romunija ali Madžarska. Imeli smo odprte meje, vendar je tudi res, da nismo nikoli vedeli, kdaj bo prišel ledeni val, ali bo liberalni val ali ne. Ko je propadel komunizem, se mi je spočilo vse telo. Spočila si je vsaka moja celica, ker je ta popolna fantazmagorija totalitarizma izhlapela. Karkoli se zgodi, to ni več eksistencialno nevarno.

Vrniva se k pesnjenju. K zbirki Poker. Še danes se zdi, da je zelo drugačna od druge slovenske poezije. Kako ste izdelali ta svoj svet poezije? Pesnik in umetnostni zgodovinar Miklavž Komelj je v spremni besedi k vaši pesniški zbirki Sinji stolp zapisal, da ste v bistvu le prenesli zahodno paradigmo pesnjenja na takrat nekoliko zatohlo slovensko književno prizorišče.

► To drži, ampak to se zgodi vsaki

mladi generaciji, ki po logiki evolucije prinese nove vsebine. Slovenci takrat nismo imeli ljudi, vsaj ne med pesniki in pisatelji, ki bi lahko študirali v Parizu. Sam pa sem imel stike s Parizom od mladih nog.

Po zgradbi vaših pesmi z začetka so dim, da vam je bila blizu konstruktivistična poezija Srečka Kosovela, zlasti Integrali, ki jih je profesor Anton Ocvirk držal v »bunkerju« vse do sredine šestdesetih let. Verjetno bi se slovenska poezija razvijala drugače, če bi Kosovelovi Integrali izšli takrat, ko bi morali, v dvajsetih letih prejšnjega stoletja?

► Da, ampak Integrali so izšli zaradi pritiska, ki ga je naredila moja zbirka Poker. Izšla je leta 1966, Integrali pa leta 1967. Spomnim se Ocvirka, ki je na predavanjih govoril, da lahko izda Kosovela kot religioznega pesnika, kot eksistencialističnega pesnika, kot kozmičnega pesnika, kot avtorja žametne lirike, kot kakršnegakoli Kosovela.

Ste se v šestdesetih letih počutili v isti vlogi kot Kosovel v dvajsetih, ko je ustvarjal avantgardistično poezijo?

► Integrali in Poker nimajo dosti skupnega. Spomnim se, ko sem leta 1971 v Ameriki bral Integrale; takrat bi se lahko morda bolj identificiral s kompletnim Kosovelom, ne pa samo z Integrali. So sorodnosti z mojo poezijo, vendar so tudi tako velike razlike, da tega medsebojnega pretoka ni. Name je v bistvu bolj vplivala Kosovelova poezija v francosčini, izdana pri Seghersu v Poètes d'aujourd'hui, še danes silno vplivna knjiga, kot zgled, kako prodreti v svet. To je ena najboljših knjig, ki jih imamo na tujem, šele petinštirideset let pozneje je tako močan Kosovel predlani izšel v angleščini v redakciji Berta Pribca in ne boste verjeli, ta knjiga na nekatere mlade ameriške pesnike zaradi odličnega prevoda vpliva bolj kot Rimbaud, ki, čudno, ameriških pesnikov nikoli ni zares pretresel. Francoski prevod je nastal po zaslugi Ceneta Vipotnika, ki je imel dobre zveze s Parižani. Nekaj Kosovelovih pesmi iz Integralov je torej izšlo prej v francoščini kot v slovenščini. Ciril Zlobec mi je pripovedoval, da je bral omembe pri izvornem izvodu Integralov, kjer je pisalo na primer: »Srečko, tole pa raje skrij, grozota!«

DOBRODOŠLI NA KOMPASOVA SANJSKA POTOVANJA

**Novi katalog kmalu
na prodajnih mestih!**

Najširši izbor kakovostnih potovanj s skupinskimi in individualnimi odhodi

PEKING EKSPRES

30. 10., 30. 12. 2011; 27. 4., 23. 6., 25. 8. 2012
6 dni, 3 noči, hotel 4*, vstopnine, let iz Ljubljane
1.295 €

VIKEND V NEW YORKU

24. 9., 29. 10., 10. in 30. 12. 2011;
18. 2., 27. 4., 22. 6., 20. 8. 2012
5 dni, 3 noči, hotel 2/3* na Manhattnu, let iz Ljubljane
od **1.255 €**

DUBAJ IN OAZE

28. 10., 23. 11., 28. in 30. 12. 2011;
17. 2., 22. 2., 6. 3., 25. 4., 23. 5., 27. 6. 2012
6 dni, 5 noči, hotel 4*, vstopnine, let iz Ljubljane
1.095 €

VARČEVANJA

Nova KBM d.o.o., tacevita krajcarja 4, 2505 Maribor, junij 2011

ZA-TO!
VARČEVANJE

ZA TO, KAR HOČEM.

Varčevati začnete že zdaj, če imate v mislih jasen cilj ali ne. Vedno je dobro imeti privarčevani denar! Izberite ZA-TO! varčevanje, namensko kratkoročno varčevanje s fiksno, naraščajočo obrestno mero, ki traja od 6 mesecev do največ enega leta. Varčevanje sklenete v poslovalnici Nove KBM ali prek spletne banke Bank@Net.

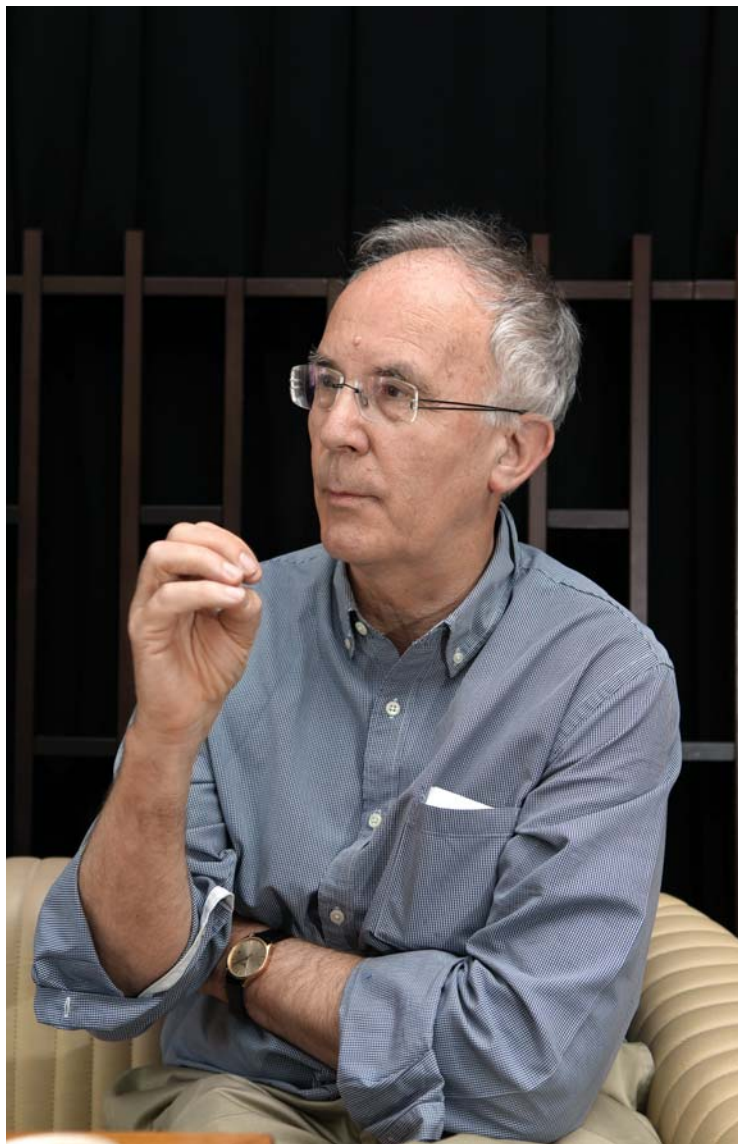

Nova KBM

Tisoč zgodb, ena banka.

080 17 50 | www.nkbm.si

Kitajske pesnike zanima, kako je mogoče, da sem bil tako drzen in v socialističnem sistemu v pesmi napisal fuk. To je zanje nerazumljivo.

Begal je literarne teoretike in kritike. Kakor jih bega tudi vaša poezija. Najpogosteje se v svojih interpretacijah vaših pesmi ustavijo pri razmerju med objektivnim svetom in svetom domišljije. Je to prava pot za razumevanje vaše poezije?

► Pojma nimam in o tem ne želim ničesar vedeti. Pesniki smo stvarniki. Narejeni smo iz ljubezni, njena roka smo. Ustvarjam iz svetlobe, teme, ki postane svetloba. Tako gledam na poezijo. Od kod prihaja to? Ne vem. Gre tudi za spominske drobce, vendar prihajajo od nikoder, sami se prikradejo v pisanje. Vem pa, da bo nekaj morda lahko postalo verz, ker prihaja od nekega drugod. Ne prihaja iz jezika, v kate-

rem se zdaj midva pogovarjava, ampak prihaja kot nekak pramen energije, brizg iz sinaps ali žil, kot zvok ali podoba, ki jo opišem, kot muha, ki pleza po zidu in se zadeva v koleno (ki ga kar dobi, čeprav je muha) kot stavek, ki ga moram v hipu zapisati, ker če zgrešim to histro in v pozabim zadnjo besedo, je ne znam več obnoviti, ker nimam več dostopa do tega čudežno razprtega časa. Vsaj zadnja leta se mi to dogaja. Ko sem bil mlad, je bilo drugače. Takrat sem napisal pesem in si rekel, oh, tole je verjetno zadnja pesem, ki mi je podarjena v življenju. Čeprav sem imel za seboj že tri ali štiri knjige. Zdaj je drugače. Zdaj ravnam kot čebela, ki lah-

ko, če dobro posluša, samo čaka, da nektar začne brizgati, da začnejo funkcionirati gezirji. To religiozno zapisujem. Občutek imam, da me tako ali tako vodi jezik, ki totalno uživa, kot žuželka ali kot speleolog, ki je odkril novo jamo, novo luč, in kriči in vrešči od veselja, da je nekaj odkril.

Toda nekateri pesniki, poznavalci vaše poezije, vendarle pravijo, da gre pri vas za zelo preiščeno delo. Ne le za tok ...

► ... pri ustvarjanju je treba dati inteligenco na hladno. Ko pišem, ne razmišljam. To je tako kot nekdo, ki hoče doseči najboljši izid v teku na sto metrov. Ne more razmišljati o tehniki. V tretji fazi moje poetike, začne se s knjigo Romanje za Maruško, takrat sem pričakoval otroka, sem se počutil, kot da padam nazaj, na hrbet, v blato, v vlažno, v nekaj zelo plodnega, in tam plavam. S to knjigo, mislim, se šele razpre, kar upam, ima neko težo tudi v svetovnem merilu.

Bi lahko dejali, da vaše pesmi imajo neko sporočilo?

► Poezija ni sporočilo. Sporočila preberete in jih razumete. Imam zelo intenziven sanjski svet. Prejemam »sporočila«, čutim jih, a jih ne razumem, s poezijo, ki jo pišem, je va vprašanje, ali imajo zvezo.

Kako sami doživljate sanjski svet, ki vas navdihuje?

► Naj pojasnim s primerom. Leta 2009 sem bil na Kitajskem s skupino ameriških pesnikov in enim Kanadčanom. S kitajskimi pesniki smo preživeli teden dni v branju pesmi, predvsem pa v pogovorih. Imel sem občutek, da se dogaja to, kar se je zgodilo leta 1950 v New Yorku, ko je ameriški slikar Jackson Pollock, ki je bil močno pod vplivom Picasa, dobesedno posesal umetniško moč Pariza in jo instaliral v New York, svetovno prestolnico kulture. To silovito moč vsrkavanja je zdaj čutiti na Kitajskem, strašno željo popiti vse najbolj sublimirane vršičke duhovnega sveta in jih vgraditi v svojo hegemonijo.

Potemtakem v komunistični Kitajski in Aziji nasploh že nastaja nova, vznemirljiva poezija?

► Vsekakor, čeprav težko sodim, najbolj jih zanima, kako se individualizirati. Zanima jih, kako je mogoče, da sem bil tako drzen in v socialističnem sistemu v pesmi napi-

sal fuk. To je zanje nerazumljivo. Po drugi strani pa so o vsem natančno obveščeni.

A kaj je obisk Kitajske povzročil v mojem sanjskem svetu? Začelo se je kot sanje, a bilo tako močno, da me je zbudilo in da sem potem lahko samo strmel, kot da gledam film. Nekakšne ogromne črne živali iz oniksa, ki se prijazno pogovarjajo med seboj, me vabijo in želijo pogoltniti kot dokaz prijateljstva in ljubezni. In potem kot na sijočem belem filmskem platnu nekaj podobno kitajskim pismenkam, neugotovljiva pisava, strašno vrezi kozmične inteligence. Malo podobno kot tiste predkolumbovske čačke v kamnu v Oaxaci v Mehiki. Strmim, gledam in ne razumem ničesar, razen da se dogaja nekaj epohalnega, ampak, žal, daleč od tega, da bi moje sposobnosti to lahko razbrale in razumele, vsekakor pa uživajo. V nekem smislu sporočilo, ja, in mislim, da je tudi močna pesem kakega Pessoe ali Hlebnikova nekaj tako praktičnega za preživetje človeštva, če bo kdaj treba iti v kozmos, kot baterija ali pa tehnologija.

Ste sami sebi poskusili kdaj razložiti, kaj pomeni vaš ustvarjalni proces, ali pa raje vse prepuščate neznanim zakonitostim pesnjenja in si dopovedujete, da dokler gre, pač gre?

► Ne, vse prepuščam nezavednemu, naj bo vse tam, naj gre vse v vrečo, v nekakšno jamo za kompost. Včasih potem iz nje zrastejo velikani kiklopi ali pa smreke. Želim biti presenečen. Užitek pri pisanju je tako večji.

Ampak če zdaj recimo berete svoje stare pesmi, denimo pesem Kaj je ostuda?, ki se je spomnim še iz srednje šole. Tam zapišete: »Ostuda je če prideš domov/ in rečeš zakurite mi peč / in noben ti ne zakuri peči / in je februar / odidite odidite / najbolj globalna ostuda je grah. Če sem zelo banalen: kakšno zvezo ima grah s pesmijo?

► Grah očitno v pesmi nastopa, ne le da ima s pesmijo zvezo. Ko sem bil študent, sem živel na Gradišču 10, zraven Drame. Sobo sem ogrel s pečjo na olje. Treba je bilo kupiti nov dimnik, ker je bil stari slab in sem ga odstranil. Novega sem si sicer kupil, ampak ker sem bil nespreten in len, ga dolgo nisem montiral. Se pravi, da sem hodil domov spat v ostudno mrzlo sobo. To

Niti pomislil nisem, da bi se lahko Matija Maček, tedaj izjemno močan politični mož, identificiral s crknjeno mačko v moji pesmi Duma.

44

je baza. Grah pride sem pač kot nekaka entiteta ex nihilo.

Kdo je vaš idealni bralec? Naj vprašam drugače: lahko tudi bralec, ki ni podkovan v umetnosti, razume vaše pesmi?

► Predvsem se ne sme spraševati, ali jih razume ali ne. Ali razume jabolko? Moj idealni bralec je nekdo, ki me prebere, postane zato bolj živ in prisoten, zato širše diha in še njega prime, da bi bil kak umetnik ali vsaj DJ. Da bi pisal pesmi in frlel po svetu. Vse to je namreč mogoče, pred vami stoji primer.

Kaj bi pa odvrnili, če bi kdo rekel, da so vaše pesmi elitistične?

► Bi mu rekel, da se moti. Za marsikatero senzibilno mlado dušo sem dosegljiv, če se želi ukvarjati s poezijo in se okužiti. Zato je v Ameriki tako zanimivo brati pesmi. Bereš petinštirideset minut, poslušalci potem kupijo knjige, ti jih podpišuješ, to spada k bontonu, pa še škodi ne. Odmevni prostor je večji, nekako uravnoteži izgubo, ki se zgodi pri prevajanju. Šol kreativnega pisanja na univerzah je zdaj že več kot štiristo. Poslušalci so pozorni in dobronamerni in te zasujejo z vprašanji.

Berete tudi kritike svojih pesmi?

► Berem. Z velikim veseljem sem bral spremno besedo Miklavža Komelja v zbirki Sinji stolp. Spet me je približal brailstvu. Pred tem je bilo desetletno obdobje, ko sem bil v Sloveniji nekak zombi, vsak je le zamahnil z roko, češ, spet Šalamun. Dovolj, preveč.

Kar samo po sebi se zdaj postavi vprašanje, v kakšnem razmerju je Tomaž Šalamun s pesnikom Šalamunom. Ameriško-britanski pesnik Thomas Stearns Eliot je nekoč razlagal, da je čustvo, ubesedeno v poeziji, objektivno čustvo in da to nima več nobene zveze s čustvom avtorja pesmi.

► Gospod Šalamun je zdaj star sedemdeset let, nagnjen je k pretiranemu govoričenju tako kot vsak moški v teh letih, postaja dolgočasen in paziti se mora zaradi svojega hubrisa. Krasno mu pade, da ga še vabi Amerika, kjer ima stik z mladimi dušami, od katerih se lahko ogromno nauči. Oni pravijo, da se učijo od mene, jaz pa imam občutek, da se učim od njih. Zadnjih deset let mi je ustrezalo biti gostujoči profesor kreativnega pisanja

po univerzah, prej mi ni ustrezalo in ne bi bil.

Amerika, Amerika. Kako vam je uspelo, kako ste prodrli v ZDA?

► Cela veriga srečnih naključij. Prvi stik z Ameriko, kot sem že rekel, sem imel julija 1970, ko me je kurator muzeja MOMA Kynaston McShine za mesec dni na stroške muzeja povabil v New York kot člana skupine OHO. Pred tem je Giancarlo Vigorelli, pisatelj in novinar, človek, ki je prenesel Pasternaka na Zahod, poslal k meni svojega agenta z vabilom, naj se udeležim pesniškega festivala na Siciliji. Zelo zgodaj so me uvrstili tudi v različne antologije sodobne poezije. Izjemno dobro so me sprejeli Srbi. Srbski pesnik in esejist Oskar Davičo mi je denimo napisal tako rekoč »ljubezensko pismo« čez vso zadnjo stran v uradnem glasilu partije Komunistu. To je v Sloveniji povzročilo pravi potres, saj so me tu z uradne strani obravnavali kot dekadentnega buržoaznega fičfiriča. Pri založbi Penguin je leta 1970 izšel »New Writing in Yugoslavia«, v njem so bile tudi moje pesmi, predvsem po zaslugi Vena Tauferja, ki je angleškega urednika obvestil, da obstaja tudi nekakšna Slovenija. Knjigo je bral asistent International Writing Programa na univerzi v Iowi, povabili so me in tako je zgodba tekla naprej. Sreča, lahko pa bi bilo tudi čisto drugače.

Na univerzi v Iowi ste bili leta 1971 gost International Writing Programa. Tako ste imeli možnost podrobneje spoznati literarno sceno. Je bilo zgolj naključje, da ste se znašli tam?

► Zasluge za to imata Primož Kozak, ki je bil tam leto pred mano, in antologija, izdana pri Penguinu. Pri izbiri so upoštevali tudi njegov glas. Prvega je predlagal Dušana Jovanoviča, svojega mladega konkurenta, drugega Rudija Šeligo. Oba sta ponujeno mesto zavrnila, mene pa ni bilo treba niti najmanj prepričevati. Ob prihodu v Iowo se dobro spominjam mitičnega srečanja s finsko-angleško-ameriškim pesnikom Anselmom Hollom. O njem mi je pripovedoval Michael Scammell, danes profesor na Kolumbijski univerzi v New Yorku, avtor znamenitih knjig o Solženicinu in Arthurju Koestlerju; z Venom Tauferjem je izdal Kocbeka, takrat je bil lektor v Ljubljani in prav te dni je spet na obisku pri nas.

Prvi večer, takoj ko so nas namestili v stanovanje, sem se odpravil v mesto, vstopil v neki lokal in zagledal zanimivo družčino mlajših ljudi, ki so se blazno krohotali. Po pogovoru med njimi sem razbral, da so pesniki, med njimi pa je bil tudi Hollo, tedaj predstojnik prevajalskega oddelka na univerzi. Stik se je vzpostavil takoj, ponudil mi je pomoč pri prevajanju samega sebe, pomagali pa so mi tudi njegovi študenti. Kmalu sta v angleškem prevodu izšli dve moji knjižici. Seveda ne pri velikih založbah. Na ameriško literarno sceno sem vstopal postopoma, korak za korakom, predvsem prek objav v literarnih revijah.

Pisanja poezije v angleščini pa se niste lotili?

► Ne. Ne znam tako dobro angleško. Moj diskurzivni jezik v angleščini je slab. Vedno ko dobim vabilo za semester, se sprašujem, ali si ne bodo morda premislili, ko bo šef oddelka, ki navadno ni pesnik, prebiral moje uboge napovedi, kaj mislim predavati. Teh napovedi se tako ali tako ne držim, vse delam po instinktu, vnaprej, preden ne poznaš študentov, ne moreš vedeti, kaj bo zanje najboljšo. Sicer pa očitno druga stran Atlantika energetsko dobro vpliva name, saj tam lažje pišem kot doma. V Mehiki, kjer sem bil dvakrat po sedem mesecev, sem napisal pet knjig, v ZDA pa približno polovico svojih knjig.

Ko sem bil drugo leto v Iowi, vpisal sem doktorat na primerjalni književnosti, sem začel sanjati svoje otroštvo v polomljeni angleščini. Nisem vedel ne kod ne kam. Odšel sem po nasvet k očetu zahodnoslovenske poezije Czeslawu Miloszu v Berkeley. Rekel mi je: »Prestari ste, mladi mož, da bi spremenili jezik. Ne ostanite tukaj, kaj vam bo doktorat iz primerjalne književnosti? Vrnite se domov, sicer si boste uničili poezijo! Poleg tega Tito ni Stalin.« Tako sem ostal pesnik, ki piše v slovenščini, in mi seveda ni žal.

Tudi vaš kolega Haas pravi, da je vaša dela težko prevajati.

► Ne spomnim se, kje to pravi, sam mislim, da ni tako. Jesiha, na primer, je izredno težko prevajati. Vem, ker smo pred leti v Iowi pripravljali angleški prevod zbirke mlade slovenske poezije. Prevajanje Jesiha nam je delalo preglavice, vendar nam je z mlajšimi kolegi

vseeno uspelo. Če prevod funkcionira, je to tudi nekakšna verifikacija, seveda ne nujno. Ruse je zelo težko prevajati v angleščino. Ruse so dosti prevajali, vendar nimajo vpliva na pesnike, zame pa pravijo, da sem eden izmed botrov mlajše ameriške poezije.

Malce nevhvaležno vprašanje: so za vas vse pesmi, ki ste jih napisali, dobre?

► Vedno sem se po svojih najboljših močeh trudil biti selektiven, veliko sem tudi zavrgel. Danes se mi zdi marsikaj preveč patetično, narcisoidno, so pa tudi pesmi, ki zdaj bolj žarijo, kot so pred dvajsetimi leti. Vsem mladim pesnikom svetujem, naj ne uničujejo ničesar. Tako kot je delal Gabriel Stupica: če s sliko ni bil zadovoljen, jo je obrnil v zid, morda jo bom čez dve leti videl drugače, je rekel. Moje pesmi nastajajo hitro, vendar jih dolgo gledam in izčrtavam, preden gredo v tisk. Včasih se počutim nelagodno, ker toliko pišem. Ampak Ramon Llull, mistik in pesnik v 13. stoletju, je napisal 243 knjig. Janis Ricos jih je napisal 133. So torej še hujši primeri. Napisal sem 40 samostojnih zbirk, 74 mojih prevedenih knjig je izšlo v 19 jezikih.

Med letoma 1996 in 1999 ste bili kulturni ataše na slovenskem veleposlaništvu v ZDA. Ste lahko pomagali slovenskim umetnikom pri prodoru v ZDA in kaj pomeni izid knjige slovenskega avtorja v tako veliki državi?

► Zelo pomaga, če je ta slovenski pesnik že objavljal v ameriških revijah. Američani namreč zelo malo prevajajo tujo književnost. Ko sem se vrnil v Slovenijo, so bili mnogi razočarani, ker mi je uspelo dosti manj, kot sem upal, da mi bo. Imeli smo sicer gostovanja slovenskih pesnikov, razstave slovenskih slikarjev, a premalo, za kaj več ni bilo denarja. Bil sem dober evropski kulturni ataše, omogočal sem prodor Francozom in Holandcem, jim našel založnike in njihove institucije povezoval z Academy of American Poets; precej absurdno, ker je za njimi stal denar. Izbral sem stanovanje v Brooklynu za slovenske umetnike, kar je bilo težko obdržati, ampak zdaj se je že izkazalo, da je to poceni, praktična in uspešna možnost. Moj model je rodil brate v Berlinu, Londonu, Parizu in na Dunaju in ni več v nevarnosti. Ni

Živi slovenski pesniki imamo v ZDA izdanih več knjig kot živi nemški in italijanski pesniki skupaj.

se mi treba zvijati kot kača okrog kulturnih ministrov, da bi se ohranili. Vsaj za to ni treba, da bi me bilo sram. Poleg tega smo danes v ZDA slovenski književniki uspešni, da je kar težko verjeti. Živi slovenski pesniki imamo v ZDA izdanih več knjig kot živi nemški in italijanski pesniki skupaj. Dimenzijo zadnje Štegrove nagrade za najboljšo tujo prevedeno zbirko poezije leta v ZDA si je iz Ljubljane težko predstavljati. In z Alešem Debeljakom imava skupaj prevedenih 20 knjig. **Tudi v ZDA se je verjetno težko prebiti s poezijo. Še posebej z družbenokritično?**

► V ZDA je gotovo več kot tisoč literarnih revij. To je gromozanska količina, vendar je večina teh revij relativno povprečna in dolgočasna, ima klasično naracijo in ne seže zelo daleč. Čeprav je tam najvitalnejša pesniška scena, se je mlademu pesniku dosti težje prebiti kot pri nas. Tudi sam berem ameriške rokopise pesniških zbirk kot žirant. Ampak do mene pride recimo petindvajset finalistov. Kaj pa se je zgodilo s tistimi pred njimi, med številko petindvajset in šeststo, kar je nekako običajna številka pri natečajih? Ne morem vedeti, zelo velika verjetnost je, da je prezrto kakovostno delo, ker selektorji - v glavnem študenti takoj po diplomih - pred mano niso bili dovolj senzibilni, da bi opazili prebojen tekst. Kot pravi moja prijateljica Mary Ruefle, zame zdaj morda prva dama ameriške poezije, je Amerika krasen trg za povprečnega pesnika, a zelo težek za res izjemnega.

Pa vendar se zdi, da je ameriška družba poeziji in poetom naklonjena. So razlike v tem odnosu med ZDA in Evropo?

► Zelo zanimivo, da v Evropi samo še španska inteligenca bere poezijo. Skoraj povsod drugod poezijo v glavnem berejo pesniki in pesniške duše. In pesniki, razen v ZDA, kjer so po univerzah, nimajo denarja. Samo v največjih ameriških mestih, recimo v New Yorku ali Seattlu, pridejo na branje poezije tudi advokati, arhitekti, da dobijo podpis avtorja. Branje v okviru ceha torej. Ker pa je pesniška srenja v Ameriki ogromna, ima močno podporo. Ta trenutek so ZDA odprte za tujce, kajti ko se spoprijemajo s težavami, je več prevodov tujih del. To se je pokazalo v času vietnamske vojne

in zdaj vojne v Iraku. Drugače pa znajo biti tako strahotno samozadostni, da jih ne briga nič drugega razen Amerika.

Čemu poezija, zakaj brati? Že Platon je namignil, da bi bilo pesnike najbolje izgnati in prepustiti upravljanje družbe nekemu racionalističnemu tipu.

► Ja, ampak zakaj gre Platonu. Platon hoče biti Homer, hoče mu vzeti primat, sam hoče biti največji pesnik. Platona je treba samo dobro dobro prebrati in prideš do tega, da tudi on misli, kar misli Tine Hribar - poezija je še bistvenejša od filozofije. Poezija je najsubtilnejši, najnatančnejši dostop do tega, kako diha in utripa svet, kako se dogaja jezik, kaj je s kozmosom, kaj s svetlobo in kaj je ustvarjanje. Poezijo so vedno odrivali, vedno tarnali nad njo. Tudi Slovenci, ko so se osamosvojili, so rekli, da je poezija za gospodinje in župnike, kajti zdaj, ko imamo državo, sta pomembna film in arhitektura. Točno, ampak ne popolnoma. Poezija je najstabilnejša človeška zgodba v zadnjih pet tisoč letih in zares nikoli ne ponikne. Se ni zgodilo, da bi izginila. Je vedno ključna, a skrita.

Kaj bi se moralo zgoditi danes, da bi imela pesniška beseda spet večji pomen?

► Nič ni treba spreminjati. Treba je le pisati močno poezijo, ne pa se ukvarjati z vprašanjem njenega vpliva. Resničnega pesnika vpliv ne zanima. Zares je pomembna samo poezija. Pesnik je lahko prezrt, a prej ali slej se pokaže moč njegove besede in duha. Emily Dickinson ni objavila ničesar za časa svojega življenja. Po moji smrti, ker sem tako razkričan in prevajan, bo luknja in verjetno precej časa ali pa nikoli več ne bom za nikogar zanimiv. Da bova skupaj z Lipetom Haderlapom trohnela v popolni anonimnosti, kot napoveduje Ervin Fritz, je seveda možno. Odkrili bodo moje sodobnike, ki so danes manj vidni in ki za časa svojega življenja niso imeli teh srečnih naključij in okoliščin. Vsakemu nekaj. Demokratično.

In tako poezija ostaja stik z večnostjo ...

► ... Tako je. Jasno, da se je večina pozabi. A v kanonu ostane toliko žive, da poezija žari in na koncu obstane.

✕

natureta[®]
Barviti okusi narave

Bon Appétit!

Hranimo najboljše

Gotove jedi Natureta

so pripravljene iz najboljših sestavin. Zaradi naravne, toplotne obdelave jedi ohranjajo okus, hranilno vrednost in ne potrebujejo konzervansov ali drugih umetnih dodatkov. Zato predstavljajo odlično rešitev za okusen, kakovosten in biter obrok predvsem, ko vam primanjkuje časa. Poskusite!

www.natureta.si
www.facebook.com/natureta

Goran Bregović

Izumitelj jugoslovanskega rokenrola, skladatelj, ki je filmski glasbi vrnil dobro ime, in ustvarjalec sodobne glasbe, ki pride, zaigra in zmaga. Tako na divjem vzhodu kot na razvajanem zahodu. Gane. Očara. Mistificira. Povsod. Včasih tudi v Sarajevu, kjer ga sovražijo zato, ker ga imajo radi.

Max Modic, foto Borut Peterlin

Nekoč je bila Jugoslavija in nekoč je bil 'pastirski rok', kot je pokojni DRAŽEN VRDOLJAK, eminentno pero jugoslovanske glasbene kritike, krstil glasbo skupine Bijelo dugme. Glasbo, ki je bila tako nadrealistična, tako srčna in tako monumentalna, da se Jugoslaviji vse do njenega razkroja ni zgodilo nič bolj revolucionarnega.

Leta 1974, ko je izšel debitantski album skupine Bijelo dugme z naslovom *Kad bi' bio bijelo dugme*, sem imel deset let in moral sem si ga kupiti s prihranki iz žepnine, ker starši niso hoteli tvegati in nadebudnemu šolarju nabaviti plošče z razgaljenim dekoltejem bujne blondinke na naslovki ter fotkami petih sumljivih dolgolascev v notranjosti. Nisem kaj dosti parlamentiral, razbil sem pujsa in naslednji dan takoj po šoli zavil v največjo knjigarano v Ilirski Bistrici ter zanj odšel za osnovnošolca malo premoženje: 74 dinarjev. Za ta denar bi si lahko takrat kupil skoraj trideset Zagorjevih stripovskih avantur ali pa šel približno sedemnajstkrat v kino.

Moja prva longplejka v zbirki! Razlog, da sem začel zbrano poslušati glasbo in kupovati glasbeni tisk, v prvi vrsti Džuboks, bržčas najboljšo glasbeno revijo vseh časov na ozemlju držav bivše Jugoslavije. Nikjer drugje ni bilo več posterjev in podatkov o skupini Bijelo dugme. Kdo ve, kdaj bi bil slišal za The Beatles, Led Zeppelin, Deep Purple, Cream, The Who, Black Sabbath in stimulativne globine rokenrola nasploh, če ne bi nabavil te usodne longplejke in je dobesedno prestružil na Iskrinem mono gramofonu. Besedila sem že po drugem poslušanju znal na izust in po tretjem sem si rekel: »Goran Bregović je genij!« Zdaj, 37 let kasneje, trdim: »Goran Bregović je genij!«

Morda se vaša definicija genija ne sklada povsem z mojo, ampak to je konec koncev vaš problem. In podpisujem tezo, da tistega, kar je Bijelo dugme naredilo za jugoslovanski rokenrol, jugoslovanski rokenrol nikoli ni vrnil Bijelemu dugmetu. Publika je. Nazadnje leta 2005, ko je po tridesetih letih Bijelo dugme zaigralo v izvirni zasedbi (z izjemo bobnarja IPETA IVANDIČA, ki je leta 1994 naredil samomor) in odigralo tri koncerte v Zagrebu, Beogradu in Sarajevu za skupno več kot 250.000 obiskovalcev. Mimogrede, Bijelo dugme je med letoma 1974 in 1983, ko je izšel album *Uspavanka za Radmilu M*, zadnji, na katerem poje takrat karizmatični ŽELJKO BEBEK, prodalo skupaj dva milijona albumov (Jugoslavija je v tistih časih štela nekaj več kot 20 milijonov prebivalcev), temu pa je treba dodati še slab milijonček izvodov treh zadnjih albumov

skupine Bijelo dugme (Bebeka sta zamenjala MLADEN VOJIČIĆ - TIFA in ALEN ISLAMOVIĆ), s katerimi je Bregović brez upa zmage utrjeval bratstvo in enotnost do leta 1989.

48

Dve leti kasneje je prišla tista prekleto vojna. Genij je za mnoge, še posebej za prebivalce rodnega Sarajeva, postal tat in izdajalec, ker je vojno preživel med Parizom in Beogradom. Ker se ni želel skrivati pred krogami, ampak ustvarjati. Naj prosim dvigne roko tisti, ki tega ne bi naredil, če bi imel to možnost. Rekli so, da bi Goran za obrambo Sarajeva naredil več kot bataljon tankov, če bi ostal. Goran je bil mnenja, da je za Sarajevo naredil več kot bataljon tankov, ker ni ostal. Usoda je hotela, da je takrat pisal glasbo za film EMIRJA KUSTURICE *Podzemlje*, ki ga je finančno podprla tudi Jugoslovanska ljudska armada. Tista, ki je sesuvala Sarajevo. Jebiga, življenje pač ni fer ... Sicer pa je Goran že pred več kot tridesetimi leti v svojih pesmih prerokoval, da se nikoli ne bo vrnil v svoj rodni kraj in da ga bodo v isti sapi občudovali in sovražili.

Goran Bregović in njegova glasba sta po tistem, kar sam imenuje nov začetek, transnacionalno nadaljevanje Bijelega dugmeta z akademsko virtuoznimi sredstvi, afektirana publika pa je zdaj Evropa in z njo svet. Ves svet. Dobesedno. In da se ne bom ponavljaj, naj citiram hrvaško pevko ALKO VUICO: »Ni potrebno, da ga imate radi, on je kljub temu genialen.« Drži, in iz njegovega opusa še vedno ne moreš narediti slabe kompilacije.

Z Borutom sva ga na veliki petek obiskala v njegovi vili v elitni beograjski četrti Senjak. Ko sem mu segel v roko, se mi je zdelo, da ga kot kakega starega prijatelja poznam že vse življenje. Zato ga nisem mogel vikati, pa čeprav bi se po nekkih družbenih zapovedih to spodobilo. Goran je namreč 22. marca odločno zakoračil v šestdeseta leta, toda ker je kljub temu videti kot študent družboslovnih ved, ki že šesto leto vleče absolventa, se mi zdi, da bi mi celo malce zameril, če bi ga vikal.

Kaj novinarje načelno najbolj zanima o Goranu Bregoviću?

► V tujini novinarje najbolj zanima okolje, iz katerega prihajam. Predstavljam neko relativno majhno kulturo, zato sem zanimiv. Kot znan skladatelj, ki je predstavnik neznanne kulture. Menda to ni ravno pogosto in taki v zgodovini glasbe nimamo mesta. Časi se spreminjajo in male kulture močno zaznamujejo velike, ne samo v glasbi, tudi v literaturi, filmu, kulinariki in umetnosti nasploh. Kraji, kjer sem doma, so kljub vsemu nenavadni, saj predstavljajo stičišče mnogih kultur in verskih prepričanj. Novinarje najbolj zanima, kakšen je umetnik, ki izhaja od tod.

Na prvi posluš je nenavadna tudi tvoja glasba. Glasbeni novinarji izvajalce radi razvrščajo po predalčkih, kar je v tvojem primeru zelo težko, še posebej za nas, ki v tvoji glasbi še zmeraj slišimo rokenrol.

► Da, imel sem srečo, da lahko drugič začnem od začetka in živim in ustvarjam brez balasta preteklega obdobja ...

Mišliš, da lahko?

► Vem, da lahko. Zdaj, ko se pogovarjava o tistih časih, se mi zdi, kot bi se spominjal nekega zagrobnega življenja, iz katerega poskuša nekdo kontaktirati z mano.

Ali obstajajo kakšna vprašanja, na katera ne odgovarjaš? Da ne bi na lepem vstal in šel, naju z Borutom pa vrgel iz hiše ...

► Ma, ne, nič takega ni. Razen če nisi morda prišel z idejo, da sem bedak in da mi boš to povedal v obraz. Ti kar, ampak samo za moj hrbtom, nikar v obraz (smeh).

Okej, potem sva varna. Povej mi raje, kaj pri ustvarjanju novega glasbenega izdelka predstavlja največji napor: samo snemanje, promocijska turneja ali mediji, ki potem to spremljajo?

► Odkar nisem več v tistem klasičnem šovbiznisu, so se zadeve precej spremenile. Ni več standardnih promocijskih obveznosti, obstaja le pritisk, rekel bi prijeten pritisk, da ponoviš svoj uspeh. Vsi pritiskajo, da nadaljuješ. Bilo je neko določeno obdobje, ko sem moral bolj delati na uspešnosti kot na glasbi. Zdaj je to minilo. Vidim, da celo Universal (založba, za katero snema Bregović, op. p.) nima neke izoblikovane ideje, kdo je pravzaprav moja ciljna publika.

Ti za razliko od njih verjetno dobro veš.

► Niti ne. Rekel bi, da je to neka odrasla publika. Publika, ki ne rabi navodil s televizije, da bi vedela, kaj ji je všeč. To je moja publika. Publika, ki ji je pri srcu novi jazz, izbrana folklor in sodobna umetniška glasba. To je po mojem odrasla publika.

Odrasla ali odraslejša?

► Odrasla. Publika, ki ne pričakuje glasbe v rednih intervalih. Publika, ki z zanimanjem odkriva različno glasbo. Moje plošče so v različnih državah razvrščene v različne kategorije. Nekatere sem pod jazz, drugje celo med klasiko, ponavadi pod folk, včasih med etnom, vse mogoče.

Skratka, težko te je popredalčkati, ker zasedeš cel predalnik?

► Tako nekako (smeh). Moj zadnji album *Alkohol*, na primer, je malce bolj profiliran in najverjetneje je prav zato izšel praktično po celem svetu v lokalnih izdajah. To je moj prvi album, ki je izšel pri skoraj vseh lokalnih založbah.

In snel nominacijo za grammyja?

► Že, ampak jaz nisem nekdo, ki bi osvajal nagrade. Morda bo drugače

z nadaljevanjem, ki izide letos poleti in nosi naslov *Champagne for Gypsies*, torej *Šampanjec za Cigane*. Zamisel zanj sem dobil, ko so me povabili, da igram v Guči. Sprva mi je bilo nerodno, da profesionalni koncert izpeljem v Guči. Med amaterji (pomenljiv nasmešek). Potem pa smo odigrali program, ki ga praktično nikoli ne izvajam: od starih pesmi iz repertoarja Bijelega dugmeta do kompozicij, ki sem jih delal za Grke, Turke in Poljake. Po pogodbi imam na odru zmeraj steklenico Jacka Danielsa, čeprav ne pijem veliko. Čašico, morda dve med koncertom. V Guči sem pil. Dosti. In lokalnim godcem razdelil veliko napitnin. Vzdušje je bilo edinstveno in takrat mi je padla ideja, da bi bilo fino, če bi album *Alkohol* imel dva dela, in sicer po *Šljivovici* še *Šampanjec*. Istočasno so se po Evropi s Cigani dogajale grde stvari, o katerih mi je pripovedovala žena, ki živi v Parizu. Rekla mi je, da Cigani nikoli niso bili problem tega sveta, Cigani so bili vedno talent tega sveta. Temu bo posvečena ta plošča.

Kot vem, boš na njej igral skupaj z Gypsy Kings. Kako se pravzaprav odločaš sa sodelovanje z znanimi imeni? Ti pokličeš njih ali oni pokličejo tebe?

► Ko je lani v Beogradu nastopal ERIC CLAPTON, so mi asistenti javili, da imam na mejlu nek dopis - od Erica Claptona. To se nekdo zajebava, sem pomislil in rekel, naj vseeno odgovorijo, saj jih nič ne stane. Eric Clapton je konec koncev ena od najpomembnejših glasbenih osebnosti v mojem življenju. Če ne bi bilo Claptona, bi verjetno še dandanes igral v striptiz baru v Neaplju, kamor je mene in moja prijatelja, osemnajstletne mulce, povabil organizator, ki nas je slišal igrati na terasi v Dubrovniku. V istem času so na sceno prišli Cream pa prvi eksperimenti z LSD-jem in v tem striptiz baru smo začeli preigravati njihovo glasbo. Takrat sem prvič začutil stik z neko resnično svobodno glasbo. Jasno, po štirinajstih dneh smo dobili odpoved ...

Hm, Clapton ... Govori se, da so vas prišli iskat starši.

► Že, ampak če ne bi slišal Claptona in improviziral na njegovo glasbo, nas menedžer ne bi nagnal in jaz bi še zmeraj igral v striptiz baru. In verjetno ne bi prav ničesar pogrešal. Ta striptiz bar je bil prijeto mesto. Veliko lepih žensk, delo ni bilo naporno, denarja ni manjkalo ... No, in potem v beograjski Areni res srečam Erica Claptona. Poje *Ederlezi*. Pove mi, da je moja ploščo *Time of Gypsies* (Bregovičeva glasba za Kusturičin film *Dom za obešanje* iz leta 1988, op. p.) dobil od MARTINA SCORSESEJA. In da od takrat poslušam mojo glasbo.

In sklepam, da je samo vprašanje časa, kdaj bosta posnela duet.

Na srečo mi je bila vedno dana možnost, da za denar delam tisto, kar bi delal tudi zastonj.

Istočasno so se po Evropi s Cigani dogajale grde stvari, o katerih mi je pripovedovala žena, ki živi v Parizu. Rekla mi je, da Cigani nikoli niso bili problem tega sveta, Cigani so bili vedno talent tega sveta.

50

► Ne, o tem še nič ne vem, toda tudi takrat mi ni bilo nič jasno. Ti kontakti, iz katerih se nato razvijejo prijetna sodelovanja ... Prihajajo po čudnih poteh, ne veš, od kod prihajajo, kam grejo, kje te bodo ujeli, kako se bodo zadeve obrnile. Podobna zgodba je bila z IGGYEM POPOM. V New Yorku smo imeli eno od avdicij za film *Sanje v Arizoni* (Emir Kusturica ga je posnel leta 1992, op.p.) in nanjo sta prišla tudi Iggy Pop in JOHN NY DEPP. Iggy me je hotel na vsak način spoznati, ker je slišal ploščo *Time of Gypsies*, pa tudi film mu je bil zelo všeč. Včasih znane izvajalce srečam na letališčih in namesto da bi jih prosil za avtogram, z njimiraje nekaj posnamem.

Po čem se torej tvoja glasba najbolj razlikuje od sorodne glasbe za odraslo publiko?

► Prepričan sem, da ni prav dosti glasbenih ustvarjalcev, ki se ukvarjajo z nečim tako preciznim kot jaz. Mislim, da gre za podoben občutek, kot če piješ vrhunsko vino z geografskim poreklom. Tudi jaz sem z geografskim poreklom (smeh).

V kateri državi še nisi igral, pa bi si želel?

► Ne poznam nobenega sodobnega skladatelja, ki bi doživel usodo, podobno moji. Nekateri nastopajo samo na malih odrih, drugi samo v velikih mestih. Jaz igram povsod. Od Guče do Madison Square Gardna. Od Kurdistana do Krasnojarska. Čaka me nastop v Bejrutu. Mislim, da ga ni skladatelja sodobne glasbe, ki bi se s svojo glasbo tako zabaval kot jaz. Samo letos izvajam pet popolnoma različnih programov. Včasih se mi zdi, kot da mi je bog namenil, da bom moral uživati v tistem, kar delam.

No, to smo ti zavidali že pred več kot tridesetimi leti.

► Vidiš, zmeraj se tako obrne.

Bijelo Dugme je imelo tudi po več kot 250 koncertov letno. Koliko koncertiraš zdaj?

► Res je, prvi dve leti je bilo Bijelo dugme nenehno na turneji. Zdaj so stvari bolj umirjene. Zadnjih deset let imam kakih sto, stopetdeset koncertov letno.

Kar tudi ni ravno malo.

► Ni, ampak včasih je bilo enostavnejše. Takrat smo šli iz Beograda v Novi Sad, iz Novega Sada v Subotico in tako dalje. Danes pa sem en-

krat v Limi, naslednjič v Petersburgu in nato v Bejrutu, na področju bivše domovine pa skorajda ne koncertiram več. Letos bom recimo pravič po vojni igral v Splitu.

Znano je, da si perfekcionista, kar se tiče glasbene podobe tvojih izdelkov. Si s katerim od svojih albumov popolnoma zadovoljen?

► Več je takih, s katerimi nisem. Nekateri so popolnoma zanič.

Res? Kateri?

► *Doživjeti stotu* (peti studijski album skupine Bijelo dugme iz leta 1980, op. p.), na primer.

Se hecaš? Novovalovski ozaljšan album z dvema fantastičnima baladama in kontroverznim ovitkom, triptihom, ki ga je dizajniral Mirko Ilić, na katerem so eksplicitni posnetki plastičnih operacij? Zakaj, zaboga, je to zanič album?

► Takoj ko sem naredil ta album, me je postalo sram, da sem bil v taki fazi, da sem se počutil starega in sem na silo poskušal biti mlajši. Glasba morda ni tako zanič, toda ta nesmiseln napor, da bi bil mlajši, kot si v resnici ...

Pa saj to ni nič groznega, o tem si razmišljal že v pesmi *Blues za moju bivši dragu*, ki je izšla na prvem albumu *Bijelega dugmeta leta 1974*. Ljudje se pač včasih počutimo stare.

► Že, ampak v resnici nikoli nisem želel biti mlajši, edino na *Doživjeti stotu* je ta občutek tako neumno prevladal.

Zdaj si verjetno trdno prepričan, da ni vse v mladosti in da ima tudi staranje svoje prednosti?

► Drži, prav zato mislim, da je *Doživjeti stotu* zanič album.

In kateri je potemtakem tvoj najboljši album iz zrelega obdobja?

► Mislim, da je to *Karmen with a Happy End* (Karmen s srečnim koncertom, 2007, op. p.).

Tvoja prva opera?

► Nekaj skladb morda ni dovolj dobro produciranih in jih bom nekoč v prihodnosti posnel na novo, vendar pa sem z izdelkom kot celoto zelo zadovoljen. Mislim, da nisem še nikoli v tako kratkem času napisal toliko dobre glasbe kot takrat, ko sem skladal Karmen.

Naj žalost pa so časi slabi tudi za dobre plošče. Kupuješ plošče ali jih snameš s spleta?

► Nič od tega. Skorajda ne poslušam več glasbe. Taki so verjetno

ostareli ginekologi, ki jih, ko pridejo domov, nič več ne zanima (smeh). Res, ne spomnim se, kdaj sem si zadnje zavrtel kako glasbo.

Nekoč si izjavil, da tehnologija neka-ko humanizira, demokratizira glasbo ...

► Tako je, počasi se približujemo filozofskemu konceptu o koncu umetnosti. Vsak, ki ima računalnik za dvesto evrov, lahko ustvarja glasbo, z malo kamero za sto evrov že lahko posnameš film. Lepo je. Ideja o koncu umetnosti se mi je vedno zdela ena boljših.

V časih, ko računalnik lahko nadomesti vsakega glasbenika, igralca ali instrument, ti nastopaš s 40-članskim orkestrom. Je to zgolj zaradi spektakla?

► Ne, saj ni nobenega spektakla. Pogosto med koncertom niti ne vstanem s stola. Ko sem pred leti sodeloval z Balanescu Quartetom in prvič slišal svojo glasbo brez vseh tistih ojačevalcev, afnanja in vzklikov 'roke gor' in 'dajmo zdaj vsi', sem doživel nekakšno razsvetljenje. Si predstavljáš? Ljudje sedijo in igrajo. Nič drugega.

Toda tvoja publika ponavadi ne sedi.

► Ne sedi. Včasih se prekomerno razžiivi in jo moram celo miriti. Počasi imam dovolj te vznepenosti, te histerije. V bistvu sem je že sit. Nisem več za ta velika rajanja.

Kaj pa Guča?

► Takrat se mi je tako zahotelo in počutil sem se odlično. Nisem tako kategoričen, da bi rekel, zdaj pa si ne bom nikoli več dopustil, da me glasba odnese. Veliko stvari mi je všeč. Ali kot rečejo v Srbiji, za dobro svinjo ni slabih pomij (smeh). Vse mogoče imam rad.

Kako bi torej definiral glasbo, s katero že skoraj dvajset let šarmiraš publiko na najrazličnejših koncertih sveta? Ni rokenrol, ni etno, ni klasična, ni folk, hkrati pa je vse to?

► Sodobna. Označil bi jo kot sodobno glasbo in sebe kot ustvarjalca sodobne glasbe. Morda se tisto, kar se meni zdi sodobno, tebi ali komu drugemu ne bo zdelo tako, vendar jaz kljub temu delam sodobno glasbo. Imaš pisce, ki lahko odlično pišejo v tujih jezikih, skladatelji tega ne moremo. Skladatelji smo vedno lokalni. Ne moremo iz svoje domače kože. Ne moremo pobegniti iz svojega okolja. Glasba je bila pred

besedo. Prvobitna oblika komunikacije. Človek je prej znal igrati kot govoriti.

Kakšna pa je po tvojem vloga glasbe v teh ekonomsko turbulentnih, recesijskih časih?

► Glasba je kot sol. V vseh obdobjih in časih je kot sol. Vse lahko ješ brez soli, vendar je pusto in neokusno. Svet bi zlahka preživel brez glasbe, saj ni nepogrešljiva, toda bil bi pust in neokusen.

Ko si ustanovil Bijelo dugme, je bila glasba, ki ste jo izvajali, precej več kot začimba. Tudi danes mnogi poznavalci jugoslovanske glasbene scene trdijo, da se je vse, kar je bilo vrednega v jugoslovanskem roku, tako ali drugače začelo s skupino Bijelo dugme.

► Da, vendar po mojem ni hujšega kot to, da se umetnike začne jemati preresno. Če stvari ne grejo zlahka, če ne grejo kot za šalo, potem se nima smisla ukvarjati z njimi. To, da se primeš za čelo in mozgaš, kaj je treba storiti, ne pripelje nikamor. Rokerski izraz je bil v socializmu bolj socialni kot glasbeni fenomen. Če smo se že naslonili na tradicionalno glasbo, je bilo to zato, da bi bodočim generacijam dali samozavest, kajti težko je začeti z nečim, kar ni tvoje, kar ni del tvoje tradicije.

Koliko se je dalo z glasbo manipulirati v socializmu?

► Težko rečem. Osebno sem poznal hčer CVIJETINA MIJATOVIĆA, leta 1980 je bil predsednik predsedstva Jugoslavije, ki je želela na vsak način postati glasbenica. Pa na koncu iz vsega skupaj ni bilo nič.

Zasledil sem tudi tezo, da je bil tako imenovani 'pastirski rok', kot so označevali glasbo skupine Bijelo dugme, temelj, na katerem so svoj glasbeni izraz izoblikovali izrazito nacionalistični izvajalci, kakršen je recimo Thompson na Hrvaškem.

► To je kretenska teza. Spomnim se neke televizijske oddaje o škodljivosti kajenja, v kateri je gostoval znani publicist IGOR MANDIĆ. Udeleženka debate je hotela na vsak način dokazati, kako zelo kajenje škodi, in je omenila primer dojenčka, ki bi najverjetneje tragično končal že, če bi povlekel pet dimov. Nato se je oglasil Igor Mandić. Rekel je, naj vzamemo istega dojenčka in mu damo pet čevapov - kaj mislite, kako

Rokerski izraz je bil v socializmu bolj socialni kot glasbeni fenomen. Če smo se že naslonili na tradicionalno glasbo, je bilo to zato, da bi bodočim generacijam dali samozavest, kajti težko je začeti z nečim, kar ni tvoje, kar ni del tvoje tradicije.

bo končal? Seveda, vse, kar je uporabno, je lahko tudi zlorabljeno. Vem, da so vse znane svetovne skupine, vsi tuji glasbeni izvajalci, ki so takrat gostovali po Jugoslaviji, kupovali naše plošče in jih kot veliko zbirateljsko redkost nosili domov.

Občutek imam, da si vzpostavil neko distanco do obdobja, ko si igral z Bijelim dugmetom, da se tistih let ne spominjaš najraje.

► Ne, daleč od tega, samo moje življenje se je, tako kot vsem Sarajevčanom, razdelilo na življenje pred vojno in življenje po vojni. In vsi spomini niso ravno najlepši.

Kaj je bil poglobitveni razlog za veličastni povratak Bijelega dugmeta na sceno leta 2005?

► Konkretna in resna sponzorska ponudba.

Naj priznam, da nisem zbral poguma, da bi šel na katerega od koncertov.

Bal sem se, da bi ga kje polomili in mi nehote pokvarili podobo Bijelega dugmeta kot brezmadežne in najboljše jugoslovanske skupine vseh časov.

► Škoda. Lepo je bilo. Upal bi si celo trditi, da tehnično brezhibno. V ljudeh nam je uspelo prebuditi željo, da bi bili znova skupaj. Publika preprosto ni dopustila, da bi ga kje polomili. Morda smo tu pa tam pozabili tekst, pa kaj potem, tako ali tako so ga na pamet znali vsi in peli namesto nas.

Vem, četr milijona ljudi se ne more motiti. In velika večina je bila nadpovprečno navdušena.

► Vse skupaj je mejilo že na čudež. V Beogradu je bilo prodanih več kot 140.000 vstopnic in ljudje s policije so mi kasneje povedali, da česa takega ne pomnijo. Zabeležili niso niti enega samega, najmanjšega incidenta. Kot bi vsi skrbno pazili, da ne bi šlo kaj narobe in da bi ta dogodek ohranili v res najlepšem spominu. Rokenrol je v bistvu preprosta stvar. Oddajaš neko energijo, ki jo nato, znatno ojačano, sprejemaš nazaj, stanje pa je vedno na robu nekega incidenta. Nič takega se ni zgodilo. Bil je čudovito.

Bi ponovil vajo?

► Ne. Nobenega razloga ni, nobene potrebe, da bi iz neke lepe izkušnje delal posel.

Kaže, da imajo vsi trije pevci Bijelega dugmeta drugačno mnenje, saj še vedno koncertirajo takorekoč v vsaki vasi.

► Verjetno nimajo kakšne boljše izbire. To je pač nivo, na katerem funkcionirajo, in jaz jim tega ne zamerim.

Pa čeprav razprodajajo tvoje pesmi? Recimo, da bi jaz hotel narediti priredbo katere od tvojih pesmi, koga moram vprašati za dovoljenje?

► Za ozemlje bivše Jugoslavije mene, za vse ostalo pa Universal (smeh). Tega nisem nikoli problematiziral. Če lahko od tega živijo, naj grejo in pojejo.

Siniša Vuco, kontroverzni hrvaški glasbenik, je denimo snel celoten uvod pesmi *Slatko li je ljubiti* tajno in ga brez omembe avtorja nalepil k svoji skladbi *Calen bite*. Si jo morda slišal?

► Nisem. Pa saj ni pomembno. Po svoje je celotna umetnost nekakšna lopovščina. Umetnost krađe življenju, in to v tistem robinhoodovskem smislu: nekaj ukradeš, pustiš nekaj od tega za sabo, da lahko

ukradejo tudi drugi in da nato lahko na koncu kupiš dobro stvar.

Bijelo dugme je bila po svoje tudi prva jugoslovanska skupina, ki si je privoščila veliko inteligentnih provokacij v časih, ko provokacije niso bile zaželjene. Od drznih ovitkov albumov do pesmi kot recimo *Kosovska*, ki so bile v bistvu popolnoma nedolžne, a so mnogi v njih zaznavali nek subverziven naboj. Kakšna je zgodba o *Kosovski*, zaradi katere si bil malodane razglašen za iredentista?

► Konec sedemdesetih, na sluzenju vojaškega roka v Nišu, sem imel priložnost поблиže spoznavati Kosovarje, za katere smo vsi imeli občutek, da se držijo strogo zase in da z nikomer ne komunicirajo. Ne zato, ker bi bili boljši, slabši ali drugačni od nas. Zase so se držali zato, ker v skupni državi nihče ni govoril njihovega jezika, tako kot oni večinoma niso govorili naših jezikov. S Slovenci smo se še nekako sporazu-

mevali, z Albanci pa nikakor. In potem mi je kapnilo, da še nisem slišal pesmi v jeziku enega od narodov, ki živi z nami v isti državi. To je bil moj edini motiv. Zdelo se mi je škoda, da o neki kulturi, s katero sobivam, ne vem prav ničesar.

S cenzuro drugače nisi imel težav. Spomni se, da nekatere radijske postaje niso želele predvajati skladbe *Čudesno jutro u krevetu gde. Petrović*, in to zgolj zaradi uporabe precej zmečkane inačice najpopularnejše jugoslovanske kletvice v enem od verzov.

► Ne, to ni bilo nič takega. Dejansko so mi cenzurirali eno samo pesem. In prav je, da so jo. Šlo je za pesem *Sve če to mila moja prekriti ružmarin, snjegovi i šaš*.

Predvidevam, da zato, ker si v verzih po nemarnem omenjal Kristusa?

► Da. Tisti verz so pri založbi Jugoton kratkomalo izrezali.

Štiri leta kasneje, leta 1983, sta z

Po svoje je celotna umetnost nekakšna lopovščina. Umetnost krade življenju, in to v tistem robinhoodovskem smislu: nekaj ukradeš, pustiš nekaj od tega za sabo, da lahko ukradejo tudi drugi in da nato lahko na koncu kupiš dobro stvar.

53

Zdravkom Čoličem ustanovila Kamarad, prvo zasebno diskografsko hišo v socialistični Jugoslaviji.

► Da, v Domžalah.

Zakaj ravno v Domžalah?

► Edino v Domžalah je bilo to možno izpeljati. In smo izpeljali.

Kljub vsem intervjujem, ki si jih dal, je še zmeraj slišati, da je več tistega, česar se o tebi ne ve, kot tistega, kar se o tebi ve. Kaj vztrajno skrivaš pred novinarji?

► Mislim, da ničesar ne skrivam, ne želim pa izpostavljati intimnega življenja in družine, kar verjetno pričakujejo tisti, ki širijo te govoriče. Ne želim, da se moji otroci pojavljajo v rumenih medijih, in nočem, da moja žena kuha na kakšnem televizijskem kanalu. Od tega nima nihče nič. To so neumnosti.

Kako žena prenaša tvojo popularnost in turneje?

► V vseh teh letih, odkar sva skupaj, sva se na to že navadila. Večji problem je, da v Parizu ne morem ustvarjati. Preprosto ne morem. Ustvarjam lahko samo tukaj, in ko obiščem družino v Parizu, grem tja izključno na počitnice.

Našel sem tvojo izjavo, da je denar zate le sredstvo, ki ti omogoča, da ne delaš, ko se ti ne ljubi delati. Ampak kot mi pravijo, ti stalno delaš.

► Letnih dopustov ne potrebujem več. Nadopustoval sem se v tistem prvem življenju, tako da zdaj z užitkom delam. V bistvu sem šele po letu 1991 začel resnično delati. In to sploh ni slabo. Prvih štirideset let se zajebavaš, potem pa začneš delati. Ljudje si najboljša leta svojih življenj uničijo z garanjem. V

Jugoslaviji so bile davčne stopnje pošastne. Davki so bili edina resna nevarnost za Bijelo dugme. Jasno, da so nas oblasti imele rade, saj so dobile 90 odstotkov vsega, kar smo ustvarili. In nismo ustvarili malo, malo je ostalo nam. Ko se mi je uprlo delati za državo, sem spoznal, da imam manj stroškov, če potujem po svetu, kot če sedim v studiu in snemam plošče. Na srečo mi je bila vedno dana možnost, da za denar delam tisto, kar bi delal tudi zastonj. To je po mojem svoboda, ki si jo lahko kupiš z denarjem.

Rokenrol je bil za tvojo generacijo dejansko edini svoboden medij, vse ostalo, od radia, televizije in tiska, je bilo državno. Imaš občutek, da si ga dobro izkoristil? Znano je namreč, da so te izključili iz Zveze komunistov, ker nisi hodil na sestanke, vendar tvoji karieri to ni škodovalo.

► Niti najmanj. Zveza komunistov je v osemdesetih že izgubljala svoj vpliv. Na faksu je bilo še kolikor toliko zanimivo, v mestni skupnosti, kjer bi se moral udeleževati teh sestankov, pa je bil grozen dolgčas.

V kakšnih odnosih si bil z oblastmi?

► Do predzadnje plošče z naslovom *Pljuni i zapjevaj moja Jugoslavijo*, ki je izšla leta 1986, ni bilo nikakršnih omembe vrednih težav. Med pripravami na omenjeni album se je razvedelo, da nameravam k sodelovanju povabiti nekatere umetnike, ki so iz tega ali onega razloga morali zapustiti Jugoslavijo. Napisal sem pesem za VICETA VUKOVA, ki je bil nezaželen zaradi domnevnega sodelovanja s hrvaško emigracijo. Za ovitek sem angažiral slikarja

Mičo POPOVIČA, srbskega disidenta, da bi mi odstopil razvpito sliko ljudi, ki ležijo v parku in imajo oči prekrite s Politiko. Kontaktiral sem črnogorskega aktivista SVETOZARJA VUKMANOVIČA - TEMPJA (leta 1970 se je moral na Titov ukaz umakniti iz aktivne politike, ker je kot predsednik sindikatov Jugoslavije zagovarjal stavko kot legitimno obliko delavskega boja, op. p.), da bi zapel z zborom gojencev doma za zapuščene otroke iz Sarajeva. Vmes sem izvedel, da so na sarajevskem letališču aretirali mojega menedžerja, policija pa mi je preko posrednikov svetovala, naj ustavim delo na projektu. Ko sem nato govoril z Mičo Popovičem, mi je dejal, naj se ne hecam, ker sem premlad, da bi si na tak način zakompliciral življenje. Od celotnega projekta sta mi tako ostala Tempo in otroški zbor, ki v uvodu albuma zapojejo staro revolucionarno pesem Padaj silo in nepravdo. To je bilo edinkrat, ko bi stvari lahko postale nevarne.

Zanimivo, da je Bijelo dugme ohranilo svojo številno publiko tudi v časih novega vala, panka in angažiranih skupin.

► Te skupine so predstavljale našo frontno linijo. Rinile so in prodirale in s tem delale prostor, kamor smo nato prišli mi. Spominim se nekega koncerta, na katerem so nastopali sami alternativci, ko me je nagovoril eden od članov benda Pekinška patka, češ, in kaj boste zdaj počeli vi. Ne sekiraj se, sinko, sem mu rekel, jaz sem talentiran, se bom že znašel. Zdelo se mi je, kot bi ga takrat malce zaskrbelo.

Če zdaj z več kot tridesetletne distance kritično pogledaš na Bijelo dugme in vse, kar ste dosegli, kaj od tega se ti zdi dobro in kaj od tega bi na tistem mestu naredil še enkrat?

► Zdi se mi, da se je vse skupaj predolgo vleklo. Če je že morala biti vojna, potem bi morala priti kakih deset let prej. Tako bi začel deset let prej delati tisto, kar počnem danes. Rutina, pa naj bo še tako glamurozna, je še zmeraj rutina. Tisto, kar je najlepše, je začetek. Nov začetek. Zato si poskušam privoščiti čimveč novih začetkov. Napisal sem opero, letos sem pisal monodramo in jo opremil z glasbo. Ta občutek, da je pred mano še veliko, kar se moram naučiti, kar moram odkriti, me navdihuje. Zato težko razmišljam o preteklosti.

Čeprav vse, kar delaš, delaš dovršeno, te niti rok kritika niti akademski krogi ne dojemajo kot resnega glasbenega ustvarjalca. Kako si to razlagaš?

► Ne razlagam si. Nobene potrebe ne čutim po priznanjih z njihove strani. Meni ne pomenijo ničesar, prav tako ne morejo drugim o meni povedati nič, česar jim s svojo glasbo ne bi znal povedati sam.

Od vseh znanih glasbenikov in glasbenic s področja bivše domovine si do sedaj največkrat sodeloval s Severino. Po čem se razlikuje od drugih?

► Ima nekega vruga v sebi, ki jo dela drugačno. Ko sem začel sodelovati s Severino, nisem vedel o njej ničesar, nobene njene pesmi nisem poznal. Televizije ne gledam, radia ne poslušam in ne vem

NutriMax

Obogaten, patentiran, izdelek s klamatskimi algami

najboljši vir "Molekule ljubezni"

Feniletilamin »molekula ljubezni« izboljšuje razpoloženje, je zelo dober stimulator pozornosti in koncentracije, vrh tega pri odraslih prispeva tudi k boljši spolnosti.

Več na:

www.vidastudio.si

VI-DA studio

Registrirano prehransko dopolnilo na bazi klamatskih alg, predelanih po hladnem refrakcijskem postopku.

biološki certifikat OTCO

tel.: 01/256 74 74, e-pošta: info@vidastudio.si

www.vidastudio.si

Če je že morala biti vojna, potem bi morala priti kakih deset let prej. Tako bi začel deset let prej delati tisto, kar počnem danes. Rutina, pa naj bo še tako glamurozna, je še zmeraj rutina. Tisto, kar je najlepše, je začetek. Nov začetek.

nič. Hotel sem narediti album o ženski, ki je prišla v trideseta. Ni jih veliko, ki bi jih želele imeti več kot trideset. Vse želijo biti mlade in izgledati kot punce, najstnice. Nočejo prepevati pesmi, ki se podajo zrelim ženskam. Severina je drugačna, rada sprejema nove izzive. Ne boji se nastopati v gledališču. In uživa v tridesetih.

Si si ogledal njen razvpiti domači video?

► Nisem.

Nisi?

► Nisem.

Menda naj bi se tebi zgodilo nekaj podobnega kot Severini. Med vojno naj bi ti oropali hišo in najprej odnesli tvoje domače videe, originalne posnetke Bijelega dugmeta pa pustili. Je to res ali gre za urbano legendo?

► Res je. S tem da so pobrali tudi posnetke. Pobrali so vse, kar so lahko nesli. Nič niso pustili. Ampak to je pač vojna škoda. Ljudem so se

med vojno dogajale neprimerno hujše stvari. To ni bilo vse skupaj nič.

Iz Džuboksa, vodilne jugoslovanske glasbene revije, se spomnim glasovanj za najboljšega in najvplivnejšega jugoslovanskega kitarista. Prvo mesto sta izmenično osvajala ti in Radomir Mihajlović - Točak, kitarist iz skupine Smak. Kdo je bil torej najboljši?

► Točak. Superiorno boljši. On je bil pravi kitarist, jaz sem zgolj imel svoj način igranja kitare.

In kdo je bil večji frajer, ti ali Zdravko Čolić?

► Zdravko Čolić. Kje boš našel večjega frajerja od Zdravka Čolića (smeh)?

V pesmi Blues za mojo bivšu dragu, ki je nastala pred skoraj štiridesetimi leti, so z današnje perspektive preroški verzi: »Nikoli se ne bom vrnil v svoje rodno mesto, tam me nihče ne čaka in že zdavnaj so zbledeli

vsí obrazi ...« Kdaj si bil zadnjič v Sarajevu?

► Letos sem bil v Sarajevu. Moral sem plačati neke davke.

Torej samo zaradi davkov?

► Daleč od tega. Prvič tudi nekaj delam v Sarajevu.

Na neki sarajevski spletni strani sem našel citat, da »Sarajevo sovraži Bregovića zato, ker ga ljubi«. Bi rekel, da to drži?

► Letos sem se prvič po letu 1991 dolgo sprehajal po ulicah Sarajeva ...

Prvič? Resno? Leta 2005, ko ste z Bijelim dugmetom koncertirali pred 70.000-glavo publiko, se nisi?

► Ni bilo časa, poleg tega sem na nekih forumih prebral, da me bo ustrelil snajper, če se pojavim na ulici. Komandir policije, s katerim se pozna, je rekel, da so to neumnosti, poleg tega pa je on edini v Sarajevu, ki ima snajpersko puško, zato naj se ne sekiram, ker me lah-

ko ustrelil le on. No, letos sem se izredno lepo počutil.

Te ljudje prepoznajo na ulici?

► Ni pomembno, če me prepoznajo. Me, seveda me, toda zdaj nisem več tako zanimiv, ker nisem pop zvezdnik.

Mnogi znani sarajevski estradniki so se po vojni preselili v Ljubljano, na primer Đuro iz Bombaj štampe, pa Loša iz Plavega orkestra. Zakaj se nisi tudi ti? Kaj ima Beograd, česar Ljubljana nima?

► Premajhna se mi zdi. Ne bi imel s kom delati. Tu je moj prvi asistent ciganski harmonikar, ki tako fenomenalno igra, da mu celo v službi dajem bakšiš. Kje naj takega najdem v Sloveniji?

Goran, lepo se je pogovarjati z nekom, ki ne jamra, da so težki časi, in ne tarna, kako je bilo v preteklosti vse lepše in boljše.

► Če mene vprašaš, nikoli ni bilo boljše. ✕

mib
SCHOOL OF MANAGEMENT

ZNANJE

Zakaj ne ti?

*Executive MBA
MBA full-time
MBA part-time*

KARIERA

MREŽENJE

MIB. VISOKA ŠOLA ZA MENEDŽMENT V TRSTU

www.mib.edu | info@mib.edu

Raiffeisen Banka d.o.o. Zagreb, ul. cara Petra Preradovića 76, 20000, Muškarci
GREY Fotografije: Tomo Batic

MI SMO Z VAMI.

24 UR NA DAN,
7 DNI V TEDNU, VSE
ŽIVLJENJE.

24/7

WWW.RAIFFEISEN.SI/24/7

**Raiffeisen
BANK**

Moja banka

Raiffeisen Banka je z vami v vsakem trenutku in na vsakem koraku. Kmalu tudi z novimi paketi bančnih storitev za vsa življenjska obdobja! Poleg tega, da lahko vse osnovne bančne storitve opravite v **15 poslovalnicah** po vsej Sloveniji ali v naši **spletni banki RaiffeisenNET**, smo vam **24/7** na voljo na **Facebooku**, **Twitterju**, **Skypu**, **e-pošti** in na brezplačni modri številki **080 10 08!** Enostavno kliknite, pišite ali pokličite, kadarkoli potrebujete našo pomoč ali nasvet!

Poišči nas na facebook.com/MojaRaiffeisenBanka

Milena Zupančič

Milena Zupančič, igralka

Vanja Pirc, foto Miha Fras

Kdor nima v spominu barve njenega prepoznavnega glasu, pozna vsaj njeno podobo. Tisti redki, ki si tudi to s težavo priključijo v spomin, zagotovo poznajo vsaj njeno ime. Milena Zupančič je tista igralka, ki ji je vloga Presečnikove Mete v Klopčičevem Cvetju v jeseni, ki jo je odigrala na začetku kariere, prinesla takšno prepoznavnost, da še danes ne mine teden, ko ji ne bi kdo omenil tega filma. A to je bila le ena vloga, Zupančičeva pa jih je pozneje v skoraj štirih desetletjih nastopov na odskih deskah, filmskem platnu in televizijskem zaslonu odigrala še nešteto. Njena igra ni ostala neopažena le v očeh gledalcev, temveč tudi stroke, saj je prejemnica številnih nagrad. Nizati jih je pričela leta 1970, ko je za vlogo Claire v Genetovih Služkinjah prejela Prešernovo nagrado za študente, seznam pa je kronala z najprestižnejšima nagradama, ki ju je dobila razmeroma zgodaj: Prešernovo nagrado za življenjsko delo je prejela že leta 1993, najvišjo slovensko nagrado za igralske dosežke, Borštnikov prstan, pa leta 1999.

Sestali sva se v Ljubljani, le streljaj od SNG Drama Ljubljana, kjer je zaposlena, ter na nekakšni simbolični polovici poti med Zagrebom, kjer trenutno sodeluje z mednarodno priznanim slovenskim režiserjem Tomažem Pandurjem, in Bohinjsko Belo, kjer je njen dom. Ob cigaretah, brez katerih ne zdrži, in kavi sva se pogovarjali o tem, kakšen je danes položaj igralcev, o njenih gledaliških predstavah in filmih, o slačenju pred kamerami, o tem, kako globoko je razpad Jugoslavije, kjer je bila v očeh prebivalcev bratskih republik menda celo bolj prepoznavna kot alpsko mleko in Triglav, zaznamoval njeno kariero, o bridkem spoznanju, da v njeni matični instituciji nenadoma ni bilo več vlog zanjo, o gostovanjih v drugih gledališčih, pa tudi o razočaranju nad aktualno politiko in vodstvom slovenskega Unicefa. V slednjem je bila trinajst let angažirana kot ambasadorica, a ker je vodstvo ni znalo več prepričati, da je njegova ključna skrb namenjena pomoči potrebnim otrokom, se je položaju letos odpovedala.

Zadnje tedne preživljate v Zagrebu, kjer vadite za predstavo *Vojna in mir*, ki jo bo jeseni po predlogi Dostojevskega na oder HNK-ja (Hrvatsko narodno kazalište) postavil Tomaž Pandur. S katero vlogo vas je prepričal, da ste se po dolgih letih vrnili v gledališče, v katerem ste nekoč, v času skupne države, že precej nastopali?

► Trenutno sem res veliko v Zagrebu. Predstava *Vojna in mir* bo poleg predstav v HNK-ju naslednje leto na ogled tudi v Mariboru v okviru Evropske prestolnice kulture 2012. To ne bo klasično delo *Vojna in mir*, kakršno poznamo iz filmov in

nadaljevank. Moja vloga Rostove združuje več ženskih likov in zelo poenostavljeno bi jo lahko imenovala kar »mati Rusija«. Ukvarjamo se z nemiro, ki ga nosi v sebi vsak posameznik, z vojno in mirom, ki sta v resnici le priprava na novo vojno. **Teme, ki se jih je v tem in tudi svojih drugih delih loteval Dostojevski, se zdijo večno aktualne. Se vam zdi ta konkretna tema o tanki meji med vojno in mirom, danes, ko smo sredi krize, ko je tako veliko nezadovoljstva in jeze, morda še toliko bolj aktualna?**

► V času krize duhovnih vrednot si komaj še kdo postavlja vprašanja, ki niso vezana na egoizme vseh vrst, tako posameznikov kot države. Gledališče nima moči spreminjati sveta, ima pa dolžnost odpirati etična vprašanja.

Že sami ste omenili, da bo predstava del projekta Evropska prestolnica kulture 2012, s katerim je bil Pandur do nedavna tesno povezan. Bil je njegov programski vodja, potem pa je zaradi očitkov, da si skuša z javnimi sredstvi zgraditi lastno gledališče, odstopil. Pandur je v Sloveniji tudi sicer malce kontroverzen, v tujini pa so njegove predstave zelo cenjene. Kako je delati z njim?

► Ali ni vsak pravi umetnik kontroverzen? Zelo zanimivo je delati z njim, sugestiven je, rad ima igralce, ni nam dolgčas.

Kaj to pomeni?

► Na vajah slišim nove stavke, nove besede. Dobro se počutim, kadar režiserjeva razmišljanja niso taka, kot pravi Bernhard: »Vse smo že videli, vse smo že slišali ...«

V zadnjih nekaj desetletjih ste v gledališču in filmih odigrali na desetine vlog, prejeli ste številne nagrade, tudi najvišji, Prešernovo nagrado in Borštnikov prstan. Še vedno pa ne vemo, kaj pa vas je pravzaprav pripeljalo v igralski poklic.

► In na to vprašanje še vedno ne znam odgovoriti. Enostavno ne vem. Mislim, da se temelji tega, kaj boš počel v življenju, zgradijo v zgodnjih otroških letih, ko smo najbolj občutljivi. Takrat najbolj občutimo jezo, užaljenost, takrat kar vremo od čustev. Grenak občutek, da nas je nekdo prizadel, lahko ostane v duši leta in leta. Spomnim se, kako sem kot otrok čustva vedno skrivala. Sram me je bilo, da bi jih pokazala. Kot igralec lahko svoja čustva odkrito pokažeš. Kot otrok sem imela tudi sama vsak teden nov najljubši poklic, ampak sredi gimnazije sem že vedela, da preprosto moram narediti sprejemne izpite na AGRFT. **Ste takrat tudi že nastopali?**

► Besedila sem govorila pred nevindno publiko. Ena od teh ljubih »vlog« je bila Tatjana iz *Onjegina*. Pišmo Tatjane Onjeginu sem si izbrala celo za sprejemni izpit na AGRFT. Ko sem hodila na jeseniško gimnazijo, so nas pogosto peljali v ljubljansko Dramo. Ogleдали smo si tu-

di predstavo *Kdo se boji Virginie Wolf*, v kateri je glavno vlogo odigrala Duša Počkajeva. Duša me je tako očarala, da sem bila dobesedno zaljubljena vanjo. Pozneje so me večkrat nagovarjali, da bi tudi sama nastopila v tej vlogi, a si nisem drznila. Preprosto sem bila prepričana, da ta vloga pripada samo njej. No, čez leta me je potem Radko Polič - Rac vendarle pregovoril in sva v *Virginii Wolf* nastopila skupaj. **Nekoč ste dejali, da je bil v preteklosti igralski poklic umetnost in avantura hkrati, zdaj pa je pogosto le še obrt. Zakaj je prišlo do tega?**

► Pravo igrilstvo je še vedno avantura in umetnost. Morda tudi pesništvo. Naj mi oprostijo, ampak strašno je, da v časopisih marsikoga podpišejo kot igralca ali igralko le zato, ker se je enkrat pojavil ali pojavila v neki televizijski nadaljevalki, šovu ...

Verjetno si mnogi niti ne predstavljajo, kako je pravzaprav videti igralski poklic. Treba je študirati vloge, se učiti velike količine besedila na pamet, delati ob nemogočih urah, predvsem zvečer.

► Večini se zdi najtežje, da se moramo učiti besedila na pamet, a to je še najmanj zahtevno. Na bralnih vajah ponavljamo tekst, razčlenjujemo vloge in si pri tem besedilo avtomatično zapomnimo. Kasneje sicer prideš v leta, ko je učenje na pamet nujno. Res pa je, da je tudi proces dela dandanes nekoliko hitrejši in zato krajši. Igra je podobna šahiranju. Kot igralec moraš analizirati vsako besedo, vsako misel, vsako emocijo, vsako gesto lika, ki ga igraš. Nenehno moraš ostriti svojo občutljivost, svojo empatijo. Kontrolirati moraš nianse v govoru in telesni govorici, svoj odnos s partnerjem. V povprečju za posamezno predstavo vadi mo dva meseca, včasih tudi dlje. Nemogoče je razložiti, kako zelo mučno zna biti, ko včasih ne najdeš in ne najdeš začetnega koraka za svojo vlogo. V teoriji vse veš, a v praksi ničesar ne zmoreš narediti. Danes igralce mnogi vidijo kot obrtnike. Tehnična znanja so seveda nujna, a dober igralec je mnogo več kot samo več obrtnik.

Se vam zdi, da se je dojemanje igralskega poklica spremenilo tudi zaradi pojave komercialnih gledališč, ki nagovarjajo najširši krog občinstva?

► Cenim vse komedijske žanre, vključno s stand-up komedijo. Žlahtni komiki so vrhunski igralci. Problem s komercialnim gledališčem je v besedilih, ki so površna in pogosto plehka. Cenena komedija se mi upira. Mislim, da je prav, da imamo tudi takšno gledališče, v katerem se ljudje izključno samo zabavajo. Paziti moramo le, da ne postane mainstream, ki bo požrl estetsko in duhovno prefinjeno produkcijo. Zabavamo se z marsičim, to, kar lahko ponudi resno gledališče, pa je zelo dragoceno za človeško skupnost. Ko sem prvih

enašt let delala v Mestnem gledališču ljubljanskem, smo poleg resnejših predstav preigrali tudi ogromno bulvarja in ta je bil približek današnjim komercialnim predstavam. Preigrali smo jih toliko, da sem jih imela že vrh glave. Sem se pa ob njih naučila veliko, predvsem komunikacije s publiko, koketiranja s krohotajočim se človekom.

Precej drugačne vloge ste pozneje igrali v Slovenskem mladinskem gledališču, ki je bilo sredi 80. let gojišče novih estetik in politik uprizarjanja, hkrati pa je veljalo za nekakšno opozicijo tedanjemu političnemu dogajanju. Tam so takrat ustvarjali Dušan Jovanovič, pa Ljubiša Ristić, Janez Pipan ... Kako je bilo ustvarjati s tako močno ekipo?

► Boris Cavazza, Rac in jaz smo takrat kakšna tri, štiri leta igrali v tem gledališču in škoda, da obdobje ni bilo dolgotrajnejše. Slovensko mladinsko gledališče je bilo v tistem času teater, ki je bil v miselnem in estetskem smislu v našem prostoru zelo poseben. Predstave so bile inovativne, unikatne. Ves čas smo živeli v ustvarjalnem nemiru, hkrati pa smo vedeli, kaj se gremo in zakaj. Politično, družbeno kritično gledališče je bilo takrat na vrhuncu.

V tistem času ste prejeli številne nagrade za vlogo naslovne junakinje v Šeligovi drami *Ana*, kjer revolucionarno obtožijo vohunjenja in zato pristane v Sibiriji. Kako zelo provokativna je bila ta vloga?

► Predstava *Ana* je seveda zbudila veliko zanimanje, a nikoli se ji ni zgodilo to, kar se je recimo Dušanovi Osvoboditvi Skopja ali Karamazovim, ki so jih v enem koncu države lahko uprizarjali, na drugem pa so bili prepovedani. O zamolčanih temah iz naše zgodovine smo v gledališču spregovorili že zelo zgodaj. O slovenski državljanski vojni je že leta 1985 govoril film *Christophoros*, v katerem sem odigrala lik ženske, ki je bila razpeta med partizanom in domobrancem. Takšnih tem takrat nismo odpirali zato, da bi zabadali igle v komaj zaceljene rane, ampak zato, ker smo se upirali politično zaukazani zaroti molka. Ne vem, mogoče bi jo *Ana* danes odnesla slabše, kot jo je ob svojem nastanku. Ali pa bi jo razumeli izključno kot zaslepljeno žrtev? Jaz je nisem ne takrat, ne zdaj. **Vaš gledališki opus je precej večji od filmskega, ampak v javnosti ste vseeno bolj znani po filmskih vlogah. Vas to preseneča ali pač ne?**

► Film je množičen medij. Dejstvo je, da filmi pritegnejo več gledalcev. Drugo dejstvo je, da se filmi ohranijo za večnost, gledališke predstave pa so umrljive. Popularnost filma je zelo povezana s tem, da tudi vsi množični mediji popularizirajo filme. Teatra zagotovo ne popularizirajo v tolikšni meri. Res pa je tudi, da sem sama posnela 30 filmov, kar ni malo.

Celo generacijo igralcev je z razpadom Jugoslavije izbrisala neumna miselnost, da je treba vse začeti znova in da tisto, kar je bilo dobro v stari državi, ne more biti več dobro.

Nisem mogla dovoliti, da bi kdo v mojem imenu delal nekaj, s čimer se ne bi strinjala, zato sem se, če je bilo treba, raje slekla sama in »odtrpela« svoje.

61

Danes se zdi to ogromna številka. Mlajše generacije vam jo gotovo lahko zavidajo.

► In to upravičeno. Danes so mnoge igralko izvrstne v prvem filmu, a dobio samo eno priložnost, potem pa jih postavijo na stranski tir. To se mi ne zdi prav. Res je tudi, da se je moja sicer obsežna filmska kariera končala pred natanko 20 leti, torej z razpadom Jugoslavije. Takrat sem bila v letih, ko si kot igravec najbolj aktiven, najbolj ustvarjal. Zdelo se mi je, da sem se v kamero zaljubila za vedno. Potem pa filmskih vlog nena doma ni bilo več. Ob tem spoznanju mi je bilo dolgo časa hudo. Bila sem prepričana, da se je to zgodilo samo meni. Pred nekaj dnevi pa me je klicala srbska igralka Milena Dravič. Vprašala me je, ali kaj snemam, in odgovorila sem ji, da seveda ne, ker sem v samostojni Sloveniji posnela en sam celovečerni film. In potem je ona rekla, a veš, da sem v tem času tudi jaz posnela samo en celovečerec in potem še enega študentskega. In nato sem jaz rekla, o, jaz sem pa posnela kar dva študentska filma. Podobno se je zgodilo tudi Dušici Žegarac, pa Vladiči Miloslavjevič. Tudi Ana Karič je prej vedno nastopala v filmih, zdaj pa prvič po 20 letih snema film. Cela generacija igralcev je bila z razpadom Jugoslavije dobesedno izbrisana.

Zakaj je prišlo do tega?

► Izbrisala nas je neumna miselnost, da je treba vse začeti znova in da tisto, kar je bilo dobro v stari državi, v novih državah ne more biti več dobro. Nekateri, denimo Rade Šerbedžija, Miki Manojlovič in Mira Furlan, so odšli v tujino. Tisti, ki smo ostali, pa smo izginili s filmskega platna. Priznam, da mi film manjka. Film je kot droga. Izraziš lahko stvari, ki jih v teatru ne moreš.

Filmska vloga, po kateri vas pozna največ gledalcev, je gotovo Presečnikova Meta v Klopčičevem *Cvetju v jeseni*. Mnogim je dekle v kmečki opravi in z oranžnimi kitami še vedno prva asociacija ob omembi vašega imena.

► Tako je in tako bo ostalo, čeprav bi bila sama Meti danes lahko že skoraj stara mama. Ta vloga in tudi film sta postala pristni slovenski mit. Še vedno skoraj ne mine teden, da me ne bi kdo ustavil in mi omenil *Cvetja v jeseni*. Tisti, ki so videli več mojih filmov, pa mi še vedno delijo komplimente za vlogo Karoline Žašler, ki sem jo odigrala v filmu *Vdovstvo Karoline Žašler*. Seveda - vse najlepše o

Meti, saj mi je ta vloga prinesla veliko naklonjenost ljudem.

Takrat ste menda dobivali celo protestna pisma.

► Eno sem res dobila. Pred *Cvetjem v jeseni* smo posneli televizijski film *Avtopstop*, zgodbo o sodobnem mlademu paru, ki se pogovarja v takratnem jeziku hipi generacije. Ker pa je bil film dve leti v bunkerju in je prišel na spored šele po *Cvetju v jeseni*, sem po predvajanju prejela ogorčeno pismo neke gledalke o tem, kako lahko slovenska igralka Meta Presečnikova govori tako grde besede. Pismo se je končalo s stavkom: »Vedite, da je *Cvetje v jeseni* za vedno ovenelo v naših srcih.«

Ali vas, glede na to, da ste vlogo Mete odigrali čisto na začetku kariere, že zelo moti, da se vsi vedno znova vračajo k njej?

► Včasih me to zmoti, ampak sama pri sebi vem, da to ni pošteno. Če imajo ljudje nekaj radi, morajo to sprejeti in ceniti. Navadila sem se že na to, da mi, kadar me kam povabijo, denimo na pogovore v knjižnice, kdo zaigra na citre melodijo iz *Cvetja v jeseni*. Če želijo ljudje narediti nekaj lepega zate, je treba to spoštovati.

Ali drži, da se je zdelo Tavčarjevo besedilo, ki je služilo kot predloga za film *Cvetje v jeseni*, nekaterim članom ekipe takrat preveč preprosto, že skoraj trivialno? Niso redke ocene, da je film presegel knjigo.

► Knjige, ki mi jo je mama podarila za 12. rojstni dan, se zelo živo spominim. Takrat seveda še nisem vedela, da bom igralka in da bom celo igrala v istoimenskem filmu. Se pa še vedno spominim, kako sem občudovala naslovnico. Na travnato zelenih platnicah je bila Šubičeva ilustracija. Golo drevo, nekaj listov, ki padajo na tla, ob njem stoji s hrbtom obrnjena mlada punca - bosa in s kitno na hrbtu. V Poljanski dolini, kjer smo posneli film, so nam zamerili to, da smo v filmu govorili pravo gorenjščino in ne poljanskega dialekta, ki je sicer lep in poetičen, ampak bi bil najbrž težje razumljiv. Pri očitkih, da je Tavčarjeva zgodba trivialna, pa vedno postanem kar malo živčna. Živčna postanem tudi, kadar strokovnjaki s filmskega področja delajo lestvice najboljših slovenskih filmov, na katerih po pravilu ni *Cvetja v jeseni*. To je po mojem mnenju neskončna krivica, kajti film je po režijski, snemalni, glasbeni in igralski plati prava mala mojstrovina. Res je, gre

za melodramo iz življenja na vasi, a tudi po mnenju mnogih najboljši film vseh časov *V vrtincu* je konec koncev melodrama. Ne me narobe razumeti, niti v sanjah ne mislim primerjati obeh filmov, ampak jezi me, da se našim snobovskim kritikom neka preprosta kmečka štorija pač ni zdela dovolj nobel, da bi jo uvrščali na lestvice. Ampak kaj drugega pa smo bili Slovenci že od nekdaj - kot kmetje? Še danes smo kmetje, čeprav pogosto tudi v drugem pomenu besede.

Nedavno je nastala gledališka predstava *Cvetje v jeseni*, ki jo je ustvarila najmlajša generacija gledališnikov, in predstavi ste se za nekaj trenutkov pojavili tudi sami. Kako se je bilo po toliko letih vrniti v to zgodbo, čeprav le za kratek čas?

► Ko so me prosili, ali bi vsaj na premieri na koncu skupaj z njimi stopila na oder, sem želela najprej vedeti, kako so si zamislili vse skupaj. Izkazalo se je, da predstava niti za trenutek ni posmehljiva do filma, in tako sem se z največjim veseljem odločila za sodelovanje. Seveda sem nastopila v vlogi Milene Zupančič in ne v vlogi Presečnikove Mete, publika se je na režiserjevo domisljico odlično odzvala.

Še ena filmska vloga, ki vas je prav tako zaznamovala, je bila že prej omenjena vloga Karoline Žašler. A ta je bila emancipirana ženska in s tem popolno nasprotje Presečnikovi Meti.

► Ko mi je Matjaž Klopčič, ki je režiral tudi ta film, ponudil vlogo Karoline Žašler, se mi je zdela to zelo pogumna odločitev. Vsem sem se zdela premlada zanjo, tudi avtorju zgodbe Tonetu Partljiču. Matjaž pa je vztrajal. In izkazalo se je, da se ni zmotil. Leta pri tej vlogi niso bila odločilna. Z Matjažem sva sicer sodelovala pri kar sedmih filmih in v vsakem mi je dal drugačno vlogo. V filmu *S poti* sem igrala zapeljivko, v *Moj ata, socialistični kulak* ženo, ki mirno prenaša moževe prebliske, v *Dediščini* spet nekaj drugega. Ampak med vsemi temi vlogami mi je bila najbolj ljuba prav vloga Karoline Žašler. Z režiserjem sva imela pri snemanju tega filma sicer manjši spor, ampak če to odmislim, je bilo z njim vedno lepo sodelovati.

Je bil ta spor povezan z razgaljanjem pred kamero? V tem filmu je namreč kar precej seksualno eksplicitnih prizorov.

► Točno s tem je bil povezan. Snemali smo prizor, v katerem Žašlerca

v gozdu seksa z likom, ki ga je igral Marko Okorn, in potem pride njen mož. Matjaž je hotel prizor posneti tako, da Žašlerci mož strga kombinežo. Meni pa se to ni zdelo logično. Zakaj bi mož odreagiriral tako, da bi ženi odkrival prsi?

Ali drži, da ste ob snemanju takšnih prizorov tudi sicer pogosto dvomili o tem, ali ravnote prav? Zakaj ste bili v dvomih?

► Danes je to hecno. Pred desetletji pa je bilo slačenje pred kamero povsem druga pesem. Sama se na odru nikoli nisem slekla. V filmu pa sem se nekajkrat slekla malokrat. Ampak v tistem času je bilo to tako izpostavljeno, da so si vsi zapomnili. Držala sem se pravila, da sem se slekla le takrat, kadar se mi je to zdelo upravičeno v scenariju. A tudi takrat mi ni bilo nikoli enostavno. Kljub temu pa nisem dovolila, da bi se namesto mene slekla dvojnica. Sama sem lik naštudirala in vedela sem, kako bi ravnal, dvojnica, za katero bi vsi tako ali tako mislili, da sem jaz, pa bi le sledila navodilom. In če bi ji rekli, naj razkreči noge, bi storila tudi to. Nisem mogla dovoliti, da bi kdo v mojem imenu delal nekaj, s čimer se ne bi strinjala, zato sem se, če je bilo treba, raje slekla sama in »odtrpela« svoje.

Takšni prizori so verjetno pripomogli k temu, da smo gledalci sčasoma postali manj zategnjeni in da je postala tudi golota v umetnosti bolj sprejemljiva.

► Občinstvo je danes gotovo bolj odprto, pa tudi golota v umetnosti ni več nekaj, kar bi bilo prepovedano nesprejemljivo. Je pa res, da je brez veze, če se golota prodaja kar tako. Saj za to, da narediš vznemirljivo vzdušje, ne potrebuješ nujno golote. Včasih je dovolj že, da v filmu vidiš dotike dlani, pa ti gredo lahko mravljinci po telesu. Včasih je lahko vznemirljivo tudi nekaj, kar v drugem kontekstu sploh ne bi bilo. V *Cvetju v jeseni* je bil marsikomu, tudi članom snemalne ekipe, vznemirljiv že tisti del, ko Meta, ki je ves čas zapeta do vratu, pri lovljenju rib razgala stegno.

Čeprav ste bili Klopčičeva muza, vas nekoliko presenetljivo ni povabil k snemanju zadnjega filma *Ljubljana je ljubljana*. Ste bili takrat razočarani?

► Zakaj bi se delala fino? Priznam, to sem mu zamerila. Pozneje mi je sicer ponudil neko stransko vlogo, a sem jo odklonila. Če velik del življenja skupaj z nekom delaš, v svojem

Na neki način je bridko, da v lastni hiši ne dobivaš vlog, a s tem se sploh nočem ukvarjati. Pride pač čas, ko ljudje niso več kompatibilni.

62

zadnjem delu te pa izpusti, ti ne more biti vseeno. Če bi vzel scenarij nekoga drugega in v njem ne bi bilo vloge zame, bi to še nekako razumela. A scenarij je napisal sam, kar pomeni, da ni napisal vloge zame. Zato sem bila zelo huda. (Smeh)

Ali drži, da si vas je nekoč v svojem filmu zaželel tudi sloviti nemški režiser Fassbinder?

► Če bi se takrat izšlo, bi lahko dobila vlogo v slovitim filmu *Zakon Marie Braun*. Na berlinskem filmskem festivalu je bil v konkurenci film *Vdovstvo Karoline Žašler* in moja vloga je vzbudila kar precej pozornosti. Fassbinder, ki je bil takrat v festivalski žiriji, se je res zanimal zame, ampak jaz sem se morala takoj vrniti na vaje v gledališče in namesto mene so se drugi menili, kar so se menili. To sicer ni bila edina takšna ponudba, bilo jih je še kar nekaj. Ampak takrat tudi sama nisem videla razloga, da bi hodila v tujino in se mučila z nemščino. Doma mi ni nič manjkalo, imela sem veliko dela in 22-milijonsko publiko.

Pravite, da ste po razpadu skupne države ostali povsem brez filmskih vlog. Zadnja leta pa ste dobivali tudi zelo malo gledaliških vlog, vsaj v ljubljanski Drami, kjer ste zaposleni. Trenutno imate na sporedu samo eno predstavo in še ta ni nova. Zakaj igralka s tako obsežnim opusom, kot je vaša, v svoji instituciji ne dobiva več vlog? Ni to nenavadno, celo žalostno?

► Sama sem v preteklosti veliko krožila po gledališčih v Sloveniji in Jugoslaviji, in ko enkrat narediš cel krog, obstaneš tam, kjer se ti zdi, da imaš najboljše možnosti za delo. V mojem primeru je bila to ljubljanska Drama. Ampak stvari se spreminjajo. V Drami že dve leti zame ni vlog. To sicer ne pomeni, da zadnji dve leti nisem delala. V tem času so me vabila druga gledališča in z največjim veseljem sem se odzvala.

No, ampak zakaj niste dobivali vlog v Drami? Je težava v tem, da ste dosegli zrelo leta in da je manj vlog za igralko vaše starosti, ali v tem, da se je zamenjalo vodstvo Drame? Vemo, da je Janeza Pipana, ki je reformiral Dramo, nasledil Ivo Ban, ki ga sami niste podpirali. Bana je ministrstvo nedavno sicer razrešilo s položaja.

► Na neki način je bridko, da v lastni hiši ne dobivaš vlog, a s tem se sploh nočem ukvarjati. Pride pač čas, ko ljudje niso več kompatibilni. K sreči so tu ponudbe drugih gleda-

lišč. Če pa tudi teh ne bo več, bom doma rožice sadila. Saj to tudi znam.

Zanimivo je, da ste se na oder matične institucije v zadnjem letu dvakrat vrnili skozi stranska vrata. Dve predstavi, ki sta nastali zunaj vašega gledališča, sta namreč gostovali v Drami. Kako ste se počutili, ko ste v svojo garderobo vstopili kot gostja?

► Takrat sem se malo pohecal, saj sem vratarja vprašala, ali grem lahko v garderobo Milene Zupančič. In me je spustil. Všeč mi je, da so povabili obe predstavi, najprej *Obisk stare gospe* goriškega gledališča, nato pa še *Lovske scene iz Spodnje Bavarske* v izvedbi kranjskega gledališča, ker sta obe predstavi zelo dobri. Pomembno je, da sta kranjsko in novogoriško gledališče s tem dobili priložnost, da svoje delo pokažeta drugemu občinstvu, ki ju je zelo dobro sprejelo.

V resnici niste edina igralka vaše generacije, ki dobiva manj vlog. Se vam zdi, da je morda prav vaša starostna skupina v gledališču najbolj diskriminirana?

► Vlog za ženske nasploh je vsekakor manj. Ne drži pa, da jih ni. Kdor jih želi poiskati, jih najde. Že ves čas trdim, da je gledališče lahko dobro le takrat, ko v njem nastopajo vse generacije igralcev, od najmlajših do najstarejših. Teh, najstarejših, pri

nas v ansamblih, žal, sploh ni. Nujno se mi zdi tudi, da v gledališče pljusne val mlade energije. Zadnji dve, tri leta sem imela veliko srečo, da sem lahko zunaj matične hiše veliko delala s precej mlajšimi kolegi, ki so sijajni. Iskreno jih občudujem. Prav zato me pri delu v gledališču že kar nekaj časa ne zanima izključno to, kaj delam, ampak s kom delam. Simbioza med starejšimi in mlajšimi se mi zdi zelo produktivna. Drug od drugega se lahko veliko naučimo.

Zdi se, da imate sami kljub vsemu srečo. Čeprav je vlog manj, ste ena redkih igralk vaše generacije, ki ne igra vlog »mater z ruto«.

► Pardon, v *Lovskih scenah*, ki jih igramo v Kranju, imam ruto! Res pa je, da ne igram vloge 'mater z ruto'. (Smeh) Situacija pri nas je res zanimiva. To, da se v gledališču za neko določeno generacijo ustavi čas, je specifičen slovenski problem. Že v sosednji Avstriji se igralci nikoli ne upokojijo. Če pogledava na film, najboljše vloge zadnjih desetih let igrajo igralko moje generacije, denimo Susan Sarandon in Meryl Streep. Pri nas pa je drugače. A kdor misli, da je starost nekaj nezaželenega in negativnega, ima težave sam s sabo.

Ena vaših odmevnejših vlog v zadnjem času je bila gotovo vloga lady

Macbeth v predstavi *Macbeth po Shakespearu*, ki jo je za Mini Teater režiral Ivica Buljan. V vlogi naslovnega para si je zaželel Marka Mandiča in vas, ki ste nekaj desetletij starejši od njega. To je bila kar drzna poteza, kajne?

► Ko sem slišala za to idejo, sem mu tudi sama rekla, a si ti normalen. Na kaj takšnega v klasičnem gledališču verjetno ne bi pomislili. Potem pa sem v tem prepoznala velik izziv. In predstava štima. Z njo smo že precej potovali po svetu in povsod je bila dobro sprejeta, prejela je tudi nagrade, med drugim veliko Borštnikovo nagrado. Pogumni projekti se prej zgodijo v nekonvencionalnih teatrir kot v institucionalnih. Saj obstajajo tudi izjeme, pa vendar takšna gledališča, kot je Mini Teater, vrtijo naprej gledališko kolesje, podobno kot sta to v preteklosti počela Glej in Pekarina.

Katera vloga vam je bila doslej največji izziv?

► Lahko bi rekla, da so mi vse vloge izziv, a sem včasih odigrala tudi kakšno, ki mi ni bila. Vloge, ki so le dodatek za popestritev ali most za razumevanje drugega dogajanja, mi res niso izziv. Na začetku tudi nisem želela igrati Julije ali Ofelije. Nekoč so me v Mestnem gledališču ljubljanskem zasedli za vlogo Ofelije

NEW
THINKING.
NEW
POSSIBILITIES.

Ali živali res ne poznajo ljubezni?
Je varnost res le luksuz bogatih?

idejnoska ordnacija

Nova miselnost. Nove možnosti. Hyundai.

ix35 že za **19.490 EUR**

i30 že za **10.890 EUR**

i20 že za **7.990 EUR***

ix20 že za
12.490 EUR

HYUNDAI AVTO TRADE d.o.o. Ljubljana, 080 10 22. Slike so simbolne.

Povprečna poraba goriva: 3,7 - 8,4 l/100 km, emisije CO₂: 98 - 200 g/km.

Cene ne vključujejo transportnih stroškov in so informativnega značaja. Ponudba velja za vozila iz zaloge. *Cena vozila i20 velja v primeru financiranja "Hyundai Leasing". Vse podrobnosti v zvezi s financiranjem dobite pri svojem prodajalcu. Pogoji garancije in podatki o specifični porabi goriva in emisijah CO₂ so na voljo na www.hyundai.si.

Razgledi Perovo Kamnik

arhitektura prijetnega bivanja

Ob vznožju Kamniško-Savinjskih Alp se na izjemni lokaciji razprostira zeleno naselje Perovo, 6 dvojčkov in 6 samostojnih hiš. Naselje hiš je le dobrih 20 minut od Ljubljane, ob kulturno bogatem, zgodovinskem mestu Kamnik, kjer je vse na dlani. Širni gozdovi, park Arboretum Volčji Potok, igrišče za golf, Naravni zdravilni gaj v Tunjicah, Stari Grad, Terme Snovik, Velika planina, Kamniška Bistrica ali domači vrt je le nekaj možnosti za prijetno preživljanje prostega časa, rekreacijo in športne aktivnosti.

Sava IP, d.o.o.

Oglejte si naše spletne strani oziroma nas pokličite za več informacij:

Sava IP d.o.o. Davčna ulica 1, 1000 Ljubljana,
tel.:+386 (0)1 430 41 50, info@sava-ip.si, www.razgledi-perovo.si

Vlada kot celota slabo vlada. Opeteka se, omahuje, vleče slabe poteze. Zdaj smo, kjer smo. Zadolženi do vratu, s slabimi obeti za prihodnost.

65

je in to je bilo edinkrat, ko sem pro-sila, da ne bi bila zasedena. Uslišali so me.

Kaj pa vloga Riharda III., ki ste si je tako zelo želeli? Glede tega vas za zdaj še niso uslišali.

► Vloge Riharda sem si zelo želela zato, ker se mi zdi, da v literaturi ni ženskega lika, ki bi imel v sebi toliko prave zlehtnobe kot on. Njegove početje je hujske kot početje lady Macbeth. No, navdušenje me je kasneje minilo, saj mi niso prislunili. Trenutno pravzaprav ni vloge, ki bi si je želela. Preigrala sem veliko močnih ženskih vlog.

Bi želeli nastopiti v še kakšnem delu režiserja in dramatika Dušana Jovanovića, ki je vaš dolgoletni partner?

► Z Dušanom sva redko delala skupaj in to je prav. Hvala bogu za to, da sva prišla skupaj, potem ko sva bila že vsak svoja osebnost, in drug drugemu nisva mogla nikoli očitati, kdo je koga naredil. Pari si namreč očitajo tudi takšne stvari. Dušan mi je dal vlogo le takrat, kadar se mu je zdelo, da bi sodila v njegov koncept predstave. Kadarkoli sva delala skupaj, pa so bile to uspešne predstave.

Vam je morda vseeno žal, da v katerem njegovem delu niste igrali?

► Pravzaprav ne. Zanimivo pa je, da bi morala nastopiti v še dveh njegovih delih, a predstav na koncu ni bilo. Tega nihče ne ve, ampak ko smo začeli na začetku 80. let delati Dušanovo predstavo Osvoboditev Skopja, ki jo je režiral Ljubiša Ristić, sem bila v ekipi tudi sama. Vadili smo v Zagrebu, kamor sva se vozila z Borisom Cavazzo, potem pa je prišlo do pritiskov, da takšne predstave ne bi smeli delati, in vaje smo preki-

nili. Ristić je pozneje naredil predstavo v tisti slavni podobi, v kateri pa nisem nastopila. Pozneje sem sodelovala pri Dušanovi igri Jasnovidka, ki jo je prav tako režiral Ristić. Bili smo superstar vsejugoslovska ekipa - Ljuba Tadić, Mira Stupica, Rade Šerbedžija, Ana Kostovska, Pejaković iz Sarajeva, jaz ... Vadili smo po vsej Evropi, od Subotice do Millheima, in čeprav so bila naša družjenja čudovita, pri pripravi predstave nismo prišli nikoli dlje od prve strani. Ristić takrat enostavno ni imel več živcev za to.

Zanimivo je, da niste nastopali le v predstavah in filmih, ampak ste se pred leti pojavili tudi v oglasu za Barcaffè. Mnoge ste s tem presenetili, nekateri pa so bili ogorčeni.

► Zadnjih 20 let nisem delala nič drugega kot igrala v Drami, kar pomeni, da nisem »fušala« in ob igralškem dohodku zraven nisem nič zaslužila. Potem pa so mi ponudili, da bi nastopila v tem oglasu. Ker prihajam iz tiste šole, ko za igralce ni bilo spodobno, da nastopajo v oglasih, so dogovarjanja trajala mesece. Na koncu pa smo se vendarle dogovorili, a le zato, ker ni šlo za klasični oglas. V njem mi ni bilo treba igrati, saj so ga posneli v obliki pogovora z mano in potem so v spotu uporabili posamezne stavke. To je bil tudi moj edini zaslužek v teh 20 letih, ki si zasluži ime zaslužek.

Videli smo vas tudi v predvolilnem oglasu, v katerem ste podprli LDS. Zakaj ste se takrat odločili za politični angažma?

► Nikoli nisem bila članica te ali katere druge stranke in to tudi ne nameravam postati. Je pa jasno, da sem bila in bom levo usmerjen člo-

vek. Pardon, ženska. Tega nisem nikoli skrivala. In zaradi tega sem imela občasno težave, a saj vendar ne živimo pod steklenim zvonom, da bi bili ravnodušni do dogajanja v naši okolici. Zgodba z LDS je bila seveda zanimiva in tudi naporna. Pred volitvami so naredili raziskave o tem, koga ljudje cenijo, in sama sem takrat od levih in desnih volivcev dobila veliko podporo. LDS je želela, da bi kandidirala na njihovi listi, a o tem nisem hotela niti slišati. Na koncu sem pristala na to, da jih skupaj z drugimi znanimi Slovenci, tudi s Tomažem Humarjem, vsaj načelno podprem. Ta podpora kljub vsemu ni bila naključna. Res sem jih podpirala. Zelo pomembno se mi je zdelo, da zmagajo. To je bil čas, ko sta desnica in RKC začeli močno kampanjo proti temu, da bi imele samske ženske še naprej pravico do umetne oploditve, pa kampanja na temo, kateri Slovenci so pravi in kateri ne. Takrat se mi je zdelo nujno, da se oglasim in izrazim svoje stališče. Stranka je takrat dobila 36 odstotkov glasov. Moje sodelovanje z LDS je dejanje, ki se ga absolutno ne sramujem, in če bi se morala v istem kontekstu in istem času odločiti še enkrat, bi to storila še enkrat.

Kaj pa zdaj?

► Zdaj sem, priznam, globoko razočarana. Če imaš neko pot, po kateri si se odločil hoditi, moraš po njej stopati s trdnim korakom in pokončno glavo. In ne smeš pustiti, da te vsak kamenček spotakne in da zaradi njega zaviješ vstran in čakaš, da ga bo kdo umaknil. Tako ne gre.

Če vas prav razumem, ne kritizirate LDS, ampak vlado Boruta Pahorja.

► Kritika leti na vlado. V njej so tudi sposobni ministri in ministrice, a vlada kot celota slabo vlada, ne funkcionira kot ekspertni tim, ki vodi državo. Opeteka se, omahuje, vleče slabe poteze. Eni so infantilni, drugi zmedeni in nedosledni, tretji nekompetentni. Zdaj smo, kjer smo. V hudi ekonomski in moralni krizi, v krizi zaupanja. Zadolženi do vratu, s slabimi obeti za prihodnost. Zdaj so ljudje že a priori proti vsemu, tudi proti dobrim predlogom. Veliko časa bo potrebnega, morda celo desetletja, da se bomo vrnili na pravo pot. Hkrati se je pri nas razpasel populizem, za kar so odgovorni predvsem mediji. Sama živim na Gorenjskem, v kmečkem okolju, in opažam, da so ljudje, ki se na nič ne razumejo, prepričani, da vse vedo. In od kod vse to vedo? S televizije, pri čemer se ve, katere oddaje najraje gledajo, in iz časopisov, pri čemer se ve, katere časopise najraje berejo. Odgovornost medijev pri tem, kakšno vzdušje imamo v državi, je velika.

Bili ste sopodpisnica številnih pobud - zavzeli ste se za samske ženske, za izbrisane, Rome, istospolno usmerjene, oglašili ste se tudi, ko je poslanec Rutar pošiljal poslanski kolegici na »pregled mednožja«. Vas realnost, v kateri živimo, kdaj spomni na vašo predstavo Lovske scene iz Spodnje Bavarske, v kateri prebivalci ne sprejemajo nobene »drugačnosti«?

► Absolutno. Moram reči, da sem bila zelo vesela, ko sem videla, da veliko ljudi v tej predstavi ni videlo le heca, ampak da so dejansko razumeli krutost te igre. Igram mamo homoseksualnega fanta in se, pomislite, pridružil linču, ki ga proti

Informa Echo
 Naročnik: HSE d. o. o., Moprska ul. 92, 1000 Ljubljana

Modra energija
Obnovljivi viri sedanjosti in prihodnosti

Spodbujamo okolju prijazno mobilnost

REPUBLIKA SLOVENIJA
SLUŽBA VLADE RS ZA PODNEBNE SPREMEMBE
PODPIRA POBUDO EKOMOBIL

EKOMOBIL

energija si bodi učinkovit

Skupina **hse**

Slovenija
znižuje
↓ CO₂

Darovalci so me pogosto spraševali, kam gre denar. In ko v nekem trenutku nisem imela več pregleda nad tem, ljudem nisem mogla več pogledati v obraz in jim reči, da je vse v redu.

66

njemu vzdigne ogorčena moralna večina.

Pri nas so trenutno najbolj na udaru istospolno usmerjeni, saj politična desnica nasprotuje temu, da bi se smeli poročiti in posvojiti otroke. Njihov ključni argument je, da otrok potrebuje mamo in očeta. Ampak sami ste odraščali brez očeta, niste ga nikoli poznali.

► Tri sestre smo in vzgajala nas je mama, pa nam ni čisto nič manjkalo. Mislim, da smo bili veliko bolj srečna družina, kot je marsikatera tradicionalno urejena družina. Res ne vem, od kod ta averzija do istospolnih partnerjev. Saj le živijo svoje življenje in nikomur nočejo nič hudega. Še najmanj pa otrokom.

Trinajst let smo vas poznali tudi kot ambasadorico Unicefa, letos pa ste se temu nazivu odpovedali. Slovensko izpostavo te mednarodne organizacije ste dolgo časa branili pred očitki o netransparentnosti, na koncu pa ste očitno tudi sami obupali.

► Še vedno verjamem, da je Unicef nujno potrebna organizacija in da stori veliko dobrega. O tem sem se prepričala na lastne oči. Ampak ravno zato, ker še vedno stojim za to organizacijo, nisem mogla ostati tiho, ko sem opazila, da so se v slovenskem Unicefu zbrali ljudje, ki ne delajo več za dobro otrok. Kot ambasadorico so me darovalci pogosto spraševali, kam gre denar. In ko v nekem trenutku nisem imela več pregleda nad tem, ljudem nisem mogla več pogledati v obraz in jim reči, da je vse v redu. Dve leti sem kolebala, ali bi odstopila ali ne, na koncu se mi je zdelo že prav nepošteno, da vztrajam. Žal se mi zdi, da moje odstopne izjave nihče v Unicefu ni zares prebral. Moji očitki so bili povezani s tem, da ima Unicef vedno več uslužbencev in da njegova poglobljena skrb niso več otroci, ampak medsebojno rivalstvo. Druga stvar so finančne transakcije. Sama sem o tem področju vedela zelo malo, in ko so se pojavili očitki o nepravilnostih, so iz Ženeve sporočili, da je prišlo le do napačnih zapisov. Ampak to je bilo čudno. Zato upam, da se bo zadevi prišlo do dna. Najsrečnejši človek bom, če se bo izkazalo, da nepravilnosti ni bilo. A to naj dokažejo.

Kaj natančno ste sploh počeli kot Unicefova odposlanica? Mnogi si predstavljajo, da ste samo potovali in na tuje stroške spali v dragih hotelih.

► Ljudje si pogosto res ne predstavljajo, kako je videti delo ambasadorja. Sama od Unicefa v trinajstih letih nisem dobila niti stotinke evra. Nasprotno, zgodilo se je, da sem honorar za nastop odstopila Unicefu za stroške potovanja. Potovanja so bila seveda le delček našega dela in nikoli niso bila plačana iz donacij. Plačali so jih sponzorji, ki smo jih morali poiskati posebej za to. Obiski v tujini tudi niso bili razkošni. Včasih smo res spali v dobrem hotelu, ampak hvala bogu, saj smo po cele dneve preživljali s pomočjo potrebnimi. Štartali smo ob šestih zjutraj, se vozili po brezpotjih v najbolj odročne kraje, kosilo je bilo največkrat sendvič kar med potjo v avtu. Bistveno več sem delala doma. Hoditi je bilo treba po podjetjih in fehtati za denar. Vedno smo zahtevali povratne informacije, kako je bil porabljen darovani denar, konkretne podatke. Slovenski Unicef zdaj vodi jo osebe, za katere nikoli nisem slišala, da bi se kaj žrtvovale za dobro otrok, ki jim življenje s krutostjo ne prizanaša. Na Unicefu pač ne moreš biti samo običajni birokrat. In primerno bi bilo, da se gospod Slana vzdrži vseh komentarjev o mojih postopkih, saj mojega dela in zadolžitve, ki jih ima Unicef, ne pozna. In potem meni in Viti Mavrič, ki je bila prav tako ambasadorica in je odstopila v istem času kot jaz, očitajo, da

delava komplot proti tej organizaciji. Z Vito se seveda zelo strinjava, a to ni bila zarota. Obe sva prišli do istih ugotovitev.

Ste že razmišljali o tem, da bi dosevanje delo nadaljevali kako drugače?

► Gotovo ne bom ustanavljala svoje organizacije, še manj bom dobrodelka le po imidžu, to mi je odvrtno. Bom pa pomagala ob vsaki priložnosti, ki se bo ponudila. To delo me je zelo obogatilo, vendar ne v materialnem smislu. Ko prideš med uboge otroke, ki nimajo čisto nič ali so poškodovani, a imajo kljub temu nasmeh do ušes in so srečni že, če se jih dotakneš - tega ne moreš pozabiti. Največ, kar jim lahko daš, je občutek, da so vredni prav toliko kot ti. Saj se sploh ne zavedamo, kakšno bogastvo so te duše. Vedno so me bolele opazke, zakaj pomagamo tem »lenim zamorcem«. Sama bi, če bi imela ogromno denarja, najela letalo in ljudi peljala tja, da bi videli, kdo pravzaprav so in kako z lesenim orodjem garajo od jutra do večera, če jim le daš fliko zemlje in pest semen.

Sami ste pogosto pripovedovali, kako so vas vaši profesorji na AGRFT naučili, da nikoli ne smeš odnehati. Ali vas kdaj zamika, da bi svoje znanje tudi sami posredovali študentom na akademiji?

► Velikokrat so me nagovarjali in enkrat so me že skoraj nagovorili,

vendar sem nazadnje vseeno rekla ne. Nisem tip človeka za to. Zdi se mi, da za to potrebuješ žilico in tudi pedagoško znanje, saj ni rečeno, da bo dober igralec tudi dober profesor.

Zdaj imate za seboj že desetletje, dve, tri igranja ...

► Ja, ja. Kar povejte. Štiri bodo že, pa še več. (smeh) Po vseh teh letih lahko rečem, da mi je igralski poklic dal ogromno. Ogromno mi je tudi vzel, a slabe stvari največkrat hitro pozabimo. Zdaj si predvsem želim, da mi ne bi zmanjkalo časa za vse, kar bi še želela prebrati, videti, narediti. Poleg postelje si nalagam gore knjig in potem berem po tri naenkrat. Neskončno rada bi tudi še potovala.

Si morda kdaj zaželite tudi, da bi bili samo doma, na Bohinjski Beli, in da bi samo uživali na vrtu, med rožami?

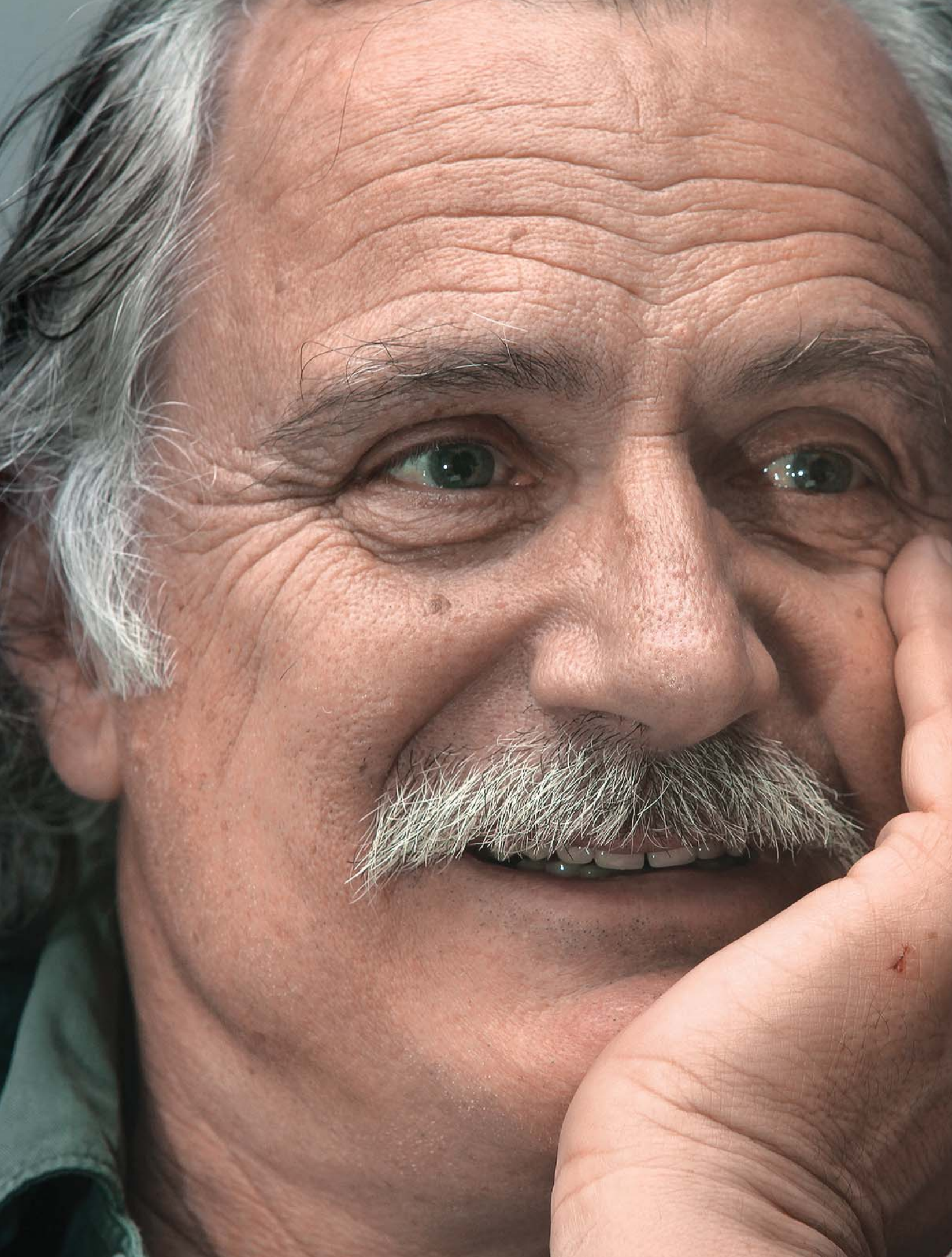
► Oh, tudi tega si želim. Zdaj ko imam veliko dela, si vsakič, ko sem prosta, rečem, kako fino je biti doma. Včasih se je dobro malo ustaviti. Obožujem svoj vrt in rože, a tudi za to, da riješ po zemlji, moraš imeti čas. Kljub vsemu pa si ne predstavljam, da bi bila samo doma. V resnici nimam nekega načrta. Občudujem ljudi, ki znajo živeti po načrtih, saj meni to nikoli ni uspelo. In mislim, da bo pri tem kar ostalo. Bomo videli, kaj bo prineslo življenje. ✕

Plačajte s svojo kartico Maestro[®] in se prepustite poletju!

Pozabite na menjavo denarja v tujo valuto,
plačevati s kartico je veliko preprostejše!

Sproščeno uživajte na počitnicah.

Rade Šerbedžija

Rade Šerbedžija je bil eden izmed največjih filmskih zvezdnikov Jugoslavije. Ko je Jugoslavija razpadla, je izgubil jugoslovanski trg, toda dobil svet. In zdaj se ne more ustaviti.

Marcel Štefančič, jr. & Tjaša Zajc,
foto Borut Krajnc

Ko je Rade Šerbedžija pred leti, ko je Hrvaška še dišala po Tuđmanu, prečkal slovensko-hrvaško mejo, je hrvaškemu cariniku pokazal slovenski potni list. Carinik je vzel potni list, rutinsko ošinil Šerbedžijo - in potem začudeno gledal zdaj Šerbedžijo, zdaj njegov slovenski potni list. Na koncu je dahnil le: Svašta! Rade Šerbedžija je še vedno največji slovenski filmski zvezdnik. In seveda: največji slovenski hollywoodski zvezdnik (Široko zaprte oči, Vesoljski kavboji, Karantena, Megla, Strelec, Svetnik, Možje X - Prvi razred, TV-serija »24«, Misija nemogoče 2, Snatch, Mirni Američan, Bitka za Seattle, zadnji Harry Potter, Batman na začetku). Še vedno ima namreč tudi slovenski potni list. Ker je Hrvat srbskega rodu, je bil v času tužzmanizacije »sumljiv«. In ker se v času balkanskih vojn ni hotel opredeliti za nobeno stran, je bil še bolj »sumljiv«. Pristal je v Sloveniji. Ne po naključju - svoji prvi veliki vlogi je dobil v Sedmini in Rdečem klasju, slovenskih filmih.

Za leto 2011 imaš napovedanih osem filmov?

▶ Kako osem? Nemogoče.

Osem naj bi jih letos prišlo v kino. Tako pravi Internet Movie Database.

▶ Katerih osem?

Možje X - prvi razred. Ta je že mimo.

▶ V redu. Dalje.

Come the Assassin.

▶ Come the Assassin? Nimam pojma.

Pa Im Jahr des Hundes.

▶ Kako?

Im Jahr des Hundes. Nemški film.

▶ Kaj je to?

Pa Doktor Rej i djavoli, Blossom, In the Land of Blood and Honey, Tatanka in 5 Days of August.

▶ A, že vem. Te filme smo posneli v preteklih letih. Gruzijski film 5 Days of August smo snemali pred dvema letoma, Blossom smo snemali pred štirimi leti, Tatanko smo posneli lani, tako da je zdaj to vse sovpadlo.

To bo torej tvoje leto - leto Rada Šerbedžije.

▶ Tako nekako.

Za Christopherja Leeja nisi pustil prav dosti.

▶ Ne, kot kaže, res nisem.

V Možeh X spet igraš Rusa, tokrat ruskega generala.

▶ To je brez veze. Ta film mi ni všeč. V snemanje sem privolil zgolj zaradi režiserja Matthewa Vaughna, ki je produciral Snatch, kjer sva se spoznala in spoprijateljila. Prosil me je, da bi nastopil v Možeh X, pa sem mu ustregel.

Kako igraš Ruse? Jih igraš skozi ameriške oči?

Skozi karikirano prizmo hladne vojne?

► Kakor kdaj. V glavnem sem jih igral v duhovitih filmih, kot sta recimo *Snatch* in *Middle Men*. To so bili odbiti, zabavni liki, banditi pač. Nič resnega.

V filmu 5 Days of August ne igraš ruskega generala, ampak ruskega polkovnika.

► Da, to je pravi vojni film. Čas napetosti med Rusijo in Gruzijo. Vloga, ki jo imam, ni slaba. Ponavadi vloge Rusov, ki jih dobim, niso nič posebnega. Če malce bolj pomislím, sta mi najbolj ugajali vlogi Borisa v *Snatchu* in Tretjaka v *Svetniku*, ki je bila zame tudi sicer zelo pomembna.

Kako ločuješ vse te Ruse, ki jih igraš? Je trik v stopnjevanju naglasa?

► Natanko to!

Če ti lik ni všeč, ruski naglas stopnjuješ?

► To je vse, kar mi ostane.

Lik tajkunskega gangsterja Tretjaka je bil zate pomemben, praviš, toda kulten je postal Boris the Blade iz *Snatcha*.

► Res je. Lik Borisa obožuje mlada publika, pa tudi starejša, vse tja do 35. leta starosti. Kar tudi občutim: za mano pogosto zakličejo, hej, Boris the Blade.

Kako pa misliš, da v Rusiji doživljajo te tvoje groteskne, karikirane upodobitve Rusov?

► Običajna publika ima te like gotovo rada, saj gre vendarle za tipične hollywoodske filme. Taki pač so. Od nekdanj. In iskreno rečeno: ko se pripravljam na lik kakega ruskega oficirja, imam v mislih vedno to, kaj so Rusi naredili v Jugoslavijo. Uničili so jo. Če ne bi počeli tega, kar so počeli, Jugoslavija ne bi razpadla, jaz pa bi še vedno igral v filmih Živojina Pavloviča in drugih jugoslovanskih režiserjev, tudi slovenskih. Je tako?

Rusom se torej maščuješ s filmi, s karikiranjem?

► Ja. Lahko bi tako rekli.

Zakaj si potem pred leti zavrnil vlogo ruskega generala v *Jamesu Bondu*? To bi bila lepa priložnost za maščevanje.

► Tisto je bila majhna, nepomembna vloga. Nisem je hotel sprejeti. **V TV-seriji 24 si igral utelešenje sodobnega Zla: Rusa, ki staro jedrsko orožje prodaja islamskim teroristom, Al Kaidi.**

► Vidiš, to je bila dobra vloga, odlično napisana, tudi zelo realistična. **Toda spet skozi ameriške oči, skozi prizmo ameriške vojne proti terorju.**

► Serije nisem gledal.

Nikoli?

► Nikoli. Niti prej. Ko so to izvedeli producenti, so bili šokirani: kaj? Je to mogoče? Pa saj to serijo gleda ves svet? Zato so mi poslali osem epizod, pa jih nisem pogledal. In ko so me potem vprašali, če sem pogledal te epizode, sem ponovno odgovoril, da ne. Niso mogli verjeti. Vrhunec vsega pa je bil, ko se je snemanje končalo. Pozabil sem na vse skupaj

in šel na snemanje filma *Shooter* v Kanado. Pridem v hotel, sedem pred televizor - doma tega ne morem. Obožujem sicer šport, toda žena je porezala vse kable. Nimamo televizije. Skratka, sedem pred ekran in na prvem programu, ki ga pritisnem, zagledam sebe v velikem planu. In kanal takoj premaknem. Ne morem se gledati.

Veš pa, kako končaš.

► O, vem. Grozno.

Ker si fanatik, si odsekaš roko - fanatizma ti ne zmanjka, krvi pač.

► Res hudo smrt so si izmislili zame.

Tega ne jemlje osebno - tudi sami imajo do Rusov še stare zamere. V Karanteni je bilo še huje: požrli so te zombiji. Kako je umreti, ko te požrejo zombiji?

► Ne traja dolgo. Na hitro te požrejo.

Pomeni, da ne trpiš?

► Ne. Ampak to je bil zanimiv film. Igralci so bili odlični, odlična pa sta bila tudi brata Dowdle, Drew in John Erick - prvi je pisal, drugi pa režiral. Snemala sta z eno samo kamero - in v tem sta bila dosledna. Problem je bil le v tem, da se je kamera stalno tresla.

Pač estetika šejkanja, cine-veriteja.

► Ko to gledaš, postaneš polagoma nejevoljen.

Ta film si torej vendarle gledal.

► Ja. In dobil sem morsko bolezen.

Iz ruskih likov si doktoriral. Igral si jih v res mnogih filmih in res mnogih TV-serijah. V italijanskem filmu *Male largo* si bil Rus s francoskim naglasom. Si bil Rus, ki hlini, da je Francoz, ali Francoz, ki hlini, da je Rus?

► Mislim, da sem bil Rus, ki je živel v Franciji. Toda imel sem izbiro. Rekli so, naj sam izberem, kaj bom - Hrvat ali Srb. Izbral sem Rusa. Nisem se želel vezati na južno območje.

Kar je bila dobra poslovna poteza. To, da v tebi vidijo Rusa in da celo sam v sebi vidiš Rusa, je namreč donosno: Hollywood snema vse več in več filmov, v katerih se pojavljajo ruski liki, resda predvsem gangsterji, pa vendar. Dela ti zlepa ne bo zmanjkalo.

► Kaj naj ti rečem? Do te moje filmske »ruske epopeje« je prišlo bolj po naključju. Mnoge vloge sem sprejel zaradi preživetja.

Po drugi strani pa so ti mnoge vloge izpolnile sanje: v filmu *Go West* igraš z Jeanne Moreau. Mar ni bila to tvoja mladostna fantazija?

► Ja, bila je. Oboževal sem film Jules in Jim, v katerem je igrala tudi Jeanne Moreau. Gledal sem ga več kot dvajsetkrat. In tu je ironija: res sva zdaj igrala v istem filmu, a se nisva srečala. Ko sem posnel svoje prizore, so film še snemali, in sicer v Parizu - tam je nastopila tudi Jeanne Moreau, ne pa tudi jaz, tako da se nisva videla.

Pred mnogimi leti si igral Nikolo Teslo. Zdaj boš spet igral v filmu o Nikoli Tesli - boš igral Teslo?

► Ne, hočejo, da igram nekoga drugega, toda ne vem še koga.

Pa niso opazili, da si vse bolj podoben Nikoli Tesli? Gledal sem njegove fotografije - maskerji ne bi imeli veliko dela.

► Tudi meni se tako zdi.

Kako močna je tvoja identifikacija s Teslo? Oba namreč prihajata iz Like, oba sta hrvaška Srba, oba sta osvojila veliki, širni svet.

► Že, ampak on je bil genij, jaz pa sem samo talentiran. In tu je razlika. On je genij, jaz pa sem samo talentiran. Prosim, da to tudi tako napišeš.

Kdaj v filmu igraš z igralcem in kdaj proti njemu?

► Nikoli nisem igral proti igralcu. Niti v domačem niti v tujem filmu. Redki so bili igralci, ki jih nisem maral. Ampak tega nisem nikoli pokazal, ker to ne bi bilo profesionalno.

Igral si v filmih, v katerih so nastopali vampirji, zombiji, angeli in megla: si igral z njimi ali proti njim? Si igral z meglo ali proti njej?

► Megla je bila eden izmed najtežjih filmov v mojem življenju. Na vlogo sem pristal, ker je režiser Rupert Wainwright moj prijatelj. Pred leti je posnel odlično *Stigmato*, kjer sem igral nekega Italijana. Prosil me je, da igram tudi v Megli. Ni bilo denarja za moje plačilo, a sem zaradi njega pristal. Grozno je bilo zato, ker so mi na lica lepili plastiko. Za scene, ko sem bil živ, sem moral imeti brado. Ko pa sem bil mrtev, so mi čez obraz namestili plastiko. Make-up efekti. Mesec dni so mi po štiri ure na dan lepili to plastiko, po dve uri na dan pa so mi jo potem odstranjevali. To je bilo najstrašnejše snemanje v moji celotni karieri.

Pa saj si ves čas v megli, sploh pa, ko imaš tisto gobasto masko, se tako ali tako ne vidi tvojega obraza - lahko bi uporabili dvojnika, kaskaderja.

► Ja, in da je stvar še hujša, sem bil na koncu tako nor, da sem predlagal, da še malce dodamo - naj se vidi duša tega kapitana, tega »vampirja«, ki se maščuje. Mislim, da nam je to fantastično uspelo. Ampak zgodilo se je to, kar se v hollywoodskih filmih pogosto zgodi. Neki producent se odloči za nekaj drugega. In ta producent se je odločil za mnenje nekega mladega fanta, ki obvlada vizualne efekte. Vse je pokvaril. Nič ni bilo tako, kot smo si želeli. Film bi bil lahko tako lep. To je žalostno. Podobno je bilo pri Mirnem Američanu, kjer sem igral Francoza. Božanska vloga. Štirinajst velikih scen, od tega 12 z Michaelom Cainom. Kot Zločin in kazni. Res sijajne scene. Producenti pa so film povsem prikrojili - iz filma so vrgli 12 mojih scen!

Ker?

► Odločili so se, da je bilo preveč akcije. Pa tam sploh ni bilo akcije! **So ga predelali zato, ker so se ustrašili? Film je namreč veljal za protia-**

Pili smo in pili, v glavnem molčali, potem pa je Pajo Vusić rekel: Veš, mali, ko se boš naučil, kako se igra veliki plan, takrat boš igralec!

Svoje najboljše velike plane sem odigral v ameriških filmih. Zato ker v angleškem jeziku nisem mogel uživati v igri. Preveč moram misliti na izgovarjavo.

72

meriškega, v kina pa je prišel ravno po 11. septembru 2001.

► Možno, da je bilo tudi to. A izpadlo je katastrofalno. Mislim, da je Phillip Noyce naredil fantastičen film, ki so mu ga uničili. Če bi omejenjene scene ostale v filmu, bi Michael Caine dobil oskarja. Bil je briljanten, a za to mu je bilo vseeno. On je pač opravil svoje in se ni obremenjeval s tem, kako bo stvar zmontirana. Caine je velik boem.

Danes je v filmih polno digitalnih efektov. Kako komuniciraš z digitalnimi efekti, z zelenim ozadjem?

► To je katastrofalno in obenem smešno. Ko sem končal snemanje filma *Možje X*, ki smo ga snemali v Londonu, so me poklicali v Los Angeles. Pazi: dobil sem letalsko karto v prvem razredu, najboljši hotel v mestu - in to za en teden. Toda potrebovali so me le za en kader - stojim pred zelenim ozadjem in pogledam gor. To je bilo vse.

To zeleno ozadje se je v filmu prelevilo v vojaško parado - ti si na tribuni in pogledaš letala, ki švignejo mimo.

► Vidiš, to so vizualni efekti. Toda bilo je super, imel sem veliko prostega časa, lahko sem se srečal z Angelino Jolie in drugimi prijatelji.

Ameriški igralci imajo drugačno tehniko kot evropski, drugače se koncentrirajo in samomotivirajo, svojo igro zelo mistificirajo. Si se privadil?

► Zgradil sem svoj sistem, tako da sem zdaj zaljubljen v film. Globoko zaljubljen. Zanima me samo veliki plan. To je filmska umetnost.

To pa je nekaj novega. Nisi bil vedno zaljubljen v film - in tudi velikih planov si se bal.

► Nisem se jih bal, ampak jih v filmih Živojina Pavloviča sploh ni bilo. Toda ugotovil sem, da vsa filmska igralska umetnost temelji na tem. Vse ostalo, široke kadre, total, lahko namesto tebe igra kdo drug. To je teater. Bistvo pa je veliki plan. Ko kamera pride do tebe. Ne maram malih kamer, ki snemajo od daleč. Manjka mi stik, napetost med mano in kamero. Moram jo videti, da lahko poletim.

V velikih produkcijah vedno vsak kader snemajo s tremi, štirimi kamerami. Za katero igraš?

► Igram za vse tri. Ali pa za vse štiri. Vsaki dam nekaj. To je seks.

Boljše kot seks?

► Boljše. No, zame je seks the best. Potem kamera, haha.

Kako igraš zgodovinski lik in kako fiktivnega, fantazijskega?

► Igral sem mladega Nikolo Teslo, kar pomeni, da sem ga igral v najbolj zanimivem delu njegovega življenja - in igral sem ga kot zanesenjaka. Vse je bilo podrejeno temu: način, kako so mi naredili frizuro, kako so mi stali brki, kako sem bil črn kot Tesla.

Si kdaj pomislil, da bi Tita igral tako, kakor da je Nikola Tesla?

► Ne. Ko sem igral Tita, sem ga poskušal demistificirati. V prvi sceni sem igral prehlajenega Tita, zato sem veliko smrkal, kihal in si brisal nos. Igral sem ga kot ilegalca, kot preprosteža. To je bila moja osnovna ideja pri igranju Tita. In izkazalo se je, da je bilo to dobro.

V času bombaškega procesa, ko se je dogajal film, je bil Tito še mala riba, zato ga nisi mogel igrati, kot da je že 30 let maršal Jugoslavije.

► Točno - igral sem ga kot nepomembno osebo.

Je protestiral?

► Ne. Všeč mu je bilo.

Pred leti si mi rekel, da si filmski igralec postal šele v osemdesetih, med snemanjem *Sna o roži*. Da si šele takrat začutil, da si postal igralec.

► Nedavno sem sedel in na lepem zadremal, potem pa odprem oči, prižgem televizijo in zagledam sebe - v *Snu o roži*. Neverjetno. Imel sem več las - in veliki plani so se mi odlično podali.

Kaj to pomeni? Da filmski igralec postaneš, ko se ne bojiš več velikih planov? Ko te kamera ne moti več?

► Veš, kdo mi je to rekel prvi? Pavle Vuisić. Veliko sva se družila, ko smo snemali *Život je lep*, zelo čuden, toda dober film. Pajo, ki ga ni nikoli nič zanimalo, je prišel na moje snemanje. Sedel je, kadil in gledal, kako igram. Videl sem njegov obraz in dobil sem tremo. Zaradi njega! Po snemanju sva šla k mojemu stricu Stevanu, kjer smo se po ljudsko napili. Pili smo in pili, v glavnem molčali, potem pa je Pajo Vuisić rekel: Veš, mali, ko se boš naučil, kako se igra veliki plan, takrat boš igralec!

Vuisiću je zelo pomagalo, da ni bil nikoli gledališki igralec.

► Povem ti, da je res. Svoje najboljše velike plane sem odigral v ameriških filmih. Pa veš, zakaj?

Ker so mojstri velikih planov?

► Ne, ampak zato, ker v angleškem

jeziku nisem mogel uživati v igri. Ha-ha. Preveč moram misliti na izgovarjavo.

Ameriški filmi te ljubijo, britanski pa ne - v britanskih filmih te še vedno praktično ni.

► V Londonu sem bil skoraj deset let, toda v tem času nisem igral v britanskih filmih, ampak v ameriških. Še več, v času, ko sem živel v Londonu, sem posnel svoje največje ameriške filme.

Ampak prelom je bil film *Pred dežjem*.

► In to je bil britanski film.

No, makedonski.

► Britansko-francosko-makedonski. Britanci so imeli največji del produkcije. Nominiran je bil za tujezični makedonski film, ker je bil največji del posnet v Makedoniji. **Toda imidž iz filma *Pred dežjem* si potem ohranil tudi v drugih filmih, hollywoodskih produkcijah.**

► Ker mi niso pustili, da bi izgledal drugače. Vsi so bili zaljubljeni v Aleksandra iz filma *Pred dežjem*. Vsi so oboževali film *Pred dežjem*. Neverjetno, kakšen sloves je užival ta film.

Vsi so hoteli pokazati: glejte, koga imamo v filmu!

► Točno. Vsi so hoteli imeti tega tipa.

Kdaj si se ga naveličal?

► Saj ne, da bi mi šel na živce, rad imam svojega Aleksandra. Ampak zdaj sem malo ostarel. Imam dolge lase, brado. Če se obrijem, sem videti mlajši, toda brado in brke potrebujem za Kralja Leara in Vihar. **Igral si v *Harryju Potterju*, *Možeh X*, *Batmanu*, *Misiji nemogoče* - to so bili veliki hiti, blockbusterji.**

► To je dobro zaradi tantiem. Kar utegne priti prav mojim otrokom, da bodo po meni dobivali pokojnino, ko me ne bo več.

Toda postal si kulturna figura. Ne iščeš ti filmov, ampak filmi iščejo tebe.

► V tem je nekaj stvarnega. Lahko rečem, da je to ena izmed stvari, ki so mi v karieri uspeli. Nisem pa postal velika ameriška zvezda, ker je to nemogoče. Če bi hotel postati velika zvezda kot tujec, bi moral biti mlad.

In tvoj prvi jezik bi morala biti angleščina.

► Niti ne, Antoniu Banderasu ni bila. Ko sva se pogovarjala, je angleško govoril slabše kot jaz!

Banderas je po malem izginil.

► To je res.

Ti pa ostajaš.

► Ameriški producenti, igralci in režiserji so prepoznali nekaj v moji energiji in me spoštujejo.

Tako si prišel v film *Batman* - na začetku. Christopher Nolan, ki ga je posnel, je v tebi videl kulturno figuro, mali fetiš. Bi moral nastopiti v *Izvoru*?

► Pisal mi je, da me občuduje in da bi rad z mano nekega dne posnel film. Potem me je poklical - iz Amerike sem odletel v London. Sedela sva na njegovem vrtu, njegova mati je prinesla čaj, pogovarjala sva se, ves čas pa me je opazoval. Potem je rekel: obožujem te kot igralca, a za to vlogo se mi ne zdiš primeren - gledam te in to ni to, potrebujem temnega in mladega človeka.

In res - dobil je temnega in mladega človeka.

► Ampak bil je tako prijeten. Ostala sva v odličnem odnosu. Ista zgodba se je zgodila s Terrenceom Malickom.

Že vse življenje se skriva, ne daje intervjujev, ne hodi na premiere, ne pusti se fotografirati - kakšen je?

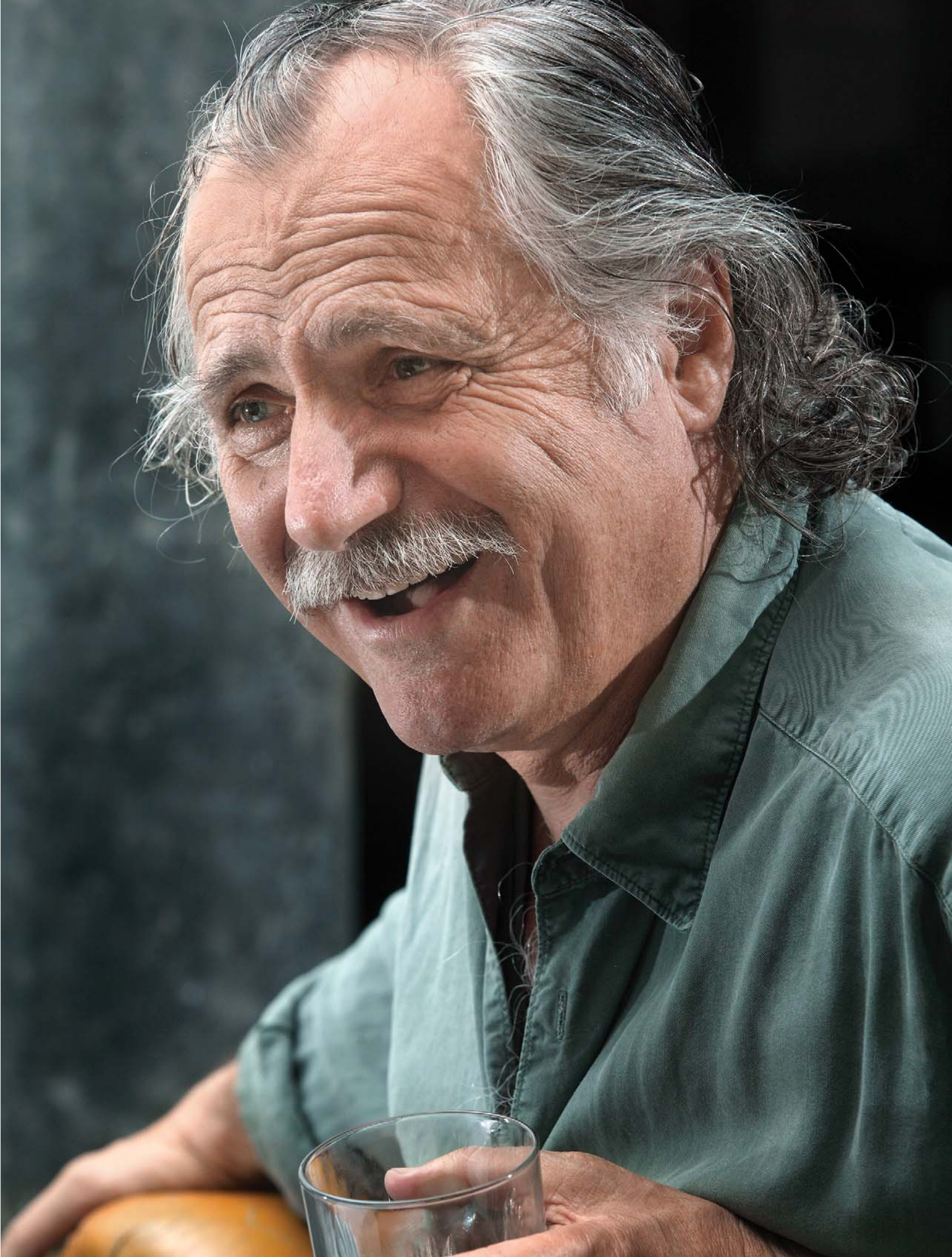
► Izgleda kot Živojin Pavlović. Nisem mogel verjeti. Isti! Čuden, zajebran. Božanski! Prvič me je poklical leta 2001. Film bi morali snemati v Maroku - nekaj o terorizmu. Spraševal me je samo o mojem zasebnem življenju. O filmu, ki naj bi ga snemal, ni rekel niti besede. Samo zasebne stvari. Kako je žena, otroci, kaj počno. In na koncu tega filma ni posnel, ker se je zgodil 11. september in ker Amerika takega filma ne bi sprejela. Drugič me je poklical za film o Cheju Guevari. Dobila sva se v Ameriki, takrat sem tudi živel v ZDA. Pravi: dobili smo zeleno luč, snemamo! Cheja naj bi igral Benicio del Toro. Super tip. Toda potem spet ni bilo nič. Poklical me je in povedal, da si je premislil.

Cheja je potem posnel Steven Soderbergh.

► Ja. In tretjič me je Malick poklical, ko je hotel, da igram v njegovem filmu *Tree of Life*. Igral naj bi očeta. Pa si je spet premislil - film je sicer posnel, toda vloga očeta je dal Bradu Pittu.

Ko sva že pri Pittu: Angelina Jolie, njegova žena, je režirala *In the Land of Blood and Honey*, »jugoslovanski film«. Kaj nam lahko Angelina Jolie pove o vojni v Bosni?

► To, da je to režirala, ne prihaja iz

To, da je Angelina Jolie režirala film o vojni v Bosni, ne prihaja iz njenega filmskega življenja ali potrebe po ustvarjanju javne podobe. To izhaja iz njene humanitarne note. To ni šala. Sam sem jo spoznal in ti povem, da je zelo posebna oseba.

njenega filmskega življenja ali potrebe po ustvarjanju javne podobe. To izhaja iz njene humanitarne note. To ni šala. Sam sem jo spoznal in ti povem, da je zelo posebna oseba. Njeno zavzemanje za humanitarne akcije je zelo zajebana reč. Vedno nosi glavo v torbi, ko gre do otrok, se z njimi slika in drži za roke. Rečejo: saj ima zaščito! Vraga, ko pristaja v tistih deželah, je zelo sama. Prijatelj, ki je režiral film Blossom, mi je pripovedoval, da se je pogovarjal z ženskami, ki delajo kot socialne delavke v Los Angelesu. Deklice, stare od 12 do 14 let, se prostituirajo za preživetje. In Angelina Jolie vsak mesec pride k njim in se z njimi pogovarja. In tega nihče ne ve. To je njena misija. Posledica te misije je film In the Land of Blood and Honey. Sama je napisala tudi scenarij. Neverjetna oseba.

Igraš tudi v filmu Kao rani mraz, ki ga je režiral kantavtor Đorđe Balašević - kdo bi si mislil, da bo on postal režiser!

► To je treba razumeti na poseben

način. Đorđe Balašević filma ni režiral zato, da bi pokazal, kako dober režiser je. Naredil ga je zato, da bi na filmu zaživela njegova glasba, njegov Vasa Ladački. Poslal mi je scenarij. Poslal sem mu nekaj pripomb. Odpisal mi je: Bačo, hvala za komentarje, zelo so zanimivi, a ne bom upošteval nobenega!

Igral si Čehe, Poljake, Italijane, Grke, Romune, Izraelce, Argentine, celo perzijskega imama, toda Slovenca si zunaj slovenskih filmov igral le enkrat - v italijanskem filmu Il più crudele dei giorni.

► Ja, igral sem tržaškega Slovenca Mirana Hrovatina, TV-snemalca, ki je umrl leta 1994 v Mogadišu, med somalsko državljansko vojno.

Pred leti si mi rekel, da je tvoj življenjski cilj nastop v vesternu - koliko ti še manjka?

► Ne vem, če bom kdaj igral v vesternu. Ni šans. Zelo malo jih snemajo, pa čeprav so časi idealni za vestern.

Najboljše vesterne si zamudil v Jugo-

slaviji - partizanski akcijski filmi so bili enobejevski vesterni, vesterni na divjem vzhodu. Most, Valter brani Sarajevo, Diverzanti. Tudi Bitka na Neretvi in Sutjeska.

► Ni me vleklo, zato si nisem prizadeval, da bi prišel do vlog v teh filmih.

Igral pa si v partizanskem vesternu Užiška republika, toda ne partizana, ampak četnika.

► Posneli smo tudi eno neverjetno sceno: ta četnik, ki ga igram, se na koncu ubije. Dež pada, vsi njegovi so mrtvi, gleda skozi okno, zamišljeno kadi in vidi, da je šlo vse k vragu. Potem naredi samomor. Sijajna scena. Potem pa se je režiser, Žika Mitrović, ustrašil, da bi lahko ta četnik izgledal preveč simpatično, preveč pozitivno, preveč častno.

Kaj bo rekla partija? Kaj bo rekel Tito?

► Točno. Zato je rekel: posnemimo še alternativni konec - ko bežiš, te ustrelijo. Bil sem tako neumen, da sem privolil - in to smo posneli. In to

so dali potem v film. Dobili smo dve reakciji. Ko je film pogledal Sergio Leone, je začudeno vprašal: »Kaj se je zgodilo z glavnim junakom? Ne moreš tako ubiti glavnega junaka?« Potem si je film pogledal tudi Tito. In rekel: »Mitrović, to je dober film. Res je, mnogi oficirji starojugoslovanske vojske so bili častni možje, toda Mihajlović jih je potem zapeljal. Ta četnik je bil tak časten mož, zato bi bilo bolje, če bi na koncu naredil samomor!«

Kariero si praktično začel v slovenskih filmih - v Sedmini, Rdečem klasju in Beguncu. Kaj so zate naredili slovenski filmi?

► Veliko.

V Beguncu, v katerem si igral belogardista, je Boris Cavazza igral fanta, ki se med II. svetovno vojno noče opredeliti za nobeno stran, zato na koncu steče proti kameri. Tudi ti se v času balkanskih vojn nisi hotel opredeliti za nobeno stran - in tudi ti si raje stekel proti kameri, proti filmu.

► Moram to komentirati? ✕

Dovoljen vstop s hrano

Dovoljen vstop s psom

Odperto non - stop

Dovoljen vstop z rolerji

BANKA IN - PRVA OSEBNA BANKA NA SPLETU

Svoboda in prosti čas postajata vedno bolj dragocena. Banka IN vam omogoča popoln izkoristek prostega časa, saj lahko večino bančnih storitev opravljate od doma, iz službe ali s potovanja v tujini. Omogoča vam sodoben in prijazen način poslovanja ter vam zagotavlja popolno varnost in zasebnost podatkov. Z uporabo Banke IN se boste izognili gnečam pred bančnimi okenci in težavam s parkiranjem ter si zagotovili prijazno in zanesljivo bančno poslovanje preko spleta.

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

banka
www.bankain.si

Luciano Benetton

Luciano Benetton, kralj volnenih puloverjev v vseh barvah. Ali drugače: tisti Benetton, ki je naredil iz puloverjev politično sporočilo.

Meta Krese, foto Borut Peterlin

Dostojanstvena vila iz 16. stoletja. Ob njej je sadovnjak s starimi grmi granatnih jabolk. Niti vejica ne skazi njihove skladnosti. Dvorišče je prekrito z limonovci v loncih. Opojno diši. Spokojno razpotegnjena stavba iz 21. stoletja. Njena okna gledajo na vodno gladino, skozi katero presevajó nežni beli kamni. Prostor za nadobudne ustvarjalneže iz vsega sveta. Tovarna, kjer ti zastaja dih, in tišina, zaradi katere se sliši, ko spet vdihneš. Otroški vrtec, zgrajen v maniri razkošnih stanovanjskih hiš. Po travniku, ki skriva garaže, se sprehaja robot in kosi travo. Utopija? Ne, svet, ki si ga je v Ponzanu blizu Trevisa ustvaril Luciano Benetton. Človek, ob katerem me je obšel nerazložljiv občutek, da je vse v življenju predvidel, da ga nič ne more presenetiti.

Ena izmed številnih legend o začetkih 'imperija' Benetton pripoveduje, da je Luciano Benetton pri štirinajstih letih prodal svoje kolo in kupil sestri Giuliani pletilni stroj, da je lahko pletla puloverje v nenavadno izzivalnih barvah za tiste čase, in jih potem uspešno prodajal naokrog. Druga pripoved gre nekoliko drugače, kolo je še vedno ključnega pomena: Luciano naj bi bil s kolesom razvažal sestrine puloverje, mogoče jih je pletla celo na roke, in jih ponujal trgovinam v bližnji in daljni okolici Trevisa. Tudi po pogovoru z Lucianom Benettonom, soustanoviteljem, glavnim delničarjem in predsednikom največjega italijanskega oblačilnega podjetja Benetton Group, ostaja to obdobje zavito v skrivnost. Prepričan je, da je čista izguba časa vračati se v petdeseta in šestdeseta leta, češ da je bilo že preveč zapsanega o njegovi mladosti. Mogoče. Torej, gremo naprej. Leta 1965 je družina Benetton v Ponzanu že postavila tekstilno tovarno, revolucionarno za tiste čase in, kot kaže, še bolj za današnje, saj so jo, kot pravi njen arhitekt Tobia Scarpa, gradili tako, da bi delavci delali v čim boljših delovnih razmerah. In medtem ko je družina Benetton zavzemala svet modne industrije (v osemdesetih letih je Benetton zaradi odmevnih družbeno angažiranih kampanj postal znan po vsem svetu, v devetdesetih letih je bil prisoten že v 120 državah, zdaj pa izdela več kot 150 milijonov kosov oblačil na leto in jih prodaja v približno 6000 trgovinah), je hkrati segala z družinsko holdinško družbo Edizione na popolnoma druga področja.

Ko smo se spoprijemali s težavami, ki smo jih v ZDA imeli zaradi kampanje, usmerjene proti smrtni kazni, smo hkrati tudi boljše razumeli delovanje te države, kar je bilo prav tako pozitivno.

78

Najbrž obvezno vprašanje: za veliko ljudi Benetton še vedno pomeni ime iz sveta mode in nič drugega, ampak zares je vaša družina z družbo Edizione že leta nekje povsem drugje. Kaj vam osebno pomeni oblačilna industrija?

▶ Seveda so naše korenine v podjetju Benetton Group, ampak danes se ukvarjamo tudi z drugimi stvarmi. Najbrž je precej nenavadno, ker mogoče ni tako zelo transparentno, ampak večina naših drugih dejavnosti je zelo obsežna. Vsa ta leta je bila naša politika takšna, da smo razpršili dobičke in si odpirali druge možnosti. Tako smo postali pomembni v drugih storitvenih podjetjih, kot so rimska letališča, avtoceste, AutoGrill ... Osebno sem se vedno stoodstotno posvečal Benettonu, oba moja brata, Gilberto in Carlo, pa se ukvarjata z diverzifikacijo naše dejavnosti.

V enem izmed številnih člankov o vas sem našla stavek: Benetton je bil glasnik družbene kulture, ki je združila množico in elito. Zdaj beremo, da je Michelle Obama med televizijskim nastopom nosila obleko za 34,95 dolarja, kupljeno nikjer drugje kot v trgovini H & M, Kate Middleton, nova princesa, pa je bila dan po poroki oblečena v modro obleko iz Zare. Kaj menite o tej usmeritvi?

▶ Mislim, da ta pojav ne preseneča. To je nekaj, kar moramo vzeti kot dejstvo, in menim, da bo šlo naprej po tej poti. Modni trg je zelo zanimiv, ogromno je tekmovalnosti in konkurence, na tem trgu je veliko igralcev in potrošniki, naši klienti, s tem samo pridobijo. Večja izbira in večja kakovost izdelkov vedno sprožita tekmovalnost med igralci, ki želijo biti še boljši in boljši. Hočemo ostati zvesti svojemu konceptu: vedno nam je bila všeč misel, da smo nekoliko drugačni. In čar je v tem, da vsak od nas ponuja kupcu kaj drugega.

Zdaj, ko sem si ogledala prostore, kjer so zaposleni vaši najbližji sodelavci, Fabriko, razvojni oddelek, distribucijski center, ki so resnično impresivni predvsem zaradi izjemnih razmer za delo, me zanima, koliko pozornosti posvečate delavcem, ki pravzaprav izdelujejo vaše izdelke v Tuniziji, Indiji ... Tu pri vas je res vse tako popolno.

▶ Vesel sem, da lahko odgovorim na to vprašanje. Mogoče nimam vseh podatkov, vseeno pa lahko re-

čem, da mi ni vseeno. Ampak pogledajmo Tunizijo. Tam imamo zelo dobre odnose z državo, predvsem z vlado, ki se je zdaj, žal, zamenjala. V dokaz, kako delujemo, naj bo podatek, da smo v teh za Tunizijo nemirnih časih zaprli svojo tovarno samo en konec tedna. V Tuniziji sicer dela za nas veliko tovarn, ampak niti ena ni bila poškodovana, niti eno okno ni bilo razbito, delavci so jih varovali, ker jim ni vseeno za njihove službe. Zaradi dobrih odnosov, ki jih želimo še naprej ohranjati s Tunizijo, nameravamo odpirati tovarne v najrevnejših delih države, kjer so nujno potrebne zaradi visokega odstotka brezposelnosti.

Mislim, da je zelo pametno ohranjati dobre odnose z ljudmi, ki delajo zate, saj je v bistvu kakovost tvojega končnega izdelka v njihovih rokah. Morate pa tudi vedeti, da nam že od vsega začetka ni vseeno za počutje ljudi, ki delajo za nas. V prvi tovarni, kjer sta danes razvojni oddelek in distribucijski center, smo že leta 1965 za tekstilne delavce vgradili prezračevalni sistem.

Treviso, mesto na dinamičnem in zelo razvitem italijanskem severovzhodu. Tukaj živi veliko tujih priseljencev, ki so v glavnem dobro integrirani, zelo močna pa je tudi Severna liga, ki žanje volilne uspehe prav z zavračanjem tujcev. Kako je to mogoče?

▶ K temu bi težko še kaj dodal. Če pogledamo lokalno administracijo, lahko rečemo, da mesto upravlja zelo dobro. Birokracija ne zapravlja časa občanov, ni korupcije. Ne glede na medijske proglose se tako rekoč nič ne dogaja. Domačini sprejemajo ljudi, ki prihajajo od zunaj, iz tujine, in pri nas dejansko ne vidim nobenih oblik rasizma. Res pa je, da smo polovico življenja, če ne vse življenje posvetili vprašanju enakosti. In člani Severne lige dobro vedo, da ne morejo priti do mene, ker jih ne bom podpiral. V resnici gre za dva različna svetova. Zelo zgodaj, že v osemdesetih letih, smo začeli premišljevat, da je naša publika ves svet, zato ker so si vse države enakovredne ne glede na raso, vero, barvo kože ali karkoli že.

Kratko obdobje, od leta 1992 do 1994, ste bili senator v italijanskem parlamentu; izvoljeni ste bili na listi levičarske republikanske stranke. Kakšna je bila ta izkušnja?

▶ Vse skupaj je bilo v bistvu neke vrste šala. Zame to v resnici ni bila

nikoli resna stvar. Bili smo v letih, ko je Italija doživljala zelo hudo krizo. Na veliko se je podkupovalo, bilo je veliko korupcije in hoteli smo spremeniti javni pogled na politike. Javno mnenje je kazalo, da ljudje želijo, da se te težave končajo. Zato sem se odločil dejavno poseči v politiko. Ni mi bilo do podkupnin, do umazanega denarja, ki kroži v politiki, zares mi ni bilo treba še več zaslužiti. Ampak veste, kako je to: ko ste politik, morate politiki posvečati čas, a zagotovo imam več veselja z opravljanjem dela tu v podjetju. Zares se nisem bil pripravljen odgovadati potovanjem, svojemu delu, zanimanjem ...

Kaj menite o današnji italijanski politiki? Kadar listam italijanske časopise, je vedno več strani posvečenih temu, kaj počne Berlusconi v zasebnem življenju. Je to italijanska politika?

▶ Pravzaprav o tem razmišljam zelo malo. Lahko preskočiva na naslednje vprašanje? Brez dvoma bo boljše tako.

Torej vas ne bom vprašala, ali bi morali imeti uspešni ekonomisti večji vpliv na politiko.

▶ V Italiji smo v primerjavi s severnoevropskimi državami v veliki zamudi, in če se želimo primerjati z njimi, bi že zdavnaj morali začeti, recimo, reformo, s katero bi poenostavili javno upravo, da bi s tem olajšali življenje državljanom, saj bi tako imeli boljše storitve z manjšimi stroški. Več bi bilo treba narediti v tej smeri. Do zdaj je bilo premalo narejenega. Ampak take so razmere in gotovo smo po letu 2008 v obdobju, ko so slabe gospodarske razmere zajele ves svet. Poleg tega država Italija ta hip nima nobenih projektov in tudi ne prihodnosti, ampak, žal, smo tega že vajeni.

Zato pa ste toliko bolj vpeti v 'lokalno skupnost'. Veliko vlagate v Treviso?

▶ Ja, poskušam prispevati svoj delež k rasti in izboljšanju kakovosti življenja tukajšnjih ljudi. Za začetek z ustvarjanjem novih delovnih mest že vse od šestdesetih let prejšnjega stoletja. Ljudje se morajo tudi zabavati, zato smo se odločili za ustanovitev športnih društev. Prav tako je nepogrešljiva kultura. Pred več kot 20 leti smo ustanovili fundacijo Benetton z namenom, da bi zvišali raven varovanja naravne dediščine v lokalnem in mednarodnem okolju.

Sredstva fundacije namenjamo za študije in raziskave o kakovosti življenja, naravi, vrtovih, krajini, poleg tega smo pobudniki mednarodnih nagrad. Eno od teh nagrad smo podelili Carlu Scarpi.

Zadnja stvar, ki smo jo naredili, je, da smo zraven tovarne odprli otroški vrtec.

V naših časopisih je pisalo, da namepravate vlagati v Slovenijo, v Koper, da ste se že sestali z županom Borisom Popovičem.

▶ Projekt so nam predstavili in smo resnično na začetku pogovorov, tako da ta hip še ni nobenih obvez, vendar velja sporazum našega predstavnika, ki potrjuje, da bomo nekaj naredili v zvezi s tem. Seveda pa ne velikih stvari.

Videl sem projekt, ki je zelo pomemben, zelo dober in resen. Bil sem prijetno presenečen.

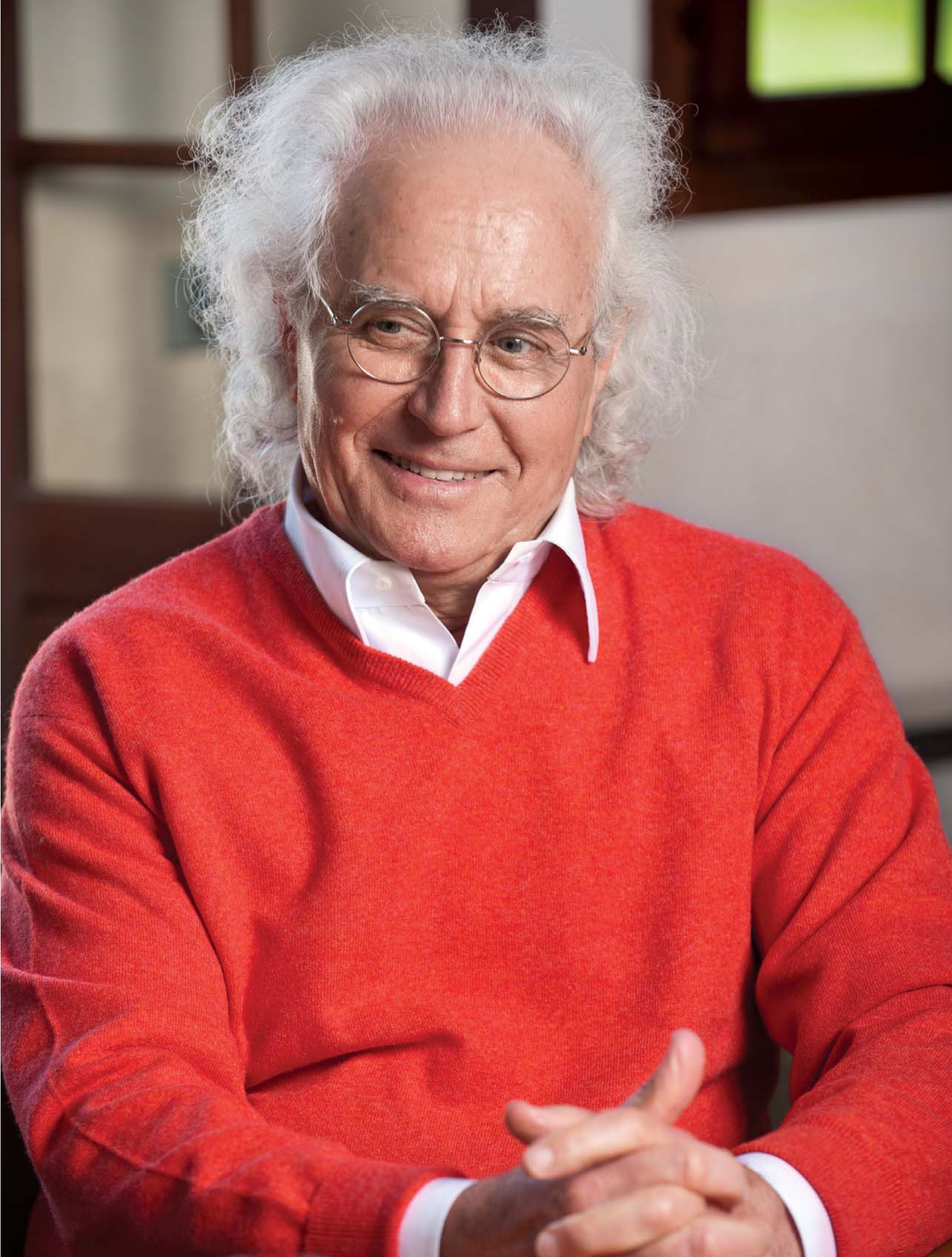
Vaše delovanje v Trevisu me nehoti spomni na vaše sodelovanje s fotografom Olivierom Toscanijem v osemdesetih in devetdesetih letih, ko so kreativne kampanje, ki ste jih pripravljali, govorile o vaši občutljivosti za družbene probleme. S Toscanijem ste uvedli nov način trženja, nov način komuniciranja.

▶ Tega ne počnemo več, takrat pa je to sodilo v našo uradno komunikacijsko strategijo. Seveda si nismo delali utvar, da bomo karkoli rešili, smo pa hoteli, da bi ljudje govorili o problemih tistega časa. Zato smo se dotikali različnih tem in prepričan sem, da smo omogočili oziroma prispevali h kakovostnejši razpravi o teh vprašanjih.

Imate lepe spomine na ta leta, ko ste delali s Toscanijem?

▶ Naj rečem tako, to je bilo obdobje, ki je bilo zelo dinamično in po svoje prečudovito, saj nam je uspelo, da smo angažirali toliko ljudi, da so razpravljali o teh temah. Pri tem smo se tudi zelo zabavali. Resnično smo bili grozni. Ljudje so nas zelo kritizirali, pri mnogih pa smo zbužali tudi naklonjenost. In to je ostalo, kar je pravi čudež, če pomislimo, da se je sodelovanje s Toscanijem končalo leta 2000, ljudje pa še vedno govorijo o naših kampanjah. To pomeni, da so se zasedle v njih. Mogoče smo bili nekoliko nori, ampak ne čisto nori.

Meni se niste zdeli nori. Vaše kampanje sem vzela zelo resno. Mislite, da so potrošniki danes preveč arogantni do takšnih kampanj?

Motite se, zdaj delam zelo malo. Zaupal vam bom resnico. Z barko potujem okrog sveta, zato tukaj zares nisem stalno prisoten. Prihodnji teden me na primer ne bo, ker bom v Avstraliji, kjer me čaka barka.

80

► Ne, absolutno ne.

Naši potrošniki so bili zelo prijateljsko razpoloženi do nas. Dobili smo številne nagrade. Ampak sami bi bili arogantni, če bi pričakovali, da bomo s tem vse zadovoljili. Sicer nisimo niti hoteli, da bi bili vsi na naši strani in da bi bili vsi prijateljsko razpoloženi do nas. Radi smo imeli idejo o dveh plateg medalje in radi smo prisluhnili različnim mnenjem. Poglejmo primer smrtne kazni. V Evropi ta akcija sploh ni imela odziva. V ZDA pa je bila to zelo občutljiva tema; primerjamo jo lahko z razpravami o uničenju dvojčkov. Če si obsojen na smrt, te imajo takoj za Osamo bin Ladna in te samo še izobčijo iz družbe. Ko smo se spoprijemali s težavami, ki smo jih v ZDA imeli zaradi kampanje, usmerjene proti smrtni kazni, smo hkrati tudi bolje razumeli delovanje te države, kar je bilo prav tako pozitivno.

Ampak to je bil trenutek, ko ste prekinili s Toscanijem?

► Prekinitev je bila obojestranska. Ugotovila sva, da je prišel čas, da se razideva.

Nadaljujete pa z legendarnima institucijama, ki ste ju ustanovili v času vajinega sodelovanja, s Fabrico, centrom za raziskave komunikacij, na voljo mladim, ki jih zanima ustvarjalna povezava med kulturo in industrijo, in seveda z revijo Colors, ki od vsega začetka buri duhove?

► Ja.

Ko sem prijateljici iz Argentine omenila, da se bom pogovarjala z vami, se je spomnila, da so se v šoli učili, kako je Benetton uničil Patagonijo. V Argentini je očitno bila oziroma je še kar dobro organizirana kampanja proti vam?

► Hvala za to vprašanje. Imam zelo preprost odgovor; čeprav osebno ne sledim popolnoma dogajanju, vsekakor poznam zadevo. Vaša prijateljica verjetno ni nikoli obiskala Patagonije. Morala bi se odpraviti na potovanje v Patagonijo, fotografirati, kar smo uničili, in nam poslati fotografijo. Ampak naj resno odgovorim na vaše vprašanje. V Patagoniji država sploh ni prisotna. Ljudje so zelo revni in, verjemite, živijo resnično skromno. Za Patagonijo smo se odločili, ker sta nam vseč okolje in narava. V resnici smo pustili vse nedotaknjeno. V tistem delu ima vrednost narava, mogoče ovčereja in recimo še pridelava volne. In ker imamo radi volno, ker je naša proizvodnja pove-

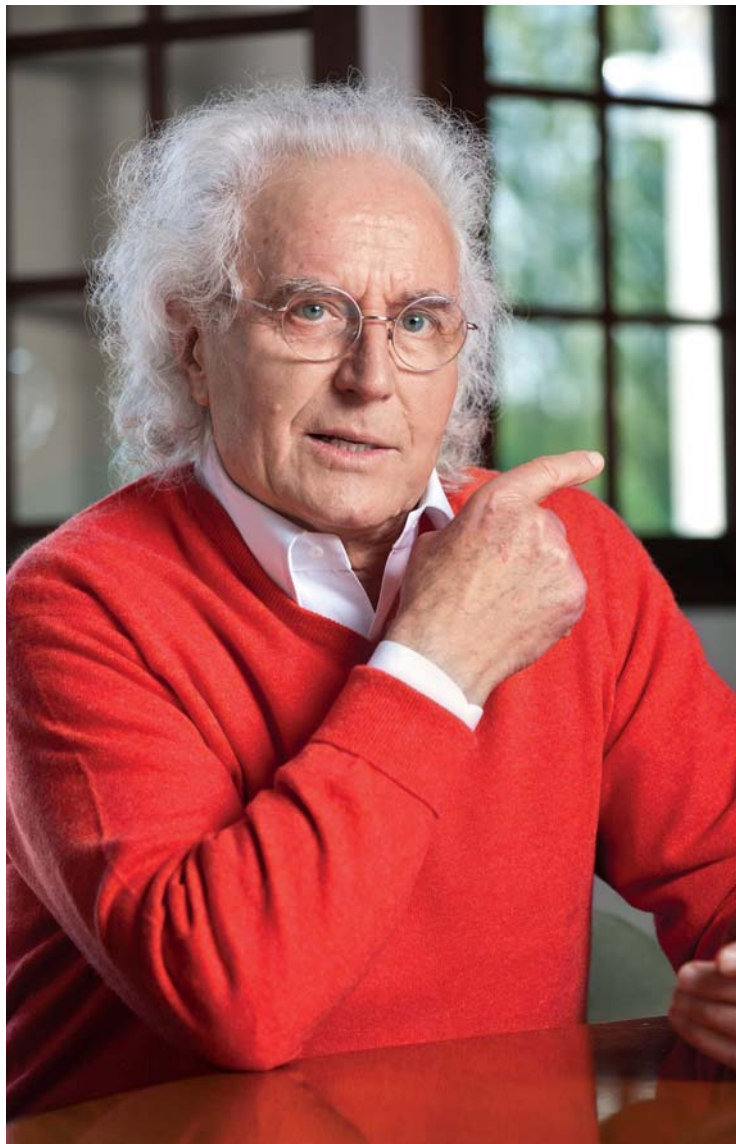
zana z volno in to jemljemo zelo resno, smo se odločili, da odpremo center za rejo plemenskih ovc. Ta je pravzaprav že obstajal, a je bil v zelo slabem stanju. Preden se začne ukvarjati z 'industrijo ovc', se ti mogoče zdi, da so vse ovce enake, pa ni tako preprosto. Če hočeš imeti zdrave živali, moraš veliko vlagati, pomembna je skrb za gensko variabilnost živali, treba je pripeljati ovce recimo iz Avstralije, Nove Zelandije, Južne Afrike in seveda mora biti zagotovljena dobra krma. Želeli smo ustvariti nova delovna mesta in smo postavili tudi obrat za pranje volne. Za nas dela 700 ljudi. Tam resnično ni ničesar, kar bi lahko uničili. Res pa je, da smo prostrane pašnike omejili z vrvmi, da lahko zadržimo ovce, vendar s tem gotovo nismo škodili okolju. Obstaja pa skupina indigenih prebivalcev, pripadnikov ljudstva Mapuče, ki so nasprotovali naši prisotnosti. Zahtevali so 300 hektarov zemlje na točno določenem kraju, mi pa smo jim drugje ponudili 7500 hektarov, in to ob reki. Več kot 20-krat toliko, kot so želeli, vendar zemlje niso sprejeli, pa čeprav bi jo dobili zastonj. To je najbrž večja površina, kot jo zavzema celotna Ljubljana. Povejte to svoji prijateljici v Buenos Airesu. Ne bom našteval, kaj vse tam delamo, ker nimam natančnih podatkov, toda zagotovem vam, da naša družba oskrbuje delavce s hrano, daje gorivo cerkvi, skrbi za gasilce in še in še. Predvsem pa plačujemo davke.

Vas boli, ko vas tako napadajo, ali pa se je vaša koža v vseh teh letih že utrdila?

► Zares nimam slabih občutkov, ker obtožbe niso utemeljene. Pred leti je v nemškem časopisu, od tega je minilo že toliko časa, da se niti ne spominjam njegovega imena, izšel članek, kjer so pisali, da smo nekje celo spremenili tok reke. Pisali so, da ljudje umirajo, ker nimajo več vode. Čista neresnica.

Ampak Benetton Group vedno odgovori na obtožbe?

► Ja, tako da ljudem razložimo, kaj se zares dogaja. Pred leti me je obiskal Adolfo Perez Esquivel, predstavnik Indijancev Mapuče, Nobelov nagrajenec. Pogovarjala sva se o vseh teh težavah in obtožbah in rekel sem mu: če mi svetujete, naj odidem iz Patagonije in se vrnem v Italijo, lahko storim tudi to. Resnično nočem delati težav. Predstavnik ljudstva Mapuče mi je odvrnil: ne,

absolutno ne, ne odidite. Potrebujemo naložbe na tem območju.

Ko sem se pripravljala na pogovor, se mi je zdelo nujno, da vas vprašam, kdaj boste aktivno vlogo v podjetju Benetton Group prepustili komu drugemu. Zdaj vidim, da to še ne bo prav kmalu.

► Ne, motite se, zdaj delam zelo malo. Zaupal vam bom resnico. Z barko potujem okrog sveta, zato tukaj zares nisem stalno prisoten. Prihodnji teden me na primer ne bo, ker bom v Avstraliji, kjer me čaka barka.

Jadrnica?

► Ja. Priletim na barko in nekaj tednov plujem naprej ... Začel sem v Braziliji in čez dve leti bom spet končal v Braziliji.

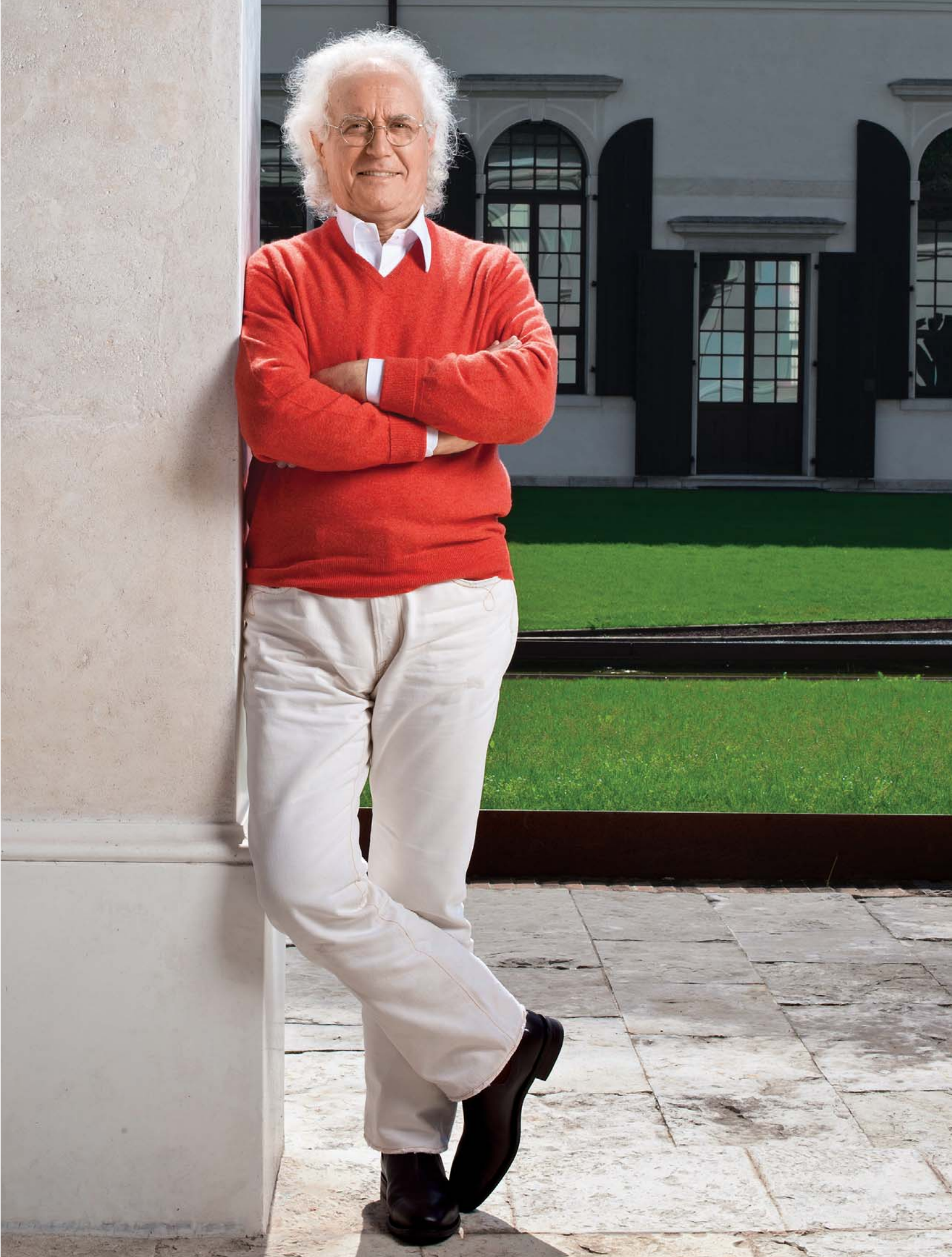
Jadrate solo?

► Ne, ne, nekoliko bolj udobno. **Mogoče neumno vprašanje, ampak vedno sem si želela vedeti, kdo je krojač gospoda Benettona.**

► Zgodba je še kar dolga. Razkrijem vam lahko, da imam v omari še precej oblek iz leta 1985 in jih tudi še nosim. Oblek zares nikoli ne nosim. Moja oblačila so zelo poceni. Včasih so tudi zakrpana tako kot tale džins, ki ga imam na sebi. Pa celo strgana (v smehu vstane in pokaže zakrpane hlače in razcefran rob). Nikoli nič ne vržem stran.

Ampak od svojih kupcev pričakujete, da se bodo znebili starih oblek?

► Grozno bi bilo, če se jih ne bi. Vedno pravim, da na srečo obstajajo ženske. Moški so dolgočasni, ker se oblačijo vedno enako, v sivo, modro ... ✕

Henry Kissinger

Henry Kissinger, tisti ameriški državni sekretar, ki je vodil tajne operacije za ameriško vlado, o Kitajski in o Kitajski. Kitajska po navadi v intervjujih z državniki dobi eno, dve vprašanji. A Kitajska je prevelika in prepomembna, da bi ostali pri vprašanju ali dveh. In seveda, mimogrede, tudi o Evropi. Evropi? Ah, do Evrope je prijazen. Kot do tete v domu za ostarele. Le še tople besede spodbude.

Matthias Nass, foto Pete Marovich/
ZUMAPRESS.com

To ni navaden intervju z nekdanjim ameriškim državnim sekretarjem. Kot Henry Kissinger ni navaden nekdanji ameriški državni sekretar, ampak je kontroverzna osebnost.

Obisk ameriškega predsednika Richarda Nixona pri Mao Cetungu februarja 1972 poleg obiska Willyja Brandta v Varšavi leta 1970 in Anvarja El Sadata v Jeruzalemu leta 1977 sodi med državniška srečanja, ki so pisala zgodovino. Prvo potovanje ameriškega predsednika v Ljudsko republiko Kitajsko sicer ni prineslo konkretnih rezultatov. A se je dvopolarni svet, po drugi svetovni vojni razdeljen na vplivni območji Moskve in Washingtona, začel spreminjati.

Potovanje je pripravil Nixonov svetovalec Henry Kissinger; julija 1971 je iz Pakistana prvič poletel v Peking. V knjigi *On China* (O Kitajski) leta 1923 v Fürthu v Nemčiji rojeni Kissinger, ki je leta 1938 emigriral v ZDA in bil med letoma 1973 in 1977 pod Nixonom in njegovim naslednikom Geraldom Fordom ameriški zunanji minister, ponuja osupljiv vpogled v kitajsko zgodovino in obsežno analizo vloge, ki jo ima ta država v svetovni politiki danes.

Danes Kissinger predlaga »tihomorsko skupnost«, ki bi povezovala ZDA in Kitajsko. Kaj ve Henry Kissinger o Kitajski, da na dan prihaja s tako revolucionarnim predlogom?

Dr. Kissinger, vaša odprava na Kitajsko pred 40 leti je bila tajna. S kakšnimi pričakovanji ste pristali v Pekingu?

► Pojma nisem imel, kaj me čaka. Vedel sem, da bi to lahko bil zgodovinski dogodek, lahko bi pripomogel k povsem drugačni mednarodni politiki. A kako naj bi se to zgodilo, mi ni bilo jasno. S kitajsko vlado nismo imeli stikov, izmenjali smo si le nekaj kriptičnih sporočil, da smo pripravili srečanje. Pičli in hkrati filozofski namigi, ki smo jih dobili od Kitajcev, so bili tako rekoč nerazumljivi.

Kakšni namigi?

► Mao se je v šestdesetih letih dvakrat pogovarjal z ameriškim novinarjem Edgarjem Snowom. Pomena teh pogovorov nismo pravilno razumeli, saj je Snow veljal za komunističnega propagandista. Tudi v njegov intervju z Maom jeseni 1970 se nismo poglobljali, a takrat smo imeli že druge naveze, denimo prek Pakistana. Kakorkoli že, z Richardom Nixonom sva se odločila za konceptne pogovore; upala sva na nov začetek.

Kateri od vaju je prevzel pobudo, Nixon ali vi?

► Z Nixonom sva se pred letom 1968, preden je bil izvoljen za predsednika, poznala le bežno. Srečala sva se le enkrat, in sicer za manj kot pet minut na neki božični zabavi v stanovanju Claire Booth Luce. Nixon je leta 1967 na zunanjem ministrstvu navijal za to, da bi vzpostavili odnose s Kitajsko. Takrat sem pripravljaval stališča za Nelsona Rockefellerja, ki sem mu svetoval na zunanjepolitičnem področju. Pri Nixonovih republikancih je veljal za najslavnejšega nasprotnika; v mojih stališčih je pisalo bolj ali manj isto kot v Nixonovem članku. Kljub temu je lovrike

požel Nixon. On je bil predsednik. Le on je to lahko naredil, ne pa jaz, njegov svetovalec za varnost.

Kakšne so bile zunanje politične razmere?

► Med Kitajci in Sovjeti so leta 1969 na mejni reki Usuri izbruhnili spopadi. Temu sprva nismo posvečali velike pozornosti. Ker je na Kitajskem še vedno divjala kulturna revolucija, smo si mislili, da so Kitajci ideološko in vojaško agresivnejši. Nenavadno je bilo, da so nas Sovjeti precej natančno obveščali o vsem.

Kdo vas je obveščal? Veleposlanik Dobrinin?

► Dobrinin je prišel dvakrat ali trikrat, da bi me seznanil z dogajanjem. To pri Rusih ni bilo v navadi, sploh če je šlo za Kitajsko. Dal sem narisati zemljevid in na njem označil mesta incidentov ob Usuriju. Nato sem prosil Allena Whitinga, strokovnjaka iz družbe Rand Corporation, naj mi razloži vzorec. Prišel je do sklepa, da je večina spopadov v bližini sovjetskih oporišč, daleč proč od kitajskih vojaških baz. To je pomenilo, da so napadali Sovjeti. A Whiting se je motil. Najhujši spopad so dejansko začeli Kitajci. To so naredili, da bi presenetili Sovjete in tako ustavili več manjših incidentov na meji, ki pa so jih dejansko začeli Sovjeti.

Kako blizu vojne je bil takrat svet?

► Rusi so se pri ljudeh iz zakulisja pozanimali, kaj bi se zgodilo, če bi napadli kitajske jedrske naprave. Nixonu in meni se to ni zdelo zelo verjetno. Ko danes gledam nazaj, se mi zdi, da je bila nevarnost večja, kot smo mislili. Takrat nismo vedeli nič o stanju povečane pripravljenosti na Kitajskem. Nekoč je Mao ukazal, da morajo vsi najvidnejši funkcionarji zapustiti Peking, v prestolnici je smel ostati le premier Ču Enlaj. To je bilo septembra, oktobra 1969.

Nixon in vi sta verjetno enotno presojava razmere?

► Da, od takrat ni bilo več mogoče ločevati najin stališč. Pri načrtovanju sem prevzel pobudo. Če bi bil kdo drug njegov svetovalec za varnost, bi od njega pričakoval enako. Nočem zbuhati vtisa, da sem Nixona v kaj prisilil. Skupaj sva se odločila, da si bova prizadevala za pogovore s Kitajci.

Nekoč ste napisali, da je bil obisk Kitajske najplodnejše potovanje v vašem življenju.

► Potovanje je bilo plodno, ker je povzročilo temeljne spremembe v politiki hladne vojne. Velja za začetek dialoga - kar je tudi res. Vendar je bilo še več kot to, premešalo je zavezništva. S tem potovanjem se je Kitajska začela v resnici pripravljati na navezo z ZDA.

Kakšno je bilo razpoloženje med pogovori s Ču Enlajem in Maom?

► Med prvim obiskom se nisem sestal z Maom. Ničesar se nisem bal bolj kot srečanja z njim.

Zakaj?

► Ker sem vedel, da si je Nixon pridržal pravico do tega. Vendar je Mao

dal navodila, da je treba takoj pripraviti sestanek, če bi jaz prosil zanj. Verjetno sem bil edini gost v Pekingu, ki si je obupano prizadeval, da bi se izognil srečanju z Maom.

To je moralo biti pa težko!

► Nixon je bil zelo velikodušen, ko je šlo za delitev lovorik. A s tem bi bil šel predaleč. Hotel je biti prvi, ki bi se srečal z Maom. Ču Enlaj je bil moj najpomembnejši sogovornik. Kasneje sem potem vendarle spoznal tudi Maa. Razpoloženje na srečanju je bilo popolnoma drugačno. Če preberete zapiske mojih pogovorov s Čujem, opazite, da sva o zunanji politiki razpravljala kot univerzitetna predavatelja; o Nixonovem obisku sva se pogovarjala šele na koncu. Ču je bil mandarin z izjemno elegantnimi manirami, zelo inteligenten mož in na videz neskončno potrpežljiv. Mao pa je bil kralj filozof. Njegovi pogovori so bili kot sokratski dialog, razglabljal je in prosil za komentarje. A če je dobil vtis, da si hoče sogovornik na poceni način pridobiti prednost, se ni obotavljal niti za hip in vsa njegova obzirnost se je spreobrnila v enako intenzivno brezobzirnost.

Mandarin in kralj filozof - kljub vsemu sta Ču in Mao kriva za smrt milijonov ljudi.

► Drži, popolnoma drži. O tem pišem tudi sam. Mao ima na vesti več deset milijonov ljudi. V knjigi sem hotel opisati le pogovore z njima in njuni pojava. To sem hotel poudariti.

Na konferenci o Indokitajski leta 1954 se je eden vaših predhodnikov, zunanji minister John Foster Dulles, upiral temu, da bi se rokaval s Ču Enlajem. ZDA so bile takrat do Kitajske precej bolj sovražne kot do Sovjetske zveze.

► Kitajski komunisti so prišli na oblast tako, da so strmoglavili preverjenega zaveznika ZDA, Čankajška. Zato je v ZDA obstajal tako močan protikitajski lobi. Vendar sem prepričan, da bi bil Dulles ravnal enako, kot smo mi, če bi bil še živel.

Nixon je bil zagrizen protikomunist. Zakaj ga republikanska desnica ni raztrgala, ko je odletel v Peking?

► Ravno zato! Ravno zato, ker ga je republikanska desnica poznala kot protikomunista in ker je potovanje predstavil kot strateško nujno, pravzaprav kot protisovjetski pohod. A Nixon je posmatal tudi prejšnjega predsednika Woodrowa Wilsona. Tako kot jaz je bil prepričan, da živimo v popolnoma novem svetu, v katerem na civilizacijo preži nevarnost jedrske vojne. Zato je menil, da je naša politika do Kitajske v interesu človeštva. Poleg tega je želel pokazati Američanom, da je njegova vlada zavezana mirovnemu načrtu - onkraj vietnamske vojne, o kateri se je še vedno razpravljalo.

Med svojimi potovanji ste se pogovarjali tudi z Deng Xiaopingom. Kdo je bolj spremenil Kitajsko, on ali Mao?

► Mao je bil revolucionar strahovitega, skoraj pošastnega obsega. Deng si

zasluži priznanje, ker je uredil kitajske odnose s preostalim svetom.

Deng je državo pripravil na gospodarske reforme, političnega pečata pa ni zapustil. Je dolgoročno mogoč gospodarski razvoj brez demokracije?

► Na to bo odgovorila Kitajska. Mislim, da ne bodo mogli razviti sodobnega gospodarstva brez pluralizma. To pomeni več soudeležbe javnosti. Ne znam odgovoriti, ali bodo to dosegli z zahodnim modelom demokracije ali s katero drugo obliko - prav tako ne, ali bi Zahod moral preveriti nekatere prvine svoje demokracije.

V vaši knjigi je odlomek, ki ga lahko razumemo, kot da menite, da Zahod v svojih odnosih s Kitajsko pripisuje prevelik pomen človekovim pravicam.

► Tej temi namenjam številne strani v knjigi. Razlikujem med človekovimi pravicami in političnimi institucijami. Zahod ima vso pravico, da vztraja pri spoštovanju človekovih pravic.

Kaj storiti v povsem konkretnih primerih? Kot takrat, ko so recimo zaprli Nobelovega nagrajenca za mir Liu Xiaoboj ali ko je »izginil« umetnik, kakršen je Ai Weiwei?

► Zahod mora zavzeti stališče do tega.

Ste to tudi sami storili v pogovorih s Kitajci?

► Moja politika je bila, da izrazim svoja stališča, vendar ne javno.

Ste lahko pomagali posameznikom?

► Da.

Lahko navedete primer?

► Omenil bom le enega. Ameriško sindikalno gibanje je nekomu pomagalo, da je prek province Xinjiang ilegalno vstopil na Kitajsko, da bi tam fotografiral kršenje človekovih pravic. Ujeli so ga in zaprli. Lane Kirkland, šef krovne sindikalne organizacije AFL-CIO, me je prosil, naj posredujem. Privolil sem, vendar pod pogojem, da o tem ne bo javno govoril. Človeka so izpustili iz zapora in ga izgnali iz države.

Je kitajski državni kapitalizem alternativa zahodnemu modelu?

► Kitajski sistem ni dokončen in v prihodnjih desetih letih ga bodo še spreminjali. Kitajci sploh ne trdijo, da je prav to, kar imajo zdaj, neki model. A tudi če bi: ne verjamem, da bi bilo ta model mogoče prevzeti drugod po svetu. Gospodarski preobrazbi, kakršno je doživela Kitajska, nujno sledijo politične spremembe. Ali bodo te pripeljale k pluralističnemu strankarskemu sistemu ali čemu drugemu, ne vem. A nekakšen pluralizem bo sledil.

Trenutno je protikitajsko razpoloženje v ZDA zelo izrazito.

► Nenavadno izrazito, drži.

Kako nevarno je to?

► Zaskrbljen sem. Knjigo sem navsezadnje napisal tudi zato, da bi oživil razpravo. Lani so se v mesecu dni časovno ujele tri stvari: prodaja orožja Tajvanu, obisk dalajlame v Beli hiši in pritisk finančnega ministrstva, naj se prilagodijo menjalni tečaj. Kitajci so

Na tej fotografiji s 25. novembra 1972 se predsednik Nixon posvetuje s Henryjem A. Kissingerjem v New Yorku, ko se je ta vrnil po tednu dni tajnih pogajanj v Parizu s predstavnikom Severnega Vietnama Le Ducom Thojem.

85

Ču je bil mandarin z izjemno elegantnimi manirami, zelo inteligenten mož in na videz neskončno potrpežljiv. Mao pa je bil kralj filozof. Njegovi pogovori so bili kot sokratski dialog, razglabljal je in prosil za komentarje.

vse to takoj seštelili in prepoznali kot slabe namene. Vsak, ki pozna notranjepolitične procese v ZDA, ve, da te stvari potekajo neodvisno druga od druge, ne pa usklajeno, da bi lahko izvajali pritisk. A kljub temu to otežuje pogovore med državama.

Kitajci se nezadržno oborožujejo. Vas to vznemirja?

► Glede na to, da se kitajsko gospodarstvo razvija in da je država del globalne ureditve, je tudi krepitev vojaških zmogljivosti neizogibna. Če pa si bo Kitajska hotela zagotoviti še prevlado na morjih, potem ko največje kopenske sile že ima, se bomo znašli pred enako težavo, kakršna je konec 19. stoletja pripeljala do spora med Nemčijo in Veliko Britanijo - četudi pravzaprav nisem ravno navdušen nad to zgodovinsko vzporednico. Ne moremo reči, da Nemčija takrat ni imela legitimne pravice oborožiti svoje flote. Le pretirano spretna ni bila pri tem.

V ZDA si nasproti stojita dva tabora: prvi zagovarja vključevanje Kitajske, drugi bi to državo rad omejil. Je politika omejevanja, kakršno smo poznali v odnosu do Sovjetske zveze, sploh smiselna?

► Zunanja politika Moskve je izhajala iz imperialistične tradicije. Razširitev njenega vpliva je bila za Sovjetsko zvezo vedno bolj ali manj vezana neposredno na izvajanje vojaškega nasilja. Kitajska pa je v zgodovini svoj vpliv kazala prek nekakšnega kulturnega imperializma. Kitajski vpliv na sosedo ni odvisen od groženj, da bo vdrla vanje. Ko torej govorimo o omejevanju kitajske moči, ne gre za vojaško omejevanje. Gre predvsem za vzpostavljanje zunanjepolitičnih okvirnih razmer. To je povsem drugačna vrsta omejevanja.

Kitajska ima skoraj pettisočletno zgodovino. Številne velike civilizacije so v tem času doživele zaton. Zakaj je kitajska civilizacija preživela vse druge?

► Ker je Kitajcem uspelo svoje institucije zgraditi na kulturnem vzorcu. Celotno zavojevalce jim je uspelo prepričati, da je zanje bolje, če prevzamejo kitajsko kulturo. Poleg tega jim je kljub vsem preobratom ostala njihova zgodovina. Mao se je v pogovoru povsem samoumevno skliceval na dogodke pred tisoč leti in z njimi pojasnjeval svoja dejanja. Kot bi kdo iz Evrope rekel, učimo se od Karla Velikega.

Pet tisočletij kitajske zgodovine in dvesto let ameriške ...

► V kitajski zgodovini je pomembnih 2000 let, a tudi to je precej dolgo obdobje. Da, celotna ameriška zgodovina je krajša od vladavine večine kitajskih dinastij. Če torej menimo, da je Kitajska ambiciozna država, ki vstopa na svetovno prizorišče, to ne ustreza kitajski samopodobi. Kitajci menijo, da so že od nekdaj prevladujoča sila s kratkim predahom 150 let. Zdaj se vračajo na svoje mesto in si ne prizadevajo zasesti novega.

Vračanje v normalnost.

► Tako je.

Kitajci pravijo, da so bili do konca 18. stoletja glavna gospodarska sila ...

► Do začetka 19. stoletja. Do leta 1820 je bilo kitajsko gospodarstvo večje od evropskega.

Bo zahodna prevlada, značilna za zadnjih 200 let, doživela konec?

► Mislim, da res. Evropa se zagotovo nima več za močnejšo. ZDA še vedno verjamejo v svoj status izjeme, v svojo izjemnost - pravzaprav podobno kot Kitajska. ZDA in Kitajska sta primera nasprotnih različic izjemnosti. Ameriška je misijonarska, kitajska je kulturno vplivna, vendar ne skuša spreobrniti ljudi.

Kako bi bilo mogoče spraviti obe obliki?

► To imenujem veliki izziv našega časa.

V svoji knjigi predlagate ustanovitev »tihomorske skupnosti«.

► Skušam najti strukturo, ki bi države prisilila, da dolgoročno shajajo druga z drugo. Okvir, znotraj katerega bi se laže uprle veliki skušnjavi, da bi na eni strani oblikovale azijski blok, na drugi pa podpirale politiko vojaškega omejevanja z roko v roki z ZDA.

Izraz »tihomorska skupnost« spominja na čezatlantsko povezavo.

► Le zaradi izraza. Čezatlantska povezava temelji na skupni obrambi in skupnih vrednotah. Tihomorska skupnost pa bi izhajala iz poskusa, da bi skupaj gradili prihodnost, kar je veliko težje.

Na Kitajskem ste bili prvič leta 1971.

Odtlej ste državo obiskali 50-krat.

► Celotno 70-krat.

Kar 70-krat?

► Tako pravijo Kitajci. Imajo natančnejše arhive kot jaz.

Kaj vas na tej državi tako pritegne?

► Všeč so mi konceptno razmišljanje, zgodovinski pogled, osebna zvestoba. In raznolikost družbe. Na Kitajskem vidite povezavo med močno osrednjo vlado in močno območno avtonomnostjo ter skrajni individualizem. Celotni absolutni vladarji v preteklosti so se obsedeno bali, da bi veliko kraljestvo zdaj zdaj lahko prišlo v obdobje zatona.

Toliko sva povedala o ZDA in Kitajski, kakšna vloga pa bo ostala Evropi?

► V svetu »mehke moči« se bo Evropa odlično znašla. A kje je njena samozavest?

Se Evropi izteka čas?

► Grozno bi bilo, če bi bilo to res. Ljudje govorijo, da je Evropa prešibka. A če pomislite na njeno obnovo po drugi svetovni vojni, so za to poskrbeli državniki, ki so odraščali pred prvo svetovno vojno. Preprosto so vedeli, kaj je treba narediti. Iz zgodovinskih porazov so se naučili, imeli so jasne predstave in cilje. Tudi zato bi si srčno želel obdržati samozavestno Evropo kot atlantsko partnerico na ameriški strani. ✕

© 2011 Die Zeit

Gospodarski preobrazbi, kakršno je doživela Kitajska, nujno sledijo politične spremembe. Ali bodo te pripeljale k pluralističnemu strankarskemu sistemu ali čemu drugemu, ne vem. A nekakšen pluralizem bo sledil.

87

Predsednikov svetovalec dr. Henry Kissinger, levo, na srečanju 17. februarja 1973 v Zhongnanhaiju s predsednikom komunistične Kitajske Mao Cetungom, desno, in premierom Ču Enlajem. Kissinger je Ču Enlaju leta 1972 povedal – vietnamska vojna je takrat še trajala –, da »če lahko živimo s komunistično vlado na Kitajskem, bi se verjetno sprijaznili, tudi če bi jo dobili v Indokini«.

SPALDING

Molten
OFFICIAL

FIBA
CATEGORY 3

GL7

Božidar Maljković

Božidar Maljković, selektor slovenske moške reprezentance, tisti Maljković, katerega moštvo je bilo štirikrat evropski klubski prvak. Ja, tisti, ki je prišel v Split, pa so rekli, kdo pa je ta, potem ga pa iz Splita niso hoteli izpustiti.

Peter Kisin, Boštjan Napotnik, foto Borut Krajnc

Ko je Slovenska košarkarska zveza decembra lani objavila ime novega selektorja moške reprezentance, je med navijači završalo. So se mar začele uresničevati tisočletne sanje o medalji z velikega košarkarskega tekmovanja? Že dolgo namreč velja prepričanje, da na evropska in svetovna prvenstva pošiljamo izjemne košarkarje, ki pa v odločilnih trenutkih niso pravilno vodeni. Večinski glas s tribun, forumov in iz kafičev je pred vsako menjavo na vrhu reprezentance navijal za tujega vodjo - po pravilu s pečatom »jugoslovanske« košarke in s podobo odločne avtoritete. Devetindesetletni Božidar Maljković se navadno ni omenjal. Zadnja tri leta ga ni bilo ob igrišču, uspehe - tudi štiri naslove evropskega prvaka - pa je dosegal s klubi. Bil je ustvarjalec nekaterih veličastnih predstav, toda navijači so v dvomih. Spomin nanje blede, Slovenija pa bo šele prva reprezentanca, ki jo bo vodil. A prav veliko breme pričakovanj je odločilo, da je trener z lovorikami prevzel reprezentanco brez njih.

Ko ste postali selektor slovenske reprezentance, se je na slovenskih spletnih forumih ponovilo vprašanje, na katero je na finalni tekmi leta 1988, ko ste z Jugoplastiko prvič postali prvaki Jugoslavije, opozoril televizijski komentator Boris Mutić: »Ko je prišel v Split, so mnogi celo spraševali: 'Pa kdo je ta Maljković?'«

► Zadnji dve leti sem imel premor in nazadnje sem vodil ekipo Tau iz Vitorie. Razumljivo je, da me veliko mladih ne pozna in ne vedo, kje vse sem bil trener in kakšni so bili moji rezultati. Kdor pa podrobneje spremlja košarko, ve, da sem bil na sedmih zaključnih turnirjih evropske lige in da sem bil štirikrat evropski klubski prvak. Ve, da sem doslej edini, ki je treniral tako Barcelono kot Real, da sem treniral Panathinaikos, PG, Limoges itn. Ne verjamem, da so me ljudje pozabili, gotovo pa je veliko mladih, ki sprašujejo, kdo sem, kar je normalno. Pred kratkim sem imel predavanje v Talinu in omenil sem Dražena Petrovića. Opazil sem, da poslušalstvo ne ve, kdo je Dražen Petrović. Vprašal sem: »Oprostite, koliko vas ve, kdo je bil Dražen Petrović?« Morda jih je deset dvignilo roko.

Ko ste prišli v Split, so številni dvomili o vaših sposobnostih.

► Da, in to zato, ker so Splitčani pred menoj iskali druge trenerje, ki so jih zavrnil. Potem pa so se obrnili na Aco Nikolića in Ranka Žeravico. Aca jim je rekel, da ima nekoga, ampak ga tako ali tako ne bodo hoteli, ker je mlad in neznan. Nato je prekinil zvezo. Žeravica pa je rekel: »Imam človeka, ki z mano dela tri leta in ki bo boljši trener

od mene.« Tako je rekel in še danes sem mu hvaležen za ta kompliment. Nato jim je v tretjem ali četrtem poskusu - Aca je lahko bil zelo težek - tudi Aca priporočil mene. Iz Jugoplastike so me klicali med prvomajskimi prazniki, ko sem bil v Vojvodini, in z njimi sem se pogovarjal po telefonu v kmetijski zadrugi, saj je bil to pač edini telefon tam naokrog. Tako sem prišel v Split - razmeroma neznan, ampak s priporočilom dveh najboljših jugoslovanskih trenerjev. Če za trenutek pustimo ob strani košarko: oba sta bila tudi moja velika učitelja in vzgojitelja po osebni plati. Košarkarsko pa sploh: par, ki je zaznamoval celo obdobje svetovne košarke, pri čemer sta si bila diametralno nasprotna. Eden, Nikolić, filigranski perfekcionista, profesor, drugi, Žeravica, pa kruti obrtnik, prerok run & gun košarke, protinapadov in hitre igre. Človek, ki je največ naredil za jugoslovansko košarko, celo več kot Aca. Košarko je pripeljal v šole in jo naredil popularno, tudi s pomočjo Dolanca in svetovnega prvenstva v Ljubljani, na katerem je Jugoslavija zmagala. Takrat sem bil gimnazijec in košarka je pomenila največjo revolucijo v dojemanju športa v Jugoslaviji ...

In lahko si dobil punco ...

► Takrat smo na Skadarliji, na beograjskem Montmartru, osvajali punce, saj veste, malo smo koketirali, in če si imel pri sebi košarkarsko torbo, četudi je bila prazna, si imel veliko možnosti, da si ujel kakšno. Košarka je bila v modi in Beograjčani imajo radi stvari, ki so modne...

Ste tudi svojo ženo ujeli na košarkarsko torbo?

► Pa ... skoraj! (smeh) Čeprav nisem bil kaj prida košarkar.

Pogosto poudarite, kako vas Aca Nikolić in Ranko Žeravica nista samo učila trenerstva, ampak sta vas tudi vzgajala. Podobno o vas govori Toni Kukoč, ki je nekje rekel: »Božo nas učio me puta kroz život«.

► Sem zelo strog trener in pri meni ni veliko demokracije. Ko smo na treningu, skoraj vsakih petnajst minut vprašam igralce: »Ali razumete vse? Še kaj predelamo? Naj vam še kaj razložim?« In ko smo si na jasnem, kaj od njih pričakujem, potem ne dovolim, da bi med tekmo še kaj razpravljali. Imamo samo enega vodjo in to sem jaz! Držim se tudi pravila, da igralec potrebuje kritiko. Nihče ne mara, da ga kritizirajo - niti novinarji, niti trenerji, niti igralci. Vendar sam kritiziram tako izkušenega igralca, največjo zvezdo kluba, kot mladince. Celó več: še prej bom kritiziral starejšega igralca kakor mladega, ker mladi igralec pogosto ne ve, da je naredil napako. Moji igralci tudi vedo, da jih bom vedno kritiziral takrat, ko bodo naredili napako, in ne šele naslednji dan. Veliko trenerjev je mnenja, da naj se igralec prej pomiri, preden mu očitaš

napake. Ne! Takoj mu je treba povedati, vsaj jaz mu takoj povem v obraz, kar mu gre. In igralci, ki so leta delali z mano, vedo, da jim vedno povem, kar mislim, brez olepševanja. Z vsemi svojimi igralci, iz vseh klubov in držav, kjer sem delal, sem v zelo dobrih odnosih.

Znano je, da veliko pozornost namenjate treningom in drilu ter da pripravite z vami niso ravno počitnice. Ste v vseh teh letih opazili kakšne razlike med generacijami košarkarjev? So, recimo, fantje v osemdesetih raje delali in trenirali kot zdajšnja generacija?

► Ne, ker vedno izbiram igralce, ki so teološko zaljubljeni v košarko, in z velikimi igralci nikoli ni težko delati. Radi imajo svoje delo in si želijo trenirati. Sta pa dve stvari, ki resno vplivata na kakovost dela in ki mlade odvrata od košarke: računalniki in menedžerji. Zelo malo je menedžerjev, ki bi pravilno usmerjali kariere svojih varovancev in konstruktivno vplivali nanje. Večinoma jim dvorijo in jih razglašajo za carje, kralje in mojstre, pa čeprav mojster v resnici ni niti »m« od mojstra. Mulci pa imajo seveda rajši tistega, ki jih crklja in razvaja, kot pa trenerja, ki jih kritizira in popravlja. Včasih tega ni bilo, kot ni bilo interneta in Facebooka. Ko je v Zadru, Splitu ali Šibeniku potegnila burja ali jugo, so šli vsi mulci v dvorane in metali na koš, vadili, igrali eden na enega. Zato pa imate na razdalji štiridesetih kilometrov 150 dokazanih mojstrov košarke. Pa še ena stvar je. Košarka je bila vedno šport meščanske, urbane kulture. Med vojno so se razmerja podrla in na čelu košarkarskih klubov so se kot novi lastniki pojavili tajkuni brez meščanske in splošne kulture, ki trenerje menjajo hitreje kot srajce. Naši trenerji delajo, sicer vse manj, pa vendar delajo. Druge pa čakajo narejene igralce, ki takoj prinesejo rezultat, in jih ne zanima delo z mladimi.

Ali današnji sistem dovoljuje trenerjem, da eksperimentirajo z mlajšimi igralci, da v ključnih trenutkih tekme igrajo z igralci, ki imajo šele 18 ali 20 let?

► Danes je veliko težje biti trener kakor nekoč. Zakaj? Zato ker lastniki in predsedniki klubov tako pogosto menjajo trenerje in nihče nima koncepta. Poglejte na primer Italijo. Vsi so poniknili: veliki Milano, veliki Rim, Pesaro, Steffanel in Caserta. A Siena ima koncept. Ima direktorja in trenerja, ki se spoznata na košarko, klub podpira solidna banka, ki ne pretirava z bajnimi sredstvi. In - ponovno poudarjam - imajo lasten koncept razvoja. Mi bomo delali tako in tako in tega se tudi držimo. Kadar moči združijo ljudje, ki se spoznajo na košarko, lahko vedno pričakujemo dobre rezultate. Zato je uspel Varese, ki ga je vodil profesor Nikolić, čeprav so bili drugi klubi veliko bogatejši. Zato je uspel Limoges, ki je

imel desetkrat manjši proračun od Reala ali Benettona. Ker se je toliko truda vložilo v načrtno delo.

Če se vrnemo na začetek ...

► V zvezi z navijači in komentatorji na forumih bi rad povedal še tole. Pred dvajsetimi ali več leti sem rekel, da svoj posel opravljam za 10 odstotkov vseh tistih, ki spremljajo košarko. Preostalih 90 odstotkov me ne zanima. Zanimajo me tisti, ki se spoznajo na košarko in ki razumejo, kaj želimo doseči. In zaradi pisanja po forumih se ne vznemirjam. Klub ali reprezentanca morata imeti koncept in pri tem, kakšen naj bo ta koncept, ne moremo poslušati ljudskih množic. Vse imam rad in vsakega od njih bi rešil iz podivjane reke, ampak pustite mi, da sam odločam, kadar gre za košarko. Mislim, da je košarka edino, kar znam. Ničesar drugega ne znam delati.

V Splitu vam ob prihodu niso pripisovali resnejših možnosti za uspeh. Zdaj ko ste prišli v Slovenijo, pa nekateri verjamejo, da ste kot as iz rokava, ki bo s čarobno palčko zlahka spremenil vse.

► Ne, to ni realno in mislim, da se vlogi trenerja v košarki pripisuje preveč teže. Točno vem, kaj lahko naredim s svojim znanjem in izkušnjami. Poleg tega se me drži sloves, da sem malo prepotenten, za kar imam kritike v rezultatih klubov, kjer sem delal. Niti v enem klubu, kjer sem delal, nisem doživel neuspeha. Niti v enem. Povsod so bile dvorane polne. Malaga je povečala zmogljivost dvorane s štirih na dvanajst tisoč sedežev in kljub temu prodala vse vstopnice za eno leto vnaprej. Toda čeprav zase vem, česa sem zmožen, je za prenos energije še vedno potreben kabel. To so igralci. Sam lahko pomagam, ampak ne morem niti obraniti niti dati trojke. Zato ni vseeno, ali bo v reprezentanci Slovenije igral njen najboljši igralec, Beno Udrih, ali ne. Beno je trenutno najboljši evropski igralec. Ni vseeno, ali bo igral ali ne. Jaz ga ne morem zamenjati, tako kot neki mlad igralec ne more nadomestiti Raše Nesterovića, ki tudi ne bo igral. Treba je biti objektivni.

Vas je še kaj »prestrašilo« pri ponudbi KZS?

► Obveznost, da moram osvojiti medaljo, da boste v Sloveniji zadovoljni. Seveda, ker mi smo vedno prepričani, da imamo ekipo za vrh, samo ...

► Že prej sem spremljal Slovenijo, pod Pipanom in Zdovcem. Da, res je tako malo manjkalo do medalje, ampak to malo je zelo veliko. Ne gre kar tako, hop, pa smo uredili. Ko sem začel v Jugoplastiki, nas je v Splitu Barcelona premagala za pet točk, nato pa so vsi Dalmatinci govorili »A, jebemti, za malo!« Ampak to ni za malo, to je dve leti trdega dela! Zdaj je vprašanje, kako velika je slovenska frustracija, ker še vedno ni medalje z velikih tekmovanj. Seveda

Aca Nikolić je prižgal cigaro. In rekel: »Povem ti, tovariš, da boš zdaj vsem v napoto in ostal boš sam.« Vstal je in odšel. Ostal sem sam v garderobi. Izkazalo se je, da je imel prav.

Prišla sta fant in dekleta in on je bil videti kot hipi, otrok cvetja z uhanoma. Kmalu pa se je izkazalo, da ve o meni več, kot vem sam.

92

bi rad, da bi igrali vsi najboljši igralci, ampak, kot veste, ne bodo igrali vsi. Sicer menim, da je pri oblikovanju veličine igralca nujna tudi dimenzija nacionalnega. Saša Đorđević gre lahko v Srbijo in do konca življenja živi brezplačno, ker ga bodo vsi vabili na kosila in večerje. Status takšne legende lahko dobiš le z igrami za reprezentanco. To sem povedal tudi Benu, ki se je strinjal z mano. Toda ima težavo - letos se bo poročil. Dobro, prišel bo naslednje leto. Druga težava je, da Slovenci vse manj igrajo v klubih. Laković nezaključeno sedi na klopi. Tudi Lorbek bi lahko igral več. Pa Vidmar, ki je zelo dober igralec, pa že celo leto ne igra. Kaj hočemo? Položaj ni zaviljiv.

Koliko lahko sploh opravite na pripravah reprezentance, vendarle ne gre za klub?

► Dobro vprašanje. Omejeni smo, to je dejstvo. Imam približno dva meseca ali, morda bolje, 40, 50 dni časa. To je zelo malo in v tako kratkem obdobju ne moreš niti približno opraviti toliko, kolikor lahko v klubu, kjer leto dni ali vsaj deset mesecev preživiš z igralci, se z njimi prepiraš, jih hvališ, kališ. Pred menoj je težka naloga. Hkrati se zanašam na zrelost igralcev, na njihov razum, zanašam se na njihovo prijateljsko in kohezivno. Ker gre za izkušene igralce, verjamem, da lahko nekaj naredimo.

Ali mora biti na igrišču en vodja? Kdo bo lider te reprezentance? Ga ekipa sama sproducira ali boste vi povedali, kdo je glavni?

► Skupina vedno določi liderja, trenerju tega ni treba. Ekipa izbere kapetana. Ko že govorimo o liderjih - v športnih ekipah so ponavadi tri vrste liderjev. Prvi je najboljši igralec, dru-

gi je tisti, ki je najpametnejši zunaj igrišča, in tretji je najmočnejši, torej tisti, ki bo skupino branil, če bo treba, ki se bo prvi stepel. Trener se v določitev vodij ne meša. Ekipa vedno določi liderja in pri izbiri se nikoli ne zmoti.

Se pravi, da ne veste, kdo bo kapetan reprezentance?

► Če sem iskren, o tem nisem niti razmišljal. Pa tudi ne smem in nočem o tem odločati.

Kako pogosto na pripravah prihaja do trenj v ekipi? Saj veste, oni so bolj kompatibilni kot drugi. Spomnimo se Dalipagića in Kičanovića, ki sta bila na igrišču vrhunski tandem, zunaj njega pa sta zelo težko shajala drug z drugim.

► Oba sta moja dobra prijatelja in po spletu okoliščin vem, kaj se je dogajalo. Med njima ni nobenih težav, verjemite mi. Pri vsem skupaj je šlo bolj za zakulisne igrice uprave obeh klubov. Vedno ko izbiram ekipo, mislim tudi na to, da igralci niso samo vrhunski košarkarji, ampak da so tudi vrhunski ljudje. Seveda se na treningu zgodi, da kdo dobi komolec v trebuh ali da komu počni arkada. Spomnim se, ko je Acko Pešić, ki je kot mlad igralec prišel iz Črne gore, Kičanoviću na enem prvih treningov razbil arkado. Pazite, mlad košarkar, čisto svež v Beogradu, ne ve, ne kje je Knez Mihajlova, ne kje je Slavija, pa odpre glavo najboljšemu igralcu na svetu. Kičanović je ves krvav šel proti njemu, Pešić se je ves bled tresel, misleč, da ga bo Kičo udaril ... ta pa ga je objel in poljubil. Kaj hočem povedati s tem? Igralci morajo delovati kot bratstvo. Seveda se pri kontaktnem športu zgodi, da pride do nenamernih udarcev ali zlomljenih nosov. Ampak sam na svojih trenin-

gih ne dovolim opravičevanja. Delamo na polno in vedno je treba računati s poškodbo, pomembno pa je, da te niso namerne. In če niso, čemu bi se potem opravičevali?

Kako se vodi tekma v zadnji minuti? Navsezadnje gre za povzetek trenerskega dela.

► Vsako moštvo ima v svojem taktičnem arzenalu nabor posebnih rešitev. Ima na primer posebno napadalno kombinacijo, kakor ima tenisač posebni, zmagovalni servis, ki preseneti nasprotnika in ki ga uporabi samo v ključnih trenutkih dvojboja. Tudi mi imamo takšno akcijo, ki je navadno prirejena za najboljšega igralca. Igralcem že povem, kaj naj igrajo, a na igrišču je odvisno od njih in nasprotnika. Pogosto se ne držijo navodil. Začnejo, a se jim obramba postavi nasproti. Takrat nastopi veliki igralec. Zato je pomembno, da je v moštvo človek, ki je sposoben odločiti tekmo, ko je najtežje, in ki je sposoben ponesti soigralce. Udrih je na primer takšen igralec. On ne prispeva samo svojega deleža, ampak za 20 do 30 odstotkov izboljša igro soigralcev. To so skratka ti veliki igralci. Danes je v Evropi vse manj takšnih igralcev. Vsi, ki so zmožni vzeti žogo v roke in odločiti tekmo, vse prehitro odidejo v ZDA. Za igralca je zelo pomembno, da iz Evrope odide kot zmagovallec. Tako je bilo s Kukočem, Rado, Sabonisom, Petrovićem, Danilovićem. Vsi so bili zreli igralci. Danes pa odhajajo otroci, ki se morajo še veliko naučiti, čeprav je bilo vanje vložena že veliko dela. Mnogi od njih se izgubijo.

Najboljši igralci iz Evrope se na veliko selijo v NBA. Tudi igralski promet v drugi smeri je precej živahen. Je pa te

medcelinske izmenjave veliko manj na trenerskih položajih. Zakaj?

► Zato ker Američani - čeprav so zelo prijazni - ne priznajo, da bi kdo o košarki lahko vedel več kot oni. V Ameriko bo odšel evropski trener, ki bo najbližji Američanom, in ne nujno trener, ki je najboljši. Čeprav menim, da je vsaj pet ali šest evropskih trenerjev sposobnih kaj novega naučiti tudi Američane. Trenerji NBA se morajo danes prilizovati igralcem in morajo biti njihovi najboljši prijatelji. Igralci so glavni, imajo vso oblast in počasi jo prevzemajo tudi v univerzitetnih ekipah, kar ni dobro. Ne trdim, da ameriška košarka ni najboljša na svetu in da ni generator novih, dobrih idej in inovacij, toda sem proti temu, da bi v Evropi neselektivno kopirali. Evropski promet z Američani poteka tako, da oni pobežejo naše najboljše igralce, sem pa pogosto pošiljajo slabe. Ampak oni imajo denar, mi pa ostanemo brez vsega. In kar je najhujše: zelo zelo malo je klubov, ki bi načrtno »delali« igralce, kot to na primer počne Pīpan v Laškem, in ki bi zavestno rekli, da ne bodo kupovali Američanov, od katerih se njihovi mladinci nimajo česa naučiti.

Kakšno je po vašem mnenju razmerje med nadarjenostjo in delom v oblikovanju mladega igralca?

► Vem samo to, da lahko pet najboljših trenerjev v Evropi deset ur na dan trenira koga, ki ni nadarjen za košarko, in bo ves trud zaman. Kar pomeni, da brez talenta ni nič. Vendar tudi talent, ki ga ne razvijamo z delom, ne bo prinesel uspeha. Veliko zelo talentiranih igralcev je propadlo. To vam govorim iz lastnih izkušenj. Skratka, potrebno je eno in drugo. Poglejte na primer Kukoča.

SONIC

the sound of silence

Adria Sonic - moderen design integriranega avtodoma zagotavlja najboljšo aerodinamiko. Njegov edinstven izgled z markantno sprednjo masko in prostorno, funkcionalno notranjostjo vas bo impresioniral in vam omogočal, da boste brezmejno uživali svoje počitnice.

življenje v gibanju

Obstaja neka moda, ki je jaz pogosto ne razujem. Namreč: ko kdo zadene trojko ali igra zelo dobro, ga trener potegne na klop. Tega res ne razujem.

94 Samo pogledjte, kako se vodijo ekipe - z rotacijo.

Štiri leta sem delal z njim in šele tretje leto je postal sijajen igralec. Šele tretje leto, šele takrat, ko sta se izenačila njegov talent in njegova telesna pripravljenost. Na 100 metrov je tekel 11 sekund in po Abalakovem testu je skočil skoraj 80 cm. Poglejte Djokovića. Zakaj prav zdaj igra tako dobro? Ne zato, ker je premagal astmo, spremenil prehrano in ne vem, kaj še vse. Ne, Novak Djoković igra tako dobro, ker je njegova telesna pripravljenost šele zdaj normalna. Prej pač ni bila dobra.

Če se še malo vrnemo na razmerja med ameriško in evropsko košarko. V nepozabni tekmi Jugoplastike proti moštvu Denver Nuggets leta 1990 vam je do zmage manjkalo zelo malo

...

► Takrat je Aca Nikolić pred tekmo pil kavo z Dougom Moejem, trenerjem Denverja. Povabila sta me, naj prisedem. In Aca, ki je bil tudi nabrit šaljivec, me je takoj pičil, češ da se pogovarjata, ali nas bo Denver premagal za 30 ali za 40 točk. Seveda mi je bilo jasno, da se heca, ampak Denver je bil takrat najbolj napadalna ekipa v NBA, ki je zlahka dajala po 120 točk. Odvrnil sem mu: »Profesor, evo! Če nas dobijo za 30 ali več, bom šel na sredino igrišča in pojedel žogo. Častna beseda, pojedel jo bom!« Sam pri sebi sem računjal, da če me po štirih letih dela z ekipo nekdo premaga za 30 točk, se lahko takoj ubijem. Kje sem bil štiri leta? Kaj sem delal? Aca se je samo smejal ... Nuggetse pa je rešil generalni sekretar FIBA Bora Stanković, ki je sodniku Jungebrandtu dajal navodila, da je piskal, kakor je pač piskal - uspelo mu je celo piskati prestop pri sodniškem metu. Pazi, prestop pri sodniškem metu!? Stankovića sem sicer razumel - v igri je bilo veliko denarja, sponzor turnirja je bil McDonald's, in če bi mi takrat zmagali, bi se sesula cela fama o NBA. Ampak ostal je grenak priokus, ker smo Denver dejansko zautstavili in ga prisilili igrati našo košarko. Še vedno Jugoplastiko vidim kot zmagovalca te tekme. Žal mi je tudi, da nisem imel priložnosti voditi reprezentance Jugoslavije proti dream teamu. To sem nekoč povedal za Gazzeto dello Sport. Če bi igrali pet tekem v Ameriki po njihovih pravilih in pet v Evropi po naših, sem prepričan, da jim ne bi bilo lah-

OBRAČA VSA KOLESA. IN POGLEDE.

www.renault.si

4LETA
GARANCIJE
150.000 KILOMETROV
VELJA PRVI OD OBEH IZPOLNJNIH POGOJEV
IN OB NAKUPU Z RENAULT FINANCIIRANJEM

NOVA RENAULT LAGUNA S ŠTIRIKOLESNIM KRMILJENJEM **4CONTROL**

Nova Renault Laguna, z ekskluzivnim sistemom štirikolesnega krmiljenja 4control, prinaša večjo okretnost, odzivnost in nadzor nad gibanjem skozi ovinke, saj se zadnji kolesi obračata v enako smer kot prednji. Za manjši obračalni krog in enostavnejše parkiranje pa se pri vožnji z nižjo hitrostjo zadnji kolesi obračata v nasprotno smer kot prednji. Z dinamično odzivnostjo in drznejšim videzom omogoča užitek za voznika. In za mimoidoče.

DRIVE THE CHANGE

PORABA PRI MEŠANEM CIKLU 5,2-7,5 l/100 km. EMISIJE CO₂ 136-173 g/km

ZA PREDČASNE POČITNICE!

Majice ZA PREDČASNE POČITNICE, moške (velikosti S, M, L, XL, XXL in XXXL) in ženske (velikosti S, M, L, XL, XXL), v turkizno modri barvi lahko naročite:

- PO TELEFONU NA ŠTEVILKO: 01 230 65 50,
- PO ELEKTRONSKI POŠTI NA NASLOV: prodaja@mladina.si,
- ALI NA NASLOV: Mladina, d. d., Dunajska cesta 51,
1000 Ljubljana.

Cena majice je 14 € (naročnikom Mladine, Globala in Monitorja priznamo 15 odstotkov popusta). V ceno je že všteti 20-odstotni DDV, ne pa tudi stroški poštnine.

**NOVA MLADININA MAJICA ZA
LETOŠNJE DOLGO VROČE POLETJE.**

Mulci imajo seveda rajši tistega, ki jih crklja in razvaja, kot pa trenerja, ki jih kritizira in popravlja. Včasih tega ni bilo, kot ni bilo interneta in Facebooka. Ko je v Zadru, Splitu ali Šibeniku potegnila burja ali jugo, so šli vsi mulci v dvorane in metali na koš, vadili, igrali eden na enega.

97

ko. Tukaj bi jih gotovo večino zmagali mi, tam oni.

Ko že omenjate sanje: zdi se zanimivo, da je prvo podrobnejšo zgodovino jugoslovanske košarke napisal Katalonec in je izšla pred kratkim. (Juanan Hinojo: Sueños robados. El baloncesto yugoslavo. / »Ukradene sanje. Jugoslovanska košarka«, 2011)

► Poklical me je vaš novinarski kolega, češ da v Beograd prihaja mladenič iz Katalonije, ki piše knjigo o naši košarki. Obisk je bil nenavaden. Prišla sta fant in dekle in on je bil videti kot hipi, otrok cvetja z uhanoma. Kmalu pa se je izkazalo, da ve o meni več, kot vem sam. Nisem mogel verjeti, koliko ta fant ve o košarki. Bil sem presenečen in preprosto navdušen. Med intervjujem mi je pojamral, da so Danilović, Đorđević in Praja Dalipagić zavrnili pogovor. In sem poklical vse tri - pazi, tega ne bi naredil za vsakogar, ampak videl sem, kako dobro pozna jugoslovansko košarko in celo piše knjigo o nas - ter jim naročil, da naj bodo naslednji dan ob tej uri v lokalni, kamor navadno zahajam. Fantu sem povedal, da se bo z Đorđevićem srečal ob enajstih, z Dalipagićem ob pol dvanajstih in tako naprej. In naslednji dan so prišli vsi trije točno ob uri. Saša Đorđević mu je razlagal, da je najboljšo tekmo odigral proti Litvi v Grčiji. »Ne, ne,« mu je odgovoril Juanan, »tvoja najboljša tekma je bila pri kadetih tega in tega leta ...« Neverjeten človek. Ne spozna se samo na zgodovino, ampak spremlja mlade igralce iz bivše Jugoslavije. Tako me je na primer vprašal: »Božo, ste gledali Miljanovića iz FMP?«

To je nadarjen organizator, ki je pravkar dopolnil 18 let ... Ne moreš verjeti, kako natančno spremlja našo košarko. Vse pozna, vse!

Ali v današnji košarki obstaja kakšna nova šola, nov trend?

► Obstaja neka moda, ki je jaz pogosto ne razumem. Namreč: ko kdo zadene trojko ali igra zelo dobro, ga trener potegne na klopo. Tega res ne razumem. Samo pogledajte, kako se vodijo ekipe - z rotacijo. Z rotacijo, pri kateri pogosto dobri in slabi igralci igrajo enako časa. Velikokrat se igralec niti ne ogreje, vstopi v igro, zgreši koš - ali pa ga zadene - in že gre ven. Obstajajo trenerji, ki igralce menjajo po kronometru. To je ena moda. Druga je pretirana uporaba »pick and rolla«. Res pretirana. Mislim, da bi se Aca Nikolić obrnil v grobu, če bi videl, kako pogosto se igra pick and roll. In zelo malo je trenerjev, ki bi bili inovativni. Vsi v Evropi igrajo tri, štiri akcije, ki vam jih lahko narišem, in videli boste, da vse ekipe, od najmanjše slovenske do evroligaških velikanih, uporabljajo te štiri akcije.

Če kot laik pogledam na tekmovalni sistem, opazim zelo veliko tekem. Najprej klubska tekmovalna, veliki reprezentančni turnirji so vsako leto ...

► Strinjam se, da je preveč tekem. No, čeprav je v slovenski ligi tekem premalo. Kolikor mi poročajo slovenski trenerji, igra večina slovenskih ekip veliko premalo tekem. To vpliva na razvoj mladih igralcev, ki jim že tako ali tako pripade malo igralnega časa. V Španiji se na primer pojavlja druga težava. Tam je

toliko tekem, da ni časa za trening, za ustvarjalno delo z igralci. Igra se za božič, za veliko noč. Pogosto se mi je zgodilo, da sem imel na letalu amnezijo. Petnajst sekund nisem vedel, kam gremo. Na evroligaško tekmo, na prvenstveno ali na pokalno tekmo?! Ne zdi se mi prav, da so tekme tudi v času velikih praznikov. Namesto da bi bil igralec z družino, je 3000 kilometrov stran. Da mu ne privoščiš nekaj dni premora?! Na koncu se vse to pozna pri poškodbah. Neko leto v Španiji sem pregledal statistiko in ugotovil, da je 275 igralcev predčasno končalo sezono - zaradi poškodb, operacije ... V sodobnem tekmovalnem sistemu je zelo malo časa za premor in počitek. Ko si kdo želi vzeti čas zase in družino, mu marsikdo očita, da je izdal državo, ker ne želi igrati.

Vrhunski igralci zelo dobro zaslužijo in lahko si privoščijo veliko razkošje. Pravzaprav so že kar nekakšna mala podjetja. Kako si trener, ki ima pogosto veliko manjšo plačo kakor njegovi najboljši igralci, pridobi avtoriteto?

► Edini način je, da se trener dokáže s svojim znanjem. Igralcu moraš pokazati, da veš o košarki petkrat več od njega. In potem ni nobenih težav. Igralec se ti prepusti in z njim lahko delaš, kar želiš. Ko sem bil v Panathinaikosu, je Dominique Wilkins zaslužil 3,5 milijona dolarjev, jaz pa milijon in nekaj. On je zaslužil več kot trikrat toliko kot jaz. Kar je normalno - Wilkins je bil pač vreden toliko, meni pa so plačali, kolikor že. Ne glede na razliko v plači me je moral ubogati. Najprej se je izmikal in je poskušal s tem pa onim

in tretjim, kar je razumljivo, saj mu nikoli prej ni bilo treba delati julija. Spomnil se je na Rado, s katerim je bil sezono prej soigralec v Bostonu. Pokliče ga in Rada mu reče: »Poslušaj, z njim ni heca! Bodi priden in ubogaj, ne bo ti popustil.« Potem je kar poletel. Osvojil je grški pokal in naslov evropskih klubskih prvakov. Strinjam se, trenerji imajo lahko težave, kako naj vzpostavijo avtoriteto nad igralci, ki so bolj plačani od njih, kar pa ne velja za vrhunske trenerje. Guardiola ni najbolje plačani človek v Barceloni, prav tako ne Mourinho v Realu.

Kako pri mladem igralcu prepoznate talent?

► Talent je nekaj netipičnega, nekaj, kar vas zbode v oči. Naj vam povem primer. Nekoč sem Aco Nikolića povabil v Split, da bi skupaj vodila nekaj treningov. Naj samo omenim, da so me vsi opozarjali, naj tega ne storim, češ da mi bo zrušil avtoriteto ipd. Zakaj pa ne, sem si mislil. Boljši trener od mene je in še vedno se lahko veliko naučim od njega. Tako smo na nekem treningu izpopolnjevali napad in seveda sva od igralcev zahtevala, da striktno spoštujejo navodila za gibanje, timing, blokade, kroženje žoge. In v nekem trenutku je žoga prišla do Kukoča, ki je prekinil akcijo in poiskal neko novo, drugačno rešitev. V trenutku, ko je oddal žogo, nihče ni videl rešitve. Ne jaz, ne Aca, ne devet igralcev. Nihče. Nato pa v hipu: ta gre sem, on tja, tretji to opazi, se malo premakne in puf! - nekdo se je znašel sam na zicerju. Vsi smo prasnili v smeh, Aca pa je rekel: »Fantje,

KLIMATSKÉ NAPRAVE S TOPLOTNO ČRPALKO

REKUPERATORJI TOPLOTE

- možnost subvencije EKO SKLADA

TOPLOTNE ČRPALKE ZRAK-VODA

- možnost subvencije

VARČNO HLAJENJE ALI OGREVANJE

udobje 12 mesecev na leto

MSZ-EF

MSZ-SF

MSZ-FD

MFZ-KA

MLZ-KA

SLZ-KA

MODRAŠTEVILKA
080 19 59

brezplačna telefonska številka za uporabnike

Takrat smo na Skadarliji, na beograjskem Montmartru, osvajali punce, saj veste, malo smo koketirali, in če si pri sebi imel košarkarsko torbo, četudi je bila prazna, si imel veliko možnosti, da si ujel kakšno.

dobro poslušajte Božota in ubogajte, kar vam reče. Razen ti, Kuki, ti se lahko malo igraš.« Tako da talent se prepozna, zlahka. Ni potrebno kakšno posebno znanje, da bi prepoznal super talent.

Katero ekipo ali reprezentanco radi gledate, ko sedete pred televizor?

► Vedno dajem prednost evroligi pred NBA. Razen v končnici, v končnici NBA so dobre tekme. Rad gledam, recimo, Sieno. Pa Barcelono, kadar igra dobro. Nimam pa kakšnih posebnih favoritov. Rad si ogledam kakšno tekmo španske lige, tudi druge lige, ker sem pač 10 let delal v Španiji. Ne maram festivalske košarke, in če se le da, pobe-gnem pred tem, da bi bil trener kakšne all-star ekipe. Ne maram nemške košarke - koš, koš, koš, - brez prave obrambe. Nihče me ne bo prepričal, da če nekdo da 120 točk, da je bila to boljša tekma od tiste, ki se je končala z 51 : 50. Rad vidim boj, igro na telo, kontakt. Rad gledam Argentine, tudi njihovo ligo, v

kateri je veliko nadarjenih igralcev. Vsa Južna Amerika ima veliko nadarjenih igralcev in tam se igra dobra košarka.

Ali ni zanimivo, da tudi Argentina ni v rožnatem socialnoekonomskem položaju? Enako kakor Španija ali Srbija ali nekoč Jugoslavija ...

► Težke razmere porajajo dobre rezultate ...

Se pravi, da smo zdaj v idealnem obdobju za dober rezultat na prvenstvu 2013 ...

► Mislite, da je tukaj najhujše? Tukaj ni najhujše. Malo južnije, još tužnije, kakor pravijo. Si pa res želim, da bi nekega dne Sloveniji uspelo sestaviti najboljšo reprezentanco.

Ste se pogovarjali z vsemi kandidati?

► Pogovarjali smo se, seveda. Najverjetneje bo tako, kot je zdaj. Seveda bi si želel, da bi se še kaj spremenilo na bolje, da si bi še kdo premislil. Moje delo je, da iz skupine ljudi naredim najboljše, kar lahko. Doslej mi je še vedno uspelo in mislim, da mi bo tudi zdaj. Vprašanje pa je, če

bo to dovolj za medaljo ... Bomo videli! Vem pa, da bo prvenstvo zelo močno.

Sam menim, da je bolje, da se vzpostavi kontinuiteta ...

► Vendar ne razmišljajo vsi tako. Kar pravite, je dobro in pravilno. Seveda je bolje, da imaš kontinuiteto, da imaš črto z malo odkloni, kot pa da postaneš evropski prvak in potem za dvajset let izgineš.

Koliko lahko k uspehu ali neuspehu reprezentance prispevata razpoloženje in pisanje športnih novinarjev?

► V Srbiji imamo najrazličnejše novinarje. Večina jih je slabih, neizobraženih, razočaranih. Želeli so pokrivati politiko in jim ni uspelo, pa so končali v športu itn. Vendar imajo srbski novinarji eno dobro lastnost. Zadnjih nekaj let košarkarsko reprezentanco samo podpirajo. Poraz proti Novi Zelandiji spregledajo, brez veze, izgubimo proti Kitajski, pa kaj, ekipa se šele oblikuje, itn. Zdi se, da je v Sloveniji odnos do reprezentance drugačen. V KZS

mi pripovedujejo, da nekateri novinarji nenehno kritizirajo, kar ni dobro. Ni dobro za igralce. Danes sem trener jaz, jutri bo kdo drug. Daj, podpri in malo počakaj. Če v dveh letih ni uspehov, potem piši, kritiziraj, ubijaj. Samo ne počni tega predčasno.

Se spomnite vseh svojih tekem?

► Da. Imam strašen vizualni spomin. Fantastično, res. Vsega se spominim.

Potem se zagotovo spomnite tudi, kaj vam je po finalni tekmi v Münchnu, ko ste z Jugoplastiko postali evropski prvak, rekel Aca Nikolić?

► Pristopil je k meni in rekel: »Ej, s tabo bi rad govoril na samem.« Varovanje je bilo poostreno in vse naokrog je bilo polno policije. Odšla sva v garderobo, ki je bila zraven naše, kjer so slavili igralci, sedla in Aca je prižgal cigaro. In rekel je: »Povem ti, tovariš, da boš zdaj vsem v napoto in ostal boš sam.« Vstal je in odšel. Ostal sem sam v garderobi. Izkazalo se je, da je imel prav. ✕

FEELFREETM
Waterproof gear + Accesories

DRY TUBE

Prihaja vroč poletni čas, čas dopustov in sprostitev. Želja po osvežitvi nas pripelje do morja, rek in jezer, kjer nam voda pogosto poškoduje naše osebne stvari.

Zato vam predstavljamo idealno rešitev za zaščito, vodoodporne torbe FEEL FREE, ki so primerne za navtike, potapljače, pohodnike, smučarje, skratka za vse, ki želite svoje stvari spraviti na suho, medtem ko dež, vlaga, sneg ali voda moči vaše dokumente, telefone, denarnice, fotoaparate, brisače, obleke in druge pripomočke, ki jih uporabljate pri svojih aktivnostih.

Torbe FEEL FREE so vodoodporne in zagotavljajo 100% nepropustnost tudi pri največjih obremenitvah. Trpežen material je odporen na UV žarke in slano vodo, vodotesnost pa je zagotovljena z varjenimi spoji in posebnim sistemom zapiranja »zarolaj in zapni« Na voljo so v sedmih barvah in šestih velikostih, so preproste za uporabo in prenašanje.

www.vrtinc.si

TOMAS SPORT 2

GEO NAVTIK
KNJIGARNA • KAVARNA

YUCCA BOATS

KAMM d.o.o.

SKIPPER Portorož

A vibrant, multi-colored striped hammock is suspended from a wooden pole. The hammock features horizontal stripes in shades of yellow, orange, red, blue, and green. It is held up by thick, light green braided ropes that are knotted to the pole. The background is a lush garden with large green leaves and a tree trunk on the right. The overall scene is bright and natural.

1001

TISOCINENDAR.SI

Ljubljana: Citypark / 01 541 17 30, Podhod Plave lagune / 01 230 11 45, Mercator center / 01 518 74 18
Domžale: Mercator center / 01 724 41 50, Maribor: Europark / 02 320 59 15

Pro-92 d.o.o., Bratov Babnik 10, Ljubljana / 01 510 81 30

Mirko Kovač

Pisatelj Mirko Kovač je avtor enega najboljših romanov o biti komunističnega duha Kristalne rešetke.

Bernard Nežmah, foto Borut Peterlin

Kovač ni le pisatelj. Je tudi scenarist legendarnega Zafranovičevega filma Okupacija v 26 slikah, dobitnik vilenice in večine nagrad, ki jih podeljujejo na območju med Nemčijo in Srbijo. Do začetka devetdesetih let je živel v Beogradu, a so ga tam na enem od zborovanj s kijem potolkli šesljevski radikanci, nakar je emigriral in se naseлил v Rovinju. Pred časom je izdal pronicljivo knjigo Elita, hujša od drhali, v kateri se sprašuje o odgovornosti intelektualcev za vojne na Balkanu ter za razmah fašizma, nacizma in komunizma.

Zgodbe ob aretaciji Ratka Mladića in še prej Radovana Karadžića se kažejo tako vratolomne, da po neverjetnosti prekašajo celo literaturo. Kako se ob tem počuti pisatelj?

► Sam literaturo razumem kot umetnost predvidevanja stvari. Poznamo pisatelje, ki so predvideli celo svojo smrt. Pier Paolo Pasolini jo je v tekstu opisal nekaj let vnaprej, s prav fascinantnimi detajli, saj je napisal celo, da bo fotografija njegovega junaka izšla na naslovnica evropskih časopisov, in do takšnih podrobnosti, da bo junak umrl na nogometnem stadionu. V filmu Kralj Ojdip je zatrnil, da je sam napolnil sceno svoje smrti. Take primere najdemo tudi v ameriških filmih, ki so napovedali dogodke, ki so se zgodili šele precej kasneje.

Zakaj pisatelji v Mladićevem in Karadžićevem primeru nismo anticipirali prihodnosti? Reakcija pisateljev ni hipna, nismo kot televizijske zvezde, ki reagirajo v hipu. Pisateljstvo zahteva čas, dobo, skozi katero predeluješ realnost kot njene izteke. Ta čas je bil zdaj prekratek. Karadžića in Mladića so poslali v Haag, še preden je literatura ubesedila zgodbe o njenem načinu skrivaškega bivanja.

Na ravni stvarnosti pa mislim, da je zelo pomembno, da so Mladića prijeli. Vmes smo izgubili že vsako upanje, da se bo to zgodilo. Toda to je pomembno kot zgled, da zločin nikoli ne zastara. Ne glede na to, da je zdaj videti žalostno in slabotno. Človek, ki se ga spominjamo kot gospodarja vojne, z njegovim napuhom, močjo in brezobzirnostjo, je, ko je bil general, dal pobiti

Ko se vračam v zgodovino in jo primerjam s sedanostjo, sem začel že dvomiti o junakih, o katerih so nam pripovedovali po vojni. Ki so bili v resnici morilci, mi pa smo jih občudovali. Danes imamo enake stvari na Hrvaškem in v Srbiji.

več deset tisoč ljudi. Njegov projekt velike Srbije, ki ga je ustvarjal skupaj z Miloševićem, ni uspel, toda skalil je kopico drugih vrednot na teh območjih. Za zmeraj je uničil Bosno, saj ne more več delovati kot država.

Humus za pojavitev Ratka Mladića so bile vrednote v Bosni in tudi v Jugoslaviji, kjer so teroriste slavili kot heroje. Gavrilu Principu so za uboj prestolonaslednika Ferdinanda postavili spomenik sredi Sarajeva.

► To je naša usoda. Te stvari se vračajo še dandanes. Ko se vračam v zgodovino in jo primerjam s sedanostjo, sem začel že dvomiti o junakih, o katerih so nam pripovedovali po vojni. Saj so bili v resnici morilci, a smo jih občudovali. Danes imamo enake stvari na Hrvaškem in v Srbiji. Hrvatje obojajo Srbe, ki prihajajo na manifestacije za Mladića, sami pa počno isto za svoje heroje. Pisal sem scenarij o Principu za dokumentarni film, ki ni bil nikoli posnet. Za svetovalca sem dobil starega profesorja zgodovine, ki mi je na prvem srečanju dejal, da je bil princ Ferdinand kreten in da je na leto pobil po sedem tisoč srn in druge divjadi. V šali sem mu odvrnil, da to ni bil argument za to, da ga ubije nacionalistična organizacija Mlada Bosna, ampak kvečjemu za to, da bi atentat nanj izvršila skupina za varstvo divjih živali.

Vsekakor še naprej pričakujem postavljanje spomenikov morilcem, tudi Mladiću in Karadžiću; ta tip nacionalnih junakov je stara guslarska tema. Tudi na Hrvaškem imate spomenike Tudmanu, ulice, posvečene ustaškemu ministru Budaku ...

... v Ljubljani imamo na novo Titovo ulico.

► Tito je bil kompleksna osebnost, toda za seboj je pustil množico trupel, tako da zasluži še kakšno študijo, nikakor pa ne spomenikov, trgov in ulic. Še zlasti, ker je propadel njegov ideološki projekt, ki ga je soustvarjal in v imenu katerega je bilo po Črni knjigi komunizma pobitih več kot 60 milijonov ljudi; ti podatki so bili v naših državah hitro postavljeni na stranski tir, čeprav jih ni nikoli nihče ovrgele.

General Mladić, ki je izšel iz družine Titovih partizanov, ni bil samo vojaški poveljnik, bil je tudi bralec velikosrbske literature.

► Vedno je bilo tako. Ko je konec 19. stoletja prišel v Srbijo ruski novinar, slavist in reporter Pavel Rovinski in pisal o tedanjih vojnah, je opazil poseben fenomen: intelektualci so sledili glasu drhali, namesto da bi drhal sledila glasu intelektualcev. Zame je bila ena grozljivejših izkušenj iz Centra Sava v Beogradu leta 1991, ki se je imenovala vsesrbski zbor, na katerem se je zbrala intelektualna, cerkvena in politična elita. Nastopil je Gojko Nikoliš, trezen intelektualec, ki je govoril preudarno in protivojno - skoraj so ga izžvižgali. Nato pa je prišel na oder nepismen človek Božidar Vučurević, iz svojih krajev, kasneje je dal bombardirati Dubrovnik, in govoril s sovražtvom do Hrvatov in Muslimanov - vsa velika dvorana Centra Sava je vstala in mu ploskala, človek deset minut ni mogel nadaljevati govora. To je bil eden velikih porazov kulture.

Mladić je s svojimi enotami počel samo to, kar je poprej prebral v lite-

raturi. Ni se več govorilo o Bosancih, ampak o Turkih in Muslimanih. Sam general Mladić je govoril, da so pobijali Turke. Srbska inteligenca je ustvarjala te lažne mite.

Zamenjali so identiteto svojih sodržavljanov.

► Ja, poznal sem primere, ko so srbski vojaki z besedami svojih pisateljev na ustih šli pobijati sosede, kot da so okuženi Turki.

Zdaj imamo Mladića, ki je ponavljal besede Dobrice Ćosića in drugih pisateljev, na sojenju v Haagu, avtorji sovražnega govora pa so še naprej ugledni kulturniki.

► Zato se ne bo nič spremenilo. Še naprej imajo enak vpliv. Dobro je, da je Mladić v Haagu, toda njegovi duhovni očetje še naprej vladajo srbski kulturi.

Kako si pojasniti fenomen Milorada Pavića, avtorja kultnega Hazarskega besednjaka, ki ga nacionalistična publika ni brala, kaj šele, da bi ga razumela. Po rušenju Vukovarja je dejal ...

► ... da ga je treba obnoviti v baročnem slogu. Ne, to ni bil njegov edini greh. Ko je Milošević izpeljal puč med srbskimi komunisti na osmi seji leta 1987, mu je poslal telegram podpore. Pavić je bil akademik, književnik, član Kronskega sveta, predsednik združenja English Speaking Union za Jugoslavijo, predsednik srbsko-ukrajinskega društva, toda vse te nazive bi takoj zamenjal za naziv vojvode, a vendar ni nikoli zasijal pod največjo svetlobo. Pripovedovali so mi, da zato, ker mu »oče naroda« ni bil naklonjen, saj je bil preveč ljubosumen na njegove literarne uspehe.

Kako, da so pisatelji nacionalistične literature tako zastrupljali s svojim

magičnim vplivom, besede sodobnih pisateljev pa danes ne predramijo nikogar več?

► Ha ha, moram reči, da kdaj v intervjujih izrečem kakšno provokacijo, a res ostane brez odziva. Razen če kaj ostrega napišem o Dobrici Ćosiću, takrat časnike zasujejo pisma, celo znanih srbskih literatov, ki pravijo, naj ga že enkrat pustim pri miru.

V literaturi pozabljeni pesniki redkokdaj doživijo nenadno slavo. Kaj je vrnilo medvojnega pesnika Jovana Dučića med zvezde?

► Bil je kar nadarjen pesnik, ki je umrl v emigraciji leta 1943, v miloševićevsko Srbijo pa se je vrnil s stihom »Srečen sem, ker sem Srb«. Za življenja je bil karierist, pisal je panegirike kralju Aleksandru, bil v diplomatski službi, najbolj pa je užival, če so ga klicali Duka in mu rekli Conte. Njegovi sodobniki so pravili, da je bil slab človek, v Švici je bil vpleten v diplomatski škandal, ker je posilil mladoletnico. Nekoč ga je pretepel pisatelj Crnjanski.

Jugoslovanska dvajseta leta so morala biti polna duha, saj se je Krleža ponorčeval iz »grofa«, tako da mu je živemu objavil nekrolog, kar je potem opravičeval, da se je zmotil pri imenu, ko je bral, da je umrl srbski diplomat.

► Krleža se je norčeval iz nacionalistov, srbskih in hrvaških, sijajen je njegov tekst O malomeščanski ljubezni do hrvaštva, Dučićev primitivni nacionalizem pa je bil kot od boga poslan za njegovo lucidno pero, čeprav je bil tudi sam Krleža ideološko zaslepljen. Toda Dučića je nova Srbija vzela smrtno resno; izkopali so njegove kosti in jih prenesli v grobnico nad Trebinjem.

IGRAJTE GOLF V BOVCU

Spoznajte čudovito igro golfa v neokrnjenem naravnem okolju Bovca!

NOVO: Tečaj golfa in licenca za 99 EUR osebo!

Informacije in rezervacije: ☎ 040 382 229 www.golfbovec.si

Elita uspešno formulira zlonosni jezik drhali, potem pa uživa, ko poslušša, kako njene na glavo postavljene besede zvenijo na različnih moriščih. Drhal je primitivna, elita, ki ji hoče ugajati, je perverzna.

Pisatelj Matija Bečkovič je pred tem pisal, kako je bil pesnik v grobu v Libertyvillu najden nedotaknjen in pripravljn s knjigo na prsih na dolgo pot.

► To je ta mitomanija, o kateri vam pripovedujem, ki realnost vseskozi pretvarja v izmišljene mite. So pa Dučiću postavili ob petdeseti obletnici smrti še kip na Kalemegdanu, odkril ga je tedanji predsednik, vrhovni poveljnik vojske in pisatelj Dobrica Ćosić. Pred desetletjem pa mu je nekdo odbil glavo in literarni epigon Rajko Nogo je pisal, da so to storili ustaši ali balije. Sam mislim nasprotno, da je bil storilec njegov rojak, nacionalist, ki je v kakšnem feljtonu prebral, kako je nacionalni poet pisal dubrovniške poeme in se kitil z latinsko kulturo, rušitelj pa se je morda boril za srbski Dubrovnik, ostal brez vsega, zdaj pa je pesnikovo koketiranje s katolicizmom razumel kot izdajo.

Velikega pisatelja Miloša Crnjanskega je za zgled vzel Bokan, vodja zloglasnih Belih orlov.

► Ta je na slavenska bojišča odšel z verzom Crnjanskega: »Na Itaki bi tudi jaz ubijal.« Ne pravim, da je literat pozival k vojni, toda v reviji Ideje v tridesetih letih psuje mirovne in hvali Hitlerjev militarizem. **Njemu so oprostili vse, od nacizma do protikomunizma: o komunizmu je pisal kot o koleri. Kako, da mu je partijski režim, čeprav je bil antikomunist, v šestdesetih letih dovolil vrnitev?**

► Čedalje bolj se mi zdi, da v Srbiji ni bilo komunizma, da je bila bolj fasada srbskega nacionalizma. Zakaj se je lahko vrnil? Ranković osebno naj bi mu bil zagotovil varnost, v državo naj bi ga bili pripeljali z avtom ambasade v Londonu. Nobenemu slovenskemu ali hrvaškemu emigrantskemu pisatelju pod komunizmom niso dovolili vrnitve. Zakaj Cr-

njanskemu? Pred vrnitvijo se je po Beogradu razširilo, da trpi v emigraciji samo zato, ker je Srb. Ker mu je srce bilo za Srbijo, torej ni mogel grešiti. Krleža ga je navajal kot »ženskega pisca«. Tudi onadva sta se nekoč stepla v hotelu Moskva.

Kakšna je bila usoda literarnih anti-semitov po vojni v Evropi?

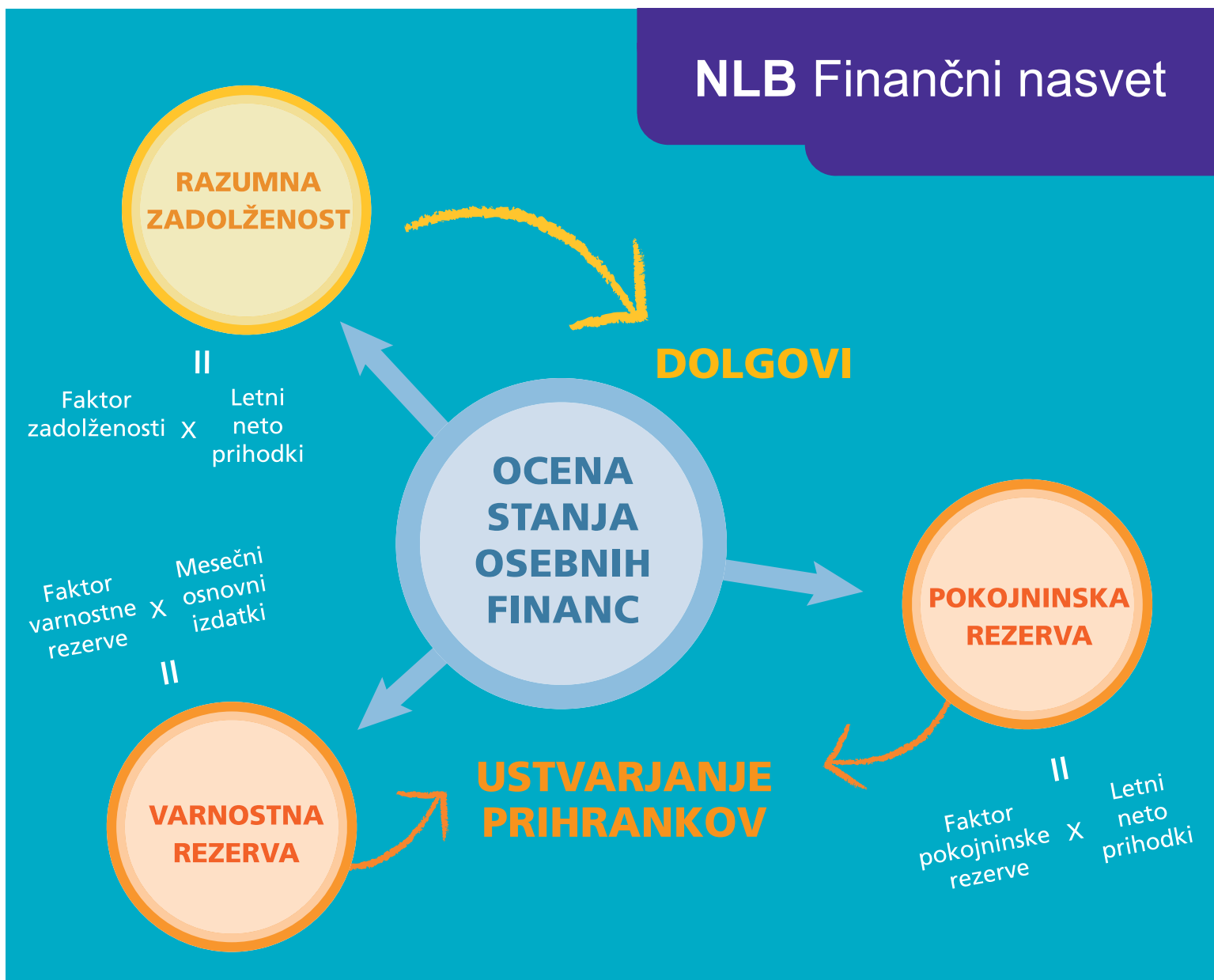
► Ezro Pounda so ameriški vojaki vozili naokoli, zaprtega v kletki, Ferdinanda Celina so ujeli v Københavnu leta 1945, ga za dve leti zaprli, potem pa imeli pod nadzorom v nekem hlevu. V Franciji so ga medtem obsodili, mu zaplenili premoženje in vzeli državljanke pravice. In kaj je storil kot pisatelj? V tekstih se je norčeval iz Židov in jih štel za manjvredna bitja, toda hkrati je preziral arije in jih označil za pičke, pisal o nemškem jeziku, da spominja na kruljenje svinj, o Hitlerju pa, da je nič. Bil je literarni provokator, toda vse do leta 1952,

ko ga je sodišče oprostilo, mu niso izdali nobenega dela. Za vedno je ostal zaznamovan, celo ko je umrl, so časopisi o njegovi smrti napisali samo po stavek na koncu strani.

Norveški pisatelj Knut Hamsun sicer velja za prototip kaznovanja literarnega kolaboracionista.

► Goebbelsu je za rojstni dan kot darilo poslal Nobelovo nagrado, tako navdušen je bil nad nacizmom. Po vojni so iz knjižnic vrgli vsa njegova dela, njega pa zaprli v psihiatrično bolnišnico, kjer so ga tretirali z medikamenti, o katerih je nato v spominih pisal, da so počasi trgali njegovo jedro in iz njega napravili tresočo še želatino. A Hamsun sploh ni bil antisemit, prej je bil anglofob. Na Nemčijo je bil navezan, saj so njegova dela sočasno prevajali v nemščino.

A najbolj kaznovani pisatelj v svojih romanih sploh ne omenja nacističnih idej.

Obvladajte osebne finance, da te ne bodo obvladovale vas

Osebnne finance so pomemben del našega vsakdanjika, saj vključujejo pridobivanje, porabo in upravljanje denarnih sredstev. Čeprav se ob misli na ukvarjanje z njimi marsikdo zdrzne, nas ravno zanemarjanje tega področja življenja lahko drago stane.

Ocena stanja osebnih financ je ocena urejenosti, stabilnosti in dolgoročne vzdržnosti osebnih financ. Skrbno urejene osebne finance so pogoj za to, da jih lahko učinkovito upravljamo. Prav učinkovito upravljanje osebnih financ pa je zagotovilo za lažje doseganje kratkoročnih in dolgoročnih osebnih življenjskih ciljev.

Kakšne so urejene osebne finance?

O urejenih osebnih financah lahko govorimo šele, ko:

- učinkovito obvladujemo porabo denarja;
- z ustreznimi zavarovanji poskrbimo za finančno varnost nas samih in naših najbližjih;
- oblikujemo ustrezno varnostno rezervo, ki nam bo prišla prav ob nepričakovanih finančnih obremenitvah;
- se z ustreznim pokojninskim varčevanjem pripravimo na ohranjanje doseženega življenjskega sloga tudi po upokojitvi;
- premišljeno in načrtno ustvarjamo prihranke in plemenitimo osebno premoženje;
- se zadolžujemo do razumne ravni in
- načrtujemo dogodke v življenju ter se nanje finančno pripravimo.

Urejene in obvladane osebne finance tako omogočajo uspešno finančno načrtovanje in lažje doseganje zastavljenih finančnih ciljev, kar navsezadnje vpliva tudi na kakovost našega življenja.

Vabimo vas v najbližjo NLB Poslovalnico, kjer vam bodo naši izkušeni svetovalci za osebne finance brezplačno pomagali na poti do urejenih osebnih financ. Obiščite tudi nov spletni podportal, na katerem si boste lahko s finančnimi simulatorji izračunali ključne finančne kazalnike osebnih financ ter reševali kvize, ki vam bodo pomagali do odgovorov, kakšno je vaše poznavanje področja osebnih financ. Več na: www.financni-nasvet.nlb.si.

Telefoni in tablice

21 pametnih telefonov
12 tablic

Iz posebne tematske številke Monitorja

IZBOR NAJBOLJŠIH PROGRAMOV

Izbrali smo najboljše programe za pametne telefone in tablice z Apple iOS, Android in Windows Phone 7.

Novosti | o operacijskih sistemih | nadgrajena resničnost | programiranje | intervju s slovenskimi razvijalci | tablice kot igralna konzola | tablice kot e-bralnik

Monitor

www.monitor.si

Če vzameva Dobrico Ćosića, bil je komunist, celo član CK ZKS, toda bil je dvorski pesnik. Ko ga je Tito povabil na štirimesečno križarjenje z Galebom po vodah Afrike in Azije, je na pot vzel bel in črn smoking, 60 srajc, frak.

107

► Tudi se ni nacizmu približal zaradi slave, ki je bil deležen, ker je bil izjemen pisatelj in dobitnik Nobelove nagrade. Njegov greh so bile izjave v medijih in samo dejstvo, da je bil - literarni velikan - naklonjen nacizmu.

Moral je biti prav umetniško nor, ko je po Hitlerjevi smrti, tik pred končno kapitulacijo, objavil nekrolog, v katerem ga je označil za velikega reformatorja, ki je delal v času nepriemerljive surovosti in ga je ta nazadnje pogubila.

► Sem oboževalec njegove literature, genialni pisatelj je nastal iz potepuha, ki je po Ameriki pometal ceste, rudaril, delal kot gozdar, svinjski pastir, zidar, knjigovodja, konduktar na tramvaju, ribič, živel v lakoti ..., pa vendar je bil njegov nacizem butast, nekdo ga je imenoval »starčevska norost«.

Obsojen je bil zgolj zaradi propagandnih nastopov, ne da bi pisal pronacistična dela. Gorki pa je pod Stalinom s skupino literatov celo obiskal gulag Solovecki in o njem napisal hvalnico. Ko bi bil Hamsun obiskal Treblinko in jo popisal kot zgleden popravn dom, bi končal med obsojenci v Nürnbergu.

► Ta razlika me je posebej dražila, ta dvojnost, po kateri so bili simpatizerji nacizma strogo kaznovani, literarna opevanja komunistične diktature pa so ostala brez madeža. Ruski pisatelj Ilija Erenburg je med vojno napisal tekst Ubijaj!, v katerem dobesedno piše vojakom, da Nemci niso ljudje. Če v dnevu nisi ubil niti enega Nemca, je šel dan v nič. Če si ubil enega, ubij še drugega.

Razumem njegovo jezo, toda pisatelj ne sme spustiti svojega duha tako nizko, da poziva k pobijanju. **Komunistični pisatelji v Srbiji so se po padcu komunizma prelevili v nacionaliste. Od kod ta lahkotnost preobrazbe?**

► Tudi Rus Eduard Limonov je prišel v Sarajevo in tako za hec streljal po mestu, zdaj pa je eden voditeljev opozicije proti postkomunistu Putinu.

Če vzameva Dobrico Ćosića, je bil komunist, celo član CK ZKS, toda bil je dvorski pesnik. Ko ga je Tito povabil na štirimesečno križarjenje z Galebom po vodah Afrike in Azije, je na pot vzel bel in črn smoking, 60 srajc, frak. Šele četrto stoletje kasneje se je našel Danilo Kiš, ki

je napisal satiro o kmetu v fraku. Bil je kot Gorki, ko je odšel na obisk Golega otoka. Ko se je vrnil, je šel k Rankoviću in mu povedal, da je to zločest otok. Ranković ga je nekaj časa poslušal, nakar je vstal in iz sednjega kabineta poklical Kardelja, da bi slišal še on. Kardelj je nekaj časa poslušal, nato pa se obrnil k Rankoviću rekoč, kakšne pizdarije so tam. Srbska moralna hrbtnica Ranković je potem odgovoril Kardelju, da je naročil šefu policije Stefanoviću - Čeći, naj to uredi, ampak »ti veš, kakšen je Čeća«. Kaj iz tega zaključiti Ćosić? - Da Ranković in Kardelj nista vedela, kaj se dogaja na Golem otoku. Vsakemu piscu razen Ćosiću, torej vsakemu, ki vsaj malo pozna ljudi, je jasno, da sta se Ranković in Kardelj zajejavala.

Čisti literarni lik je Radovan Karadžić. Napisali ste scenarij za Okupacijo v 26 slikah, bi lahko o njem napravili film ali knjigo?

► Ne bi mogel, čeprav sem ga oseben celo poznal. V osemdesetih letih je bil kot zdravnik blizu pisateljem, ko jim je pisal pro forma bolniške in ocene za predčasne upokojitve. Njegovo grozljivo vodenje vojne je znano. Name je naredilo močan

vtis obdobje, ko je živel kot doktor Dabić. Tako popolnoma se je vživel v ta lik dobrega človeka, predavatelja in zdravnika, ki pomaga ljudem. **Čista metamorfoza.**

► In to večkrat v življenju, na začetku je bil pesnik. A to niso samo individualne zgodbe. Za Mladića so očitno vsi vedeli, kje in kdo je. Tudi predsednik Boris Tadić, ki se postavlja kot nosilec evropske kulture.

Ste se potem, ko ste emigrirali iz Beograda, še kdaj vrnili?

► Ne, izdali so mi celo nekaj knjig, a nisem šel. Čutim bariero, čez katero ne morem stopiti.

Nekoč ste pisali na pisalni stroj, a ste se udomačili za računalnikom. Ste tudi knjigo že zamenjali z e-knjigo?

► Ne, celo tekst, ki ga mislim brati, si natisnem in ga preberem v fotelju. Mislim, da knjiga ne more izgubiti proti elektronski knjigi. Ko vzamem knjigo in jo berem, hočem biti sam. Tega ne morem početi pred računalnikom, ki brni in sveti in je dejansko bitje zraven mene, ki mi preprečuje občutek biti sam. Tudi e-knjigo čutim kot sofisticirano napravo, s katero moram ravnati po njenih pravilih, užitek branja pa je prav samota z vsakič drugo lepoticno - knjigo.

Na začetku pogovora ste dejali, da je v Srbiji elita sledila glasu drhali. Za naslov knjige ste izbrali Elita, hujša od drhali. Zakaj je elita s tem, da je enaka kot drhal, že hujša od drhali?

► Elita je hujša od rulje, ker je sposobna določati blodnje drhali. Ena teh je Ćosićeva, da »Srbija izgublja v miru to, kar je dobila v vojni«. Taras Kermauner je rekel, da je to poziv k permanentni vojni. Elita ali inteligenca ugaja drhali; kdorkoli nekomu ugaja, je hujši od tega, ki ga občuduje. Bečković je Srbe na Hrvaškem imenoval »ostanke zaklanskega naroda«, čeprav so ostanki nečesa, kar je bilo zaklano, pod zemljo in je ta primerjava butasta, ne stoji, toda ponavljajo jo vsakič, ko hoče kdo poudariti slab položaj srbskega naroda na Hrvaškem. Elita uspešno formulira zlonosni jezik drhali, potem pa uživa, ko poslušajo, kako njene na glavo postavljene besede zvenijo na različnih moriščih. Drhal je primitivna, elita, ki ji hoče ugajati, je perverzna.

✕

PaSji ZAKAJi

LiLa PraP

Lila Prap

Zadnja leta so njen zaščitni znak predvsem liki, ki jih je ustvarila za najmlajše. Njene zebre, krokodili, nosorogi, dinozavri, psi in številne druge živali so tako hipnotični, da je od njih skoraj nemogoče odlepiti pogled. Ali ilustracije tako pritegnejo zaradi živih barv ali zato, ker nas s svojimi preprostimi oblikami, velikimi ploskvami in mehko vračajo v otroštvo, niti ni tako pomembno. Lila Prap, ki ima za seboj večdesetletno pisateljsko in ilustratorsko pot in je v tem času prejela vrsto pomembnih nagrad, je namreč mednarodni fenomen. Previde njenih del najdemo že v 38 jezikih, najbolj množično pa jo kupujejo na Japonskem.

Vanja Pirc, foto Borut Peterlin

Čeprav so njena dela deležna veliko mednarodne pozornosti, se zdi, da se ji je uspelo vsemu temu direndaju spretno izogniti. Še vedno je skromna in redkobesedna. Živi daleč od soja medijskih žarometov v Šmarjeti pri Celju. A njen dom, prekrit z gosto plastjo bršljanovih listov, kljub vsemu poznajo po vsem svetu. Vsaka epizoda risanke, ki so jo na Japonskem posneli po motivih njene najbolj znane slikanice *Zakaj?*, se začne prav s posnetkom te z zelenjem okrašene hiške.

Tudi midva s fotografom sva pričakovala, da bova ob prihodu na hiši zagledala slavno rastlinsko zaveso. A pričakala naju je gola rumena fasada. Kaj se je zgodilo z bršljanom?

► Bršljana, ki je dolga leta preraščal našo hišo, trenutno res nimamo. Mož je po naključju dobil nazaj hlev, ki stoji poleg hiše, in ker je bil razpadajoč, smo se lotili obnove. Po obnovi pa je bil hlev nenadoma videti bolj nobel kot hiša. Tako smo se odločili, da obnovimo še fasado hiše, ki je bila v slabem stanju, čeprav tega zaradi bršljana morda ni bilo videti. Zato smo morali bršljan odstraniti. Z njim je bilo v resnici kar precej dela. Sproti ga je bilo treba rezati, sicer je začel rasti vsepovsod. Celó po strehi.

Je bilo z njim morda preveč dela? Ste se mu zdaj povsem odpovedali?

► Ne, kje pa. Pod bršljanom smo živeli kot v kakšnem grmu. Ko so čebele rojile, je brenčala vsa hiša. Barve so bile nore. Res pa je, da je bilo, ko je listje odpadlo, vse skupaj videti bolj ... grozno. In to je trajalo približno pol leta, dokler ni bršljan spet ozelenel. Spomnim se, da so nekega februarja na obisk prišli poslovni partnerji iz Japonske. Pričakovali so, da bo hiša v zelenju, in ko so videli, da je gola, so samo privihali nos. No, saj verjetno tega niso storili le zaradi hiše. Takrat smo imeli po dvorišču luže. Zdaj smo vse skupaj malo uredili, manjkajo še zelena polkna, na koncu pa bomo ob hiši postavili še štangice, da bo bršljan plezal po njih in ne več po fasadi. Hiša torej ne bo ostala gola, bršljan se bo gotovo vrnil. No, pa saj se mora. Odkar smo ga posekali,

smo kar naprej v depresiji. Ko vidim hišo, mi postane kar slabo. (smeh) **Pravite, da je bilo pod bršljanom podobno, kakor da bi živeli v grmu. Kako zelo je to spodbujalo vašo ustvarjalno domišljijo?**

► To je imelo gotovo velik vpliv nanjo, absolutno. Res pa je, da si vse to zelenje, ki je obdajalo hišo, videl le, če si bil zunaj, ne pa tudi iz notranjosti. Najlepši razgled iz same hiše se ponuja skozi strešna okna v mojem ateljeju. Seže proti Celju in okoliškim hribom. Zaradi vročine je poleti v tisti sobi sicer nemogoče karkoli narediti, ampak razgled je lep.

Je soba ravno zato postala vaš atelje?

► V bistvu imam atelje tam po naključju. To je bila hiša moževega očeta in v preteklosti je on živel v pritličju, mi pa zgoraj. Potem smo se preselili dol, in ker je zgornje nadstropje ostalo prazno, sem se odločila, da bom tukaj delala.

Kako se je pravzaprav začela vaša ustvarjalna pot? Danes vas poznamo kot literatko in ilustratorko, ampak sprva ste bili arhitektka. Ste se za študij arhitekture odločili, ker je bil vaš oče gradbeni inženir? Je bil tudi sicer on tisti, ki vas je že od mladih nog usmerjal v vizualno ustvarjanje?

► Za njegovo delo se nisem tako zelo zanimala. Všeč pa mi je bilo, da je imel polno ravnin in da je kar naprej risal. Tudi sama sem rada risala. Ko sem bila v gimnaziji, so bile zelo moderne filozofija, sociologija, družbene vede. Tudi mene je poleg risanja in matematike zanimala sociologija in zdelo se mi je, da bom vsa ta področja povezala s študijem arhitekture. Pri arhitekturi moraš biti tudi zelo povezan z ljudmi, vedeti moraš, kaj bodo počeli v objektih, ki jih boš projektiral. Čeprav je sodelovanje z naročniki potem pogosto daleč od teorije.

Kot arhitektka ste v Wiesbadnu sodelovali pri projektiranju otroške bolnišnice. Ste si jo pozneje kdaj ogledali v živo?

► Kot arhitektka sem sicer večinoma delala prizidke za prijatelje, ampak drži, res sem sodelovala tudi pri projektiranju otroške bolnišnice. Toda še preden so se lotili gradnje, sem se vrnila v Slovenijo, ker sem se odločila dati prednost družini. Bolnišnice tako nikoli nisem videla v živo. Načrti pa so predvidevali, da bo osmerokoten objekt.

Zdi se, da je delo z otroki in za otroke tudi sicer rdeča nit vaše poklicne poti. Med drugim ste bili nekaj let učiteljica. Zakaj ste poučevanje opustili?

► Učiteljski poklic in poučevanje otrok sta me zanimala, ampak potem sem ugotovila, da je poučevanje mogoče fino, dokler so otroci majhni. Sama pa sem poučevala srednješolce. In ko v srednji šoli stopiš v razred, te učenci skenirajo in takoj

ugotovijo, kje so tvoje šibke točke. Če jim rečeš zdravo, takoj vidijo, da si bolj domač, in če potem poveš še kak vic, jim je takoj jasno, da jih želiš tudi zabavati. Potem si rečejo, v redu, ampak mi te bomo še bolj zabavali. Potem se lahko dereš nanje, a disciplinirati ti jih ne bo več uspelo. Tako sem kmalu ugotovila, da nisem ravno rojena za ta poklic. Zdržala sem le tri leta. So pa učitelji, ki to znajo.

Pozneje ste postali pisateljica in ilustratorka, ampak otroci se lahko ob vaših slikanicah tudi marsičesa naučijo. Lahko denimo spoznajo, katere živali obstajajo ali so obstajale ter kakšne so njihove lastnosti. Poleg tega jim vsaj v seriji knjig, ki jo je začela slikanica *Zakaj?*, pri vsaki temi najprej ponudite tri napačne šaljive odgovore in šele na koncu tistega pravilnega. Zdi se, da ste na neki način kljub vsemu ostali učiteljica, le da otroke nagovarjate drugače. Morda na mehkejši, bolj prefinjen, prijaznejši, tudi zabavnejši način.

► Saj natančno tako sem hotela počevati učence, pa mi ni šlo! (smeh) Serija *zakajev*, ki ste jo omenili, je res tudi poučna. Lotila sem se je zato, ker sem ugotovila, da je mogoče stik z otroki, ki so sramežljivi, navezati tako, da jim poveš kaj, kar je evidentno napačno. Še tako sramežljiv otrok bo v tem primeru odrea-giral. Ogorčen bo nad pripombo, zdela se mu bo neumna ali pa vsaj smešna. In če se najprej malo pohecaš, se bo začel pogovarjati s tabo. A poleg te serije ustvarjam še marsikaj drugega, od uspavank do zgodb za starejše otroke, zato je to, da so moja dela tudi poučna, morda le naključje.

Čeprav že dolgo delate predvsem za otroke, so bila prva ilustratorska dela, ki ste jih objavljali v časopisih, namenjena izključno odraslim. Šlo je za zgečkljive stripe, v katerih ste se dotikali spolnosti, objavljali pa ste jih v reviji *Kaj*. So bile to teme, ki so vas sprva zanimale?

► Vse se je začelo s tem, da je mož risal, in ker je zaslužil več kot jaz, ki sem hodila v službo, sem se odločila, da poskusim še sama. Tako sem začela risati vice. Pri reviji *Kaj* sem takrat vprašala, ali bi v vsaki številki objavili vic, v katerem bi nastopala gospa z imenom Fanči, in bili so za. Potem sem se kakšna tri ali štiri leta hecala iz ženske domišljije. Ampak potem so začeli vsepovsod za vice plačevati vse manj. Nazadnje je bila še poštna znamka vredna več od vica.

Kaj se je zgodilo? Smo se Slovenci nenadoma nehali smejati? Ali samo vicev ne maramo več?

► Saj trenutno nimamo tudi nobene humoristične revije. Humorja ni več. Strani z vici, ki so bile nekoč značilne za časopise, ni več. Najdemo jih le še v Poletu. Humor Tomaža Lavriča v *Mladini* pa je tako ali tako uni-

kat. Nekoč je bilo drugače, imeli smo Pavliho, Bine Rogelj je risal pa Božo Kos. Spremembe se sicer niso zgodile le pri nas. Niti v tujini danes ni bistveno drugače. Včasih sem kupovala nemške, vzhodnoevropske, celo francoske revije, a tudi te so zdaj kar poniknile. Danes v medijih beremo samo še o kraljih, princesah, pevkah, denarju in slavi. Za smeh nimamo več časa. No, pa saj drug drugega tudi vidimo ne več.

Si kdaj zaželite, da bi spet ustvarjali vsebine, ki bi bile namenjene samo odraslim?

► Ne. Nikoli se nisem specializirala glede na to, koga nagovarjam. Zanimajo me samo teme. Zdaj me recimo zanimajo živali, trenutno še najbolj žuželke. Te dni me zelo zanima tudi kopalnice, pa tudi kuhinje, ker mi je vse crknilo. Ampak težko se za kaj odločim. Zanimivo je, da še barve ploščic ne morem izbrati. Drugim brez težav svetujem, kako naj opremijo stanovanje, pri sebi pa sem zelo neodločna. Lahko pa vam povem, da sem zadnjič v neki trgovini gledala štedilnike in eden od Gorenjevih je imel na kuhalnih ploščah vzorček iz točno takšnih črtic, kot sem jih ustvarila sama, ko sem v tem podjetju delala kot industrijska oblikovalka. Takrat so bile zelo moderne črtice in pikice, ki jih danes dokaj hitro spraviš skupaj z računalnikom. Takrat pa računalnikov še ni bilo in sem jih skupaj zlagala po koščkih v neskončno velik vzorec.

V tistem času je imela marsikatera slovenska družina nevede v svojem gospodinjstvu tudi kakšno vaše delo, natisnjeno na gospodinjstvih aparatih. Ali niste bili takrat tudi denimo avtorica oznak na Gorenjevih zamrzovalnih skrinjah in hladilnikih?

► Tudi. Takrat sem se začela igrati s tem, kako bi bilo mogoče živali stlačiti v neko minimalistično formo, denimo v krogec, a bi bilo pri tem vsakemu takoj jasno, za katero žival gre. Tako kot je pri Diareji takoj jasno, ali gre za lik Drnovška ali koga drugega. Sama sem tako ustvarjala minimalistične kure in zajce, ki so se potem znašli na zamrzovalnih skrinjah in hladilnikih. Ampak kljub vsemu raje ustvarjam za otroke. Otroci ti ne težijo, kaj smeš delati in česa ne. Res pa je, da me zanimajo odzivi njihovih staršev in pogosto pregledam spletne strani, kjer jih objavljajo. Ugotavljam, da so kar zadovoljni.

Najmlajši še ne znajo kritično presojati vsebin, zato moramo biti pri tem, ko jih nagovarjamo, še posebno pazljivi. Na kaj ste sami najbolj pozorni, ko ustvarjate zanje?

► Ko se lotim dela zanje, avtomatično vem, kaj smem in česa ne. Res pa je, da se včasih stvari malce zapletejo. Zdaj denimo končujem slikanico o žuželkah in pomagal mi je strokovnjak s tega področja, ki je želel, da uporabljam strokovne izraze.

Odkritje, da zna moja leva roka risati, je bilo zame predvsem veliko presenečenje. Še vedno sem vsakič znova presenečena nad njo. Lahko bi rekla, da moja leva roka riše celo bolje kot jaz.

Danes v medijih beremo samo še o kraljih, princesah, pevkah, denarju in slavi. Za smeh nimamo več časa.

112

Sama sem vztrajala, da ne bom uporabljala takšnih besed, ki jih še starši ne razumejo, kaj šele otroci. Si predstavljate, da vas otrok vpraša, kaj je to obustni člen, in mu ne znate odgovoriti? Zato sem raje uporabila izraz organ ob ustih. Zapletlo se je tudi pri izrazu vešča, ker je to le eden od nočnih metuljev. Nazadnje sem vse skupaj oddala uredniku, pa naj se on odloči.

Zdi se, da se vam je pot do širšega bralnega občinstva zares odprla šele, ko ste naredili izredno drzen korak. Zamenjali ste roko, s katero ustvarjate. Prej ste risali z desnico, potem pa ste nenadoma začeli uporabljati levico. Takšni preobrati niso ravno vsakdanji, kajne?

► Mož mi je nekoč rekel, naj kdaj poskusim ustvarjati tudi z levico, če sem že levičarka. Sem namreč rojena levičarka, ampak ko sem bila še otrok, so me v vrtcu in šoli silili pisati z desno, češ da je levica grda roka. Potem sem enkrat nekaj res narisala z levo. Nastale so take bolj grobe slike, ki pa so mi bile všeč. Celo zelo všeč so mi bile. Takrat sicer nisem zamenjala le roke, s katero rišem, ampak sem odkrila tudi povsem novo ustvarjalno tehniko. Sprva sem delala akvarele. To so bile take majhne slike, polne detajlov, ki pa niso padle v oči. Zdaj uporabljam kredo, ki daje povsem drugačen vtis. Divja je.

Danes ustvarjate samo še z levo?

► Precizne linije rišem tudi z desno. Sicer pa z levo.

Se vam zdi, da je bila menjava roke in s tem tehnike takrat morda tudi vaša osebnostna prelomnica?

► Odkritje, da zna moja leva roka risati in da to počne še bolje, kot sem si lahko sploh predstavljala, je bilo zame predvsem veliko presenečenje. Še vedno sem vsakič znova presenečena nad njo. Spomnim se, kako sem se z desnico mučila, ko sem delala izredno natančne motive, kjer so bili pomembni milimetri. Ko sem začela risati z levico, pa sem si zamislila neko grobo risbo, ampak roka je delala po svoje in naredila boljšo risbo, kot sem načrtovala. Lahko bi rekla, da moja leva roka riše celo bolje kot jaz.

Nekateri vaš sedanji slog primerjajo s tistim, ki so ga v preteklosti uporabljali pri slikanju na stene. Se tudi sami počutite tako, kot da bi se s svojim slogom vrnili nazaj, ne le k minimalizmu, temveč h koreninam risanja?

► Ne vem, morda. Morda so se takšne primerjave pojavile le zato, ker uporabljam kredo.

Se vam zdi, da se s takšnim, robustnejšim risanjem laže dotaknete otrok, sploh najmlajših?

► Najmlajši otroci šele spoznavajo oblike in jih poskušajo dešifrirati, zato se mi zdi boljše, da so ilustracije zanje res narejene čim preprosteje. Dovolj je, če jim narišes denimo jabolko. Nekoliko večji otroci pa že radi berejo pravljice in imajo radi tudi skrivnosti, zato so dela zanje lahko že bolj zapletena. Slike zanje so lahko že kot nekakšna skrivnica. Mojštrici v takšnem risanju sta denimo Marlenka Stupica in Ančka Gošnik Godec. Res pa je tudi, da podobno kot vsaka starostna skupina otrok zahteva svoj slog, svoj slog zahteva tudi vsaka posamezna pravljica.

Kako je videti vaš ustvarjalni proces? Res rišete predvsem ponoči?

► Včasih sem ustvarjala skoraj izključno ponoči. Neki ilustrator me je nekoč zgroženo vprašal, kako lahko to počnem, če pa sam za risanje potrebuje dnevno svetlobo. Potem je dobil otroka in je rekel, aha, zdaj te razumem. Sin je zdaj odrasel, in če se mudi, seveda delam tudi podnevi. Drugače pa ob ustvarjanju rada poslušam kakšno jazzy muziko. Ali pa stari rock. Ko ustvarjam, je tako, da gre navadno do pete strani knjige zelo hitro. Potem se ti za kakšne tri mesece vse skupaj ustavi. Potem skoraj znoriš. Potem ti spet gre. Kakorkoli obrnem, za celotno knjigo potrebujem leto dni.

Vemo, da rišete predvsem s kredo, a ne nanašate je na belo podlago, temveč na črno. Zakaj?

► Pri črni podlagi so po nanosu krede še vedno vidne njene linije, zato imam včasih pri obrobah manj dela, ker so pač črne barve. Drugače pa črno podlago uporabljam predvsem zato, ker barvni odtenki kred, ki so že tako živi, na črni podlagi še dodatno zažarijo. Samo ustvarjanje je sicer »lažji« del celotnega procesa. Več težav je z idejami. Te so ali jih ni. Če se siliš, jih ni. V tem primeru moraš vse skupaj pustiti in začeti kako drugo delo in šele takrat po navadi ugotoviš, kaj vse bi lahko uporabil v knjigi. Nekoč sem brala pesmi nesmislov v angleščini in takrat sem pomislila, da bi morali tudi v slovenščini narediti kakšno delo, v katerem bi se lotili nesmiselnih besednih zvez. Tako je nastala

moja prva slikanica. Pisala sem si tudi sinove prve besede. Že zelo majhni otroci znajo oponašati živali in zdelo se mi je, da bi iz teh glasov lahko nastala uspavanka, v kateri bi tisti, ki bi mu jo pripovedoval, tiho predel ali mukal.

V vaših slikanicah živali nastopajo zelo pogosto, bistveno pogosteje kot ljudje.

► Majhnemu otroku moraš prikazati veliko različnih stvari in živali se mi zdijo še vedno zelo primerne za posredovanje takšnih raznovrstnih informacij. Ko opazujem ljudi, ugotavljam, da si niti nismo tako zelo različni. Ne predemo ali mukamo. **Že na začetku sva omenili serijo zakajev, slikanic, zaradi katerih vam je pravzaprav uspel preboj ne le doma, ampak tudi na mednarodnem trgu. Danes so naprodaj v približno 40 državah, največja senzacija pa so na Japonskem. Ampak menda so vas še pred Japonci odkrili Angleži.**

► To je bilo v času paranoje zaradi pisemskih ovojnic z antraksom. Ko sem dobila nepodpisano pismo, ga sprva nisem hotela odpreti. Potem sem ga le odprla, ampak šele, ko sem si čez roke poveznila vrečke. In v kuverti je bil dopis ugodne angleške založbe Random House, iz katere so me spraševali, ali bi želela izdati knjigo pri njih. Predlagala sem, da bi uporabili že pripravljene slike s hecnimi odgovori, ki se celo rimaajo, ampak odgovorili so mi, da so nekaj podobnega že izdali in da bi zato radi naredili kaj drugega. Takrat sem rekla, ah, to se mi pa ne ljubi. In tako sem knjigo *Zakaj?*, prvo v seriji tovrstnih knjig, izdala pri Mladinski knjigi. Za Random House sem pozneje naredila ilustracije za knjigo ameriške avtorice in to je bil tudi edini primer, ko sem pripravila ilustracije na tekst, ki ni bil moj. Pozneje sem zanje pripravljala svojo knjigo *Moj očka*, a me je prehitela gospodarska kriza. Odpustili so mojo urednico in še kup drugih. Knjiga je zato izšla v Sloveniji.

Aha, Angleži torej v zakajih niso videli potencialne uspešnice. Japonski založniki, ki so vaša dela prvič opazili na razstavi najboljših ilustracij na sejmu otroške literature v Bologni, pa so se menda posla lotili kar takoj, na stojnici Mladinske knjige. Nam lahko poveste več o tem srečanju?

► Res je, japonski založniki so opazili knjige, in ker je japonska nacionalna televizija ravno takrat iskala nove like za risanke, so jih pritegnili

le. Predstavnico Mladinske knjige so vprašali, ali se lahko pogovarjajo kar neposredno z mano, in seveda sem se s tem strinjala. Rekla sem, poskusimo in pogledimo, kako bo. Potem so v približno letu dni naredili risanko po motivih knjige *Zakaj?*, knjigo so prevedli, nato so izdali še dve knjigi. Naredili pa so tudi najrazličnejše artikle z motivi teh živali, od igrač do jedilnega pribora, krožnikov, skodelic, sestavljanek, brisač, majic ...

Ste zadovoljni z risanko?

► Všeč mi je, da so zelo pazili, da so liki videti tako kot v knjigi. Rišejo jih ročno in tudi sicer so se zelo potrudili. Sprva so sicer želeli narediti tridimenzionalne like, vendar sem temu nasprotovala. Nazadnje so naredili tridimenzionalne le v plesnem vložku, ki je vključen v vsako epizodo risanke, sicer pa so liki dvo-dimenzionalni. Ker so risanke namenjene majhnim otrokom, se mi zdi to boljše. Ali pa tako mislim le zato, ker sem odraščala v starih časih in sem navajena na takšne risanke.

Risanko smo si ogledali tudi na TV Slovenija. DVD-jev in igrač pa pri nas za zdaj še ni mogoče kupiti. Bodo kdaj naprodaj tudi v Sloveniji?

► DVD-je in igrače poskušajo uvoziti že dve leti, a jim za zdaj še ni uspelo. Mislim, da se zapleta pri japonski agenciji, ki skrbi za izvoz v Evropo. Škoda.

Menda ste želeli nekoč tudi sami ustvarjati risanke in ste celo razmišljali, da bi šli na Japonsko.

► To drži, a to je bil le preblisk. Dobila sem idejo, da bi delala risanke, in zdelo se mi je, da bi bilo to najbolje početi na Japonskem. Naredila sem dve poskusni risanki, eno Fanči in abecedo za otroke, vendar mi takrat nihče ni znal pomagati pri tehničnem vprašanju, ki so se mi pri tem porajala. Risanke že tako vzamejo ogromno časa, in ker nisem obvladala formatov in pikslov, se mi je zdelo boljše, da odneham na pol poti. Oziroma že kar na začetku.

O tem, kakšnih razsežnosti je preboj, ki se vam je zgodil na Japonskem, priča podatek, da slikanice ob prvi izdaji navadno natisnejo v 5000 ali 6000 izvodih, vašo prvo knjigo pa so že v štartu natisnili v 12.000 izvodih. Doslej so prodali krepko čez 70.000 vaših knjig, kar vas na Japonskem uvršča v vrh najbolj prodajanih avtorjev novejših del za otroke. Vaši partnerji prav tako ne skrivajo ambi-

Do pete strani knjige gre navadno zelo hitro. Potem se ti za kakšne tri mesece vse skupaj ustavi. Potem skoraj znoríš. Potem ti spet gre. Za celotno knjigo potrebujem leto dni.

cij, da bi blagovna znamka LilaPrap konkurirala Disneyjevim junakom in Hello Kitty. Ste si predstavljali, da bodo vaša dela postala komercialno tako uspešna?

► No, za Japonce že veš, da znajo kaj narediti. Malo sem sumila, da bo uspelo. Ampak v resnici nad vsem tem biznisom nimam pregleda. Vsak ima svoje delo. Sama sem avtorica, oni skrbijo za biznis. Ni mi do tega, da bi jih hodila kontrolirat. Na Japonskem sem bila samo enkrat, sicer pa komuniciramo prek spleta.

Se sodelovanje na mednarodnem trgu, ne le na Japonskem, temveč tudi v drugih državah, zelo razlikuje od sodelovanja z domačimi založniki?

► Ko gre za biznis, je povsod enako. Vsi se zelo hitro učijo globalizacije. Vsi vedo, kje lahko umetnike malo privijejo in povečajo svoje pravice. Sama vedno dobim en izvod prevedene knjige, ki mi pripada po pogodbi. Če želim še enega, ga je včasih nemogoče dobiti. Drugače pa moram reči, da imam raje slovenske izdaje. Zdi se mi, da me imajo pri nas vseeno za svojega, slovenskega avtorja. V tujini pa si le še en tujec.

No, na Japonskem ste vseeno tudi malo njihovi. Ali pač ne?

► No, to drži. Tam sem že nekakšna maskota. Me pa ne poznajo v živo. Mojo podobo poznajo le iz risanke, saj se v njej pojavim tudi sama. Pred kratkim sem izvedela, da bodo dali risanko kmalu ponovno na spored, kar bo menda že četrtili v treh letih. To se mi zdi kar v redu dosežek. Všeč mi je, da risanko predvajajo tudi drugod po svetu, denimo v Južni Koreji ali Indiji.

Redko se zgodi, da avtorji iz majhnih držav, ki ustvarjajo v jeziku, ki ga govori malo ljudi, dosežejo tako veliko mednarodno prepoznavnost, predvsem zato, ker se je med množico ustvarjalcev pač težko prebiti. Ali drži, da ste, če je filozof dr. Slavoj Žižek na mednarodnem trgu naš najbolje prodajani avtor, vi naša najbolje prodajana avtorica?

► Hm, verjetno. Za to trditev sem že slišala, a ne vem, kakšne so konkretne številke. Žižek je pa tako ali tako divji. Kjerkoli si, tudi če si v Washingtonu in greš v knjigarno in malo pobrskaš, najdeš njegova dela.

Kaj vam pomeni komercialni uspeh? Ali umetnik, ki je komercialno uspešen, lahko še naprej ustvarja neobremenjeno od zahtev založnikov in odzivov trga?

► Mene res zanima samo ustvarjanje. Če prinese še kaj denarja, toliko boljše. Sem pa kvečjemu ujetnica davkarije. Ker davkarija ti lahko res zavozla lajfo. Najprej si svobodni umetnik, ne skrbiš za nič, enkrat na tri leta moraš oddati pregled, kje vse si razstavljal, in to je to. Ko pa enkrat presežeš cenzus, se začne zapletati. Morala sem ustanoviti zavod in počutim se, kot da vodim Istrabenz. Ogromno dela imam s papirji. Tako da nazadnje postaneš malo histeričen.

Doma in na tujem ste prejeli vrsto pomembnih nagrad, večkrat ste bili denimo nominirani za nagrado Astrid Lindgren in Andersenovo nagrado, ki sta ugledni mednarodni nagradi za mladinsko književnost. Doma ste letos prejeli nagrado Prešernovega sklada. Se vam kljub nagradam zdi, da doma ne cenimo dovolj vašega dela?

► Meni se zdi, da čisto dovolj. Morda skoraj preveč. Nagrade so seveda fine.

Naj vas vprašam drugače. Ali ima naša država dovolj posluha za umetniške ustvarjalce?

► Kar se zakonov in uradnih dopisov tiče, so ti čudni. Prav zanima me, ali je kdo štekjal, kaj je pisalo v plahti, ki smo jo dobili po pošti pred trojnim referendumom. In jaz plačujem masne davke zato, da delajo takšne kozlarije in da imamo takšne referendume. To se mi zdi grozno. To me res razpeni. Denar mečemo skozi okno in morda bomo imeli še kakšen referendum in bomo stran zmetali še več denarja. Meni pa davkarija greni življenje, če se zmotim pri knjiženju za en sam evro. Morda bi morali pri nas razmisliti o davčnih olajšavah za umetnike ali pa vsaj o poenostavitvi postopkov. Dobrodošlo bi bilo že to, da bi davke plačevali le enkrat na leto. Umetnik poleg tega nikoli ne ve vnaprej, koliko bo zaslužil. Potem pa kakšno leto slučajno dobi nagrado in mu zgolj zaradi tega zvišajo prispevke, ki jih mora plačevati.

Že več kot dve desetletji ste samostojna ustvarjalca na področju literature in likovne umetnosti. Je z umetnostjo pri nas mogoče preživeti?

► Jaz nekako preživim. Živce imam pa že čisto scefrane, saj res nimam časa, da bi se ukvarjala z neprestanim spreminjanjem predpisov. Čas, ki ga porabim za to, da berem zakone, bi lahko namenila čemu drugemu.

Ste kdaj razmišljali o selitvi v tujino?

Med športniki je moderno, da stalno bivališče prenesejo v davčno ugodnejše države.

► Umetniki ne zaslužimo toliko, da bi lahko razmišljali o tem.

Objavljali ste v časopisih, vsaka vaša knjiga, ki izide doma, še isto leto doživi vsaj deset izdaj v tujini, prišli ste na televizijo, lutke po motivih vaših slikanic smo si ogledali v gledališki predstavi ... Obstajajo še druga področja, na katerih bi želeli poseči? Je to morda film, morda celo 3D-film?

► Trenutno bi želela poseči predvsem na področje upokojitve. Človek se namreč z leti utruji. Ne moreš kar naprej delati v turbo pogonu.

Ampak ali to pomeni, da želite nehati tudi pisati in ilustrirati?

► Ah, to pa ne. Če bi se upokojila, bi lahko ustvarjala bolj sproščeno. Zdaj veš, da če ne boš nič naredil, ne bo nič denarja. Davke moraš pa kljub temu plačevati vnaprej. Ves čas si v nekakšnem krču. Kar naprej moraš imeti ideje, saj sicer ne bo knjig in potem ne bo niti prihodkov.

Pa imate trenutno na zalogi kakšno svežo zamisel? Lahko pričakujemo še kakšno slikanico iz serije zakajev?

► Pri seriji zakajev zdaj vztrajam zato, ker nimam drugih idej. In kadar nimaš drugih idej, je najlažje nadaljevati že začrtano pot. Zunaj so tri knjige iz te serije, poleg slikanice Zakaj? še Dinosaurji in Pasji zakaj. Zdaj pripravljam četrto.

Gre za knjigo o žuželkah, ki ste jo omenili že na začetku?

► Ja, to bo ta slikanica. O žuželkah sem pisala že v svoji prvi knjigi *Male živali*, in ko sem jih takrat opazovala od blizu, me je presenetilo, kako norih oblik so. Kot da bi gledal znanstvenofantastični film. Če bi ljudje vedeli, kako so v resnici videti muhe, kako tapkajo z rilčkom in nato bruhnejo slino, bi jih še kap. Res so fascinantne, zato sem se odločila, da se jih v tokratni knjigi lotim malo bolj strokovno.

Svetovno občinstvo vas pozna kot Lilo Prap, ampak vaše pravo ime je Lilijana Praprotnik - Zupančič. Pod tem imenom objavljate knjige za starejše otroke. Zakaj pravzaprav ustvarjate pod dvema imenoma?

► Oh, saj imam še več imen. Podpisujem se tudi s kratico MM. Vsi prijatelji in domači pa me tako ali tako kličejo Miša.

Hočete reči, da tudi Lilijana ni vaše čisto »pravo« ime? Hecno, zdi se, kot da vašega pravega »jaza« očitno sploh ne poznamo.

► Dokler nisem šla v šolo, sploh nisem vedela, da sem Lilijana. Nihče me ni klical po tem imenu, in ko so me tako poklicali v šoli, me je skoraj kap. Pozneje, v gimnaziji, so me začeli klicati Lila. Ime Lila Prap pa sem skovala, ko sem začela ustvarjati slikanice in se mi je zdelo moje polno ime predolgo, da bi ga s kredo pisala pod ilustracije. Ampak drži, moje »pravo« ime, s katerim živim vsak dan, ni niti Lila niti Lilijana. V resnici sem Miša.

✕

Severina

Ena in edina. Pevka, estradnica, manekenka in igralka. Dekle iz splitske delavske družine, ki se je po trnju povzpelo do zvezd in postalo (nad) nacionalna ikona.

Max Modic, foto Borut Krajnc

Espresso: 3 evre. Veliko točeno ožujsko pivo: 6 evrov. 62 minut na štiri oči s Severino: neprecenljivo. Še posebej zato, ker je njen menedžer rekel, da imava na voljo 40 minut. Ko se je pojavila v lobiju luksuznega zagrebškega hotela, mi je takoj postalo jasno, kako se je počutil Gajaš iz *Petelinjega zajtrka*, ko je prvič uzrl najbolj seksi bitje na hrvaški estradi in slišal *Gardelin*, tisto pesem, ki zlepa ne pride izpod kože, ko enkrat tja zleze.

Ker sva s foto Krajncem zaprisežena ljubitelja ženskega motiva, sva za trenutek kar pozabila dihati. Tokrat namreč ni prišla kot dekle z naslovnice novega albuma. Ni ti kot manekenka z glamuroznih strani modnih revij. Še manj kot igralka iz kake razvpite gledališke predstave ali filmske uspešnice. Prišla je kot SEVERINA Vučković. Naravna, spontana, duhovita in tudi brez glamurozne oprave tako iskreno lepa. Malodane nedolžna. Ampak tega ne bom rekel. Nedolžnost nima kaj iskati na estradi, kjer se Severina od svojega dvanajstega leta počuti kot doma. Izmaknila se je vsem polenom, ki so ji jih pod noge zmetali zavistneži in konkurenca. Preživela je suznjelastniške pogodbene in porazilne fevdalne menedžerje. In triumfirala tudi potem, ko je njen zasebni film postal javna last.

»Zato tudi je ikona, ena od redkih avtentičnih, tistih, ki niso proizvod naših verskih, intelektualnih in ideoloških izmišljij; avtentična Marija vseh hrvaških profanih in svetovljanskih prepričanj. Moško hrepenenje in ženski ideal. Pred njene noge padejo vse politične in ideološke razlike, pred njo so enaki levičarji in desničarji, kozmopoliti in nacionalisti. Samo njeno kraljestvo je zemeljsko,« je o Severini zapisal MILJENKO JERGOVIĆ. Podpišem.

Vsako besedo.

Goran Bregović je v intervjuju povedal, da zelo rad sodeluje z vami, ker imate nekega vruga v sebi. Kakšen vrug je to?

► Goran je zelo duhovit. Ne vem, verjetno tak vrug, kakršnega tudi on skriva v sebi. Zato sva se tudi tako ujela, čeprav ne vem, kakšne vrste vrug bi to bil. Goran je res neverjetna oseba. Sodelovati sva začela s pesmijo *Moja štikla*. Poklicala sem ga in vprašala, ali bi se dalo kaj narediti s to pesmijo. Goran je naredil nov aranžma, pesem je nato leta 2006 zmagala na Dori in uvrstila sem se na tekmovanje za pesem Evrovizije. Najino sodelovanje še zmeraj traja. Čeprav sem na naslednjem albumu začela delati brez njega, me je vseeno prosil, ali lahko preposlušam material. Na nadaljevanju albuma *Zdravo Marijo* bova začela sodelovati konec tega leta ali pa v začetku naslednjega, kar me resnično veseli, saj je še veliko stvari, ki se jih lahko naučim od njega. Z njim je užitek delati.

Kaj je največja neumnost, ki ste jo slišali o sebi?

► Da sem lepa in pametna, ha ha.

Ee ... okej, bom vprašal raje, na katera vprašanja nikoli ne odgovarjate.

► Običajno mi ni tako zelo nerodno zaradi vprašanj, kot mi je zaradi tistih, ki jih zastavljajo. Takrat se počutim neprijetno zaradi njihovih vprašanj, ne pa zaradi svojih odgovorov. Drugače pa ni vprašanj, na katera se ne bi dalo odgovoriti.

Ste kdaj razmišljali, da bi šli v politiko?

► Nikoli nisem razmišljala o politiki. Izbrala sem umetnost v najširšem pomenu. Politiki so ljudje brez čustev. Če jih slučajno imajo, potem jih skrivajo. Če pa jih ne skrivajo, potem z njimi kalkilirajo.

Na levi in na desni?

► Vsi. V tem se razlikujejo od nas umetnikov, ki od čustev živimo. Ne morem si predstavljati, da bi bila ena od njih. Največ naredijo ljudje, ki so svobodni in niso v politiki. Politika ima pač moč in ti lahko nakoplje težave, če se izpostavljaš in preveč posegaš na njeno področje. Ampak včasih se plača. Za lastno zadovoljstvo.

Taka je bila moja mati. Moj oče jo je varal, vendar jo je kljub temu še vedno privlačil. In kljub vsemu ji je bilo z njim lepo. Kljub vsemu je vedno mislila, saj se bo vrnil, saj bo prišel domov. Meni se je to zdelo nepojmljivo.

116

Kaj bi denimo sporočili Jadranki Kosor?

► Nič. Ker nič ne posluša. Ljudje ji sporočajo marsikaj, in to glasneje kot jaz, pa nikogar ne sliši.

Kaj pa bi sporočili tistim, ki so med paradu ponosa na splitskih ulicah vpili »Ubij, ubij pedra«?

► Zelo mi je žal, ker nisem bila v sprevedu. Žalosti me, ker to ni več Split moje mladosti. To ni več mesto, v katerem sem odraščala. Split nikoli ni bil mesto sovraštva. Split je vedno slovel po svoji prijaznosti, prijateljstvu, odkritosrčnosti in duhovnosti. Split je bil 'naše malo mesto'. Ne vem, kaj se mu je zgodilo. Tisto, kar smo lahko videli, je bil izraz neverjetne nestrpnosti in nezadovoljstva, ki samo čakata, da nekje eksplodirata. Tokrat je bila to parada ponosa, prihodnjič bo nekaj drugega. Potem so se izgovarjali, da so jih ti ljudje prišli provocirati. Ti ljudje niso prišli nikogar provocirati, prišli so izraziti svoje stališče. Tako kot so ga, niti ne tako dolgo nazaj, v ZDA morali izraziti Afroameričani. Župan Splita naj bi celo rekel, da so jo še dobro odnesli. To se mi zdi nedopustno, tudi če je jasno, da kalkulira z glasovi volivcev. Tega ne bi smel izjaviti. Ampak politika, ki je trenutno na oblasti, je pač taka.

Homoseksualnost imajo torej tudi še marsikje na Hrvaškem za bolezen ...

► To se pogosto sliši že v šoli in v vzgojno-izobraževalnem procesu nasploh. Ni osnovne logike: če so po njihovem ti ljudje bolni, zakaj potem vanje mečejo kamenje, namesto da bi jim poskušali pomagati? Kje ste videli, da se bolne ljudi trepepa? In to v 21. stoletju?

Kaj menite, kdo koga bolj potrebuje - Evropa Hrvaško ali Hrvaška Evropo?

► Hrvaška Evropo.

Zakaj?

► Mislim, da se bo z vstopom Hrvaške v Evropsko unijo marsikaj popravilo na bolje, morda se nam bo celo dvignil standard, kdo bi vedel ... Vi mi povejte, vi ste v Evropi.

Hmmm ...

► No, upam vsaj, da bo potem manj takih neprijetnosti, kot je bil ta eksces v Splitu. Ker nam bo nerodno, če se bomo v neki urejeni skupnosti še naprej tako obnašali.

Za katero stranko ne bi nikoli nastopili?

► Je to neke vrste moralno vprašanje? Čeprav vemo, da politika in morala ne gresta najbolje skupaj? Ne vem, za poklic, ki se ga trudim opravljati karseda profesionalno, sem si izbrala petje in nastopanje, to pa pomeni, da lahko brez slabe vesti nastopam za vsako opcijo, ki je izbrana na legalnih in legitimnih volitvah pri nas ali v tujini. To bi bil najbolj pošten odgovor. Poglejte na primer cerkev na Hrvaškem, ki se, kot je znano, odkrito spogleduje s HDZ, to pa še ne pomeni, da pripadnikov drugih strank, vključno z levčarji, ne bodo spovedali, če slučajno stopijo v spovednico. To je pač posel. Zanimivo, da se ta moralna vprašanja v smislu, za katero stranko pa ti nastopaš, najpogosteje zastavljajo prav nam, javnim izvajalcem. Jaz recimo zagotovo ne bom nastopala za HDZ. Vsaj še nekaj naslednjih let ne (nasmešek). Dokler se stvari korenito ne spremenijo.

So vam kdaj ponujali plačilo, da za neko stranko ne bi nastopili?

► Ne, to pa še ne. Čeprav moj menedžer pravi, da bi tako plačilo kar sprejel, ha ha.

Za estrado se načelno meni, da je to lahkoten poklic ...

► Potem ne govorimo o isti estradi. Iz lastnih izkušenj lahko povem, da gre za dokaj trdo delo, v katerem smo ženske še toliko bolj izpostavljene.

Kaj je po vašem najtežje in kaj najlažje?

► Najlažji in najlepši del je tisti koncertni del, ko prideš na oder in zapoješ. To je čudovit občutek. Vse ostalo je težje. Marsikaj tudi zoprno. Vendar ljubezen do nastopanja odtehta vse napore, tudi fizične, in logistiko, ki je včasih zelo zahtevna.

Koliko koncertov imate na leto?

► Okoli sto.

Ali drži informacija, da ste na začetku kariere imeli v pogodbi zapisano tudi to, koliko se lahko največ zredite?

► Res je. To je bil čas sužnjelastniških pogodb. In sužnjelastniških odnosov med mlado, neizkušeno in nebogljeno pevko ter domnevnimi velikimi poznavalci glasbenega šovbiznisa. Srečna sem, da je to za mano. Nasmeh je na srečo ostal. Pogosto se zgodi, da izgine tudi ta. Skupaj s tistimi, ki jim zaupaš, da ti bodo pomagali. Takrat pač ni bilo možnosti, da bi si vzela čas in nekatere stvari premisli.

Morajo nadobudne začetrice še vedno podpisovati take sužnjelastniške pogodbe, če želijo napredovati?

► Po mojem da, ni pa nujno. Če pogledate pogodbe, ki jih podpisujejo denimo udeleženci resničnostnih šovov, boste videli, da je to sužnjelastništvo postalo bolj prefinjeno. Še vedno pa ti dajo jasno vedeti, da si brez njih 'niko i ništa'. Morda je bilo meni kljub vsemu lažje. Z dvanajstimi leti sem postala najmlajša članica splitskega združenja glasbenikov. S štirinajstimi leti sem začela nastopati po hotelskih terasah, hodila

sem na tekmovanja, nabirala prve aplavze, osvajala nagrade, spoznavala različne odre. Imela sem veliko možnosti za koncertiranje. Dandanes mladi tega nimajo več. Terasa so izumrle, živa glasba je - vsaj na Hrvaškem - postala redkost. Preostanejo jim resničnostni šovi, na katerih dobijo svojih petnajst minut slave, in potem večinoma poniknejo nazaj v anonimnost. Mnogi so odkrito zmedeni, celo šokirani, ker se jim takoj zgodi vse naenkrat, ne vejo pa, da so samo del programa, ki je aktualen eno samo sezono.

Je za uspeh na estradi pomembnejši glas ali stas?

► Hmmm ... (skrivnosten nasmeh). Težka vprašanja so to. Mislim, da je najpomembnejša osebnost. Pod pogojem, da imate nekaj talenta, da premorete nekaj glasu in da niste ravno največja grdoba na svetu.

Kakšna pa je po vašem razlika med lepoto in seksapilom?

► Po mojem se to dvoje ne izključuje. Lepa ženska je lahko tudi zelo seksapilna, ni pa nujno. Sicer pa je z osebnim šarmom mogoče nadoknaditi marsikatero pomanjkljivost tako glede lepote kot seksapila.

Nietzsche je nekoč zapisal, da nas tisto, kar nas ne ubije, okrepi ...

► Tu se z Nietzschejem ne strinja.

Ne? Zakaj?

► Verjetno je hotel gospod filozof povedati nekaj zelo pametnega, ampak v resnici nas tisto, kar nas ne ubije, večinoma naredi zelo šibke in negotove.

Priročno orožje, specializirano za ubijanje uspešnih karier, so v zadnjem času postali ukradeni domači videoposnetki. Vendar se pogosto zgodi, da svoj cilj zgrešijo, in tisti, čigar kariero bi morali ubiti, postane še

VINSKA KLET
GORISKA BRDA

Bagueri

slovenska kakovost osvaja Evropo

www.klet-brda.si

Srebrna medalja
Chardonnay du Monde (Francija)

Srebrna medalja
Concorso enologico internazionale Vinitaly (Italija)

Zlata medalja
Mednarodno ocenjevanje vina (Hrvaška)

Najboljše belo vino po izboru vinarjev
Salon okusa (Bih)

Bronasta medalja
Decanter World Wine Awards (Velika Britanija)

Minister za zdravje opozarja:
»Prekomerno pitje alkohola škoduje zdravju.«

slavnejši in bolj priljubljen. Upal bi si trditi, da se je to zgodilo tudi v vašem primeru.

► Teško govorim o drugih primerih -raje bi videla, da mi tudi o svojem ne bi bilo treba -, ker jih ne poznam in mislim, da sem edina, ki se ji je to zgodilo pri nas. Slišala sva se z Goranom Bregovićem, ki se mu je zgodilo nekaj podobnega, toda on je moški in zlahka je zamahnil z roko, češ, glejte, kaj me briga. Dobro je vedel, kaj pomeni, če se na Balkanu nekaj takega zgodi ženski, in me poskušal tolažiti. Čas resnično ni mogel biti manj primeren. Leta 2001 sem bila na 'vsejugoslovanski' turneji (z izjemo Srbije), ki jo je podprlo pet sponzorjev. Naslednje leto sta izšla hit album *Pogled ispod obrva* ter *Virujen u te*, album z največjimi uspešnicami v živo. Leto kasneje sem dobila vlogo v gledališki predstavi *Karolina Riječka*. Skratka, bilo je super, potem pa na lepem moj zasebni film postane javna last. Nihče ni vedel, kaj se dogaja. V mojem stanovanju smo postavili nekakšen krizni štab in razpravljali o možnostih. Nehala sem dati intervjuje in kakih pet mesecev sploh nisem šla v javnost. V Supetru na Braču sem hranila ribice, kuhala in gospodinjala, česar že res dolgo nisem počela. Morala sem nekako preboleti to obdobje. Prihajale so ponudbe za organizacijo koncerta podpore na Poljudu in podobne pobude, vendar se mi je v tistem trenutku zdelo najpametneje, da se umaknem in počakam, da nevihta mine. Upanje, da še obstajajo ljudje, ki razmišljajo normalno, mi je povrnil Miljenko Jergović. Dejal je, da se je odrekel vsem, tudi prijateljem, ki so čutili potrebo o tej zadevi govoriti grdo ali zaničevalno. Potem smo šli na sodišče in poskušali ustaviti ta plaz, predvsem pa pojasniti, da sama pri vsem skupaj nimam čisto nič. Vse to mi je požrlo ogromno energije in me resnično ošibilo. Kakega pol leta po vsem tem je izšel album *Severgreen*, ki mi je še zdaj tako tuj, da praktično nobene od pesmi, ki so na njem, ne izvajam v živo. Takrat me je bolj kot koncertiranje privlačilo nastopanje na gledaliških odrih in ta faza je trajala še najmanj pol leta, dokler me ni poklical Goran Bregović, češ, gremo v studio snemat ploščo, proti težavam se je treba boriti z orožjem, ki ga najbolje obvladaš.

V takih situacijah je radovednost pričakovana, naravna in razumljiva. Tisto, kar me je šokiralo, je bilo vesplošno moralistično in pokroviteljsko zgražanje nad posnetkom, ki je po moji oceni zelo seksi. Kot da se ljudje ne bi mogli sprijazniti z dejstvom, da ženska, ki poka od seksapila, tudi v resnici seksa ...

► Ampak vseeno nikoli v življenju nisem načrtovala, da bo moja golo rit nekoč videla tudi moja učiteljica

matematike. Evo, tudi to se ti lahko zgodi. In zgodilo se je. Tako nepopisno neumno sem se počutila. Predrag Ličina, avtor mojih videospotov, pa se je šalil, da je posnetek slabo kadriran. Bili smo pri meni v štabu in vsem ga je bilo nerodno gledati. Treba je bilo namreč pričati, ali sem na posnetku res jaz. Takrat me pokliče Predrag in pravi: »Poslušaj, stara moja, to ne gre tako. Morala bi bolje kadrirati, razumeš?« **Menite, da mora imeti oseba, ki nastopa na estradi, v sebi nekaj ekshibicionističnega? Vam je všeč občutek, da nekoga ne privlačite samo s pesmijo in z glasom?**

► Konec koncev - da. Čeprav o tem nisem nikoli razmišljala na tak način. Uživam, ko je z mano moja zvesta publika, rada se zabavam na svojih koncertih. Če je to ekshibicionizem, potem naj kar bo.

► **Naučila sem se, da se dva najiskrenejša komplimenta v javnem življenju imenujeta zavist in drkanje. Zdi se mi, da v obeh kategorijah kotiram visoko, zelo visoko,« je povedala Lucija Šerbedžija, ko se je razgalila za prvo številko hrvaškega Playboya. Vaš komentar?**

► Ha ha, popolnoma se strinjam z Lucijo.

Tudi vam naj bi večkrat ponujali, da pozirate za Playboya. Zakaj nikoli niste sprejeli njihove ponudbe?

► Teško rečem. Playboy nikoli ni bil moja najljubša revija. Bolj so me privlačile tiste, ki se ukvarjajo z modo, zato sem si najprej želela priti na njihove strani. Če bi me tako privlačil tudi Playbojev koncept, bi zagotovo gostovala tudi tam. Sem pač drugačne šole.

To stališče ste med vrsticami nakazali že v simpatičnem tekstu z naslovom *Uzalud vam trud, svirači (Zaman se trudite, godci), ki ste ga pred desetimi leti napisali za hrvaško izdajo Playboya in kjer med drugim zapišete: »Punce, materialno nadomestilo ne bo prikriilo mentalne in duševne izropanosti.« Mislite, da je puncam, ki slepo stremijo k uspehu, mar za to?*

► To sem jaz napisala? Zelo pаметno. Mlade pripravnice so povsod, ne samo na estradi, in povsod so lahko izkoriščane, če se ne postavijo zase. Dekletom, s katerimi se jaz družim, je še kako mar. Ni jim vseeno, kaj žrtvujejo za uspeh in kario. Čeprav še vedno verjamejo v ideale, upoštevajo pametne nasvete.

Ne bi nastopile v resničnostnem šovu?

► Ne bi. Resničnostni šovi so s psihološkega vidika izredno zanimive in terapevtske oddaje. Mislim, da v resničnostnih šovih na površje priplava tisto najslabše in najboljše, kar je v ljudeh. Kdor se prijavi na resničnostni šov, je v sebi iskreno nedolžen, tisti, ki poskuša tam pametovati, pa iskreno naiven, ker se ne zaveda, da je zgolj figura v tele-

vizijski manipulaciji. Nihče pa nima pojma, kaj jih čaka, ko bodo prišli ven.

Ste verni?

► Hmm. V okviru pobožnosti sem bolj kot religioznosti naklonjena duhovnosti. Religioznost v smislu prakticiranja vere po nekem vnaprej zapisanem programu mi ni ravno blizu. Imam svoj notranji mir, cenim ljubezen in prijateljstvo in poskušam čim več dati, da bi čim več dobila nazaj. Sem zato sebična?

V eni od svojih najboljših pesmi *Virujen u te (Verjamem vate) imate verz: »I kad me varaš, s tobom lipo mi je.« (Tudi ko me varaš, mi je s teboj lepo, op. p.). Kako naj razumemo ta verz?*

► Poznati morate okolje, v katerem sem odrasčala. Pesem govori o ženski, ki prenese in zmore marsikaj. Taka je bila moja mati. Moj oče jo je varal, vendar jo je kljub temu še vedno privlačil. In kljub vsemu je vedno mislila, saj se bo vrnil, saj bo prišel domov. Meni se je to zdelo nepojmljivo. Bila sem še otrok in otroci o čustvih naših staršev nismo kaj dosti spraševali. Kasneje mi je neka starejša gospa, moja dobra prijateljica in žena znanega splitskega književnika, povedala podobno zgodbo. Nekega dne je njen mož pritekel po stopnicah in začel butati po vratih, češ, žena, pomagaj mi. Žena ga je spustila noter in tri minute potem, ko je za možem zaprla vrata, je po stopnicah pritekla neka mična plavolaska in začela trkati. Žena ji je odprla in plavolaska je vprašala, ali je ta pa ta tukaj. Ni, je odvrnila njegova žena in povedala, da ga že tri dni ni videla. Kako ne, če pa sem ga pravkar videla, kako je vstopil, je vztrajala plavolaska, žena pa je še naprej trdila, da ga ni videla. Plavolaska je nato odnehala in odšla, žena je zaklenila vrata, iz hladilnika vzela steklenico vina in rekla: »Stari, boš kaj popil, verjetno si žejen?«

Zgodba o ljubezni.

► Da. Njeni. To je verjetno tisto, čemur pravimo resnična ljubezen.

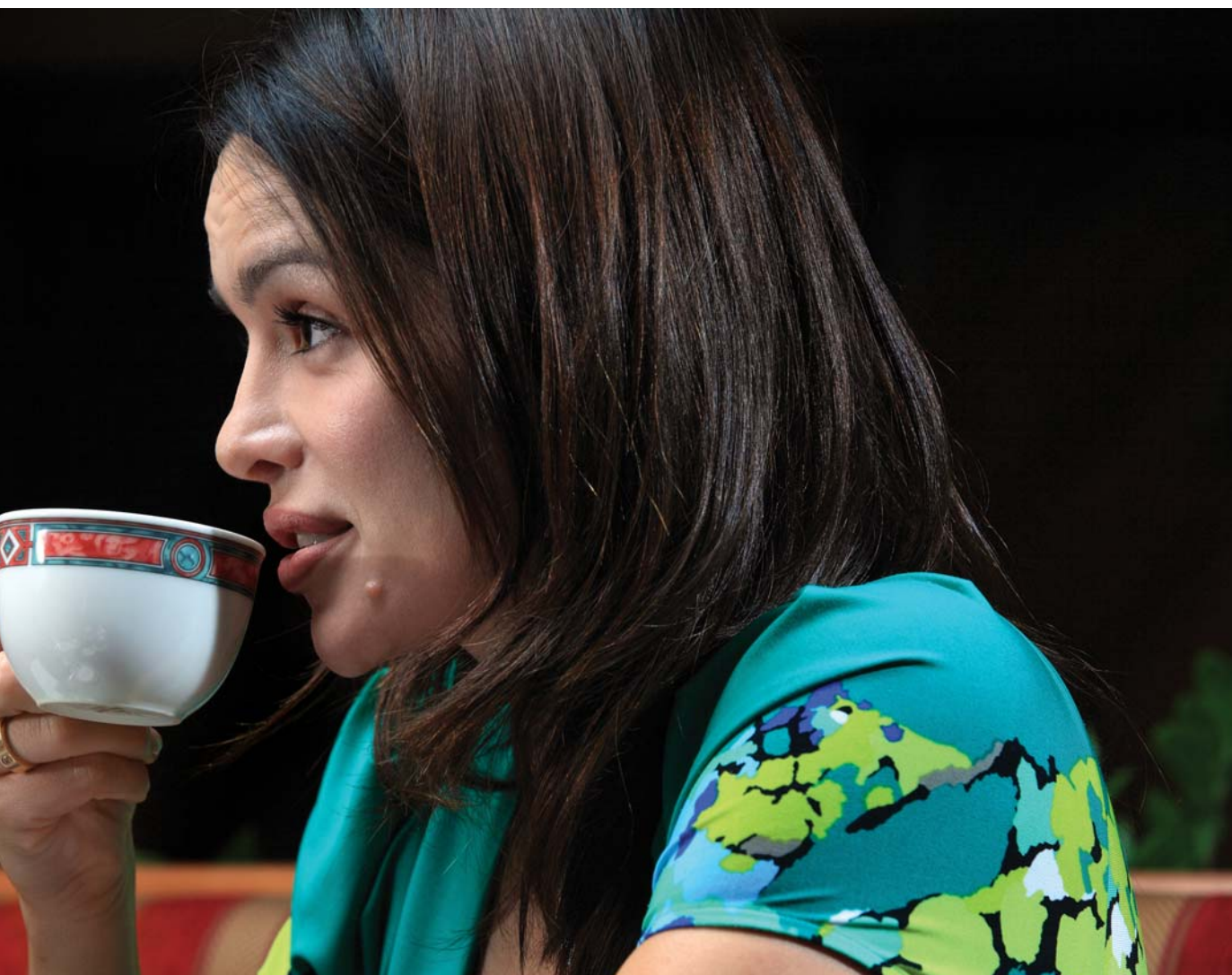
Kje na območju bivše skupne domovine imajo Severino najraje?

► Ma, povsod. Celo na Hrvaškem, ha ha. Na Hrvaškem prepevam že več kot dvajset let. Na koncertih, po klubih, vsepovsod, in moja zvesta publika še kar prihaja. Ne vem, ali bi Madonno še kdo poslušal, če bi tako dolgo in tako pogosto prepevala v tako določenem okolju oziroma mikrotržišču. To si jemljem kot veliko priznanje in imam za velik uspeh.

V vašem opusu je vse manj lahkotnih poskočnic in zmeraj več večplastnih skladb z zreliimi, realističnimi in pogosto provokativnimi besedili. Kaj odloča o tem, katero besedilo ali pesem boste izbrali in interpretirali?

► Na začetku mi je šlo pogosto na živce, kakšne pesmi mi nosijo, naj

Nikoli v življenju nisem načrtovala, da bo moja golo rit nekoč videla tudi moja učiteljica matematike. Evo, tudi to se ti lahko zgodi. In zgodilo se je. Tako nepopisno neumno sem se počutila.

Verjetno je hotel gospod filozof povedati nekaj zelo pametnega, ampak v resnici nas tisto, kar nas ne ubije, večinoma naredi zelo šibke in negotove.

120

jih zapojem. Ko sem to omenila bivšemu menedžerju, je rekel, prav, pa ti piši besedila. Za album *Trava zelena* sem tako napisala prve tekste, ki niso bili bogve kaj, med njimi tudi naslovno pesem, na plošči *Djevojka sa sela* (Dekle z vasi, 1997) pa že polovico od desetih pesmi. Po sodelovanju z Đordem Novkovičem na albumu *Ja samo pjevam* (Jaz samo pojem, 1999) sem nekako spoznala skrivnost njegovega rokopisa in dobre pesmi. Iz sodelovanja s Sašem Lošičem sem se naučila, da ne smem bežati od tistega, kar sem, in se skrivati sama pred sabo ter vedno znova iskati nekaj novega. Po drugi strani pa je tu Goran Bregović, ki vedno znova načrtno odkriva nove, drugačne glasbene svetove. Mislim, da je to prava pot. Moraš iti naprej, ne moremo se zdaj pri naših letih vrniti v vrtec ali osnovno šolo.

Kaj pa je potrebno, da - kot bi rekla Jadranka Kosor - 'djevojka sa sela' postane 'Seve Nacional'?

► Joj, pojma nimam. Nikoli se nisem obremenjevala s tem. Meni se je preprosto zgodilo. Tako kot še marsikaj drugega, ha ha. Na albumu *Djevojka sa sela*, pri katerem sem zadnjič sodelovala s prejšnjim menedžerjem, sem morala poslušati očitke, da nisem nikakršna 'djevojka sa sela'. Nadiral me je, češ, komu misliš prodati to zgodbo in kdo misliš, da jo bo kupil. Branila sem se, da pesmi res ne gre jemati tako dobesedno, na koncu pa je bila publika tista, ki je odločila v moj prid.

In kdo je vaša ciljna publika?

► Vsi, ha ha.

In kakšni so vaši odnosi z glasbeno kritiko?

► Ne vem, če jih sploh imam. Z laskanjem se pri meni ne pride daleč, neargumentirano kritiziranje pa načrtno ignoriram.

Vaša najuspešnejša pesem je ...

► Če gre verjeti internetu, je to *Gas Gas* z zadnjega albuma *Zdravo Marijo*, toda pri tovrstnih statistikah se večinoma upoštevajo samo najnovejše stvari, ne pa tudi starejše pesmi. Med tistimi, ki so me najbolj zaznamovale kot izvajalko, so še *Paloma nera*, *Dalmatinka*, *Trava zelena* in *Djevojka sa sela*, pesem, ki je najbolj zaznamovala publiko, pa je po mojem zagotovo *Virujen u te*.

Če primerjate glasbeno sceno bivše Jugoslavije s tisto, ki se je razvila v

•bazeni•wellness•
REMAX

• ZA LEPŠI DEL DNEVA •

Voda je poleg sonca in svežega zraka nepogrešljiv element prijetnega počutja večine ljudi. Koristi počutju, zdravju in lepoti, saj redno kopanje, plavanje in telovadba v vodi ljudi sproščajo ter združujejo z današnjim življenjskim tempom obremenjene in odtujene družine in ustvarjajo optimistično razpoloženje.

Načrtujemo, gradimo in negujemo vse vrste bazenov.
Vabljeni v naš razstavní salon na Tržaški 23 v Mariboru ali
pa nas obiščite na www.remax.si

02/300 00 70

www.remax.si

info@remax.si

Remax d.o.o.
Trgovsko in storitveno podjetje
Tržaška 23 · Maribor

Vodenje je umetnost

IEDC – Poslovna šola Bled že 25 let združuje navidez nezdružljivo v inovativnih izobraževalnih programih, ki so do sedaj razširili obzorja več kot 53.000 managerjev iz 70 držav. Predstavljamo stičišče odličnih poslovnih vezi med vzhodom in zahodom. V sodelovanju s svetovno znanimi predavatelji pa ponujamo dostop do bogate palete znanj, ki udeležence spodbujajo pri ustvarjanju lastnih zgodb o uspehu. www.iedc.si

Šola z vizijo

25
L E T

Če so po njihovem mnenju homoseksualci bolni, zakaj potem vanje mečejo kamenje, namesto da bi jim poskušali pomagati? Kje ste videli, da se bolne ljudi pretepa? In to v 21. stoletju?

123

novonastalih državah, kaj je tisto, kar se je po vašem najbolj spremenilo?

► Rokenrola ni. Pogrešam rokenrol. Kdo ve, morda so zdaj narodnjaki novi rokenrol, toda rokenrola, kot ga pomnim jaz, je definitivno zmeraj manj. Ni več skupine Bijelo dugme. Nekoč smo imeli narodnjake in rokenrol v miroljubni koeksistenci. Glasbe je bilo dovolj za vse in odnos do nje je bil po mojem neprimerno bolj liberalen. Nihče te ni sodil po tistem, kar si poslušal. V Splitu sem šla na čisto vse koncerte. Prvi koncert, na katerem sem bila, so bili Idoli, šele potem Bijelo dugme.

Kako blizu vam je turbofolk?

► Turbofolk naj bi bil nekaj slabega, mar ne? Ampak tudi v turbofolku najdem precej dobrih pesmi, ki pa imajo pogosto obupne aranžmaje. Žal hitrost produkcije v tem žanru ubija njegovo kreativnost. Tur-

bofolk - mislim, da je ta izraz prvi uporabil Rambo Amadeus - v bistvu označuje neki specifičen stil življenja, se pravi debele zlate verige okoli vratu, mečka (medvedka, v žargonu pa mercedes), v kateri bobni glasna glasba s poudarjenimi basi, punce v kratkih minicah. Kar v bistvu ni nič slabega, dokler glavni junak nima pištole v roki.

Ste jugonostalglični?

► Pojma nimam, kaj naj bi ta izraz pomenil. Če to pomeni, da mi je bilo v osemdesetih lepo, potem naj bo. Ne spomnim se Tita, ne spomnim se socialističnega samoupravljanja, spomnim pa se, da nam je bilo takrat zelo lepo. Bili smo mularija, ki je imela brezskrbno mladost, hodila na koncerte in ekskurzije ter uživala v dobri glasbi. Denarja je bilo malo, a smo bili vseeno zadovoljni, ker nismo potrebovali veliko. In potem je prišla vojna ... Ne vem, verjetno bi morala tudi jugo-

nostalgija pomeniti nekaj slabega. Zame pač ne.

Pokliče vas Thompson in reče, da pripravlja pesem, ki bo velik hit in bi jo rad zapel v duetu z vami. Kaj bi odgovorili?

► Thompson ... Ne vem, ne glede na to, kaj se govori o njem, se mi zdi, da je odličan skladatelj, ki ima nekaj zelo dobrih pesmi. Čeprav sva iz istih krajev, se do sedaj še ni ponudila priložnost, da bi nastopala na istem odru. Sva pa že zapela skupaj. Leta 1999, na enem od slavnostnih večerov, ki jih je za izvajalce organiziral direktor Croatia Records. Izgubila sem neko stavo in za kazen sem morala stopiti na mizo ter zapeti *Kad zamirišu jorgovani*. Takoj za mano je vstal še Thompson in zapela sva ob spremljavi lokalnih tamburašev. Zelo lep večer je bil. Takrat se Thompson še ni tako nesrečno zapletel s politikom. Kdor se odloči živeti od domolju-

bja, se mora zavedati, da je to lahko zelo dvorezen meč.

Kakšna je razlika med dvajsetimi in tridesetimi?

► Moja dvajseta so bila divja, srčna in precej brezglava, trideseta pa so bolj premišljena in ženstvena. Prepričana sem, da ženska šele v tridesetih postane ženska. Meje med zaljubljenostjo in ljubeznijo postajajo jasnejše, začneš se zavedati tistega, kar s seboj prinašajo izkušnje, bodisi lepe bodisi grde. Dvajseta so mi minila kot blisk, v tridesetih sem se naučila uživati.

Seks, droge, rokenrol ... kaj se da najlažje pogrešiti?

► Droge, jasno.

Katera številka se sedaj nosi na broški?

► Ha, ha, nobena več, ker broške niso več v modi, jaz pa srčno upam, da bodo šli iz mode tudi tisti, ki so jih naredili modne.

✕

www.sparkasse.si

SPARKASSE
Drugačna banka

$$k \left(\frac{\text{lifebuoy}}{2} \right) + 2 \left(\frac{\text{palm tree}}{2} \right)^2 \left(\text{smiley}^2 - \text{dice}^1 \right) =$$

Izračunamo pravo naložbo za vas!

Ne ugibajte na slepo, kateri od investicijskih skladov je pravi! Pri Sparkasse vam v storitvi **Naložbena košarica** izdelamo strokovno in osebno prilagojeno naložbeno strategijo, s skrbno izbranim portfeljem glede na vaš odnos do tveganja in dobo varčevanja. Za varnost naložbe dodatno poskrbimo s prilagodljivostjo razmerja skladov v izbranem portfelju, kar pomeni, da ga skozi celoten čas naložbe optimalno spreminjamo.

Franc Planinšek

Franc Planinšek, kirurg, o hrepenenju po lepem, smiselnosti estetske kirurgije, dvigovanju libida, bojnihstrupih, mazačih, burleskni plesalki Diti von Teese, XXL dojkah in asketskem življenju

Urša Marn, foto Borut Peterlin

Narcisoiden, nečimrn, ekstravaganten, ekscetričen, pedanten, delaven. Mag. Franc Planinšek. 49 let. Eden najboljših ali pa vsaj daleč najbolj razvpitih plastičnih, rekonstruktivnih in estetskih kirurgov pri nas. Puer aeternus, večni deček, ki bi moral postati duhovnik, pa je postal zdravnik, ki duševni mir prinaša s skalpelom.

Ni mogoče spregledati, da ste se sami odločili že za več lepotnih posegov. Kaj vse ste si popravili?

► Popravljen imam nos in ličnice, povečan ustnični rob, čeljust in vrat pa sta delno preoblikovana zaradi botoksa. Večino posegov na sebi izvedem sam, preostale pa kateri od mojih mladih kolegov, večinoma moji specializanti. Zanimivi so odzivi ljudi, s katerimi se o tem pogovarjam. Pogleda sicer ne morejo umakniti, rečejo pa tudi nič. Kot da bi se sramovali svoje radovednosti. Zagovarjam stališče, da bi moral vsak estetski kirurg na sebi spremeniti vsaj eno stvar, da bi lažje razumel svoje paciente. Navsezadnje smo estetski kirurgi tudi neke vrste reklama za posel, ki ga opravljamo. Kozmetičarka, ki je preperela od cigaret, mozolja sta in neurejena, ni najboljše reklama za svoj posel.

Je res, da ste si ob razpadu zveze vbrizgavali rastni hormon, s čimer ste si povečali libido?

► Občasno ga še vedno uporabljam. Rastni hormon se imenuje tudi hormon mladosti, ker pospeši regenerativno moč telesa in ga pomladi. V mladosti imamo v sebi veliko tega hormona, ki nadzoruje in modulira stanje celotnega telesa, po 33. letu pa začne upadati. Eden mojih kolegov me je nekoč v navzočnosti drugih vprašal, ali sem že kaj mlajši in kakšni so učinki tega rastnega hormona. Z vso hlinjeno resnostjo sem mu odgovoril: »Ah, nič kaj posebnega, dobro se počutim, na trebuhu imam 'six pack', moj libido pa je dosegel Rugljev normativ.«

Rekli ste, da ženske bolj prijemljejo na zgodbe kot na videz. Zakaj bi si potem sploh kaj popravljali, saj ste vendar kirurg, ne pa, na primer, smetar!?

► Zato ker vsi moški ne znamo prepričljivo podajati svojih zgodb. Nekoč so me vprašali, zakaj nočem delati odebeltive penisov. Moj odgovor je bil: »Ker moški tega elementa ne znajo uporabljati.« To bi bil še vedno mini vojaček, samo da bi bil skrit v puhovko, kar seveda ne bi imelo nobenega smisla.

Pred leti sem v izložbi ene od londonskih lekarn opazila reklamni napis: »Botox to go!«, kot da gre za

Nekoč so me vprašali, zakaj nočem delati odebelitve penisov. Moj odgovor je bil: »Ker moški tega elementa ne znajo uporabljati.« To bi bil še vedno mini vojaček, samo da bi bil skrit v puhovko.

samopostrežno trgovino. Kako nevaren je pravzaprav botoks?

► Kako nevaren je, vidite na meni, sam ga namreč uporabljam že 12 let. Nisem ravno običajen. Če ga uporabljaš več let, se začneš čudno obnašati in daješ ekscentrične izjave. Šalim se! Verjetno sem Slovenec, ki botoks oziroma botulin toksin, kot se mu reče uradno, uporablja najdlje. Prvi so ga uporabljali oftalmologi in pediatri, slednji pri zdravljenju spastičnih stanj, pri otrocih, ki se rodijo s krčem v nogi, kar se lahko zgodi, če med porodom pride do krvavitve in se otrok rodi s cerebralno paralizo. Krč v nogi se sprosti z močno dozo botulin toksina, nekajkrat večjo, kot se uporablja pri lepotnih posegih na obrazu. Z botulin toksinom, ki je, mimogrede, izredno drag, se zdravi tudi škilavost pri otrocih, uporablja pa se še pri mnogih drugih bolezenskih spazmih in stanjih. Je kot vsaka druga snov: v majhnih količinah je zdravilen, v velikih pa strupen. V zelo velikih količinah pa je botulin toksin celo bojni strup. Saj veste, Sadam Hussein in to.

Kaj je sploh smisel estetske kirurgije?

► Celotna estetska kirurgija je namenjena izključno ohranjanju vrste. To, da ne čakamo več na darvinske spremembe, ampak začnemo transformirati sami sebe, je samo ena od stopenj v evoluciji vrste. Ena od darvinskih sprememb je tudi ta, da nam je um tako dozorel, da lahko s pridobljenim znanjem vplivamo na nadaljnji razvoj vrste. Ni nam treba torej obupavati, da bodo oplojevali samo tisti, ki imajo na primer največja usta, ker imamo danes možnost, da si usta povečamo.

Zob si ne popravljamo samo zato, da lahko jemo, ampak tudi zaradi lepšega videza, pa glede tega ni niti približno toliko predsodkov, kot če si povečamo ustnice ali dojke, naravnano gube in si z liposukcijo odstranimo odvečno maščobo. Zakaj?

► V izrazito katoliških okoljih na estetske posege gledajo kot na nekaj, kar ruši naravni red. Človeško telo dojemajo kot nekaj od boga danega in zato nedotakljivega. Drži, danes se nihče ne spotakne ob zobozdravstvene posege, ampak naj vas vprašam: v čem pa je razlika med kirurškim povečanjem dojk, barvanjem las, beljenjem zob ali tem, da si domorodec s kostjo prebode nos? Zame ni nobene. Priznajmo si že enkrat, da je celotna medicina v nasprotju z evolucijskim izborom genetskega materiala! V evoluciji je predvideno, da genetski material, ki

je najuspešnejši, ostaja in ima večjo možnost ohranjanja v genetski banki. Zato drug drugega izbiramo tako, da se odločimo za tistega, ki ima večji potencial preživetja. Ta potencial pa se prepozna po zdravem videzu. Ko pogledam sočloveka, je tisto, kar imenujem lepota, v resnici zdravje. Simetrična postava in obraz, beli zobje drug ob drugem in brez lukenj, rožnate ustnice in lica, dolge trepalnice in gosti lasje - vse to signalizira zdrave gene. Raziskave so pokazale, da ljudje privlačnost neke osebe presoja mo prav po teh merilih, in to v delčku sekunde, tako rekoč refleksno. Pri ljubezni na prvi pogled, na katero prisegajo romantičniki, tako ne gre za to, da bi spontano prepoznali plemenitega človeka. Notranje vrednote opazovalec spozna šele na drugi ali tretji pogled. Ljubezen na prvi pogled je posledica tistih zunanjih značilnosti, ki obljublajo največji uspeh pri razmnoževanju. Kako v živalskem svetu samičke izbirajo samčke? Tako, da se samčki tepejo in na ta način dokazujejo, da imajo boljši genetski material od konkurence, da so najmočnejši in da bodo najboljše plodili in varovali gnezdo. Pri ljudeh se ta moč danes kaže drugače: kot položaj, bogastvo in zvitost. Zvitost je ena od vrlin, ki jo nagrajuje narava. Vprašajte se, kdo danes bogati. Tisti, ki je zvit, ki se vsaj malo poživlja na etične norme. Edina stroka, ki ohranja etične norme in ki se ne študira zaradi bogatenja, je duhovniški poklic. Duhovnik v semenišče ne gre zavoljo tega, da bi bil premožen, da bi imel veliko hišo in veliko žena. To je edina sfera, v katero se vstopa skoraj izključno zaradi etike. Današnjemu svetu kronično primanjkuje etike in sedanja kriza izvira prav iz tega pomanjkanja. Mimogrede, moja babica je bila zelo verna in si je močno želela, da bi postal duhovnik.

Saj na neki način ste to tudi postali. Domnevam, da svojim pacientom niste le kirurg, ampak tudi psihoterapevt in duhovnik. S skalpelom jim prinašate odrešitev.

► Vsi moji pacienti, ki sem jim pomagal v zadnjih 22 letih, imajo v imeniku spravljeno številko mojega prenosnega telefona. Poskrbim za to, da je ves čas ista. Največja panika je, ko telefon zgubim ali ko se pokvari. Sem namreč med prvimi, ki mu pacienti zaupajo najhujše stvari, ki se jim zgodijo v življenju. Dejansko je tisto, kar je bila včasih naloga duhovnika, danes v veliki meri naloga estetskega kirurga in pa seveda psihoterapevta.

Estetska kirurgija se pravzaprav hrani s človekovo nečimrnostjo.

► To je eden od možnih pogledov. Estetska kirurgija je kamuflaža, ker daje možnost preživetja tudi tistim, ki zaradi svojega krivega nosu ali druge telesne značilnosti ne bi bili izbrani za nadaljevanje vrste, imajo pa kak drug atribut, namreč finančno moč, da si lahko privoščijo telesne spremembe, in pa vedenje, da ta možnost sploh obstaja. Tudi to je vrlina, ki v sodobnem svetu omogoča preživetje. Neki zidar, ki dela za veliko gradbeno podjetje in komaj shaja iz meseca v mesec, ima verjetno manjše možnosti pri izbiri najboljših samc v mestu. Estetska kirurgija je odsev sodobnega časa in razvoja medicine, hkrati pa samo eden od kanalov, ki jih je evolucija razvila za to, da pospeši razvoj vrste. Z lepотно operacijo se da človeku zadovoljstvo, kar je tudi del zdravja. Zdrav človek namreč ni samo tisti, ki nima nobene hude bolezni. Če sem zamorjen, nesproščen in kot tak nezadovoljen, sem tudi nekreativen in družbi v breme. Včasih kakšni mladi punc zadošča, da ji popravim štrleča ušesa. Po posegu si naredi čop in že s tem dejanjem se ji spremeni ves svet.

Iskati srečo in samozavest z lepotnimi operacijami se mi zdi nekoliko patetično.

► Naj vam opišem svoje izkušnje. Z operativno korekcijo nosu sem doživel popoln preobrat od vase zaprtega fanta, ki je sedel za knjigami in se ni zmenil za okolico, v nekoga, ki je usmerjen navzven. Vse tisto, kar se je kopičilo v meni, je izstopilo, kot bi mi bilo telo naenkrat premajhno. Še z masko na nosu, sveže operiran, sem omrežil bodočo mammo svojega otroka. Ta učinek opažam tudi pri svojih pacientih. Pogosto se mi, potem ko jim odstranim preveze, zjočejo od veselja. V pismih mi pripovedujejo, da so po korekturi samozavestnejši in bolj komunikativni, zaradi česar laže uresničijo svoje želje po življenjski sreči. Zaljubijo se, začnejo se drugače obnašati, življenje se jim bistveno spremeni. Gre za podobno spremembo kot pri oblačilih. Če se oblečete zelo 'posh', če obujete salonnarje, se obnašate drugače, kot če ste v trenirki in gumijastih škornjih. Ljudje se obnašamo skladno s svojo zunanjo podobo.

Je z estetsko kirurgijo pridobljena samozavest trajna ali gre le za hipni občutek? Ali ne ostane pod povrhnjico ista oseba, z enakimi kompleksi?

► V svoji notranjosti seveda ostane enak. Gre za to, da se rešiš peze. Bom

ponazoril. Prej smo s fotografom iskali pravi kot za fotografiranje, da bi bila čim manj opazna moja prevelika brada. Po posegu se človek zaradi takšnih stvari ne obremenjuje več. V družbi se začne obnašati bolj sproščeno. Gre za to, da je prežet s hormonom sreče, da plava na dopaminski plimi. Seveda obstaja tudi stanje, ki mu strokovno rečemo mania operativa. Obsedenost z lepotnimi operacijami. Ampak tega je malo. Po 22 letih kirurškega dela imam toliko izkušenj, da takoj, ko pacient stopi skozi vrata, vem, zakaj je prišel, in vsaj približno tudi, kakšno je stanje pri njem doma. Če se dolgo ukvarja s tem, postaneš pozoren na podrobnosti, na primer na to, kako pacient položi roke na mizo, kako ti podaja snov: ali poskuša poseg opravičevati ali skuša pretirano pikolovsko opisovati svoj problem ali pa pogovor začne s tem, da je bil pri nekem drugem kirurgu, pa z njim ni bil zadovoljen. To mi veliko pove o tem, kakšen bo potek dogodkov po operaciji.

V kakšnih primerih lepотно operacijo odrečete? Kaj je merilo, kje je meja?

► Operiram samo tiste, pri katerih vem, da bom dosegel cilj. Cilj estetske kirurgije pa je en sam - srečen in zadovoljen pacient. Estetska kirurgija ne proizvaja samo velikih ali majhnih dojk, velikih ali majhnih nosov. Skupni imenovalec estetske kirurgije je sreča. Moja naloga je doseči stanje sreče in zadovoljstva. To, kar dosežem z enim kirurškim posegom, psihater ne doseže v stotih letih na kavču.

Iz tega izhaja zgrešeno prepričanje, da je sreča nekaj, kar mora biti v življenju permanentno prisotno. Obsedeni smo s srečo. Celo tako zelo, da smo prepričani, da nam jo lahko prinese videz, zunanja lepota.

► Vprašajte se, koliko bi nas živelo, če ne bi stalno dobivali odmerkov sreče? Nihče. Narava nas je nagradila z močnim občutkom sreče za vsak korak, ki ga naredimo v pravo smer. Ta nagrada nas žene naprej. Če se ne bi nenehno dopingirali z občutkom sreče, bi ta svet zapustili predčasno. Ko ljudje izgubijo voljo do življenja, končajo na ulici, občutek sreče pa si kupujejo pri dilerju. Narava je že vedela, kakšen sistem mora vzpostaviti, da se ohranja vrsta. Če čutim, da me nekaj obremenjuje in da mi bo po spremembi lepše, ni razloga, da tega ne bi naredil. Kljub vsemu smo socialna bitja, pod vplivom okolice in medijev, nenehno se primerjamo z drugimi. Če imam občutek, da nisem konkurenčen, in sem zato potr, si

pač popravim štrleča ušesa ali nos, povečam dojke in tako naprej. Na živce mi gredo tisti, ki zviška gledajo na estetsko kirurgijo. Oprostite, živimo v stalno spreminjajočem se svetu in imamo pravico do sreče. O nepotrebnosti in banalnosti estetske kirurgije je najlaže modrovati, če si lep ali pa če si tako grd in zanemarjen, da ti ni pomoči. Gotovo poznate pregovor Sita vrata lačni ne verjame. Ali pa baten o lisici in grozdju. To sta dve skrajnosti odnosa do estetske kirurgije. Gre za svetohlinstvo, hipokrizijo, ko ljudje poskušajo biti nad tem, v resnici pa nikoli v življenju niso bili dovolj prizadeti ali dovolj na dnu, da bi dojeli, da nekateri zaradi svojega videza zelo trpijo.

Kaj je za vas lepota? Kako bi jo definirali?

► Harmonija, skladnost in red je tisto, kar stvari dela lepe. Pravo razmerje na obrazu je v zlatem rezu, zato si kirurgi pomagamo z zlatim šestilom. Sam ga po več kot 20 letih prakse sicer ne uporabljam več. Zlati rez je osnovni vzorec, ki ga je narava izumila za vsa živa bitja. Ni pa vsak človek v zlatem rezu. Kirurgi moramo napačna razmerja zaznati, zato pacientov obraz razdelimo po nivojih do te stopnje, da vidimo odmike. Pri vsakem načrtovanju korektur obraz enakomerno razdelimo v vertikalne in horizontalne pasove. Pri poškodbah lobanje in prirojenih napakah izdelamo odtise obraza in računalniške tridimenzionalne skice, za rutinske posege pa po navadi zadošča, da izračunamo mere in kote. Mi mogrede, ali veste, da imate levo stran obraza ožjo od desne?

Vem. Zanimivo, kako hitro ste opazili glede na to, da razlika ni ravno izrazita.

► To so izkušnje. Takoj, ko vidim obraz, opazim nesorazmerja. Kirurg seveda ne sme popraviti samo ene napake, ker bi potem ustvaril nova nesorazmerja. Moja naloga je, da vzpostavim red. Ljudje ljubimo red, ker nam evolutijsko gledano zagotavlja varnost. Lepota je pravzaprav samo stranski proizvod naše potrebe po urejenosti v kompleksnem okolju. Vse, kar je pravilno in urejeno, pomeni varnost in zaupanje in se nam zdi dobro in lepo. Ameriški matematik George Birkhoff, ki je že v tridesetih letih predstavljal formulo za vrednotenje lepote, je rekel: »Simetrija in red je enako lepo.« Po tej formuli estetska vrednost narašča z vrednostjo reda ob stalni kompleksnosti. Človek sam po sebi ne išče lepote, pač pa to počne zato, ker je zaznavanje lepote primerljivo s stranskim učinkom težnje po urejenosti. Tako postane stranski učinek temeljni biološki signal - človek mora zaznavati lepoto, to je njegova bivanjska potreba, ki jo precej izkoriščajo tudi oglaševalci. Nekoč je iz nje nastala umetnost, prav tako nam pomaga razumeti, zakaj so grdega račka prezrli, lepega laboda pa občudovali.

Ali v možganih obstaja nekakšen center za vrednotenje lepote?

► Najnovejši dokaz za obstoj možganskega centra za lepoto prihaja z univerze v Parmi in Rimu. Raziskovalci možganov so si pomagali z magnetnoresonančnimi tomografi. Prostovoljci so med poskusom ležali v »tunelu«, pri tem pa gledali slike človeških kipov, ki jim je bilo skupno to, da so bili izdelani po pravilu zlatega reza, umetnostni meri za estetiko z razmerjem števila 1,618 proti 1. V drugem poskusu so raziskovalci prostovoljcem še enkrat pokazali iste kipe, le da so pred tem z računalnikom popačili njihove skladne proporce. Telesa so tako imela prekratke ali predolge noge. Meritve možganske aktivnosti so jasno pokazale, da je bila med opazovanjem kipov s pravilnimi proporcijami, ki so bili izdelani po pravilu zlatega reza, aktivna insula. Ta predel velikih možganov sodeluje pri nastanku čustev in ljubezenskih občutij. Pri opazovanju popačenih podob pa insula ni bila aktivna. Italijanski raziskovalci so prepričani, da so z insulo odkrili objektivno biološko območje, pristojno za estetiko, ki lepoto ocenjuje na podlagi simetričnih razmerij. To podpira tudi znan eksperiment raziskovalcev lepote iz devetdesetih let. V tem poskusu so prostovoljci na računalniku spreminjali ženski obraz tako dolgo, dokler se jim ni zdel lep. Testne osebe so obraz spremenile po razmerjih zlatega reza - povečale so čelni predel in zmanjšale spodnji del obraza. Če so se pojavile kakšne posebne značilnosti, so dodale velike oči, majhne, a polne ustnice in enakomerno polt. V prid lepotni formuli, ki je neizbrisno zapisana v možganih, govorijo številni znanstveni izsledki. Eden takšnih denimo pravi, da začne sistem delovati kmalu po rojstvu - že nekaj dni stari dojenčki najdlje gledajo v lep obraz. Prve sledi stalne nevronske mreže, odgovorne za vrednotenje lepote, je odkril švedski nevrofizik in dobitnik Nobelove nagrade Torsten Wiesel. Konec petdesetih let je v možganih odkril živčne celice, ki so se odzivalo le na dražljaje v obliki vzorcev, ki so vzpostavljali red. Da je lepota v možganih trdno zasidrana, dokazuje tudi redek fenomen, na katerega je sredi osemdesetih let naletel nevroznanstvenik Antonio Damasio z Univerze v Južni Kaliforniji. Ljudje, ki imajo zaradi kapi prizadet del možganov, možgansko skorjo, ne morejo več prepoznati obrazov. Osebe prepoznajo po glasu ali hoji, podrobnosti obrazov pa jim ostanejo skrite. Zaznavajo lahko le še grob obris obraza z očmi, nosom in usti. Presemetljivo pa je, da lahko še vedno ocenijo, ali je neki obraz privlačen ali ne. Zato znanstveniki sklepajo, da sta v možganih dve območji - eno zaznava obraze, drugo pa je odgovorno za vrednotenje lepote. Magnetnoresonančna tomografija znanstvenikom

omogoča, da skrivnost lepote iščejo v najbolj skritih koticah možganov. S tem postopkom je na primer raziskovalka možganov Nancy Etcoff z Univerze Harvard v Cambridgeu dognala, da so v možganih testnih oseb, ki opazujejo lepe obraze, aktivne posebne živčne celice, ki izločajo povečano količino dopamina, znanega tudi kot hormon sreče. Živčne celice, ki so med opazovanjem aktivne, so v delu možganov, imenovanem amigdala, ki je odgovoren za čustveno vrednotenje in prepoznavanje struktur in situacij.

V živalskem svetu so samčki tisti, ki se kitijo, da pritegnejo pozornost samičk, pri ljudeh pa je prav nasprotno. Ženske se praviloma kitimo veliko bolj kot moški. Za modo, frizuro, kozmetiko in nakit zapravimo veliko časa in denarja. Zakaj se je zgodil ta premik?

► Cilj samčka je, da dobi samičko, ki bo rodila čim več potomcev in tako nadaljevala vrsto. Moški se v povprečju res lepoticijo manj od žensk, se pa po drugi strani kitijo z bogastvom in s položajem. Zanimivo je, da je v skoraj vseh človeških kulturah videz nasprotnega spola pomembnejši moškimi kot ženskami. To je pokazala raziskava teksaškega psihologa Davida Bussa iz leta 1990. Raziskavo je opravil v 37 državah in ugotovil, da se v 34 od njih za telesno privlačnost in dober videz žensk bolj zanimajo moški kot pa obratno. Ena od možnih razlag z vidika evolutijske biologije je, da moški gledajo predvsem na znake zdravja in prave starosti za otroke, ti pa so pri ženskah razvidni že iz postave. Zato je za ženske povsem razumljivo, da tekmujejo s svojo lepoto.

Ampak zakaj točno sploh tekmujejo?

► To ni povsem jasno, niti pri živalih ne. Angleški zoolog Tim Clutton-Brock je naredil pregled nad seksualno selekcijo pri samcih in samicah in ugotovil, da zaradi večjega energijskega vložka v zarodne celice in starševstvo samičke med seboj pogosteje tekmujejo za dostop do virov, ki so potrebni za uspešno razmnoževanje, na primer za gnezdišča, skrb za zarod in družbeni položaj, kot pa za dostop do zarodnih celic nasprotnega spola. Če to prenesemo na ženske, to na primer pomeni, da jim ni toliko pomembno, da zanosijo, pač pa so jim pomembnejši hiša, prispevek za vrtec in vzpon na družbeni lestvici ter to, da dobijo nekoga, ki bo zgradil gnezdo in skrbel za naraščaj. Toda ker ženske k skrbi za zarod prispevajo tudi svoj delež, pravzaprav ni razloga, da bi z lepotnim kultom pretiravale. Zakaj to kljub temu počnejo, bo najbrž ostala uganka.

Privlačen videz je, tako kot vse telesno, minljiv. Kako staranje in s tem minevanje lepote vpliva na človekovo samopodobo, na samozavest?

► Kako na nas vpliva minevanje lepote, je v raziskavi, v katero so vključili 240 moških in žensk, ki so se bli-

To, kar dosežem z enim kirurškim posegom, psihiater ne doseže v stotih letih na kavču.

Estetska kirurgija je kamuflača, ker daje možnost preživetja tudi tistim, ki zaradi svojega krivega nosu ali druge telesne značilnosti ne bi bili izbrani za nadaljevanje vrste.

žali 50. letu ali bili stari malo čez 50 let, pokazala skupina pod vodstvom psihologinje Ellen Berscheid z Univerze v Minnesoti. Raziskovalci so skupini neodvisnih ocenjevalcev pokazali slike testnih oseb iz časa študija. Na 20-stopenjski lestvici so nato morali označiti, kako dobro so videti osebe na slikah. Raziskovalci so to oceno povezali s tem, kako zadovoljne so bile testne osebe s svojim življenjem v današnjem času. Rezultati so pokazali, da so bile ženske, ki so bile malo po 20. letu videti odlično, danes pogosto manj srečne in fizično slabše prilagojene svoji življenjski situaciji kot nekdanje sive miške, prav tako pa je bila zmanjšana njihova samozavest. Ameriški politični znanstvenik Ron Inglehart pravi, da ženske pogosto definiramo na podlagi njihovega dobrega videza, in to počnejo tudi one same. To pomeni, da izguba telesnih prednosti več skrbi povzroča ženskam. S tem se ujemajo ugotovitve mednarodnih anket, po katerih je pred 45. letom večina žensk srečnejša od moških, v visoki

starosti, ko niso več brezhibne, pa imajo manj veselja do življenja.

Koliko ljudi po svetu pa gre zaradi želje po lepoti pod kirurški nož?

► Samo v ZDA na leto opravijo približno 12 milijonov lepotnih posegov, s čimer kirurgi zaslužijo okoli 13 milijard dolarjev. Lepotne operacije so postale že skoraj proizvodnja. V Nemčiji lepotni kirurgi na leto zaslužijo 1,6 milijarde evrov, pretežno na ženskah. Devetdeset odstotkov posegov zaradi sprememb na obrazu, ki jih povzroči staranje, je opravljenih na ženskah, pri korekturi nosu in uhljev pa je delež moških okoli 35-odstoten. Sam na leto opravi okoli petsto takšnih posegov na obrazu.

Estetska kirurgija je dostopna zgolj premožnejšim, torej se z njo ohranja vrsta bogatih, ne pa tudi nujno vrsta pametnih.

► Tisti, ki imajo denar, imajo praviloma tudi znanje, spretnost in zvižanost. Saj denar ne pride sam po sebi! Lahko ga sicer podeduješ po starših kot Paris Hilton, ki nima pameti, ampak zgolj puhlost in spretnost prodaj

anja same sebe. Ampak svet tudi to nagraduje. Lahko se seveda vprašamo, kaj pa oni, ki kljub temu, da so pametni, ne obogatijo. Če bi sam delal izključno v javnem zdravstvenem zavodu, si estetske kirurgije verjetno ne bi mogel privoščiti. Ko sem pred približno desetimi leti začel delati v zasebnem kirurškem sanatoriju Rožna dolina, je na UKC Ljubljana vladal izrazit odpor do estetske kirurgije. Šlo je celo tako daleč, da sem moral željo po opravljanju estetske kirurgije z odvetnikovo pomočjo zagovarjati na oddelku za gospodarski kriminal. Izhajam iz kmečke družine, iz revnega hribovskega okolja. Starši so želeli, da bi ostal doma in prevzel grunt. Po študiju medicine sem več let delal kot splošni kirurg, kar mi je zelo koristilo, ker znam vse zaplete rešiti sam. Pozneje sem naredil še specializacijo iz plastične kirurgije. Ves ta čas sem čutil močno željo po iskanju lepega. Na plastiko sicer nisem šel zaradi iskanja lepega, pač pa ker se mi je mikrokirurgija zdela vrhunec stvarstva. Z mojim prvim

mentorjem prof. Zoranom Arnežem sva bila kar 18 let neločljiv par. Noč in dan sva čepela pri mikroskopu in delala rekonstrukcijsko kirurgijo. Od njega sem se naučil zelo veliko osnovnih mikrokirurških spretnosti. Ampak v nekem trenutku sem spoznal, da je klasična plastična kirurgija preživeta. Danes celotna plastična kirurgija povsod po svetu drvi v estetsko kirurgijo. Slovenija je glede tega še precej v zaostanku. Vsi kirurgi, ki so si v estetski kirurgiji ustvarili globalno ime, izvirajo iz mikrokirurgije, se pravi, da so osvojili vrhunsko tehniko. Ker na kliniki za splošno kirurgijo niso imeli posluha za to, da bi se v tujini izobraževal na področju estetske kirurgije, so mi pomagali starši. Takrat so na UKC delali še izjemno malo estetske kirurgije, operiralo se je le enkrat na mesec. Ko je oče videl, kako hrepenim po estetski kirurgiji in da na UKC glede tega nimam ravnno odprtih vrat, je ta preprosti kmet, ki je vse pridelal kleče, financiral moj študij v Braziliji. Pozneje sem prepoštoval tako rekoč ves svet. Obiskal sem

GLOBAL

informacije in naročila:
www.global-on.net
Telefon: 080 98 84

IZBOR NAJBOLJŠIH ČLANKOV IZ SVETOVNEGA TISKA

Novim party pustolovščinam naproti z Gremonaparty.com!

Gremo na party? Seveda, pa še za prevoz in prenočišče je poskrbljeno! Že štiri leta zapored obiskujemo številne evropske partyje in festivale svetovnega formata in smo priča najodličnejši elektronski glasbi z vrhunskimi svetovnimi DJ-i, spektakularnim svetlobnim in laserskim efektom, pirotehničkim mojstrovinam ter predstavam, ki si jih ne bi mogli zamisliti niti v sanjah.

Sensation Amsterdam 2009

"Blatni" festival in "clubbing" pri sosedih!

Samo skok čez mejo, pri naših sosedih Madžarih, se letos petič zapored odvija štiridnevni festival, poznan po širokem spektru glasbenih zvrsti, **Balaton Sound**. Kar ducat prizorišč ob obali Blatnega jezera bomo letos med nastopajočimi našli številne zvezdnike, kot so **Tiesto, Snoop Dogg, Mika, Underworld, Armin Van Buuren, Thievery Corporation** in mnoge druge.

Poletja pa si ne moremo zamisliti brez morja, zato nudimo obisk pri sosedih Hrvatih, ki bo letos gostila kar nekaj svetovno znanih DJ-jev. Obiskali bomo koncert **Davidu Guetta** v Splitu ter znano diskoteko, kjer nas bodo zabavali **Faithless, Fedde Le Grand** in **James Zabiela**. Konec poletja na Hrvaškem pa bo zaznamoval obisk enega izmed legend techno scene, **Carl Cox**, za katerega se bo vredno odpeljati še nekaj uric stran, v nostalgичni Dubrovnik.

Od housa do hardcora na festivalu Nature One!

Vrhunec poletja bo vsekakor zaznamoval za nas že tradicionalen in neizbežen elektronski festival, **Nature One**, ki se odvija v nekdanji raketni bazi Pydna v Nemčiji. Slovesna otvoritev se začne že v Nature One "kamping-vasici", kot ji radi pravijo, saj jo obišče več kot 200.000 ljudi. Petkova in sobotna noč pa kar pokata po šivih, saj se je poleg obiskovalcev udeleži tudi več kot 100 vrhunskih DJ-jev, ki na 23 prizoriščih popeljejo plesalce do neizmernih glasbenih užitek.

Za tak festival potrebujemo kar nekaj party kondicije, zato bomo teden prej obiskali največji slovenski techno festival – **Eco Festival**, v bližini Nove Gorice. **Christian Varela, Boriqua Tribez, Fatima Hajji** in še več kot 50 nastopajočih na trodnevnem festivalu.

Podaljšajmo poletje z oktobrskim obiskom Španije!

Pravljeno mesto Barcelona bo začetek oktobra gostilo novo tematiko v sklopu elektronskih spektaklov pod imenom **Sensation**, v značilni "all-in-white" preobleki. "**Innerspace**" bo tako nova zgodba in barcelonska Palau de St. Jordi bo drugo prizorišče, ki se bo za eno noč preobrazilo v "notranji svet, popolnoma v belo odet".

Sensation Beograd 2011

Še prej pa bomo raziskali vse sladkosti mesta Barcelona, se odpravili v bližnji Llore del Mar in brezskrbno poležavali na plaži. Kaj je lepšega kot to, da poletje traja 3 tedne dlje kot običajno?

Private Party Pack – potovanja po vaši meri!

Pestro ponudbo za različne okuse si lahko podrobneje ogledate na naši spletni strani www.gremonaparty.com, kjer boste gotovo našli kaj zanimivega. Ste si zamislili prireditve, ki je v naši ponudbi ni? Nič lažjega, mi poskrbimo za vse – vstopnice, prevoz in prenočišče, vi pa tako potujete le z ekipo svojih prijateljev, samostojno s kombijem in osebnim šoferjem. Vse to pa nam omogoča najljubši prevoznik in ekskluzivni partner za potovanja s kombiji: **ŽURAJD**.

Nature One kamping 2009

Gremo na party in poiščimo nove destinacije, raziskujmo neraziskano in ulovimo pustolovščine! **Nora zabava z gremonaparty je tam, kjer si vi to zaželite!**

Kje nas najdete:

Na spletu: www.gremonaparty.com
Preko maila: party@gremonaparty.com
Po telefonu: +386 40 148 148

Turistična organizacija,
Aleksandra Šestir s.p.

Lepota je pravzaprav samo stranski proizvod naše potrebe po urejenosti v kompleksnem okolju. Vse, kar je pravilno in urejeno, pomeni varnost in zaupanje in se nam zdi dobro in lepo.

133

skoraj vse klinike za estetsko kirurgijo in sem se jo naučil delati tako, kot jo je treba delati. Ko sem se vrnil, sem več let opravljal estetsko kirurgijo na UKC Ljubljana. Ampak, seveda, če štrliš iz povprečja, si vsi okrog tebe na vso moč prizadevajo, da bi te posekali. Pacientov se je trlo, tako da sem operiral vsak dan. UKC si je polnil blagajno in s tem denarjem kupoval opremo za oddelek, sam pa sem zaslužil precej slabo. Tako sem na primer za operacijo nosu, ki traja tri ure, dobil 90 tedanjih nemških mark, za operacijo dojke pa 120 mark. Drobiž, če veste, da operacija dojke danes stane 4700 evrov. Ampak tudi, če zaslužiš samo 90 mark več kot drugi, to ni dobro sprejeto in ne spodbuja dobrih odnosov med kolegi v službi. Celotna ekipa na oddelku me je vse bolj preganjala, dokler me ni k sebi poklical tedanji generalni direktor UKC Ljubljana Hočvar in mi rekel: »Tega ne zmorem več poslušati. Vaši kolegi se hodijo k meni permanentno pritoževati.« Zgodbe so bile strahovite, od tega da paciente razvrščam v dve kategoriji, do tega, da me zanima zgolj estetska kirurgija. Pa to sploh ni držalo! Še danes hodim delat v UKC, hkrati pa delam estetsko kirurgijo v zasebnem kirurškem sanatoriju Rožna dolina. Vsi kolegi, ki so me takrat napadali, so danes privatniki, le še jaz sem ostal v UKC. Če bi bil res tako pohlepen, kot so mi očitali, verjetno ne bi delal zgolj 20 odstotkov estetske kirurgije zunaj UKC. Zadeve so šle tako daleč, da je prišlo do povsem bizarnih prijav, češ da operiram kar prek napotnic. Prisiljen sem bil najeti odvetnika, da bi sodnika na oddelku za gospodarski kriminal prepričal, da gre za podtikanja. Namesto da bi tedanja generalna di-

rektorica UKC Ljubljana Markovičeva ta podtikanja ustavila, jih je še sama spodbujala, in to zaradi moje smeje izjave, da se čudim, kako lahko tako zmedena oseba, 'pozabila' me je namreč prepisati na seznam prosilcev za koncesijo, vodi največjo zdravstveno ustanovo v državi. Zaradi tega sem dobil opomin pred odpustom in prepoved komuniciranja z mediji brez dovoljenja generalne direktorice. Iz trme sem se odločil, da bom dal intervju vsakemu, ki ga bo želel. Sem pač eden tistih, ki se ne pustijo zlomiti. Bolj ko pihajo vame, bolj čvrsto stojim. Namesto da bi me na UKC pitali kot kokoš, ki ne se zlata jajca, so povzročili samo to, da sem odšel na kliniko v Rožno dolino. Prepričan sem, da je bila Kliničnemu centru z vsem skupaj povzročena huda gospodarska škoda, za katero ni odgovarjal nihče. V vodstvu UKC niso dojeli, da so vrhunski zdravniki tisto, na čemer bi morali graditi slovensko zdravstvo. Še sanjalo se jim ni, da se vsa plastična kirurgija vrtili v smeri estetske kirurgije.

Specializacijo iz estetske kirurgije je menda zelo težko dobiti ...

► Sin enega od velikanov plastične kirurgije pri nas je imel na medicini povprečje ocen krepko čez devet, pa v prvem poskusu ni prišel zraven. Če je moral leto dni čakati otrok enega najiminitnejših kirurgov, kar jih je dala ljubljanska medicinska fakulteta, si lahko mislite, kako dober študent moraš biti, da prideš zraven. Estetska kirurgija je danes zelo vroča roba. Če k meni pride mlad diplomant medicine in reče, da bi rad postal plastični kirurg, nevrokirurg ali srčni kirurg, točno vem, da iz tega ne bo nič. Če zbira zgolj zveneče nazive, med katerimi ni nobene povezave, mi je jasno, da ne misli re-

sno. Zame je to enako, kot če v osnovni šoli trdiš, da boš postal jedrski fizik ali primabalerina v Bolšoj teatru. Mladi se ne zavedajo, da je za poklic kirurga potrebnega ogromno dela. Meni je delovne navade privzgojil oče, pozneje pa še prof. Arnež, ki je po delavnosti kopija mojega očeta. Nikoli nisem imel težav s koncentracijo, operiram lahko tudi deset ur in več. Drži me adrenalin. Če je nekdo pred mano na mizi, sam pa imam v roki nabrušen nož, to pomeni, da mi neizmerno zaupa. Odgovoren sem do te osebe. Ko sem prišel na kliniko v Rožno dolino, sem operiral tudi do štirih zjutraj. Drugi kirurgi so se pritoževali, da za mano nočejo operirati, češ da je celotno osebje izžeto do konca. Sam pa nisem bil nič utrujen. Ko operiram, sem v posebnem stanju. Na začetku lahko še klepetam, ko pa pridem do kritične faze, umolknem. Tišina je takšna, da bi se slišala nitka, če bi padla na tla.

Koliko je zunanji videz stvar mode?

► Gotovo se oblike skozi čas spreminjajo. Slovenci in vsi drugi srednjeevropski narodi smo zelo introvertirani. Zato je glavni pogoj, ko pridejo k meni z željo po estetskih posegih, da se poseg ne vidi. Na jugu Evrope, na primer v Srbiji, je prav nasprotno: dojke morajo biti velike kot melone, da se takoj opazijo. Slovenska populacija je antropološko gledano nasploh posebna. Kolegi iz tujine mi večkrat rečejo: »Pa to je grozno! Zakaj se Slovenke bolj ne uredijo?« Sam to skušam razložiti z evolucijo. Slovenci prihajamo iz hribov. Preživeti v hribih pa je zelo težko, vsak mora poprijeti za motiko in kramp. Pred stoletji sta morala oba, moški in ženska, krepko garati, da sta preživela zarod. V Dalmaciji je življenje bistve-

no lažje, ker samo vržeš mrežo in že imaš hrano. Pri nas so bile ženske od nekdaj funkcionalno oblečene, da jih ni zeblo in da so bile sposobne delati. Zato so razvile vzorec obnašanja, ko skušajo biti povsem samostojne in neodvisne. Prevzele so napol moško funkcijo. Zato se v vsakdanjem življenju redko v salonarjih sprehajajo po promenadi, kar vidite na primer v Splitu.

Ali pacientki odrečete željo po XXL dojkah, če se vam zdi, da bi bila z njimi smešna, ker bi bile v nesorazmerju s preostalim telesom?

► Če pride z željo po pretirano velikih dojkah, sem ji dolžan razložiti, da to zanjo ni dobro, ker jih bo morala nositi vse življenje, in da tkivo ni prilagojeno za 500-gramsko dojko. Če v plastični vrečki vsak dan nosite steklenico šampanjca, boste vrečko v nekaj letih raztrgali. Če pa v cekarju nosite manjšo steklenico, bo ostal cel. Takšnim pacientkam razložim, da se tkiva starajo in tlo spreminja. Sprememba mora biti harmonična in takšna, da na plaži ne zbuja dvoma, ali gre za naravne ali umetne. Pacientke, ki jih operiram, po velikosti dojke ne odstopajo od okolice, vsaj ne izrazito. Volumen dojke pred operacijo določim glede na širino prsnega koša. Seveda mora biti tak, da zadeva ni videti bizarno. Uporabim tisto šablono, ki pacientki zagotovi dolgoročno zadovoljstvo. Vsadki so se v zadnjih letih izjemno izboljšali. Včasih so bili polnjeni s silikonskim gelom, vendar se to zaradi nevarnosti izliva ni obneslo. Pozneje so jih polnili s fiziološko raztopino, danes pa jih polnijo s t. i. kohezivnimi geli, ki so na otip kot žele bonboni, imajo dosmrtno jamstvo, dojkam pa že sami po sebi dajejo anatomsko obliko. Obstaja prek 260 oblik vsadkov in ne-

ERGOLES®

Pisarniški stol Obsession

varuje **20 let**
vaš hrbet

www.ergoles.si

O nepotrebnosti in banalnosti estetske kirurgije je najlaže modrovati, če si lepi ali pa če si tako grd in zanemarjen, da ti ni pomoči.

134

skončno število variant glede teksture in volumna. Moja naloga je, da za posamezno pacientko izberem optimalno. Če želi prestopiti neko normalno mejo, ji poseg odrečem. Estetska kirurgija ni samopostrežna trgovina, kjer bi lahko vsak pacient dobil vse, kar bi si zaželel. Lahko pove svoje želje, kirurg pa je tisti, ki se mora odločiti, kateri posegi se mu zdijo za konkretnega pacienta primerni oziroma kaj od zelenega lahko naredi. Za estetsko kirurgijo velja znano arhitekturno načelo »manj je več«. Pri čemer se s starostjo in z izkušenostjo kirurga še sprejemljiva meja pomika vse bolj k manj. Seveda estetsko kliniko lahko odpre tudi deset mladih specialistov, ampak to je čista norost. Ko si mlad, si neustrašen, neizkušen in s tem nevaren. Želel bi leteti visoko, delati največje posege, ves čas razkazovati mišice, hkrati pa nimaš kilometrine, izkušenj, modrosti. Z leti spoznaš, da spretnost ni leteti visoko, ampak nizko. Treba se je zavedati, da je bil pred tabo vedno neki velikan, ki je vpeljal novo tehniko, in da verjetno ne boš ravno ti tisti, ki bo izumil kaj novega, da lahko narediš le izboljšavo ali nadgradnjo že znanega. Zato kirurgi radi rečemo, da stojimo na ramenih velikanov. Seveda poskušaj tehniko razvijati naprej, nujno je, da si kreativen, ker samo tako prideš do boljših rešitev. Prisluhni moraš govorici tkiv. To ni tekoči trak. Vsako sekundo se moraš odločati. Ogromne dojke so modni artikeli, ki je danes že povsem preživet. Estetska kirurgija se ne sme podrežati modnim muham, spremembe morajo biti nadčasovne, preživeti morajo preizkušnjo časa. Podobno kot pri oblačilih. Vsi kosi moje garderobe so klasični, nikoli ne pridejo iz mode in mi jih zato ni treba zavreči. Ljubim natančno ukrojene obleke. Najbolj mi gredo na živce obleke, ki visijo s telesa kot vreča. Po mojem zna moške obleke daleč najpreciznejše izdelati Tom Ford, pa še pri njem se zgodi, da niso vsi kosi v seriji izdelani enako kakovostno. Zato grem v trgovino kar s povečevalnim steklom in pregledam vse šive. Prodajalkam pa se meša.

Od kod potem vse Urške Čepin in preostale zajčice s predimenzioniranimi dojkami in ustnicami?

► Pri meni tega gotovo niso dobile. Obstaja pa vrsta kirurgov, ki izpolnijo tudi najbizarnije želje. Slovenija je včasih veljala za najvarnejšo deželo, kar se tiče estetske kirurgije, predvsem zato, ker je bilo posegov

malo in so bili pod nadzorom. Potem pa se je začel estetski 'boom', ko je zaradi dobičkov veliko ljudi popustilo pritiskom. Sam nikoli nisem bil privatnik, vedno sem bil le eden od zaposlenih. Tak, od števila bolnikov neodvisen status mi omogoča avtonomijo odločitve, zato si laže privoščim, da poseg odrečem. Klinika v Rožni dolini je center odličnosti tudi zato, ker pacient na koncu dobi račun, na katerem je točno napisano, kaj vse je bilo narejeno, kakšni materiali so se uporabili in koliko, katere tablete so bile predpisane. Pacient zelo natančno ve, kaj je za svoj denar dobil, tudi to, kolikšen je bil pri posameznem posegu moj zaslužek in koliko dobička je imela klinika. Vse je povsem pregledno. To ni neka pavšalna cena. Pri pavšalnih cenah se namreč najlaže skriva varčevanje. Zdravnik vam lahko vstavi cenene vsadke, zaračuna pa vam zelo imenitne. Na trgu je na voljo neskončno število vsadkov, od tistih za 80 evrov do onih za 1720 evrov, kakršne uporabljamo na kliniki v Rožni dolini. V Sloveniji je vse več dumpinskih, garažnih podjetij, kjer estetske operacije izvajajo kar abdominalni kirurgi, travmatologi, otorinolaringologi ali celo kirurgi za zadnje črevo. Na Hrvaškem pa je še bolj pestro!

Hud preskok.

► Ja. Zdravniška zbornica Slovenije je pred kratkim izdala letak, v katerem pacientom svetuje, kako izbrati pravega estetskega kirurga. Obvezno mora imeti licenco iz plastične, rekonstruktivne in estetske kirurgije. Estetska kirurgija je specialnost, ki se poučuje izključno v okviru plastične kirurgije, ne pa na primer urologije, ortopedije ali česarkoli drugega. Če zdravniku na vratih piše estetska kirurgija, pacient seveda ne more vedeti, da gre v resnici za urologa. Zato je na Zahodu povsem normalno, da ima zdravnik na steni pisarne razobešene vse svoje diplome. Pri nas se ta praksa, žal, še ni prijala. Sam imam dve licenci: iz splošne kirurgije ter plastične, rekonstruktivne in estetske kirurgije. Vsak pacient bi moral pred posegom preveriti, komu se sploh da operirati, kajti zaman se je pozneje pritoževati: »Poglej, kakšni packi so plastični kirurzi.« Tudi ko zidamo hišo, tega verjetno ne zaupamo krojaču, temveč gradbenemu podjetju in arhitektom. Zdravniška zbornica lahko ukrepa samo na podlagi prijav, pacientom pa je te stvari večinoma skrajno neprijetno prijavljati.

Zdravniška zbornica bi lahko prepovedala, da se z estetsko kirurgijo ukvarjajo drugi profili kirurgov.

► Saj to ni dovoljeno, ampak zdravnik, ki nima prave specialnosti, tega ne obeša na vrata. Načeloma lahko srce operira vsak, ki konča specializacijo iz splošne kirurgije. Ampak vsak normalen človek si bo srce pustil operirati samo zdravniku, ki na leto naredi vsaj sto operacij na odprtem srcu. Pri estetskih posegih je treba upoštevati še to, da so nekateri ljudje v tako hudi stiski, da so se pripravljeno operirati tudi v garaži zasebne vile, pri nekom, ki ni preverjen, če je to edino, kar jim je finančno dostopno. Večina teh posegov je narejena na črno, to pomeni, da se državi ne odvede davek, zaradi česar bi morala biti država še toliko bolj zainteresirana za pregon teh ekscesov. Poleg tega je reševanje zmazkov, kakršne včasih dobivamo v ambulanto, veliko dražje kot pa osnovna operacija. Ljudje so pripravljeno marsikaj pogoltniti, da pridejo do želenega cilja, in pogosto si težave zakuhaajo sami. Nekoč je k meni prišla pacientka, ki si je na sencih naredila gubo in si jo s sekundnim lepilom prilepila na obraz, da si je tako dvignila obrvi in ustvarila mladostnejši videz. Ko sem gubo razprl, je bila spodaj koža ožgana od lepila. Kadar sem v Beogradu, imam včasih občutek, kot da nisem več na istem planetu, kot da ne gre več za isto vrsto. Okrog mene so sami plastični čudaki. To je stranpot, ko spremembe zaidejo v bizarnost. Zdravniki bi tu morali stopiti na zavoro. Čeprav zagovarjam estetsko kirurgijo in verjamam, da osrečuje, se zavedam, da mora poseg zadovoljevati dolgoročno. Sprememba ne sme biti takšna, da za pacienta čez nekaj let postane breme. Veliko žensk ima v ustnice vbrizganega toliko silikona, da so videti kot račke. Če že, naj bo polnilo začasno, da z leti pojenja. K meni je prišla Italijanka, ki so ji dojke povečali trikrat, pri čemer je kirurg, ki jo je operiral, povsem spregledal njeno zvito hrbtenico. Takšne asimetrije je treba pri estetski kirurgiji upoštevati. Za to pa je potrebna izkušnost, ki si jo kirurg pridobi samo z izkušnjami. Videti moraš veliko pacientov, da znaš predvideti, kakšno bo stanje čez leta. Pri eni od pacientk, ki je bila operirana v Sloveniji, sem v dojkah našel vsadek, katerega opna je po svojem videzu spominjala na kondom, napolnjen z neko čudno snovjo. Reševal sem tudi primer

60-letne pacientke, ki so ji dojke povečali na Hrvaškem, pri čemer med pregledom niso opazili, da ima karcinom dojke. Ko je prišla k meni, sem ji moral sveže povečano dojko odrezati, nato pa ji iz hrbtne mišice, ki sem jo pripeljal skozi pod pazduho, narediti novo dojko.

Katera operacija v estetski kirurgiji je največja?

► Total body lift. Gre za operacijo celotnega telesa. Če pacientu po drastičnem hujšanju ostane odvečna koža, se s kirurškim posegom odstrani. V bistvu se koža na novo ukroji. Estetska kirurgija je pravzaprav kirurgija robinhoodstva, ker kirurgi jemljemo tam, kjer je preveč, in dajemo tja, kjer je premalo. Ker so mi pri ženskah zelo všeč ozek pas in lepe obline na bokih in zadnjici, sem ta poseg poimenoval 'total body lift secundum Dita von Teese, po znani burleskni plesalki.

Sliši se zelo boleče.

► Pa ni. Lifting sploh ni boleč.

V katero smer gre razvoj estetske kirurgije?

► V smer matičnih celic. Matična celica je začetna celica, iz katere se lahko razvije sleherno tkivo. Človekov rezervoar matičnih celic z leti pojenja. Starejši ko smo, manj jih imamo. Matične celice so na koncu kapilarnih brstov. Z matičnimi celicami izrazito bogato tkivo je poleg popkovnične krvi in kostnega mozga še maščoba. Če delčke maščobe nežno poberete iz telesa in jih predelate, dobite maščobne celice, ki so bogato pomešane z matičnimi. S tem, ko jih vbrizgate pod kožo na obrazu, dobite volumen, hkrati pa tisto območje tudi regenerirate. Koža postane mehkejša in voljnija. Skeptičen pa sem do želja, da bi se z matičnimi celicami povečevale dojke. Ker se matična celica lahko razvije v vsako tkivo, to pomeni, da se lahko razvije tudi v tumorsko. Če vemo, da so dojke potencialno ogroženo območje, v Sloveniji vsako leto na novo odkrijejo 1200 primerov raka dojke, se mi ne zdi pametno, da bi v ta predel dodajali matične celice in s tem ogrozili življenje pacientk. S tem bi povečali verjetnost pojava rakavega obolenja, hkrati pa zmanjšali preglednost tkiv in tako otežili odkrivanje raka. Vsega, kar danes ponuja estetska kirurgija, ni pametno početi. Ko gre za raka, so nekatera tkiva bolj, druga pa manj varna. Dojka je eno od tkiv, kjer lahko hitro pride do rakastih tvorb, pod kožo na lilih pa rakaste tvorbe ne nastajajo.

SLOVENIJA IGRA GOLF

Pridružite se nam tudi vi!

8 UR PRAKSE

IZDAJA LICENCE

+

+

+

+

TEORETIČNI DEL

IGRALNINA 9 LUKENJ

DARILO

ŠE NIKOLI TAKO UGODNO

99€

več na www.golfportal.info

KNJIGA, KI SI JO SLOVENCİ DOLGUJEMO

Ničesar ne boste našli.
upokojeni državni uradnik

Matej Šurc in Blaž Zgaga
trilogija V IMENU DRŽAVE
ODPRODAJA prva knjiga.
Eden največjih projektov preiskovalnega
novinarstva na Slovenskem.

Na voljo v knjigarnah Sanje v Ljubljani in Kamniku, v vseh boljših knjigarnah
po Sloveniji in v spletni knjigarni www.sanje.si
Obseg 352 strani. Knjiga vključuje fotografije priznanih slovenskih fotografov in
kopije dokumentov. Format: 16 x 24 cm, gibka (poltrda) vezava, cena 24,95 EUR.

Posebna ponudba za naročnike Mladine:

20 % popusta

velja do konca junija
Tudi v spletni trgovini www.mladina.si

zbirka

Dokumenta

Obiscite www.sanje.si

Če se ne bi nenehno dopingirali z občutkom sreče, bi ta svet zapustili predčasno. Ko ljudje izgubijo voljo do življenja, končajo na ulici, občutek sreče pa si kupujejo pri dilerju.

137

V več kot 20 letih prakse še nisem videl liposarkoma na licu.

Eden od rekonstruktivnih posegov, ki si ga želite opraviti, je presaditev roke. Ta poseg je bil izveden že v večini razvityh držav, pri nas pa še ne.

► Za homotransplantacijo si zelo prizadevam zaradi 19-letnega pacienta, ki mu je eksplozija odtrgala obe roki. Predstavljajte si, kako hudo je, če si tako mlad, pa imaš težave že s tem, da greš na toaleta. Na kliničnem oddelku za plastično kirurgijo je dolgo vladalo izrazito nasprotovanje homotransplantaciji, v zadnjem času pa tudi kolegi spoznavajo, da je to trend, ki se mu ni mogoče izogniti, in da postaja del plastične kirurgije. Pri tem posegu se pacientu presadi roka mrtvega darovalca, pri čemer mora biti ta roka čim bolj kompatibilna s prejemnikom. Zapleti lahko nastanejo predvsem zaradi imunskega odziva. Roka je izjemno precizen in občutljiv instrument. Z njo čutimo, igramo instrumente, jemo, pišemo, razlikujemo med različ-

nimi materiali, prepoznamo ljubljeno osebo. Ker gre hkrati za veliko površino zunanjega stika, je na začetku potrebna močna imunosupresija, da prejemnikovo telo darovane roke ne prepozna kot tujska in je ne zavrže. Jasno je, da funkcionalnost presajene roke ni stoodstotna, še vedno pa lahko tak pacient zapne gumbe na srajci, pobira fine predmete, se sam hrani in opravlja vse druge osnovne življenjske funkcije. Povezati živce pri takem posegu je pravzaprav najlažji del, ker te stvari v mikrokirurgiji delamo vsak dan. Pogosto imamo primere poškodb z dela, ko nam v vrečki prinesejo prste in jih moramo pršiti nazaj.

Bi po isti logiki lahko presadili tudi noge?

► Seveda. Težava je samo v tem, da več ko je mišic v delu, ki ga presajamo, manjša je verjetnost, da bo poseg uspel in da bo okončana funkcionalna. Prednost fanta, pri katerem želim opraviti homotransplantacijo, je v tem, da mu je obe roki odtrgalo

v zapestju. Če bi mu jih odtrgalo v rami, bi bila verjetnost uspešne presaditve manjša. V tem primeru bi bila obremenitev s tujkom še večja in potrebna bi bila še bistveno močnejša imunosupresija.

Nekoč ste dejali, da je vaše stanovanje dobilo že skoraj status ljubljanskega hostla, ker vsi, ki nimajo kje prespati, vedo, da lahko prespijo pri vas. Je res, da v vašem stanovanju občasno prespijo tudi vaše slavniješe pacientke, kadar se po lepotni operaciji nimajo kam skriti pred radovednimi očmi javnosti?

► Drži. Pri meni so spale že zelo imenitne gospe, od Francozinj, Špank do Slovenk. Še dobro, da moj sin ne bere vaše revije, ker bi bil zelo jezen, če bi slišal, da kdaj pa kdaj prespijo tudi v njegovi sobi. Doma sem zelo poredko. Ob ponedeljkih dopoldne operiram na UKC, potem pa sem dežuren še ves dan in vso noč. V torek zjutraj grem na kliniko v Rožno dolino, kjer delam do enajstih zvečer. Potem grem domov spat, če pa imam bolj zapletene primere in moram na paciente paziti, prespim kar na kliniki. Ob sredah si v UKC vzamem prost dan, neplačano dežurstvo, in ves dan delam ambulantno v Rožni dolini. Ob četrtek imam manjše operacije do treh popoldne, ko prevzamem sina Jakoba. Ob petkih dopoldne delam ambulantno v UKC, popoldne pa ambulantno v Rožni dolini. Poleg tega operiram še enkrat na mesec čez vikend, enkrat na mesec pa predavam v tujini. Ena mojih redkih prostočasnih dejavnosti je fitness, obiščem ga štirikrat na teden ob pol desetih zvečer. Pripravljam se na 50-letnico. Pravzaprav bom prihodnje leto star 30. Petdeset ne priznavam. Šalim se. V resnici se mi zdi, da sem prav zdaj v najboljšem življenjskem obdobju. Včasih sem se močno obremenjeval s staranjem. Dal bi vso svojo modrost in svoje znanje, da bi se lahko vrnil v mladost in se zabaval do onemoglosti. Potem pa začnem premišljevati, kaj bi delal. Verjetno bi se vlačil okrog, naredil šest otrok in služil kot avtoklepar, moja urna postavka pa bi bila še enkrat višja, kot je zdaj, po vseh teh letih študija in kirurške prakse. V bistvu mi ni do tega. Nisem obremenjen z materialnim. Pa tudi do zabav mi ni toliko, kot morda kdo misli. Živim zelo umirjeno in asketsko. Redko kdaj sem zunaj, res pa je, da se ob meni, kjerkoli se pojavim, navadno znajde fotograf, tako da ljudje, ki berejo opravljive revije,

mislijo, da se vse noči zabavam. Če grem ven, na kakšno prireditve ali zabavo, grem zato, da srečam prijatelje. Po toliko letih dela ugotavljam, da so moji pacienti postali tudi moji najbližji prijatelji. Rad se družim z njimi.

Ste perfekcionista samo, ko gre za kirurgijo, ali tudi sicer?

► Pred kratkim sem si kupil novo stanovanje. Preurejajo mi ga arhitekturni biro Sadar Vuča in arhitektka Tina Hočevar. Z vsemi sem že vrsto let dober prijatelj. Pravijo, da sem najzahtevnejši klient, ker se vtaknem v čisto vsako malenkost. Priznam, sem izrazit perfekcionista. Prav boleče pikolovski sem. Če opazim napako, ki me neizmerno moti, bom naredil vse, da se odpravi. Ko so v mojem starem stanovanju brusili parket, sem našel majhno ploščico, ki je bila slabo zbrušena, in od mojstra zahteval, da celoten parket zbrusi in polakira na novo. Zdi se mi popolnoma normalno, da glasno poveš, če kaj ni narejeno dobro, in zahtevaš popravke. Sam namreč iz ust pacientov vsak dan poslušam, kaj vse na njih jih moti. Tudi sam sem precej zahteven pacient, zelo kritičen, zato me skoraj nihče ne upa operirati.

Se še vedno držite mota, da mora biti strošek za čevlje večji od stroška za avto?

► Absolutno. Še danes ne vem, po kakšnih merilih so me leta 2005 izbrali za najbolje oblečenega Slovenca, a so me. No, na podelitev te nagrade sem se pripeljal s povsem razsutim oplom astro, počeno vetrobransko steklo sem zalepil kar z obližem. Hkrati pa sem imel obute čevlje, dražje od vrednosti avtomobila. Na avto gledam zgolj kot na prevozno sredstvo. Zame ni nobene razlike med avtom in avtobusom. Zame avto pač ni fetiš. So pa moj fetiš čevlji. Moti me, če so oblačila ali čevlji izdelani površno. Pri hrani sem bistveno manj izbirljen. Največkrat jem kar v menzi UKC ali na kliniki v Rožni dolini. Moje hrepenenje po tem, da bi bil lepo oblečen, izhaja iz otroštva. Izviram iz vasi pri Celju. Doma smo imeli kmetijo, tako da sem pred šolo vedno raznašal mleko, nato pa sem poskrbel še za živino. Takrat nihče ni bil prav premožen. V šoli so me otroci zbadali, ker sem bil skromno oblečen. S sestro in z bratom smo oblačila podedovali od starejših sorodnikov. Domnevam, da od tod izvira moje večno hrepenenje po lepem. ✕

Zoran Milivojević

Zoran Milivojević, psihoterapevt in teoretik ljubezni, avtor knjige *Formule ljubezni*, ki tako preprosto govori o iluzijah, predsodkih in utopijah, torej o zaljubljenosti, ljubezni, preziru, sovraštvu.

Jure Aleksić, foto Borut Krajnc

»Zdi se, da ko gre za ljubezen, izgine meja med filozofijo in poezijo - in to na škodo filozofije,« je napisal v svoji knjigi *Formule ljubezni*. Knjiga nosi pomenljiv podnaslov *Ne napravimo življenja v iskanju prave ljubezni* in je pri nas ena večjih prodajnih uspešnic zadnjih nekaj let. Kako tudi ne bi bila, ko pa avtor v njej res mojstrsko razčleni celo vrsto zablod in fantazem, s katerimi tako pridno pitamo svoje infantilne fantazije, da lahko na koncu kot teroristi letalo ugrabijo naš kompletni Jaz.

Zoran Milivojević je terapevt z dolgoletno prakso in teoretik cele vrste drugih področij ... A ker je ravno poletje in si torej mnogi med nami s temi bolanostmi dajemo nekoliko več opravka kot po navadi, sva se z dr. Milivojevićem v tem intervjuju skoraj v celoti posvetila Ljubezni. Proti koncu sva si privoščila edinole malce daljši ekskurz na temo, zakaj mora vsak pošten in za skupnost zaskrbljen državljan od časa do časa vseeno žvajzniti svojega otroka.

Večkrat navajate podatek, da sta med mladimi in mlajšimi odraslimi, ki pridejo k vam po terapevtsko pomoč, kar dve tretjini takih, katerih disfunkcije so posledice ljubezenskega stresa. Podatek se sliši preveč strašljiv, da bi mu človek kar tako verjel.

► Zadeva je zelo logična. Gre za to, da je za mlade ljudi zaljubljenost po navadi ena najpomembnejših vrednot, če ne kar najpomembnejša. Mladost je obdobje, ko se človek dokazuje skozi seksualnost, ko tako potrjuje svojo vrednost itd.

Ali to pomeni, da za starejše ljubezen ni več taka vrhovna vrednota?

► Pazite, rekel sem zaljubljenost, ne ljubezen. To sta dva zelo različna pojma. Ampak v bistvu ja: ljudje, ki imajo več kot štirideset let, prihajajo k meni iz precej drugačnih razlogov. Najpogosteje pridejo zaradi svojih otrok, službe, 'zavoženega življenja', uničujočih občutkov praznine, tako ne gre več - take reči. Nekateri pridejo tudi zaradi t. i. 'depresije uspeha' - torej, ker so dosegli vse zastavljene cilje, pa se še vedno počutijo tako neskončno prazne.

V bistvu sem prejle nalašč uporabil besedo ljubezen, da bi videl, ali me boste dosledno popravili. Pravzaprav vam dam zelo prav, ko v uvodu v *Formule ljubezni* omenjate, kako boren nabor besed imamo v večini zahodnih jezikov na voljo, ko želimo spregovoriti o ljubezni. Pravzaprav gre res, kot pravite, za nič manj kot 'besedno revščino'.

► Tako je.

Eskimi imajo recimo sto različnih izrazov za sneg, mi pa nimamo niti dveh samostalnikov, ki bi razločevala starševsko ljubezen od romantično-erotične. To je,

Zaljubljenost ni prva faza ljubezni. Zaljubljenost je prva faza razočaranja.

140

glede na to, kako smo z ljubeznijo kot civilizacija obsedeni, res hecno. Kakšen bi bil lahko razlog za to revščino?

► To je pač jezikovno stanje, ki smo ga podedovali. Jezik vedno zamuja za razvojem družbene psihologije. 'Ljubezen' je danes veliko preveč inkluzivna beseda - torej lahko pomeni tako ogromno različnih pristopov in stanj, da je za potrebe resne znanstvene diskusije tako rekoč neuporabna. Na vsakodnevni laični ravni pa se zdi, da ljudje s to besedno revščino nimajo težav. To bi lahko vzeli za še en indic tega, kako slabo se ljudje poznamo in razumemo. Borim se recimo, da se ne bi več uporabljala fraza *ljubezen na prvi pogled* - ker to preprosto ne obstaja. Obstaja samo zaljubljenost na prvi pogled. Ko danes kdo uporabi besedo ljubezen, opažam, da v približno sedemdesetih odstotkih primerov v resnici misli zaljubljenost.

Vi kot terapevt znate človeka ozdraviti zaljubljenosti?

► Ne. Zaljubljenost sama na sebi ni nujno patološko stanje. Poleg tega večine ljudi, ki so zaljubljeni, ne zanima 'ozdravitev', temveč jih zanima samo objekt njihove zaljubljenosti. Točneje, zanimajo jih izključno občutki, ki jih ta objekt v njih zbujata - samega objekta, kakršen je, v resnici sploh ne vidijo. Zato je zaljubljenost predvsem obsedenost s samim sabo, s svojimi reakcijami. Vsake toliko mi kakšni starši pošljejo hčerko, ki je po njihovem mnenju zaljubljena v napačnega človeka - a jim jo hitro pošljem nazaj. Vsak ima namreč pravico, da se zaljubi, poleg tega pa skoraj nobenega zaljubljenca ne zanima resno »delo na sebi«. Takšno delo je po navadi najučinkovitejše, kadar pacient ni v krempljih močnih čustvenih stanj, temveč je sposoben s trezno glavo razmisliti o sebi in vesolju. Rastemo takrat, ko smo sposobni jasno misliti.

Aha, ampak kaj pa tisti stari truzem, da nas v zares strukturne spremembe lahko prisilijo samo trpljenje?

► Trpljenje je seveda lahko zelo dober uvod v rast. Ampak spet obstajajo različne vrste trpljenja. Obstajajo številni ljudje, ki v ljubezni kar naprej živalsko trpijo, pa se iz tega čisto nič ne naučijo. Trpljenje je ključno predvsem za to, da človek sprevidi, da ima problem.

Dobro, najbrž sva bila prej spet žrtvi prevelike inkluzivnosti - samo da tokrat besede 'zaljubljenost'. Najbrž bi vas moral vprašati, ali znate človeka ozdraviti nesrečne zaljubljenosti.

► Spet vam bom moral reči ne.

Ha ha, pa dobro, česa ga potem znate ozdraviti?

► Obsesivne zaljubljenosti. To je, ko je nekdo zaljubljen, pa si ne želi biti zaljubljen.

Pa saj to je vendar nesrečna ljubezen, kaj ni?

► Sploh ne nujno! Daleč od tega, da bi se vsi nesrečno zaljubljeni ljudje želeli osvoboditi svoje nesreče. Ljudje, ki so nesrečno zaljubljeni, pogosto še vedno nekritično hrepenijo po objektu svoje fiksacije in si v njegovem imenu režejo žile. V resnici si želijo, da bi jih objekt uslišal, ne pa, da bi se osvobodili zaljubljenosti. To je zelo velika razlika. Ključen je notranji konflikt. Dokler gre za notranji konflikt, lahko tej osebi terapevti pomagamo.

Ker najdete v delu te osebe ključnega zaveznika?

► Natanko tako. Večino dela mora itak opraviti pacient. Psihoterapevt pač ni kirurg.

Ena od vaših ključnih tez je, da se resnično zrela osebnost sploh ne more več zaljubiti. No, to je pa tako zelo radikalna trditev, da jo je zelo težko sprejeti brez nadaljnje pojasnitve!

► Za boljše razumevanje je ključno še enkrat poudariti tektonsko razpoko, ki zeva med pojmom ljubezen in zaljubljenost. Večina ljudi bo sicer rekla, da to razliko pozna in razume - a to še ne pomeni, da so se osvobodili celega kupa implicitnih zablod. Večina ljudi še vedno ne razume, da je zaljubljenost kot taka totalen socialni konstrukt, ki se pojavlja samo v nekem zgodovinskem kontekstu. Zaljubljenosti v primitivnih plemenih ne boste našli.

Ne?

► Ne. Tudi na Vzhodu je ne boste našli in ...

Dajte dajte, v vsej Aziji se nihče ne zaljubi?

► No, danes se - ampak predvsem zato, ker so deli te celine že zelo temeljito amerikanizirani. Njihova kulturna tradicija pa preprosto ne pozna mitov o zaljubljenosti, ki menda prinaša globoko osebnostno srečo. Pri nas na Zahodu teh mitov seveda kar mrgoli - čeprav tudi tu samo v zadnjih dvesto letih.

Zahodnjaki se leta 1519 niso zaljubljali?

► Trubadurska ljubezen se je resda začela že v 12. stoletju - ampak dejanski odstotek viteзов in deviških plemkinj glede na splošno populacijo je bil seveda izjemno majhen. Zaljubljenost je nekaj, kar je bilo

dolgo stvar elit, in tako je bilo vse do dviga popularne kulture. Prek romanov, filmov in serij danes vsi vpijamo te strupene mite in verjamemo v njihovo resničnost. Ne glede na vsebino svoje denarnice smo vsi videli iste filme. Vsi imamo hollywoodizirano podzavest in vsi torej hrepenimo po tem, da bi te scenarije udeležili tudi v resnici. Kar je seveda velika in nevarna zmeta. **Izpisal sem si en vaš stavek, in sicer: Zaljublajo se samo tiste osebe, ki svoje identitete niso zgradile na resničnosti in ki niso sposobne zaobjeti resničnosti drugega. Glejte, to bo pa, vsaj vzeto dobesedno, vseeno malo preradikalno, a?**

► Zaljubi se lahko samo nekdo, ki globoko v sebi nosi vero v idealno ljubezen, kar seveda predpostavlja idealnega partnerja. In ko srečamo nekoga, ki je tej fantazmi na ta ali oni način podoben, se zaljubimo. **Aha, in ker idealni partner ne obstaja, trdite, da je nekdo, ki vanj verjame, zrel približno toliko kot nekdo, ki verjame v Dedka Mrza?**

► Če hočete. Ko smo najprej sprejeli sebe, kakršni smo, nam je to omogočilo tudi, da realno presojava druge ljudi. S tem pa smo izgubili sam mehanizem, ki nam je omogočal zaljubljanje.

Okej, vse to se seveda sliši zelo zrelo in nobel in vse to, ampak glejte ... Tudi tisti, ki resnično preziramo te primitivne strupene mite o idealni ljubezni, ki so tu itak samo zato, da prodajajo pralni prašek - no, tudi mi včasih na kakem žuru srečamo kako luštno frajlo, ki ves večer ne reče nič spektakularno dementnega, in potem pridemo domov in do jutra brlimo v polnsu nekakšne romantične fuge ... Ampak da naj bi samo zaradi tega veljalo, da 'nismo zgradili svoje identitete, zasnovane na resničnosti', in da 'nismo sposobni zaobjeti realnosti drugega' ... Mislim, to je pa tako kategorično, da je kar malo žaljivo!

► Moja terapevtska metoda je transakcijska analiza, ki pravi, da tvorijo osebnost vsakega od nas tri glavne komponente ...

Adult, Parent in Child - torej Odrasli, Starš in Otrok.

► Tako je. In čisto možno je, da vam vaš Otrok iz podzavesti še vedno servira te brleče reakcije, ki jih opisujete ... Nasploh velja, da se ljudje najbolj in najpogosteje zaljubljujejo takrat, ko imajo zelo nedodelano samopodobo. Carl Gustav Jung je recimo rekel, da se ljudje morajo zaljubljati, da bi se prek konfrontacije

z resničnostjo nekoč nehali zaljubljati.

Dobro, ampak Starš in Odrasli v meni vam sporočata, da vseeno ni korektno kot nezrele odpisovati kompletne osebnosti samo zato, ker Pamža pač vsake toliko še vedno malo vrže ...

Ampak saj niti ni pomembno. Povejte mi raje tole: logično se sliši, ko pravite, da lahko naredi zaljubljenost človeku toliko škode, kolikor ji v svojem sistemu vrednot pripisuje pomembnosti. Če je 'ljubezen' zanj najpomembnejša vrednota, mu torej čisto mirno lahko tudi uniči življenje. Osnovni terapevtov cilj mora v takem primeru po vašem biti, da pacientu to vrednoto pomaga brcniti s piedestala.

► Tako nekako, ja.

Ampak kako se človek konkretno loti tako ambicioznega projekta? Namreč neki najbrž že itak malo labilni osebi predrugačiti kompletan sistem vrednot? Tu je verjetno treba uporabiti nekakšno rugeljansko macolo?

► Kakšno macolo?

Rugeljansko - po pri nas legendarnem Janezu Ruglju. Morda še niste slišali zanj ...

► Aha, aha, seveda sem. Ha ha ha, ne, ne, pri mojem pristopu ne gre za prav nobeno macolo. Kot sem že povedal, terapevt se vedno trudi, da bi naredil točno toliko (in nič več), kot je treba, da se v pacientu sprožijo pozitivne spremembe. Zdaj, vsak primer je seveda primer zase ...

No, pa nam recimo opišite kak čim bolj tipičen primer.

► Zelo tipičen primer bi bil, da pride k meni ženska, ki ima 36 let in je strašno živčna zaradi svojega biološkega tiktaka. Do sedaj je imela recimo pet partnerjev, ki so bili vsi napačna izbira, tako da je doumela, da je najbrž nekaj narobe z njenim sistemom. S terapevtom najprej določita cilj, ki je v tem primeru sprememba načina izbire partnerja. Potem pač delata, dokler ne prideta do tega, da je vse svoje dosedanje partnerje izbrala po ključu zaljubljenosti. Nato počasi odkrivata notranjo logiko tega njenega zaljubljanja, ki je po navadi funkcija fantazij iz otroštva. Ko ta ženska zares doume, da 'njeno srce može da laže', je velik del naloge že opravljen.

'Da njeno srce može da laže' - sliši se kot kak neobavljen komad Bjelog dugmeta, ha ha ...

► Veliko ljudi je zmotno prepričanih, da je njihov 'pravi' Jaz tisti del osebnosti, ki čuti. In da ima srce vedno prav.

Problem je, da oboji, moški in ženske, pričakujejo ne samo nekompatibilne, temveč v bistvu neuresničljive reči. Moški so danes iz teh ali onih razlogov malo prestrašeni in se raje ne bi kaj preveč vezali. V bistvu ne iščejo toliko zaljubljenosti kot seks.

Dobro, na tej visoki teoretski ravni se to vse lepo poklopi kot LEGO kocke, ampak v realnosti ... Marsikdo med nami, se mi zdi, ima ta peklenški problem, da se nam tisti potencialni partnerji, ki bi bili dejansko primerni za nas, preprosto ne zdijo kaj preveč zanimivi, kaj šele privlačni.

► Najkrajše povedano je to zato, ker ljudje nočejo odrasti. Osnovno vprašanje je: 'Kaj od partnerstva pričakujem?' Ko ljudje emocionalno dozoriijo in se resnično zaželijo čustveno vezati, praviloma dokaj hitro najdejo primerne partnerje. Ne rečem, da problem izbire dejansko ni velik problem. Pred stotimi leti so večinoma izbirali starši, zato so bili zakoni neprimerno stabilnejši kot danes. Jaz recimo vem, da bi lahko svojemu sinu izbral precej ustrežnejšo partnerko, kot bi jo izbral sam, a seveda noče za kaj takega niti slišati. Ena najbolj trdoživih zablod je, da je zaljubljenost prva faza ljubezni. Ampak kje pa. Zaljubljenost je v resnici prva faza razočaranja. To precej očitno dejstvo je na drugih koncih planeta razumljeno bistveno bolje kot na Zahodu.

Tam, kjer nimajo strupenih mitov?

► Tam, kjer ljudje živijo neprimerno težje, so take reči neprimerno enostavnejše.

Všec mi je, kako se med intervjuji, ko vas kaka novinarka sprašuje o tej veliki epidemiji večnih dečkov, najprej sicer strinjate, da to vsekakor je problem ... Potem pa omenite tudi tisto, kar se ob takih priložnostih ne omenja: namreč epidemijo večnih deklic, ki pričakujejo, da jim bo partner nadomestil in mama in očeta in jim vsako najmanjšo željo bral iz oči, preden se je sploh same zavejo.

► Dobro je, da ste to načeli. To, kako smo začeli z vzgojo uničevati svoje otroke, to je po mojem eden ključnih problemov naše civilizacije. Ljudje so malo površno prebrali nekaj psihoanalitičnih tekstov in v javnosti se je tako uveljavilo prepričanje, da tako rekoč vsaka otroška travma lahko povzroči trajno nevrozo.

Kar je sicer samo na sebi najbrž res?

Mislím, glede na to, da ste uporabili besedo 'lahko' ...

► Okej, ampak zelo odvisno od same travme in od konteksta. Na podlagi tega pa se je potem napačno sklevalo, da je treba otroka, da bo odrasel v zdravo osebnost, obvarovati pred vsemi travmami. Tako se je rodilo tisto, čemur jaz pravim ideologija srečnega otroka. Kar je izraz za pristop,

ko se starši izogibajo večini tistih neprijetnih ukrepov, ki so za normalno socializacijo otroka nujni.

Kar seveda vodi v vzgojo celih generacij razvajenih neskončno krhkih solip-sistov.

► Tako. Ko kateri od staršev otroku reče NE!, otrok to v resnici doživlja, kot da ga mati ali oče nima rad. To je dejstvo, to je res - saj otrok ne razlikuje med sabo in svojo željo. In ko zavrnemo otrokovo željo, misli, da smo zavrnili njega. Potem nas z iskreno tragiko gleda v oči in vsaka njegova celica nas sprašuje: »Pa kaj me vendar nimaš rad, tata?« Danes premnogi starši tega preprosto niso sposobni prenesti. Ampak ena osnovnih nalog staršev je, da v takih situacijah zdržijo in otroku sporočijo: »Seveda te imam rad, in točno ZATO, ker te imam rad, ti tega ne dovolim, ker je slabo za te.«

Lepo rečeno.

► Danes so starši podlegli ideologiji, po kateri so dobri starši samo, če je njihov otrok ves čas srečen. In ko pred sabo vidijo tisti kupček nesreče, takoj kapitulirajo. Otroci pa ta katastrofalni vzorec odnesejo s sabo v odraslo življenje. Vse mora biti po njihovo, in če jim nekdo z nečim ne ustreže, to avtomatično pomeni, da jih ta nekdo nima rad. Naslednji problem so delovne navade. Slovenci so priden, delaven narod, kajne?

Kaj pa vem. Najbrž res.

► Vsaj pripadniki te trenutno zrele generacije gotovo so. Ampak zakaj? Ker imajo neki prirojeni gen za delo? Ne - zato, ker so jih njihovi starši terali, da delajo. Kar je še ena od osnovnih starševskih dolžnosti: prisiliti otroka v delo, ki je seveda primarno neprijetna reč. Otrok noče delati - rad se igra z igračkami, niti malo pa mu ni do tega, da bi jih potem spravil. Zato mora priti mama in ga dobesedno prisiliti, da to stori. Otrok se temu sicer z vsemi močmi poskusi izogniti, a če ugotovi, da ne bo šlo, na neki točki pač skomigne z rameni in si reče: *Jebi ga, če je treba, je treba.* In zgodi se ena najpomembnejših faz v procesu odraščanja: formiranje delovnih navad. In ko so te enkrat formirane, je delo bistveno manj neprijetno kot prej.

Danes pa ...?

► Danes starši ne pritiskajo na otroke, ker se jim otroci učinkovito upirajo s svojo nesrečo. Delovne navade se ne formirajo - težava pa je v tem, da so delovne navade glavni porok za uspeh v življenju. In tu je treba ome-

niti še tretji ključni element, ki danes izostane: kazen. Na Zahodu je zabloda o tem, da je fizična kazen enaka zlorabi otroka, tako prevladala, da je celo vgrajena v zakon. To zabloda bomo kot družba drago plačali. S tem se staršem jemlje njihova moč ...

Otroke pa se od same silne ljubezni spreminja v invalide.

► Res je. Taki otroci so v življenju dobesedno obsojeni na nesrečo. Naučeni so bili namreč, da jih osrečuje nekdo drug. Taki razvajeni fantki in punčke tudi ne bodo zmožni vzpostaviti trajnih partnerskih zvez, ker se bodo ves čas borili za totalno dominacijo. Za mnoge take zveze bo že polulana straniščna deska pomenila nepremostljivo oviro.

Torej se vi kot terapevt zavzimate za ohranitev starševske fizične kazni?

► V Srbiji, kjer preživim približno polovico časa, je zdaj v pripravi zakon, ki fizično kaznovanje sankcionira.

Vsako fizično kaznovanje?

► Vsako.

Kaj celo v Srbiji, tej trdnjavi vse prej kot zlahtnega patriarhata, imajo zdaj tak ... metroseksualen zakon?

► Nimajo ga še, prav zdaj je v pripravi. Proti temu se borim in skušam na to temo čim več nastopati v različnih intervjujih ... Če vam povem po pravici, so k jasnosti mojih stališč zelo pripomogle terapevtske izkušnje iz Slovenije. Tu se je permissivna mentaliteta tako razpasla, da imate kot družba že zelo zelo resne probleme z razvajenimi otroki. Vam bom navedel primer.

Dajte.

► Gre za fantka, ki bi moral hoditi v sedmi razred osnovne šole. Pravim moral, ker se je odločil, da sploh ne bo več hodil v šolo. In ker njegovi starši ne verjamejo v fizično kaznovanje, zdaj dobesedno nimajo nobene učinkovitega načina, da bi ga prisilili, da bi zapustil stanovanje.

Dobro, ta je vseeno malo huda - zakaj ga pač ne sankcionirajo tam, kjer fantke po navadi najbolj boli, torej pri omejitvi dostopa do računalnika in televizije?

► V tem primeru bi bilo to čisto brez haska. Ta otrok bi preprosto ure in ure ležal na postelji in se igral s prsti. Verjemite, da so starši poskusili marsikaj.

Heh, edino to je, da je ta primer vsaj zame malo nerodno izbran ... Ker če se otrok na neki točki odloči, da ne bo več hodil v slovensko šolo, potem je optimist v meni v hudi skušnjavi, da bi

to interpretiral kot last stand vsega, kar je v tem otroku zdravega ... Saj po mojih izkušnjah ljudi nič ne pohabi tako totalno in trajno kot šola, kakršna ustreza slovenski državi.

► Razumem, kaj hočete reči - ampak pri tem dečku ne gre za to. To bitje je povsem neprilagojeno in povsem nezainteresirano za svet zunaj svoje sobe. Jasno je, da bo odraslo življenje zanj ena sama muka. Seveda je treba tukaj nujno poudariti, da nikakor nisem kak fanatik fizičnega kaznovanja. Sem pa velik nasprotnik historije, ki sliši na ime politična korektnost in ki povsem nekritično enači kazen z zlorabo. Sam sem kot terapevt najboljša priča tega, kako nemočni ostanejo starši, če se jim poleg toliko drugih vzame še ta vzgojni ukrep. Ideologija srečnega otroka, ki nam vlada, izhaja iz prepričanja, da so vsi starši avtomatično sumljivi, zato jih mora država skrbno nadzirati in se po potrebi takoj aktivno vključiti v proces. Sam sem, prav nasprotno, prepričan, da so v pavšalu starši tisti, ki so daleč najbolj pristno zainteresirani za otrokovo blaginjo - in da jim je treba zaupati, vsaj dokler se ne pojavijo omembe vredni znaki, da nekaj ni v redu.

Zdaj ...

► Samo trenutek, da končam. Fizična kazen je lahko najboljša metoda v nekaterih situacijah, nikakor pa ne v vseh. Udarec mora nujno ostati del dovoljenega starševskega vzgojnega repertoarja - in to sploh ne toliko zaradi samega udarca, temveč zato, da se v otroku formira ključno občutje strahu pred kaznijo. Ker brez tega ni socializacije. Če se otrok ne nauči bati kazni, potem sploh ne bo sposoben kontrolirati svojih lastnih želja. Tudi v Kanadi so recimo sprejeli podoben zakon o prepovedi fizične kazni - pa ga je tamkajšnje ustavno sodišče zavrnilo in se odločilo, da je fizično kaznovanje otrok dovoljeno do dvanajstega leta starosti. S tem, da obstajajo tudi jasne zakonske razmejitve tega, kaj je kazen in kaj zloraba.

No, saj to, ker brez tega ...

► Moje izkušnje so take, da je večino otrok treba parkrat udariti tam nekje okrog drugega leta starosti. V bistvu je to idealno precej kratka posebna faza, katere cilj je, da otroka naučimo, da se podredi. Ker majhen otrok vedno misli, da je on sam vodja tropa. Da je on alfa. In potem pridete do vzorca, ki vse bolj postaja dominanten vzorec moderne zahodne družine: majhnega otroka upravljajo njegove želje, ta otrok potem upra-

*Med 22. junijem
in 14. julijem se
Kinodvorovo platno
vsak večer preseli
na plano.*

V atriju Slovenskih železnic. Vhod
skozi Dvorano Kinodvora.
*V primeru dežja je projekcija filma ob isti uri v Dvorani
Kinodvora.*

*Projekcije
filmov
v Kinodvorišču:*

od 22. do 29. junija
Na morje! Alamar

od 30. junija do 6. julija
Štirje levi Four Lions

od 7. do 13. julija
Na sledi očetu
Winter's Bone

14. julija ob 21:30
Motovun v Kinodvoru:
V praznino Enter the Void

www.kinodvor.org

Kinodvorišče. Letni kino.

Na prepihu.

Kinodvor.
Mestnikino.
www.kinodvor.org

EUROPA CINEMAS
MEDIA PROGRAMME OF THE EUROPEAN UNION

kyu!ltur!a
republika slovenija
ministrstvo za kulturo

Partner:

Slovenske železnice

Medijski partner:

Ujame Use.

Na Zahodu je zabloda o tem, da je fizična kaznen enaka zlorabi otroka, tako prevladala, da je celo vgrajena v zakon. To zablodo bomo kot družba drago plačali. S tem se staršem jemlje njihova moč ...

vlja mam, ki potem upravlja očeta. Kar pomeni, da celotno družino v rešnici furajo otrokove želje. Ponavljam: ključna naloga udarca je, da otroka nauči, da se podredi. Beseda *podrediti* pa je nastala okoli besede *red*. Ko se otrok tega enkrat nauči, ga je treba potem zelo malokrat udariti.

Ko takole razdelate, se je težko ne strinjati - ampak dovolj o tem, saj je treba to barbarsko temo za nežne dušice med bralci najbrž vseeno nekoliko dozirati. Vrniva se raje še malo k ljubezni. Tako kot našo družbo zaznamuje kriza starševstva, jo gotovo zaznamuje tudi kriza partnerstva. V čem je problem?

► Problem je, da oboji, moški in ženske, pričakujejo ne samo nekompatibilne, temveč v bistvu neuresničljive reči. Moški so danes iz teh ali onih razlogov malo prestrašeni in se raje ne bi kaj preveč vezali. V bistvu ne iščejo toliko zaljubljenosti kot seks: trenutno dominantna moška fantazma je neka seks bomba, ki jih ne bo nikakor utesnjevala ...

Dejansko se sliši super!

► Ha ha, no, vidite. Ženska fantazma pa je, da bo našla popolnega moškega, ki bo in lep in bogat in fit in kaj vse ne in bo vanjo zaljubljen do konca življenja. Problem je, da sta obe ti fantazmi neuresničljivi - vsaj na dolgi rok. Seks brez emocij ima za večino ljudi omejen rok trajanja, prav tako oh-in-spluh zaljubljenost.

Mi znate morda odgovoriti na vprašanje, na katerega mi ni znal še nihče drug. Namreč: zakaj je Slovenija po številu zakonskih zvez na tisoč prebivalcev na samem repu EU? Mislim, to me bega, ker smo drugače tako zglodna tradicionalna nazadnjakarska družba - od kod torej taka anomalija prav na tem področju?

► Glavni razlog, zakaj se ljudje danes ne poročajo, je: vse, dokler se ne poročijo, se jim v glavi ne vklopijo programi moža in žene. Torej tisti programi, ki so se jih po navadi na izrazito bridek način naučili doma. In eden izmed načinov, da tem uničujočim vzorcem pobegeto, je, da se ne poročijo.

Dobro, ampak zakaj je ravno Slovenija na tem področju izogibanja tradiciji tako uspešna? Smo imeli mar mi torej najbolj grozne starše v Evropi?

► Težko rečem. Mislim, da lahko tvegamo trditev, da v Sloveniji zelo velik odstotek mladih dejansko ne želi biti podoben svojim staršem. Zakaj? Ker so slovenski starši ogromno delali, otroci pa so jih opazovali in se ob nji-

hovem očitnem mučenju odločili, da bodo tej usodi sami pobegnili. »Tadva človeka vendar nista normalna! Jaz že ne bom tak!« si je, magari v podzavesti, zabičal slovenski otrok. »Pa kaj imata od življenja?« Zato v mlajših slovenskih generacijah vidim nadpovprečno obsedenost s prostim časom in zabavo. To ne pomeni, da tudi marsikateri mlad Slovenec ne dela trdo - ampak to se mora skoraj vedno dogajati v kontekstu, da se vse skupaj splača že na srednji rok. To pomeni, da ta mladi človek dela, dela in dela - nakar mora iti nujno za mesec dni na Tajsko ali kaj podobnega, da si svojo muko poplača.

Za konec in samo malo za hec: v knjigi ste opisali eno izmed tehnik razljubljanja, ki jih učite svoje paciente. In sicer gre za to, da si mora subjekt objekt svoje zaljubljenosti vizualizirati v čim bolj bednih, zgražanja vrednih položajih. Sem prav razumel?

► Da.

Ha ha, pa to dejansko deluje?

► Deluje, deluje. Ampak kot sem vam razložil prej: samo pri tistih, ki so obsesivno zaljubljeni. Torej pri tistih, v katerih najdete zaveznika.

In čustvo, ki se ga skupaj s tem zaveznikom trudite zbuditi, je prezir ...

► Tako je - ker prezir osvobaja zaljubljenosti, prav tako gnus. V tem kontekstu sta prezir in gnus zelo konstruktivni čustvi. Z vsemi močmi pa se je treba truditi, da se izognemo sovraštvu - saj sovraštvo veže, pogosto celo močnejše kot ljubezen. To je, žal, zelo pogost pojav. *ON bo mene pustil?! Pa kaj on misli, da je?! Ali pa: Kaj, ta prasica bo zdaj kar odšla?! Ji bom že pokazal!*

Dočim prezir, pravite, nam objekt brčne s piedestala do te mere, da nam je pogosto pod častjo sploh še razmišljati o njem?

► Tako je. In to je dobro, ker s tem dobimo svobodo, da gremo svojo pot in srečo iščemo kje drugje. To je ključno. Ker koliko je tega, da zapuščeni partner tudi po petnajstih letih še vedno psuje in sanja o maščevanju! V Srbiji imamo recimo pravo malo epidemijo umorov iz ljubezenskega maščevanja. In če se komu zdi čudno in neprimerno, da se terapevt v pacientu trudi zbuditi tako negativna čustva, kot sta prezir in gnus, bi mu položil na srce, da sta prezir in gnus načeloma vseeno boljša kot umor. ✗

Pustite svetu v srce!

HOTEL ELECTRA BEACH 3*sup.
nočitev z zajtrkom

od 499€

Karpatos je Grčija v malem pred desetletji, ki ji je zahod še vedno tuja eksotika.

HOTEL DOUBLETREE BY HILTON RESORT 5*
polpenzion

od 659€

Kos so razpeta jadra med svetovi vzhoda in zahoda, Kos je akcija v počitniškem rajju!

HOTEL BLUE SEA BEACH 4*
polpenzion

od 599€

Rodos so svoboda, sproščenost in norost. Idealna kombinacija za »rodosmopolitsko« življenje!

HOTEL TERRA MARIS 5**
vse vključeno

od 699€

Kreta je trmastega in odločnega značaja, dom Grka Zorbe in šefa starogrških bogov Zeusa.

CUBA LIBRE, 19.8. in 28.10. od 2.090€

Kuba je revolucija! Gremo za ritmi salse, za vonji kubank, ruma jastoga in karibskega morja.

SKRIVNOSTNI PERU, 18.9. in 20.10. od 2.690€

Peru je skrivnostna dežela Inkov! Gremo v "popek sveta" in v izgubljeno mesto Machu Picchu.

SAMO VAŠA PRAV POSEBNA HIŠA

SoNo
arhitekti

BLACK LINE

NOV ARHITEKTURNI PRISTOP V MONTAŽNI GRADNJI

Linija Lumar BLACK LINE ponuja presežek sodobnega arhitekturnega oblikovanja. Nastala je kot odgovor na povpraševanja posameznikov, ki se zavedajo prednosti, ki jih ponuja montažna gradnja, a si želijo sodobnih in atraktivnih arhitekturnih rešitev. Optimalni tlorisni razpored in dovršene fasade zagotavljajo užitek bivanja dovolj drznim, upoštevajoč sodobne koncepte nizko energijske trajnostne gradnje.

Lumar

Živeti najbolj!

T: 02 421 67 50 I: www.lumar.si